This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

NYPL RESEARCH LIBRARIES
3 3433 06819389 9

ALGEMEENE KERKELIJKE GESCHIEDENIS, DER CHRISTENEN.

ALGEMEENE KERKELIJKE GESCHIEDENIS, DER CHRISTENEN.

ALGEMEENE KERKELIJKE GESCHIEDENIS,

DER

CHRISTENEN,

13337

DOOR

IJSBRAND VAN HAMELSVELD.

VIJFDE DEEL.

MET PLAATEN.

TE HAARLEM BIJ
FRANÇOIS BOHN,
MDCCCII.

ALGEMEENE KERKELIJKE GESCHIEDENIS, DER CHRISTENEN.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

genoten hadden, maar daar zij door JULIANUS van ontzet waren; ook riep hij de gebannene Biſſchoppen, uit hunne ballingſchap, terug, herſtelde het *Labarum*, of den ſtandaard met het teken van het kruis, onder KONSTANTYN ingevoerd; met één woord, hij gaf aan het Christendom deszelfs aanzien weder (*). Het is waar, SOCRATES (†) verhaalt ons, dat terſtond na JOVIANUS verheffing op den troon, alle Heidenſche Tempels gefloten werden, de Afgodspriesters zich in hoeken en winkels verbergden, en de Wijsgeeren, om niet bekend te worden, hunne wijsgeerige mantels aflegden enz. LIBANIUS, de Heidenſche Wijsgeer, klaagt (§), over het verwoesten van Tempels, over het dagen van Heidenſche Priesters voor de Rechtbanken; over het mishandelen der Wijsgeeren, en meer dergelijke verdrukkingen, doch, het blijkt niet, dat iet van dit alles op Keizerlijk bevel ondernomen zij; waarſchijnlijk, zijn dit, hier of daar, bijzondere gevallen geweest, in plaatzen, waar de Heidenen, onder JULIANUS, de Christenen verbitterd hadden, die nu, op hunne beurt, zich niet binnen de palen gehouden hebben. En daar uit zal men dan THEMISTIUS (**) verklaren kunnen, daar hij den Keizer prijst, dat deze de Tempels hebbe laten openen, en de gewone offeränden in dezelven verrichten.

Na

(*) SOZOMENUS *Hist. Eccles.* VI. 3.

(†) *Hist. Eccles.* III. 24.

(§) *Orat. parental. in Julianum*, in FABRICII *Bibl. Græc. Vol.* VII. *pag.* 369. *ſq.* (**) *L. Supra Cit.*

III BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Regering van VALENTINIANUS en VALENS.

Na de dood van JOVIANUS, werd VALENTINIANUS tot Keizer verkozen, die, zijnen Broeder VALENS tot mederijks-beſtuurer aangenomen hebbende, het rijksbeſtuur dus met denzelven deelde, dat VALENTINIANUS, het Westen voor zich behoudende, het Oosten aan VALENS overliet. De toeſtand des rijks vereischte thans eene dubbele zorg en waakzaamheid; uit hoofde van de invallen der aangrenzende onbeſchaafde volken: De *Sarmaten* en *Quaden* ontrustten *Pannonië*; de *Alemannen Gallië* en *Rhetië*; *Brittannië* werd van de *Schotten* en *Pikten*, en *Afrika* van andere volken verwoest; ook had de *Perſiſche* Koning SAPOR den oorlog vernieuwd, onder voorwendzel, dat hij den laatſten vrede met JOVIANUS, en niet met het rijk, geſloten had. VALENTINIANUS, die vele goede hoedanigheden bezat, en krijgskundig was, beſchermde, geholpen door zijnen veldheer THEODOSIUS, het Westen met goed geluk. Men beſchuldigt hem alleenlijk van buitenſporige drift en toorn, die hem nu en dan eene ſtrengheid deed oefenen, welke naar wreedheid zweemde. Deze woeste drift kostte hem, ten laatſten, het leven. In eenen oorlog met de *Quaden*, vertoornde hij zich, tegen de afgezondenen van dit volk, zoo zwaar, en ſprak hen, met zoo vele hevigheid, aan, dat hij, door het berſten van eene ader, in onmagt gevallen, kort daar op den geest gaf, in het twaalfde jaar van zijne regering, in het jaar 375, hebbende hij zijnen Zoon GRATIANUS, nog een kind zijnde, reeds in het jaar 367, tot *Augustus*, of Mede-Keizer, laten uitroepen,

III BOEK IV. Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

die hem ook opvolgde (*). Zijn Broeder VALENS overleefde hem naauwlijks twee jaren, alzoo hij, in het jaar 378, in eenen veldſlag tegen de *Gothen*, ſneuvelde. De *Gothen* naamlijk waren door de *Hunnen*, een talrijk en oorlogzuchtig volk, die in *Aſië*, aan gene zijde de *Wolga* en de *Don*, woonden, en thans naa *Europa* overkwamen, uit hun land verdreven, en hadden zich, met toeſtemming van den Keizer VALENS, in *Thracië* nedergeſlagen; doch hier door de Romeinſche Bevelhebbers en Landvoogden mishandeld en getergd wordende, hadden zij de wapens tegen den Keizer zelven opgevat, na wiens nederlaag en dood, niet alleen *Thracië*, maar ook *Illyrië*, *Macedonië* en *Griekenland*, voor hunne plunderingen en verwoestingen blootgeſteld waren (†).

Wetten van deze Keizers omtrent de Heidenen.

Zeer verdraagzaam handelden beiden, VALENTINIANUS en VALENS, omtrent den Godsdienst. „Hij „heeft zich," zegt AMMIANUS MARCELLINUS (§) van VALENTINIANUS ſprekende, „door gematigd„heid roemwaardig gemaakt, doordien hij tus„ſchen de verſcheidenheid der Godsdienſten in het „midden ſtond, en niemand ontruſtte, noch be„val, dat dit of dat zou vereerd worden: Ook „heeft

(*) AMMIAN. MARCELL. *Hist.* XXVI. 1. XXX. 9. ZOSIM. *Hist.* III. 36. IV. 1-17. SOCRAT. *Hist. Eccles.* IV. 1. *ſq. Cap.* 31. SOZOM. *Hist. Eccles.* VI. 4, 36.

(†) AMMIAN. MARCELL. XXVI. 4. XXVII. 5. XXVIII. XXXI. 1-16. ZOSIM. IV. 4-24.

(§) *Hist.* XXX. 9.

„ heeft hij, door geene dreigende wetten, den hals III
„ zijner onderdanen gebogen, tot het gene hij zelf BOEK IV
„ diende." Hij liet de ſtandbeelden te *Rome* blij- Hoofdſt.
ven, welke der ſtad tot ſieraad verſtrekten (*). Bij na C. G.
eene openbare wet, gaf hij aan elk eenen vrijheid, Jaar 363.
om dien Godsdienst te volgen, welken hij van zij- tot 476.
ne jeugd af aangenomen had (†). Hij verklaarde in het bijzonder, in het jaar 371, dat hij de waarzeggerijën niet verboden wilde hebben, omdat zij niet onder de toverijën (*Maleficia*,) behoorden, mids zij, op eene onſchadelijke wijze, geöefend werden (§). Ook liet VALENTINIANUS het altaar der overwinning, in het Raadhuis te *Rome*, hetwelk JULIANUS herſteld had, staan blijven (**). Bovendien ſchonk hij aan de Heidenſche Prieſters zekere rechten en vrijheden (††). VALENS insgelijks bewees den Heidenen, in zijn gebied, vele toegeeflijkheid, waar over de *Chriſtenen* zelve zich onvergenoegd betoonden, dat, terwijl deze Keizer de *Katholijken* vervolgde, de Heidenen vrij wierook op hunne Altaren ontſtaken, hunnen Afgoden of-

(*) Men zie een opſchrift hier toe behorende bij REINESIUS *Syntagm. Inſ. Cl.* II. *num.* 16.

(†) *Unicuique, quod animo imbibiſſet, colendi libera facultas.* zijn zijne eigene woorden. *Cod. Theod. L.* IX. *t.* 16. *de Maleſ. et Mathem. leg.* 9.

(§) Omtrent gelijk wij van KONSTANTYN *den Grooten* gezien hebben IV. *Deel, Bladz.* 56, 57.

(**) SYMMACH. *Libr.* X. *Epiſt.* 54.

(††) *Cod. Th. Libr.* XII. *t.* 1. *de decurionib. leg.* 75.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

offerden, en hunne feesten ter eere van BACCHUS, JUPITER, en CERES, openlijk vierden (*). Ja LIBANIUS (†) roemt hem, dat hij de Heidenſche Tempelen niet alleen in 's vijands land verſchoonde, maar ook in zijn eigen rijk, dikwijls niet zonder eigen gevaar, beſchermde. Men ſchijnt zelfs den Heidenen eene wacht vergund te hebben bij hunne Tempelen, alleen verboden de beide Keizers, daar toe Christen ſoldaten te gebruiken (§). Zij lieten ook wel de offeränden toe, maar verboden, dezelve gelijk alle Godsdienſtige plegtigheden des nachts te oefenen (**), waar uit men eene plaats van LIBANIUS (††) ſchijnt te moeten verklaren, waar hij bericht, dat deze beide Keizers het offeren verboden hebben. In eene andere wet, in het jaar 364 (§§) gegeven, bevelen zij, dat zekere vaste goederen, welëer eigendommen van Heidenſche Tempelen, door de Christen-Keizers verkocht, en door JULIANUS aan de Tempels terug gegeven, voor de Keizerlijke ſchatkamer zullen aangeſlagen worden. In het jaar 370 of 371 verbood VALENS alle oefening van Starrenwichelarij en andere waarzeggerijën, (*Ma-*

(*) THEODORET. *Hist. Eccles.* IV. 24. V. 21.

(†) *Orat. pro Templis in* GOTHOFREDI *Oper. Iurid. min. Lugd. Batav. fol. pag.* 487.

(§) *Libr.* XVI. *Cod. Th. t.* 1. *de fide Cathol. Leg.* 1.

(**) *Libr.* IX. *Cod. Theod. t.* 16. *de Malef. et Mathem. Leg.* 7.

(††) *Orat. pro Templis pag.* 474.

(§§) *Libr.* X. *Cod. Th. t.* 1. *de jure fisci Leg.* 8.

(*Mathematicorum Tractatus*,) onder doodſtraffe (*). In het jaar 374 had eene bloedige vervolging der Heidenſche Wijsgeeren onder den Keizer VALENS plaats. De oorzaak daar toe gaf eene ontdekte ſamenzwering tegen den Keizer. Te weten, eenige aanzienlijke en geleerde Heidenen hadden, door toverkunſten, zoeken te ontdekken, wie de opvolger van VALENS zijn zoude, en menende ontdekt te hebben, dat de naam van den volgenden Keizer met de letters ΘΕΟΔ zou beginnen, hadden zij, daar zij den aanwas van het Christendom ongeern zagen (†), ſaamgeſpannen met THEODORUS, eenen Keizerlijken Geheimſchrijver, die een Heiden, maar tevens één der uitmuntendſte mannen van zijnen tijd, was. De zaak ontdekt zijnde, liet VALENS niet alleen dezen THEODORUS, en zijne medepligtigen, maar ook zeer vele anderen, onder welke vele onſchuldigen, indien ſlechts hunne namen met de letters *Theod* begonnen, ter dood brengen. Bij deze wraakzucht des Keizers verloren vele Heidenſche Wijsgeeren het leven. Onder dezen werd SIMONIDES ten vuure veröordeeld, MAXIMUS, de leermeester en vriend van Keizer JULIANUS, onthoofd. Alle Boeken, welke van toverij handelden, werden verbrand, maar onder dit voorwendzel, werden vele ſchriften in het vuur geworpen, die meestäl, tot de vrijë kunſten, en de rechtsgeleerdheid, behoorden.

Zelfs

(*) *Cod. Theod. Libr.* IX. *t.* 16. *de Malef. et. Mathem. Leg.* 8.

(†) SOZOMEN. *Hist. Eccles.* VI. 35.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zelfs verbrandden velen, om alle vervolging te ontgaan, hunne eigene Boekverzamelingen (*). Ondertuſſchen is het blijkbaar, dat deze vervolging der Wijsgeeren, eigenlijk, met den Godsdienst niets gemeen had.

Regering van GRATIANUS en VALENTINIANUS II.

Alzoo VALENS geene kinderen naliet, volgde GRATIANUS, de Zoon van VALENTINIANUS, die reeds, na zijns Vaders dood, het Westen beſtuurd had, ook in het Oosten, op, hebbende zijnen Broeder VALENTINIAAN II, hoewel maar een kind, tot zijnen medegenoot in het rijk. Hoe jong GRATIANUS ook ware, echter gaf hij uitmuntende blijken van den besten aanleg, om een voortreflijk Vorst te worden. Hij was reeds in optogt, om zijnen Oom VALENS tegen de *Gothen* te ondersteunen, maar kwam, wegens deszelfs voorbarigheid, te laat, om hem te behouden. Daar nu de *Gothen*, na het verslaan van den gemelden Keizer, hunne invallen en verwoestingen, met alle geweld, voortzetten, nam GRATIANUS, ten einde hen nadruklijk te ſtuiten, THEODOSIUS, eenen Zoon van den hier boven gemelden THEODOSIUS, Veldheer van VALENTINIANUS, in het jaar 379, insgelijks tot Medekeizer aan. THEODOSIUS was een Vorst van zeer goede hoedadigheden, en ſchoon misſchien de Christen-Schrijvers wat al te milddadig zijn in zijnen lof, ſchrijven hem toch ook de Heidenſche Schrijvers ſtaatkun-

(*) AMMIAN. MARCELL. *Hist.* XXIX, 1, 2. ZOSIM. IV. 13-15. EUNAPIUS *in Vit. Maximi.* SOCRAT. *Hist. Eccles.* IV. 19. SOZOM. *l. c.*

kunde, krijgsdapperheid, somtijds ook grootmoedigheid en een wijze gematigdheid toe. Terwijl hij, in het Oosten, het Rijk tegen de Noordsche volken beschermde, wierp zich MAXIMUS, die Landvoogd van *Brittannië* was, tot Keizer op, en GRATIANUS, tegen hem te veld getrokken zijnde, werd van zijne eigene soldaten verlaten en vermoord, in het jaar 382, in het 24ste van zijnen ouderdom, na 15 jaren geregeerd te hebben (*). THEODOSIUS nam den jongen VALENTINIAAN II., onder zijne bescherming, en overwon MAXIMUS, in het jaar 388, bij *Aquileja*, die zijnen opstand met zijne dood boeten moest.

VALENTINIAAN II. vermoord, en THEODOSIUS alleen Keizer.

THEODOSIUS, na het herstellen van zijnen Neef VALENTINIANUS II., weder naa het Oosten gekeerd zijnde, werd VALENTINIANUS, in het jaar 392, op aanstoken van zekeren Graaf ARBOGASTES, éénen zijner Veldheeren, een' *Frank* van geboorte, in den ouderdom van 19 jaren, vermoord, en EUGENIUS op den troon gezet, onder wiens naam ARBOGASTES zelf regeerde; maar de onrechtmatige Keizer werd door THEODOSIUS, in het jaar 394, in eenen veldslag, bij *Aquileja*, volkomen geslagen, gevangen, en ter dood veröordeeld, terwijl ARBOGASTES de geweldige handen aan zich zelven sloeg.

In-

(*) AMMIAN. MARCELL. *Hist.* XXVII. 6. XXX. 10 XXXI. 11. AUSON. *Gratiar. actio ad Gratian.* ZOSIM. *Hist.* IV. 12, 19, 24, 34. *sq.* OROS. *Hist.* VII. 34. SOCRAT. *Hist. Eccles.* V. 21. SOZOM. VII, 13.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Indien wij de Christen-Schrijvers (*) geloven, was, op het gebed van THEODOSIUS, geduurende dezen ſlag, een hevig onweder en ſtorm ontſtaan, die de pijlen der vijanden tegen hen zelven terug dreef, en hun zulke wolken van ſtof in het gezicht joeg, dat zij ligtelijk overwonnen werden. De Dichter CLAUDIANUS maakt, 18 maanden daar na, insgelijks van dezen ſtorm gewag (†), hetwelk men hem, als Dichter, niet kwalijk kan duiden. Het bericht van ZOSIMUS (§), is ondertuſſchen veel natuurlijker, volgends hetwelk THEODOSIUS, gebruik makende van de zorgeloosheid van EUGENIUS, die, daags te voren, een aanzienlijk voordeel behaald had, zijn leger met de morgenſchemering overviel en verraschte. Hoe het zij, THEODOSIUS was nu alleen Opperheerſcher in het gantſche Romeinſche Rijk, en wordt met den eernaam van den *Grooten* onderſcheiden, doch hij genoot deze waardigheid niet langer, dan tot het volgende jaar 395, wanneer hij

(*) SOCRAT. *Hist. Eccles.* V. 12-25. SOZOM. *Hist. Eccles.* VII. 13. THEODOR. *Hist. Eccles.* V. 5. AMBROS. *Orat. in obit. Valentin. et Theodoſii.*

(†) *De* III. *Conſul. Honorii. vs.* 93. *ſq.*

Te propter gelidis Aquilo de monte procellis
Obruit adverſas acies & turbine reppulit haſtas,
O nimium dilecte Deo, cui fundit ab antris
Æolus armatas hiemes, cui militat æther,
Et conjurati veniunt ad claſica venti.

(§) *Hist.* IV. 25-58.

hij te *Milaan*, in den ouderdom van 50 jaren, na eene regering van 16 jaren, overleed. III BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Na de dood van de Keizeren VALENTINIANUS en VALENS, vielen groote veränderingen voor, ten opzichte van de Heidenen, die, tot hier toe, met alle verdraagzaamheid, behandeld waren. GRATIANUS was de laatſte Christen-Keizer, die den titel van *Pontifex Maximus*, of Opperpriester, voerde, hoewel hij het kleed van eenen Opperpriester weigerde te dragen (*). GRATIANUS ontnam aan de *Vestaalſche* Maagden hare voorrechten en inkomſten, waar over SYMMACHUS (†) zich beklaagt; ook liet hij den Altaar der *overwinning* wegnemen. De Heidenſche Raadsheeren zonden wel, in het jaar 382, SYMMACHUS en eenige anderen uit hun midden, aan den Keizer, om daar tegen voorſtellen te doen, doch dezen konden bij hem zelfs geen gehoor

Gedrag van deze Keizers omtrent de Heidenen en het Heidendom.

(*) Dit verhaalt ZOSIMUS *Hist.* IV. 36. die 'er bijvoegt, dat één der Heidenſche Priesteren, die hem, naar gewoonte, dit kleed kwamen aanbieden, op de weigering van GRATIANUS, om hetzelve aan te nemen, zou gezegd hebben: „als de Keizer geen *Pontifex Maxi*„ *mus* wil zijn, zal MAXIMUS ſpoedig *Pontifex* wezen." Het welk als eene voorſpelling werd aangemerkt van den opſtand van MAXIMUS boven gemeld, welke GRATIANUS het leven kostte. Doch, welke voorſpelling waarſchijnlijk uitgevonden is, na den opſtand van MAXIMUS. Men vergelijke over den titel van *Pontifex Maximus* BOSE *Exerc. de Pontif. Max. Imper. Rom. Opusc. p.* 388.

(†) SYMMACH. *Epist.* X. 61.

III BOEK IV Hoofdſt. IV. Na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ heid wisten te verbergen." Ook maakt EUNAPIUS (*), insgelijks een Heidensch Schrijver, de aanmerking, dat THEOFILUS, Bisſchop van *Alexandrië*, en andere aanzienlijke Christenen, bij deze verwoesting der Tempelen, zich wel niet met bloed bevlekt, maar toch met goud beladen, en met den roof der ſtandbeelden verrijkt hadden. Bij ſlot keurde de Keizer alles goed, gebood daar mede voort te gaan, en onderſteunde het door zijne magt. Dus luiden, hoofdzaaklijk, de berichten der Heidenſche Schrijveren (†). De Christen-Schrijvers, alhoewel zij deze omſtandigheden voorbijgaan, verzwijgen evenwel de verwoesting van Heidenſche Tempelen niet, en ſpreken zelfs van oproeren, gevechten, en gewelddadigheden, welke daar bij hebben plaats gehad. THEODORETUS (§) en SOZOMENUS (**) leveren ons dus een verhaal van MARCELLUS Bisſchop van *Apameä*, in *Syrië*, die zich, in het verwoesten van Tempels, zeer ijverig kweet, één van welken de eerstgemelde Schrijver bericht, dat door eenen zwarten boozen geest vruchteloos beſchermd werd, dien de Bisſchop met wijwater verdreef; maar bij eenen anderen kostte hem, het verdrijven der Heidenen, die toeſchoten, om hunnen Tempel te beſchermen, het leven. Op meer andere plaatzen in *Ara-*

(*) *Excerpt. Legatt. Cap.* 4.

(†) EUNAPIUS *in Ædeſio pag.* 63 LIBANIUS *Orat. pro Templis pag.* 474. ZOSIMUS *Hist.* IV. 33.

(§) *Hist. Eccles.* V. 22.

(**) *Hist. Eccles.* VII. 15.

Arabië, *Palæſtina* en *Fenicië*, ſtreden de Heidenen ijverig, voor het behoud van hunne heiligdommen. Nergens echter ging het zoo onſtuimig toe, als in *Egypte*, alwaar de Biſchop van *Alexandrië*, THEOFILUS, voornaamlijk zijnen ijver betoonde. In de oproeren, die deswegens ontſtonden, verloren vele Heidenen, maar ook Christenen, het leven, inzonderheid, toen men den heerlijken Tempel van SERAPIS ondernam te vernielen. THEODOSIUS, hiervan verwittigd, noemde in een bevel, naa *Alexandrië* gezonden, de Christenen gelukkig, die, bij deze gelegenheid, martelaars voor hunnen Godsdienst waren geworden, doch ſchonk den Heidenen genade, opdat zij, uit dankbaarheid, te ligter het Christendom zouden aannemen. Te gelijk echter beval hij, alle Tempelen te *Alexandrië* te ſlopen, omdat zij aanleiding tot dit oproer gegeven hadden. Terſtond ging de Biſchop THEOFILUS, onderſteund door de gewapende magt, aan het werk. Van het verbazend groote ſtandbeeld van SERAPIS, hadden de Heidenen verſpreid, dat, wanneer iemand hetzelve zou durven naderen, terſtond eene aardbeving ontſtaan, en alle aanwezenden daar bij omkomen zouden. Wanneer dan de moedige Biſchop den eerſten ſlag met de bijl daar in liet doen, verhieven Heidenen en Christenen een vreeslijk geſchreeuw, maar 'er geheurde niets. Het beeld werd omvergehaald en verbrand, terwijl uit deszelfs hoofd een geheele zwerm ratten te voorſchijn ſprong. Dit gebeurde in het jaar 397 (*). Bij deze gelegenheid, zouden, zegt men, ver-

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) THEODORET. *Hist. Eccles.* V. 22. SOZOMEN. *Hist. Ec-*

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

verſcheidene wonderwerken gebeurd zijn, even als of de overmagt der Christenen, door 's Keizers gezag en ſoldaten geſchraagd, niet genoegzaam ware geweest (*). Meermalen werden, in plaats der verwoeste Tempelen, Christen-Kerken geſticht, in welke helaas! tot ergernis der Heidenen, niet zelden een nieuw Bijgeloof werd ingevoerd; men bragt naamlijk in dezelve de beenderen der Martelaren, bij welke men nederknielde en het gebed deed (†). In den Tempel van SERAPIS was tot hier toe de *Nylmeter* bewaard geworden, welke nu in eene Christen-Kerk werd overgebragt. De Heidenen voorſpelden, dat hun God den *Nyl* voortaan niet meer tot zijne gewone hoogte zou laten wasſen. Doch hunne voorzegging mistte. Evenwel, als naderhand de *Nyl* niet op zijnen gezetten tijd begon te rijzen, bezwaarden de Heidenen zich, dat zij aan deze rivier hunne gewone offers niet mogten brengen. De ſtadhouder, voor oproer beducht, gaf hier den Keizer kennis van. Het andwoord was: al zou de *Nyl* nooit rijzen, de offeränden zouden niet geduld worden. Kort daar op klom de overſtroming zoo hoog, dat men te *Alexandrië* voor watersnood vreesde. Dit

Eccles. VII. 15. SOCRAT. *Hist. Eccles.* V. 16. De verwoesting van het Beeld en den Tempel van SERAPIS had SOFRONIUS, een geleerd Christen, in een afzonderlijk geſchrift beſchreven, waar van HIËRONYMUS gewaagt, *de Viris Illuſtr. Cap.* 134.

(*) RUFINUS *Hist. Eccles.* II. 22. 27. enz.

(†) RUFIN. *Hist. Eccles.* II. 26. en de Heiden EUNAPIUS *Excerpt. Legat. Cap.* 4.

Dit geval, zegt SOZOMENUS (*), bewoog vele Egijptenaren, om het Heidensch Bijgeloof te verlaten.

Te midden van deze Tempelſtorming (†), ondernam de Heidenſche Redenaar LIBANIUS eene *Redenvoering voor de Tempelen*, aan den Keizer gericht, op te ſtellen, ſchoon het onzeker is, of dezelve den Keizer ooit onder het oog gekomen is. In deze Redenvoering is het aanmerklijk, dat LIBANIUS gelijkſoortige gronden en redenen voor verdraagzaamheid en vrijheid van Godsdienst gebruikt, als de Christenen voorheen tegen de Heidenen aangevoerd hadden. Deze Redenvoering van LIBANIUS deed, ten voordeele van de Heidenen, geene werking; maar toen ARBOGASTES, VALENTINIAAN II. vermoord, en EUGENIUS tot Keizer aangeſteld hebbende, in de daad de hoogſte magt in handen had, grepen de Heidenen nieuwen moed. EUGENIUS ſchonk aan hunne Tempelen in *Italië* derzelver inkomſten weder, ook liet hij toe, dat de Altaar der Overwinning te *Rome* herſteld werd. De Heidenen ſlachtten hunne offeranden met nieuwen ijver, zochten in derzelver ingewanden de voorbeduidzelen der toekomende gebeurenisſen, uit welke zij aan EUGENIUS de overwinning op THEODOSIUS voorſpelden. Doch, toen EU-

Redenvoering van LIBANIUS voor de Tempelen.

(*) *Hist. Eccles.* VII. 20.

(†) In het jaar 390 te *Antiöchië*, gelijk GOTHOFREDUS in zijne aanmerkingen zeer waarſchijnlijk maakt, die hij bij zijne uitgave derzelve te *Geneve* 1641. 4to. en in *Opp. Jurid. Minorib. pag.* 470. gevoegd heeft.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

EUGENIUS en ARBOGASTES, gelijk wij verhaald hebben, in het jaar 394, den veldſlag en het leven verloren, nam ook de hoop der Heidenen ſpoedig een einde (*).

De naam Pagani aan de Heidenen gegeven.

Onder de regering van THEODOSIUS, werd de naam *Pagani*, welken de Christenen reeds te voren aan de Heidenen hadden beginnen te geven, algemeen en gewoon. Deze naam ſtamt af van *Pagus*, (een dorp,) en betekent dorpelingen, bewoners van het platte land; hij kan de betekenis hebben van *boersch*, *onkundig*, doch deze betekenis kon met geenen ſchijn thans nog op de Heidenen toegepast worden, die nog zoo veel geleerdheid en geleerde mannen onder zich hadden. Eene andere betekenis van dezen naam is in de oude Latijnſche taal bekend, in welke *Paganus*, (een Boer,) tegen over den *Soldaat* ſtaat, in dien zin gebruikt het TERTULLIANUS, in zijne ſchriften, meermalen van de Christenen, die van het ſoldatenleven eenen afkeer hadden, in welken zin hij zelfs het Christelijk geloof *Fides Pagana* noemt. Zoo zegt hij: „ De „ gelovige *Paganus* is voor CHRISTUS even goed „ een ſoldaat, als de gelovige ſoldaat een *Paganus* „ is (†)." Doch ook in deze betekenis is het door de Christenen niet van de Heidenen gebruikt ge-

(*) AMBROS. *Epist.* 15. RUFIN. *Hist. Eccles.* II. 33. AUGUSTIN. *de civ. Dei.* V. 26. SOZOM. VII. 22. THEODORET. *Hist. Eccles.* V. 24.

(†) *De Corona Militis Cap.* 11. *pag.* 355. *ed. Semler. Vol.* IV.

geworden; maar de eenvoudige reden der benaming is wel, om te betekenen menſchen, die *op het platte land* wonen, en *uit de ſteden als verbannen* zijn. Te weten, wanneer de Keizers den Christelijken Godsdienst begonnen te belijden, werd de Heidenſche Godsdienst eerst in de ſteden gehinderd, te *Konſtantinopolen* werd deze Godsdienst niet toegelaten, zedert deze ſtad de hoofdſtad des Rijks geworden was. Toen vervolgends de Tempels in de ſteden verwoest, en de openbare Godsdienstoefening verboden werd, vond deze Godsdienst nog ſteeds eenen toevlucht ten platten lande, bij den landman en boer, en deze was eene zeer natuurlijke aanleiding, om den Heidenſchen Godsdienst, den *Godsdienst van den boer en landman*, te noemen. Dit zeggen ons ook oude Christen-Schrijvers uitdruklijk (*), en latere geleerden hebben dit breeder aangewezen (†).

Regeering van ARKADIUS en HONORIUS.

THEODOSIUS, wiens dood, in het jaar 395 voorgevallen, reeds een groot verlies voor het Rijk was, benadeelde het nog meer, door het, bij zijnen uiterſten wil, tuſſchen zijne beide Zoonen ARKADIUS en

(*) Dus ſtelt PRUDENTIUS περὶ στεφ. *Hymn.* X. vs. 396. *pago deditus* voor *Paganus* en *in Symmach. Libr.* I. vs. 620. *pago implicitus.* OROSIUS zegt, met even zoo vele woorden: *alieni de civitate Dei ex* locorum agreſtium *compitis et* pagis, pagani *vocantur, ſive gentiles.*

(†) Inzonderheid GOTHOFRED. *ad Cod. Theod. Libr.* XVI. *tit.* 10. *de Paganis, Sacrificiis et Templis. pag.* 275. *ſqq. ed.* RITTER.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

en HONORIUS te verdeelen. De eerſte kreeg het Oosten, HONORIUS het Westen tot zijn deel. Wegens hunne minderjarigheid, zijnde ARKADIUS 18, en HONORIUS nog maar 11 jaren oud, had THEODOSIUS hun elk eenen ervaren ſtaatsdienaar toegevoegd, aan ARKADIUS RUFINUS, eenen *Galliër*, aan HONORIUS STILICHO, eenen *Wandaal* van afkomst. THEODOSIUS had op deze mannen een al te groot vertrouwen geſteld, STILICHO was de grootſte Veldheer van zijnen tijd, hij en RUFINUS hadden den Keizer gewigtige dienſten bewezen, maar de ſtaats- en heerschzucht overmeesterde den éénen zoo wel als den anderen. Elk hunner zocht zijn eigen belang, en poogde den anderen, met list, of openlijk geweld, te onderdrukken, en beiden verdeelden dus het Romeinſche Rijk werklijk in twee Rijken, die, van dezen tijd af, ook nooit weder onder één Opperhoofd gekomen zijn. Deze verdeeling was te gevaarlijker, daar de buitenlandſche *Germaniſche* en *Noordſche* volken op gelegenheid wachtten, om het Rijk te overſtromen, terwijl de Romeinen, door *Wandalen* en *Gothen*, *Hunnen*, *Alanen* enz., in hunnen krijgsdienst te nemen, hunne veiligheid aan vreemden toevertrouwden, welke zelfs de aanzienlijkſte ambten in den Staat en in het Krijgswezen bekleedden; hoedanige Staatkunde de zwakheid van het Rijk bewees, en hetzelve verächtlijk maakte.

Invallen der Gothen en andere Barbaar-

Het Westerſche Rijk bezweek het eerst. Zoo lang STILICHO leefde, behield het nogthans eenige grootheid. Deze ſtaatsdienaar vond middel, om eerst zijnen mededinger RUFINUS, en toen deszelfs op-

opvolger EUTROPIUS, uit den weg te ruimen. ALARIK, Koning der *Westgothen*, door RUFINUS aangehitst, deed eenen inval in het Rijk, maar STILICHO noodzaakte hem terug te trekken. Nog gelukkiger was hij tegen RADAGAIS, die aan het hoofd van eene verbazende menigte *Duitſche* volken, in het jaar 405, midden in *Italië* was doorgedrongen; doch hij kon niet verhinderen, dat in het jaar 406 een andere zwerm uit *Alanen*, *Wandalen*, *Sueven* enz. beſtaande, over den *Rhyn* getrokken, in *Gallië* viel, hetwelk van krijgsvolk ontbloot was, alwaar de ingezetenen, ondersteund door de weinige troepen, die zich daar bevonden, zich eenen eigenen Keizer verkozen, een' gemeen ſoldaat, die zich KONSTANTYN noemde, en zich een' geruimen tijd wist te handhaven. Kort daar na werd STILICHO, op last van Keizer HONORIUS, die aan de lasteraars van dezen Bevelhebber te ligtvaardig gehoor gaf, vermoord, en met hem viel de eenigſte ſteun van het Westerſche Rijk (*). Omtrend dezen tijd overleed ARKADIUS, Keizer van het Oosten, in het jaar 408, in den ouderdom van 31 jaren, na 13 jaren geregeerd te hebben, latende tot zijnen opvolger na zij-

Duitſche volken.

(*) Over STILICHO zie men ZOSIM. *Hist. L.* V. *Cap.* 1-34. CLAUDIANUS in III, IV, *et* VI. *Consulat. Honorii; de bello Getico; de laudib. Stiliconis. LL.* III. *in Rufinum. LL.* II. *in Eutropium* OROS. *Hist.* VII. 36-38. SOCRAT. *Hist. Eccles.* VI. 1, 6, 23. SOZOMEN. *Hist. Eccles.* VIII. 1. IX. 1, 4. PROSPER, IDATIUS *et* MARCELLINUS *in Chron.* JORNANDES *de reb. Geticis. C.* 29.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zijnen onmondigen Zoon, THEODOSIUS II., welken hij, indien wij PROKOPIUS (*) geloven mogen, aan de voogdijſchap van den *Perſiſchen* Koning ISDEGERD of YASDEJIRD, aanbeval; zoo veel is ten minſten zeker, dat deze zich plegtig tot beſchermer van den jongen Vorst verklaarde, al ware dan ook, het gene PROKOPIUS van deze voogdijſchap verhaalt, ongegrond (†). Na de dood van STILICHO eischte ALARIK het geld, hetwelk hem STILICHO had toegeſtaan, en waar voor hij, met zijn volk, in Romeinſchen krijgsdienst zou overgaan; dit werd hem niet alleen door Keizer HONORIUS geweigerd, maar de Romeinen hadden de roekeloze wreedheid, om de vrouwen en kinderen der vreemde ſoldaten, die in Romeinſchen dienst waren, in *Italië*, te vermoorden, waar op meer dan 30,000 van dezelven tot ALARIK overgingen, die in het jaar 408 voor *Rome* rukte, en de ſtad, door vreeslijken hongersnood, dwong, hem eene groote ſomme gelds op te brengen, waar voor hij terug trekken, en zich te vrede zou houden. Ook dit verdrag wilde HONORIUS, die thans zijn Hof naa *Ravenna* verplaatst had, om, in geval van nood, naa het Oosten te kunnen wijken, niet bekrachtigen; en ALARIK verſcheen, in het jaar 409, andermaal voor *Rome*, de ſtad bezettende, en derzelver ſtadvoogd ATTALUS tot Keizer verklarende, die hem als Opperbevelhebber

(*) *De bello Perſico Libr.* I. *Cap.* 2.

(†) AGATHIAS *de Imperio Juſtiniani Libr.* IV. *pag.* 96. *ed Venet.*

ber van het Rijk erkende; maar dra beſpeurende, dat ATTALUS met de *Gothen* in geene goede verſtandhouding kon leven, zette ALARIK hem openlijk af, en belegerde *Rome*, in het jaar 410, voor de derde keer. De ſtad werd ingenomen, geplunderd, en gedeeltlijk te vuur en zwaard verwoest. Evenwel gedroeg ALARIK, die een *Christen* was, hoewel van de *Ariäanſche* gezindte, zich hier bij zoo gematigd en menſchlievend, dat men hem gewis niet voor eenen *Barbaar* kon houden. Hij gebood de kerken te verſchonen, en onder het plunderen geen bloed te vergieten. Ja, men zag de *Gothen* zelve de inwoners in de kerken geleiden, om daar veilig te wezen. Kort daar na trok ALARIK naa het benedendeel van *Italië*, om van daar naa *Sicilië*, en vervolgends naa *Afrika*, over te ſteken, maar, zijne vloot door eenen zwaren ſtorm vernield zijnde, ſtierf hij, van verdriet, over deze teleurſtelling, bij *Reggio* in *Kalabrië*, in het jaar 410 (*).

Stichting van het Rijk der West-Gothen in Spanje.

ALARIK'S opvolger was zijn Broeder ATHAULF, die, tot het jaar 412, met zijn leger in *Italië* bleef. Men verhaalt zelfs (†), dat hij het ontwerp geſmeed had, om met het Romeinſche Rijk ook deszelfs naam te vernietigen, en een *Gothisch* Kei-

(*) ZOSIMUS *Hist.* V. 35-51. VI. 1, 7-13. OROS. *Hist.* VII. 39, 42. HIËRON. *Epitaph. Marcellæ.* AUGUST. *de Civ. Dei.* I. 7. III. 29. SOZOM. *Hist. Eccles.* IX. 6-10. JORNAND. *de reb. Get. Cap.* 30.

(†) OROS. *Hist.* VII. 43.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Keizerrijk te ſtichten, waar van hij de eerſte Keizer zijn zoude, maar, met zijne al te losbandige *Gothen* te veel zwarigheden ontmoetende, wilde hij liever den roemrijken naam van Herſteller des Romeinſchen Rijks verwerven. PLACIDIA, Zuster van Keizer HONORIUS, getrouwd hebbende, trok hij naa *Gallië*, alwaar KONSTANTYN zich tot Keizer had opgeworpen, gelijk wij gezegd hebben, doch die, reeds met zijne beide Zonen, in het jaar 411, het leven verloren had. *Gallië* was door de *Sueven*, *Alanen*, en *Wandalen*, op eene verſchriklijke wijze verwoest. In het jaar 409, waren deze volken in *Spanje* gevallen, welk land zij, na vele verwoestingen aangericht te hebben, onder malkanderen verdeelden. De *Sueven*, onder hunnen Koning HERMANRICH, en de *Wandalen*, onder GUNDERICH, verkregen bij deze verdeling een goed aandeel. De laatſten gaven den naam *Wandalitia* aan dat landſchap, hetwelk nog *Andaluſië* heet. De *Alanen* namen *Luſitanië*, of het tegenwoordig *Portugal*, in bezit; in het jaar 411. Om dezen tijd kwam ATHAULF, met zijne *Gothen* in *Gallië*, alwaar hij eenen nieuwen opgeworpen Keizer vond, JOVIANUS, welken hij, om HONORIUS te behagen, aan denzelven overleverde. Desniettegenſtaande werd hij door 's Keizers Veldheer KONSTANTIUS genoodzaakt, *Gallië* te ruimen, en naa *Spanje* te wijken, alwaar hij, in het jaar 415, door zijn eigen volk om het leven gebragt werd. SEGERIK beſteeg na hem den *Gothiſchen* troon, een vijand van ATHAULF, die ook zijne kinderen vermoordde, maar zelf, na zeven dagen geregeerd te hebben, vermoord werd.

werd. VALLIA of WALLIA, wien de *Gothen*, vervolgends, tot Koning verkozen, maakte met Keizer HONORIUS vrede en een verbond, waar bij hij hem zijne Zuster PLACIDIA terug zond, en zich verplichtte, de *Wandalen* te beoorlogen. Deze Vorst ſtichtte, in het jaar 419, het *West-Gothiſche* Rijk in *Spanje* en *Gallië*, hetwelk zich, ter wederzijde van het *Pyreneïſche* gebergte, uitſtrekte, bevattende in *Frankryk* of *Gallië* het landſchap *Aquitania Secunda*, het hedendaagsch *Guienne* en *Poitou*, ook een gedeelte van *Gallia Narbonnenſis*, waar *Toulouſe* gelegen is, hetwelk ook de hoofdſtad van dit nieuwe Rijk werd; in *Spanje* behoorde tot hetzelve het tegenwoordige *Katalonië*, of een gedeelte van het oude *Hispania Tarraconenſis*. WALLIA overleed in dat zelfde jaar 419, maar zijn opvolger THEODERICH of DIEDERICH, volgde zijne maatregels, en het Rijk der *West-Gothen* was het eerſte aanzienlijk Rijk, hetwelk de *Germaanſche* volken, op den *Romeinſchen* grond, ſtichtten, welks Vorſten zich toelegden, om in goede verſtandhouding met de *Romeinen* te leven (*).

Dood van HONORIUS.

Ondertuſſchen had de bovengemelde Veldheer of Graaf KONSTANTIUS, zich zoo veel aanziens en gezags verworven, dat Keizer HONORIUS hem zijne Zuster PLACIDIA, weduwe van den *Gothiſchen* Koning

(*) OROS. *Hist.* VII. 40, 42, 43. OLYMPIODOR. *ap.* PHOT. *Biblioth. Cod.* LXXX. *pag.* 180. *ſq.* SOZOM. *Hist. Eccles.* IX. 12. PHILOSTORG. *Hist. Eccles.* XII. 3. PROSPER *et* IDATIUS *in Chron.* JORNAND. *de reb. Get. C.* 31, 32.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ning ATHAULF, ten huwlijk gaf, en hem tot Rijksdeelgenoot aannam. Uit dit huwlijk werd VALENTINIAAN III geboren; KONSTANTIUS ſtierf weinige maanden na zijne verheffing, in het jaar 421. PLACIDIA, met haren Broeder in onmin geraakt, kreeg last, *Ravenna* te verlaten, waar op zij, met hare kinderen, naa *Konſtantinopolen* week, aan het Hof van THEODOSIUS, *den Jongen.* Onder deze omſtandigheden overleed de Keizer HONORIUS, in het jaar 423, na eene regering van 29, en in den ouderdom van 38 jaren en 11 maanden, zonder kinderen na te laten. Hij had zich altijd als een zwak en onbeſtendig Vorst gedragen, gereed om alle voorſtellen en raadgevingen van zijne hovelingen in te willigen, waar door hij het Rijk zoo veel benadeeld had, als door zijne eigene traagheid en werkloosheid. Zijn dood zou dus een voordeel voor den Staat geweest zijn, zo de rampen van zijne regering te verhelpen geweest waren, maar het was te ver gekomen. De groote ijver, welken hij, even als zijn Broeder ARKADIUS, voor den Christelijken Godsdienst betoonde, baatte het Rijk eigenlijk niets, indien het al integendeel hetzelve niet veel meer benadeeld heeft (*).

Wetten en verordeningen van ARKADIUS

De ijver der beide Broederen, ARKADIUS en HONORIUS, voor den Christelijken Godsdienst vertoonde zich, bijzonder, in hunne wetten en ſchikkingen, welke zij omtrent de Heidenen en derzelver Gods-

(*) PROSPER *et* IDATIUS *in Chron.* OLYMPIODOR. *apud. Photium l. c. pag.* 196. PROCOPIUS *de bello Vandal.* I. 2.

en HONORIUS omtrent de Heidenen.

Godsdienst maakten, en welke niet altijd met den geest van het Christendom waren overeën te brengen. Reeds in het jaar 395, verboden zij (*), dat niemand eenen Tempel bezoeken, of daar offeren zou. Zelfs dreigt deze wet de dood aan de onderbedienden, (*officia*,) die hier omtrent oogluiking zouden gebruiken. In het jaar 396, ontnam ARKADIUS alle voorrechten aan de Heidenſche Priesters, en bedienaren van hunnen Godsdienst (†). In het jaar 399, gaf hij eene wet, dat alle Tempels, die nog ten platten lande gevonden werden, geſloopt en vernietigd zouden worden (§). Op gelijke wijze gaf HONORIUS, of wel STILICHO, in zijnen naam, verſcheidene wetten omtrent de Heidenen, in zijn gebied; welke echter doorgaans met eenige matiging gepaard gingen, doch welke den Heidenen geen voordeel aanbragt. In eene wet, in het jaar 399, naa *Spanje* en een gedeelte van *Gallië* gezonden (**), verbiedt HONORIUS de offeränden, maar verbiedt tevens ook, alle ſieraden van openbare gebouwen en plaatzen, waar onder men ook ſtandbeelden van Afgoden zal moeten verſtaan, te ſchenden, op eene boete van twee ponden gouds voor de Overheden, die dit dulden zouden. In hetzelfde jaar vergunde hij, in eene wet aan den Proconſul van *Afrika* gericht

(*) *Cod. Theod. L.* XVI. *t.* 10. *de Paganis Leg.* 13.

(†) *Cod. Theod. l. c. Leg.* 14.

(§) *Cod. Theod. l. c. Leg.* 16.

(**) *Cod. Theod. l. c. Leg.* 15. *Cod. Iuſtin. Libr.* I. *tit.* 11. *de Paganis cet. Leg.* 3.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

richt (*), aan de Heidenen hunne plegtige ſamenkomſten en gemeenſchappelijke vreugdefeesten, ouder gewoonte, doch zonder eenige bijgelovige gebruiken, te mogen houden. Misſchien gaf een verzoek van eene Kerkvergadering te *Karthago*, in het jaar 399, of wat vroeger, gehouden (†), aanleiding tot deze wet. Op dezelve toch was beſloten, dat den Heidenen verboden mogt worden, openbare gastmalen te houden, tot welke zelfs Christenen gedwongen werden, bijzonder, dat zulks niet op de verjaardagen der Martelaren mogt geſchieden, noch op Zondag, of andere Christelijke Feestdagen. Dit laatſte was reeds door GRATIANUS en THEODOSIUS, in het jaar 386, verboden (§). Nog verbood HONORIUS, in het jaar 399, in *Afrika* de Tempelen verder omver te halen, maar offeränden zouden niet geduld, en de Afgodsbeelden, welke men nog voortging te veréeren, zouden door de gerechtsbedienden nedergeworpen worden (**). Doch, in het jaar 408, bekrachtigde de Keizer niet alleen alle voorgaande wetten tegen de Heidenen (††), maar beval ook, dat in het vervolg alle de inkomſten der Tempelen tot onderhoud van het krijgsvolk beſtemd zou-

(*) *Cod. Theod. l. c. Leg.* 17. *Cod. Iuſt. l. c. Leg.* 4.

(†) *Cod. can. Eccles. Afric. Can.* 60. *Apud* HARDUIN *Act. Concil. Tom.* I. *pag.* 897.

(§) *Cod. Theod. Libr.* XV. *tit.* 5. *de Spectac. Leg.* 2.

(**) *Cod. Theod. Libr.* XVI. *tit.* 10. *de Pag. Leg.* 18.

(††) *Cod. Theod. Libr.* XVI. *tit.* 5. *de Hæret. Leg.* 43.

zouden wezen (*), dat alle Afgodsbeelden, waar ook te vinden, omgeworpen, alle Tempels, in of buiten de ſteden, tot openbaar gebruik verördend, de Altaren verwoest, en geene gastmalen of andere plegtigheden, ter eere der Afgoden gevierd zouden worden. De Biſchoppen ontvingen hier bij vrijheid, om, ter volvoering van dit alles, zich van de *Kerkelijke magt*, (*Eccleſiastica Manus*) (†), te bedienen. Op dit alles moesten de Overheden toezicht hebben, op eene boete van twintig ponden gouds, in gevalle van nalatigheid. Het is zeer waarſchijnlijk, dat OLYMPIUS, die den Staatsdienaar STILICHO had doen vallen, na deszelfs dood, tot zoodanige ſtrenge wetten geraden heeft, om de gunst der Christenen te bejagen (§). Hij raadpleegde met den Biſchop AUGUSTINUS, welken dienst hij het best aan de Christelijke Kerk zou kunnen bewijzen (**)? en deze vermaande hem, alle de wetten, onder het vorige Staatsdienaarſchap tegen de Heidenen en Ketters gegeven, te doen beves-

(*) *Leg.* 19. *de Paganis.*

(†) Het is onzeker, wat hier, door deze *Kerkelijke magt* of *hand*, te verſtaan zij. Zijn het ſoldaten, die men hun ten dien einde bijzette, of zijn het *Monniken*, die zoo ijverig waren in het verwoesten der Tempelen?

(§) ZOSIMUS *Hist.* V. 32. ſchrijft van hem, dat hij onder den ſchijn van Christelijke vroomheid alle ſnoodheid verbergde.

(**) AUGUST. *Ep.* 97. *Tom.* II. *Opp. pag.* 198. *ed. Benedictin. Antverp. aliis Ep.* 129.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

vestigen, ter gerustſtelling van velen, die waanden, dat de Keizer aan dezelve geen deel had gehad. Van hier, dat, in het gemelde jaar 408, nog meer andere wetten tegen Ketters, Scheurmakers, Jooden en Heidenen, afgevaardigd werden (*). In het jaar 415 werd, in eene wet, aan het volk van *Karthago* gericht (†), aan het verzoek voldaan, hetwelk eenigen tijd te voren door een Kerkvergadering te *Karthago* geſchied was, dat ééns alle overblijfzelen der Afgoderij vernietigd mogten worden. Hier toe behoort ook de wet, welke HONORIUS reeds in het jaar 408 (§) gegeven heeft, alhoewel SOZIMUS (**) dezelve later ſtelt, nadat de ſtaatsdienaar OLYMPIUS in ongenade gevallen was. Deze wet behelsde, dat geen Heiden, in het vervolg, eene bediening aan het Hof zou mogen bekleden, (*intra palatium militare.*) De bovengemelde Geſchied-Schrijver verhaalt, dat GENERIDUS, Bevelhebber der *Dalmatiſche* troepen, een voortreflijk man, maar ſtandvastig Heiden, ingevolge van dit bevel, het geweer nederlegde, en zich van het Hof verwijderde; en daar de Keizer zijnen dienst ongeern miste, denzelven niet eer weder heeft willen aanvaarden, vóór dat deze wet door den Keizer was ingetrokken.

Nog een- In het *Oostersch* Keizerrijk, ſloot THEODOSIUS *de Jon-*

(*) *Cod. Theod. Libr.* XVI. *tit.* 5. *de Hæreticis Leg.* 43-47.

(†) *Cod. Theod. Libr.* XVI. *t.* 10. *de Paganis. Leg.* 20. *Cod. Iuſt. Libr.* I. *tit.* 11. *de Paganis Leg.* 5.

(§) *Cod. Theod. l. c. Leg.* 42. (**) *Hist.* V. 46.

Jongere, in het jaar 416, insgelijks de Heidenen van alle Hof- en Staats-, ja geheellijk van alle Burgerlijke bedieningen uit (*); ook vervolgde deze Vorst de Heidenen nog door andere wetten. De *nog overige Heidenen*, zegt hij, in éene derzelven, van het jaar 423, *alhoewel wij geloven, dat 'er geene meer te vinden* zijn, zullen door de oude wetten in den teugel gehouden worden (†). Evenwel verzachtte hij in dat jaar de doodſtraffe, die op het offeren geſteld was, met verbeurdverklaring der goederen en ballingſchap (§), doch in het jaar 426, herriep hij deze verzachting weder (**), alhoewel hij, in het jaar 423, den Christenen verbood, de Heidenen, die zich gerust en vreedzaam gedroegen, op eenigerleië wijze, onder voorwendzel van den Godsdienst, te mishandelen, zullende zij, zich ſchuldig gemaakt hebbende aan de plundering van hunne goederen, die dubbel moeten herſtellen. Ook bedreigt hij ſtraffe aan de Overheden en Landvoogden, die dit toegelaten of niet geſtraft hebben (††)

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476. — nige wetten van THEODOSIUS den Jongeren.

Uit deze en dergelijke wetten, blijkt ten klaarſten, hoe ver een verkeerde ijver de Christenen, ten dien tijde, meermalen vervoerd hebbe. Deze ijver deed

IJver der Chriſtenen tegen de Heidenen.

(*) *Cod. Th. l. c. leg.* 21. deze wet werd in het jaar 439. herhaald. *Novell. Theod. t.* 3. *de Jud. Sam. hær. et Pag. leg.* 1. (†) *Cod. Th. l. c. leg.* 22.

(§) *Cod. Theod. l. c. leg.* 23.

(**) *Cod. Theod. l. c. leg.* 25.

(††) *Cod. Theod. l. c. leg.* 24. *Cod. Juſtin. Libr.* I. *tit.* 11. *de Pagan. leg.* 6.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

deed de Christenen, die daarënboven door hunne Leeräaren werden aangeſpoord, waar zij konden, de handen ſlaan, om de Tempels, Afgodsbeelden, heilige bosſchen en bomen der Heidenen, om te werpen. Ook ontbrak het niet aan verhalen van wonderen, welke ter begunſtiging van de Christenen bij zoodanige gelegenheden zouden geſchied zijn. Onder deze ijveräars was één der voornaamſten MARTINUS, of MAARTEN, Bisſchop van *Tours*, van wien ons zijn levensbeſchrijver SULPICIUS SEVERUS (*) het volgende voorbeeld verhaalt. Eenen Heidenſchen Tempel ten platten lande omvergeworpen hebbende, wilde deze Bisſchop eenen daar bij ſtaande heiligen Pijnboom laten omhouwen. Hier tegen verzetten zich de Heidenſche landlieden. Na eenige over- en wederſpraak, boden deze, op voorſtel van eenen uit den hoop, aan: Zij wilden zelve den boom omhouwen, mids de ijverige MARTINUS aan die zijde ging ſtaan, waarheen de omgehouwen boom vallen moest. Indien zijn God hem bijſtond, zoude hij het gevaar ligtelijk ontkomen. De Bisſchop nam de voorwaarde aan, en wat gebeurt? Zoo als de boom, door de boeren omgehouwen, omvalt, en op zijn hoofd dreigt te ſtorten, maakt de heilige man het teken des kruis, en de boom, als door een' wervelwind gedreven, valt plotsling over den anderen kant. De Monniken weenden van vreugd, de Heidenen ſchreeuwden luidkeels van ontzetting, en namen over het geheel het Christenge-

(*) *Vit. S. Mart. Cap.* 13.

geloof aan. Van dien dag af werd het Christendom, daar te lande, recht voortgeplant, want de Bisschop droeg zorg, dat hij overal, waar hij Tempelen omwierp, Kerken en Kloosters stichtte. CHRYSOSTOMUS, die te *Konstantinopolen*, onder ARKADIUS, Bisschop was, zond een aantal ijverige Monniken naa *Fenicië*, aan welke hij eene Keizerlijke volmagt bezorgde, om de Tempelen in dat land te verwoesten (*). Dus hebben wij ook voorbeelden, dat in *Afrika*, zonder, ja tegen den last en bevel der Keizeren, Tempelen gesloopt zijn geworden (†).

Men begrijpt ligtelijk, dat zoodanige handelwijze, gesterkt door scherpe wetten, en het gezag van den wereldlijken arm, de Heidenen, dikwijls bij geheele menigten, tot het aannemen van het Christendom overhaalde (§); doch zoodanige bekeeringen, door dwang, of vrees, en mishandelingen gewerkt, waren niet duurzaam. Bij de geringste aanleiding vielen deze nieuwbekeerden het Christendom weder af, welke afval aanleiding gaf tot verscheidene wetten, tusschen de jaren 381 tot 426 gegeven (**), den afvalligen werd het recht benomen, om bij eenen uiterſten wil omtrent hunne goederen beſtelling te maken, zij werden van alle burgerlijke rechten en voor-

De gedwongen bekering van vele Heidenen. Wetten tegen de afvalligen.

(*) THEODORET. *Hist. Eccles.* V. 29.

(†) AUGUSTIN. *de Civit. Dei* XVIII. 54. PROSPER *de Promissionib. Libr.* III. *Cap.* 38. *sq.*

(§) SOZOMEN. *Libr.* VIII. *Cap.* 1. schrijft deze bekeering toe aan de kracht van het voorbeeld der Keizeren.

(**) Te vinden in den *Cod. Th. L.* XVI. *t.* 7. *de Apost.*

III BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

deed de Christenen, die daarënboven door hunne Leeräaren werden aangeſpoord, waar zij konden, de handen ſlaan, om de Tempels, Afgodsbeelden, heilige bosſchen en bomen der Heidenen, om te werpen. Ook ontbrak het niet aan verhalen van wonderen, welke ter begunſtiging van de Christenen bij zoodanige gelegenheden zouden geſchied zijn. Onder deze ijveräars was één der voornaamſten MARTINUS, of MAARTEN, Biſſchop van *Tours*, van wien ons zijn levensbeſchrijver SULPICIUS SEVERUS (*) het volgende voorbeeld verhaalt. Eenen Heidenſchen Tempel ten platten lande omvergeworpen hebbende, wilde deze Biſſchop eenen daar bij ſtaande heiligen Pijnboom laten omhouwen. Hier tegen verzetten zich de Heidenſche landlieden. Na eenige over- en wederſpraak, boden deze, op voorſtel van eenen uit den hoop, aan: Zij wilden zelve den boom omhouwen, mids de ijverige MARTINUS aan die zijde ging ſtaan, waarheen de omgehouwen boom vallen moest. Indien zijn God hem bijſtond, zoude hij het gevaar ligtelijk ontkomen. De Biſſchop nam de voorwaarde aan, en wat gebeurt? Zoo als de boom, door de boeren omgehouwen, omvalt, en op zijn hoofd dreigt te ſtorten, maakt de heilige man het teken des kruis, en de boom, als door een' wervelwind gedreven, valt plotsling over den anderen kant. De Monniken weenden van vreugd, de Heidenen ſchreeuwden luidkeels van ontzetting, en namen over het geheel het Christen-

ge-

(*) *Vit. S. Mart. Cap.* 13.

geloof aan. Van dien dag af werd het Christendom, daar te lande, recht voortgeplant, want de Biſchop droeg zorg, dat hij overal, waar hij Tempelen omwierp, Kerken en Kloosters ſtichtte. CHRYSOSTOMUS, die te *Konſtantinopolen*, onder ARKADIUS, Biſchop was, zond een aantal ijverige Monniken naa *Fenicië*, aan welke hij eene Keizerlijke volmagt bezorgde, om de Tempelen in dat land te verwoesten (*). Dus hebben wij ook voorbeelden, dat in *Afrika*, zonder, ja tegen den last en bevel der Keizeren, Tempelen geſloopt zijn geworden (†).

De gedwongen bekering van vele Heidenen. Wetten tegen de afvalligen.

Men begrijpt ligtelijk, dat zoodanige handelwijze, geſterkt door ſcherpe wetten, en het gezag van den wereldlijken arm, de Heidenen, dikwijls bij geheele menigten, tot het aannemen van het Christendom overhaalde (§); doch zoodanige bekeeringen, door dwang, of vrees, en mishandelingen gewerkt, waren niet duurzaam. Bij de geringſte aanleiding vielen deze nieuwbekeerden het Christendom weder af, welke afval aanleiding gaf tot verſcheidene wetten, tusſchen de jaren 381 tot 426 gegeven (**), den afvalligen werd het recht benomen, om bij eenen uiterſten wil omtrent hunne goederen beſtelling te maken, zij werden van alle burgerlijke rechten en voor-

(*) THEODORET. *Hiſt. Eccles.* V. 29.

(†) AUGUSTIN. *de Civit. Dei* XVIII. 54. PROSPER *de Promiſſionib. Libr.* III. *Cap.* 38. *ſq.*

(§) SOZOMEN. *Libr.* VIII. *Cap.* 1. ſchrijft deze bekeering toe aan de kracht van het voorbeeld der Keizeren.

(**) Te vinden in den *Cod. Th. L.* XVI. *t.* 7. *de Apoſt.*

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

voorrechten beroofd, en zelfs bij eene andere wet voor eerloos verklaard (*); eene wet van het jaar 426, van VALENTINIAAN III, verbood hun zelfs, hunne goederen bij hun leven weg te ſchenken, (*Donatio inter Vivos*,) of die te verkopen, zoodat hunne bezittingen noodzaaklijk aan hunne naaste Christelijke erfgenamen moesten komen (†).

Oproeren der Heidenen tegen de Christenen.

Niet zelden gebeurde het, onder zulke omſtandigheden, dat de verbitterde Heidenen in gewelddadigheden tegen de Christenen uitberstten. Te *Gaza* gebeurde zulk een oploop in het jaar 398. Waar op de Biſchop dier plaats, PORFYRIUS, zijnen Diäkon MARCUS ten Hove zond, die terug kwam, met een Keizerlijk bevel, dat de Afgodsbeelden in deze ſtad omgeworpen moesten worden. Maar de Heidenen wisten de uitvoering van dit bevel, door geld, te verhinderen. Doch in het jaar 401, verkreeg PORFYRIUS, in persoon naa *Konſtantinopolen* gereisd, een nieuw bevel, uit kracht van hetwelk hij alle de Tempels te *Gaza* vernielde (§). Een verhaal, dat de Heidenen te *Sufibus*, of *Suffetula*, in het *Afrikaanſche* landſchap *Byzacena*, 60

(*) *Cod. Theod. l. c. leg.* 4. *Cod. Iuſtin. Libr.* I. *tit.* 7. *de Apostat. leg.* 3.

(†) *Cod. Th. l. c. leg.* 7. *Cod. Iuſtin. l. c. leg.* 4.

(§) Men heeft van dit geval een verhaal in het Latijn, hetwelk aan gemelden MARCUS wordt toegeſchreven, bij HEUSCHEN *act. SS. a. d.* 26 *Febr.* en daar van een uittrekzel in BARON. *annal. ad ann.* 398. *n.* 98. *ad ann.* 401. *n.* 17. *ſqq.*

60 Christenen om het leven gebragt hebben, omdat zij een beeld van HERKULES nedergeworpen hadden, zou geloofwaardiger zijn, indien een Brief van AUGUSTINUS aan de inwoners dezer plaats, waar in van het geval gewaagd wordt, echt ware (*). Onder andere voorbeelden van den onbezonnen ijver van ſommige Christenen, verdient de daad van zekeren Monnik TELEMACHUS aangetekend te worden, die, in het jaar 404, te *Rome*, in den Schouwburg, (*Amphitheater*,) midden onder de kampvechters liep, om hen te ſcheiden; waar voor de aanſchouwers, wier vermaak geſtoord werd, hem dood ſteenigden. Keizer HONORIUS verklaarde hem, om deze daad, voor eenen Martelaar, te gelijk deze bloedige kampſpelen voor altijd affchaffende, hetwelk KONSTANTYN *de Groote* reeds vergeefs ondernomen had (†).

De Heidenen koesteren hoop van herſtel.

Ondertuſſchen ſcheen de omſtandigheid, in welke het Romeinſche Rijk zich thans bevond, veeleer tot gematigdheid te raaden, alzoo hetzelve eene menigte vreemde volken, *Gothen*, *Hunnen* enz., in krijgsdienſt had, welken van welken Heidenen waren, en te gelijk geduurig door talrijke zwermen van Noordſche volken, insgelijks, ten grooten deele, Heidenen, gedreigd en aangevallen werd. Deze omſtandigheden deden ook, in de daad, de Heidenen ſomtijds moed vatten, in de hoop, dat hun alöude Godsdienſt eerlang herſteld zou worden. Volgends

(*) AUGUST. *Epist.* 50. *al.* 268. *pag.* 87. *T.* II. *Opp.*

(†) THEODORET. *Hist. Eccles. Libr.* V. *Cap.* 26.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

gends AUGUSTINUS (*) troostten zij malkanderen met eene voorgewende Godſpraak, welke voorſpeld zou hebben, dat het Christendom, van de dood van deszelfs ſtichter af, niet langer dan 369 jaren ſtand zou houden. In gevolge deze berekening moest hetzelve dan in het jaar 398 een einde nemen. Toen de *Gothiſche* Koning ALARIK, in het jaar 395, geheel *Griekenland* verwoestte, maar *Atheenen* alleen verſchoond bleef, ſtrooiden de Heidenen uit, dat deze Vorst, bij zijnen aantogt, MINERVA, hare Schutsgodin, tot hare verdediging gewapend op de muuren, en ACHILLES, met een grimmig gelaad, voor de poorten had zien ſtaan, hetwelk hem de grootſte ontſteltenis had veröorzaakt (†). Ondertusſchen was ALARIK een Christen, van de gezindte der *Ariänen*. Maar, toen de Heidenſche Koning RADAGAISUS, met een onzachlijk leger van *Duitſchers* en andere volken, in *Italië* gevallen was, riepen de Heidenen openlijk uit: „De„ze Vorst offert aan de Goden, hetwelk wij niet „doen mogen; wij zullen gewis van hem over„wonnen worden (§)." Toen ALARIK, in het jaar 408, *Rome* met zijn leger naderde, ontſtonden er nieuwe bewegingen. De Senaat liet SERENA, weduwe van STILICHO, op vermoeden, dat zij verſtand

(*) *De Civitat. Dei Libr.* XVIII. *Cap.* 53. *ſq.*

(†) ZOSIM. *Hiſt.* V. 5, 6.

(§) AUGUST. *Serm.* 106. *C.* 10. *T.* V. *Opp. p.* 381. *Civit. Dei L.* V. *C.* 23. Verg. OROS. *Hiſt. L.* VII. *C.* 37.

ſtand met dezen Koning hield, ſtreng ſtraffen; dit, zeiden de Heidenen (*), was haar door eene *Veſtaalſche* Maagd reeds te voren voorzegd, als eene ſtraffe, dat zij het halsſieraad van het beeld van RHEA laten wegnemen, en zelve om den hals had gedragen. Wanneer nu *Rome*, door ALARIK, in den niterſten hongersnood gebragt werd, oordeelden de leden van den *Senaat*, die nog Heidenen waren, het niet alleen noodzakelijk, dat men den Goden openlijk en plegtig zou offeren en verzoenen, maar ontboden ook eenige *Thusciërs* uit het tegenwoordige *Toskanen*, die voorwendden, het leger der Barbaren, door bliksem en donder, te kunnen verdrijven. Doch deze voorſlag vond geenen ingang, en de *Romeinen* kwamen met den gemelden Koning tot een verdrag. Dus verhaalt SOZOMENUS (†); maar ZOSIMUS (§) voegt er nog deze bijzonderheid bij, dat POMPEJANUS, de ſtadhouder van *Rome*, met den toenmaligen Biſchop dier ſtad INNOCENTIUS, over dit voorſtel geraadpleegd, en dat deze zijne vergunning tot hetzelve gegeven zou hebben, alleen onder de bepaling, dat de plegtigheid, in het geheim, moest geſchieden. Doch de *Thusciërs* verzekerd hebbende, dat 'er de ſtad geen voordeel van zou hebben, ten zij alles openlijk werd verricht, moest men hen wegzenden, en met ALARIK eene onderhandeling aanvangen. BARONIUS (**) verklaart dit

(*) ZOSIM. *Hist.* V. 38.

(†) *Hist. Eccles.* IX. 26. (§) *Hist.* V. 41.

(**) *Ann. Eccles. ad ann.* 409. *n.* 6. *ſq.*

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dit verhaal regelrecht voor eene laſtering van ZOSIMUS. Evenwel heeft hetzelve niets ongerijmds in zich, trouwens, waaröm zou een Biſchop van *Rome*, bij de toenmalige omſtandigheden, niet hebben laten geſchieden, het gene hij toch niet beletten kon? Genoeg, dat hij verhinderde, dat zulks in het openbaar gebeurde. ATTALUS, wien ALARIK tot Keizer benoemde, was een *Ariäansch* Christen; evenwel voorzegden de Heidenſche Waarzeggers hem alle geluk tegen HONORIUS (*), omdat zijne vorige genegenheid voor de Heidenen hen deed hopen, dat hij het Heidendom in zijnen ouden luister zou herſtellen (†); hij benoemde ook TERTULLUS, eenen Heiden, tot *Conſul*, die zich openlijk liet verluiden, dat hij hoop had op de herſtelling van dezen Godsdienst (§). Over het algemeen legden de Christenen, zoo wel als de Heidenen, de rampen, welke het rijk, ten dezen tijde, troffen, ten voordeele van hunnen Godsdienst uit; inzonderheid toen ALARIK, in het jaar 410, voor de derde keer voor *Rome* verſcheen, die ſtad veröverde, en verwoestte. De Christenen verhaalden (**), dat ALARIK door eenen Monnik vermaand was, *Rome* te ſparen; maar hij had daar op geäntwoord, dat hij de ſtad niet vrijwillig aantastte, maar dat hij door iemand tot deze onderneming aangedreven werd. Bovendien merk-

(*) ZOSIM. *Hist.* VI. 7. (†) SOZOMEN. IX. 9.

(§) ZOSIM. *l. c.* OROS. *Hist.* VII. 42.

(**) SOCRATES *Hist. Eccles.* VII. 10. en SOZOMENUS *Libr.* IX. *Cap.* 6.

merkten de Christen-Schrijvers (*) de wijze en goede Voorzienigheid van God daar in op, dat niet RADAGAIS, een Heiden, maar ALARIK, een Christen, *Rome* bemagtigd had, daar deze laatſte den Christelijken Godsdienst, bij de verövering der ſtad, geëerbiedigd, en de Kerken tot vrijplaatzen voor de burgers van alle Godsdienſten aangewezen had; hetwelk men van den Heidenſchen RADAGAIS niet zou hebben kunnen verwachten.

De Heidenen schrijven de rampen van het Rijk aan het Christendom toe.

De Heidenen, integendeel, maakten hier uit eene tegenwerping tegen het Christendom, hetwelk zij, als de bron en oorzaak der rampen, beſchouwden, welke thans voornaamlijk het Romeinſche Rijk troffen, en hetzelve geheel ten val bragten, waar van men de ſpooren reeds in de ſchriften van SYMMACHUS en LIBANIUS ontmoet. Zij gaven voor, dat hunne Goden vertoornd waren, om de verächting en afſchaffing van hunnen eeredienst door de Christenen; maar tevens beweerden zij, dat het Christendom, door zijne leerſtellingen, daar heen ſtrekte, om de magt van het rijk te verzwakken, als zijnde onbeſtaanbaar met de goede inrichting der Burgermaatſchappij; eindelijk hadden de Heidenſche Schrijvers het zeer geladen op de Christen-Keizers, die zij op allerhande wijzen zwart maakten, en wier misſlagen en gebreken zij zich bemoeiden, in het ſterkſte daglicht te ſtellen.

Wederlegging van deze

Niets kon voor de Christenen gemaklijker zijn, dan deze tegenwerping op te losſen. Immers, wat het

(*) AUG. *de Civ. Dei* I. 7. V. 23. OROS. *H.* VII. 37, 39.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

beſchuldiging door AUGUSTINUS en OROSIUS.

het eerſte gedeelte derzelve betreft, hoe geneigd de menſchen, in het algemeen, ook zijn mogen, om de oorzaken van het verval van Rijken en Staten te zoeken, in de voor ons zoo vaak verborgene oogmerken der Godheid, zoodra men de Godheden, die de Heidenen gewoon waren te vereeren, met den eenigen waaren God, den Schepper en Beſtuurer van alles, wien de Christenen, volgends Rede en Openbaring, belijden, vergelijkt, is niets zekerer; dan dat men van de eerſten even min te vrezen, als te hopen hebbe. Voorts heeft de Christen-Godsdienst, zoo als die door JESUS en zijne Apostelen verkondigd en geleerd is geworden, volſtrekt niets in zich, hetwelk het welzijn en de ſterkte van eene Burger-Maatſchappij, uit zijnen aart, zou kunnen benadeelen, of men moest menen, dat de deugden van matigheid, menschlievendheid, eerlijkheid en dergelijken, welke het Christendom ten ſterkſten aanprijst, tegen den welvaart der Maatſchappij ſtrijdig zouden zijn. Dit echter kan niet geloochend worden, dat de Christenen, door eene zedenleere in te voeren, ſtrenger dan JESUS en zijne eerſte leerlingen, hadden voorgeſchreven, door hunnen afkeer van den krijgsdienst, en van het waarnemen van burgerlijke bedieningen en ambten, al vroeg een ſchijnbaar voorwendzel aan de hand gegeven hebben, om hen van lediggang en werkloosheid te beſchuldigen; welk voorwendzel niet weinig verſterkt werd door de levenswijze der Monniken, die ſpoedig bij duizenden vermenigvuldigden, en voor den Staat geheel nutloos waren, als ook, doordien zeer velen

zich

zich onder de Geestelijken, (*Clerici*,) lieten inſchrijven, ten einde van derzelver voorrechten en vrijheden, welke hun door de Christen-Keizers geſchonken werden, gebruik te maken. Evenwel kan men daar aan alleen niet toeſchrijven, dat men het Rijk niet langer met eigene burgers, maar met gehuurde ſoldaten uit de onbeſchaafde volken van *Duitschland* en het *Noorden*, verdedigde, dewijl dit reeds veel vroeger had plaats gehad, en door de weelde en rijkdommen der eigene onderdanen veröorzaakt was. Ook verdient dit aangemerkt te worden, dat de Christenen, nadat de vervolgingen een einde genomen hadden, niet langer zwarigheden maakten, om krijgs- en burger-bedieningen waar te nemen, en zich in zaken van ſtaat en regering in te laten. Wat eindelijk de gebreken der Christen-Keizeren, na KONSTANTYN *den Grooten*, betreft, zij waren, met dezelve, toch verre weg beter dan zoo vele dwingelanden en monsters, als zedert AUGUSTUS den troon beklommen en het Rijk verzwakt hadden. Dat zij zwak van geest waren, zich dikwijls meer met Kerkelijke geſchillen, dan met het regeringsbeſtuur, bezig hielden, was toch niet aan den Godsdienst, welken zij beleden, toe te ſchrijven; en hoe weinig ſtaatkundig hunne onderdrukking van het Heidendom ook ware, dezelve geſchiedde nogthans allengs en bij trappen, en bragt ook geene zoodanige beroerten voort, door welke de ondergang van het Rijk verhaast kon worden. De Christenen vonden, inmiddels, deze tegenwerping der Heidenen zoo gewigtig, dat zij oordeelden,

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

den, dezelve breedvoerig te moeten wederleggen, ſchoon TERTULLIANUS, reeds vroeger, dezelve vrij bondig beäntwoord had (*).

AUGUSTINUS, één der aanzienlijkſte en geleerdſte Leeräaren van dezen tijd, ondernam deze wederlegging, opzetlijk, in zijn uitgebreid werk over *de ſtad Gods*, (*de Civitate Dei Libri* XXII,) hetwelk hij, in het jaar 412, begon, maar eerst in het jaar 426, of het volgende, voltooide. In de eerſte *vijf Boeken*, beſtrijdt hij die genen (†), welke beweerden, dat het Veelgodendóm volſtrekt noodzaaklijk zij, indien de menſchen gelukkig zullen wezen, en dat de algemeene rampen aan deszelfs vernietiging te wijten waren. De *vijf volgende Boeken* zijn tegen zulke Heidenen gericht, die wel toegaven, dat 'er altijd dergelijke landplagen geweest zijn, en zijn zullen; maar tevens aandrongen, dat de dienst der Goden nuttig zij, met betrekking tot het toekomend leven. De Biſſchop, gelijk hij zich zelf verklaart, niet alleen uitwendige vijänden wederleggen, maar ook het Christendom zelf willende ontvouwen, beſchrijft vervolgends, in de overige *twaalf Boeken*, den oorſprong der *Stad Gods*, en *die der Wereld*, derzelver voortgang, en einde. Dit werk van AUGUSTINUS, *van de Stad Gods*, verwierf zich, in de Christelijke Kerk, voornaamlijk in het Westen, eene ongemeene achting, gelijk het ook, reeds in de XVde eeuw, en vervolgends, meermalen afzonderlijk in druk is

Bericht van AUGUSTINUS werk *de Civitate Dei*, tegen de Heidenen.

(*) *Apologet. Cap.* 40. *ſq.*

(†) Zie zijne *Retract. Libr.* II. *Cap.* 43.

is uitgegeven, zelfs met de breedvoerige uitlegging van JOANNES LUDOVICUS VIVES, als ook van LEONHARD COQUÆUS, een Augustiner-Monnik in *Frankryk*; onder anderen te *Frankfort aan den Main* 1661, in 4to. Van deze uitlegging vindt men een goed uittrekzel in het VIIde Deel der Werken van AUGUSTINUS, naar de uitgave der *Benedictinen*. In de daad, gelijk AUGUSTINUS zelf het bijzonder op prijs ſtelde, zoo is dit werk één der nuttigſten, om den toeſtand van het Chriſtendom, en de denkwijze der Christen-Leeräaren, in de *Latijnſche* Kerk, niet alleen van die eeuw, maar zelfs ook van eenige volgende, te leeren kennen, als welke laatſte veel uit dit werk hebben overgenomen. Indien de Kerkvader zich bij zijn hoofd-oogmerk bepaald had, om de hier voor gemelde tegenwerping der Heidenen te wederleggen, zou men zijne geleerdheid, zijne kennis aan de oude Heidenſche Schrijvers, en zijn verſtand en oordeel, niet hebben kunnen miskennen, en zijn werk zou de helft korter, maar ook naar evenredigheid bondiger hebben kunnen wezen. Thans, daar de Kerkvader in hetzelve ook alle zijne Godgeleerde kundigheden heeft willen aanbrengen, vervalt hij niet alleen tot wijdlopigheid, maar ontdekt, ook ten dezen aanzien, menige zwakke zijde. Het ontbreekt hem aan genoegzame kennis der oorſpronglijke talen, in welke de Heilige Schriften der Christenen geſchreven zijn, en aan de nodige hulpmiddelen van eene goede en gezonde Uitlegkunde, om deze Schriften te verklaren, terwijl zijne Uitleggingen doorgaands enkel op eene Latijnſche

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſche Overzetting gegrond zijn; hier door geeft hij zich toe aan ſpelingen van zijn vernuft, en aan geheimzinnige uitleggingen, waar hij den letterlijken zin niet wist op te ſporen. En wat kon men wel anders verwachten van iemand, die deze ſtelling beweert (*), dat de duiſterheid, welke in de Heilige Schrift gevonden wordt, daar toe nuttig is, dat van de onderſcheidene Uitleggers ook meer waarheden in dezelve ontdekt worden? Over de Zedenleere zegt hij, op vele plaatzen, veel goeds en fraais, maar ook elders veel, dat onzeker is, en naar de buitenſporigheid eener dweepachtige Monniken-Godzaligheid ſmaakt. Hij is onuitputlijk in ſpitsvinnige, nutteloze, ja ongerijmde vragen, welke hij met ernst behandelt, als waren zij van het uiterst gewigt. Eindelijk, toont hij zich ligtgelovig genoeg, omtrent wonderwerken, welke in zijnen tijd, en zelfs in zijne tegenwoordigheid, zullen gebeurd zijn, en van welken hij 'er meer dan twintig bijbrengt, hoewel hij tevens erkent, dat van deze wonderen, ter naauwernood de geheele ſtad, in welke zij zullen gebeurd zijn, iet weet, dikwijls in groote ſteden, maar zeer weinige menſchen, en als zij verder aan anderen verhaald worden, is, zegt hij, het aanzien en geloofwaardigheid van hun, die ze verhalen, niet zoo groot, dat men hun zonder alle twijfeling geloven kan.

OROSIUS wederlegt ins-

AUGUSTINUS vergenoegde zich niet, zelf deze tegenwerping der Heidenen dus wijdlopig beäntwoord

(*) *Libr.* XI. *Cap.* 19.

gelijks deze tegenwerping.

woord te hebben, maar ſpoorde ook zijnen leerling en vriend OROSIUS aan, om hetzelve te doen. Deze PAULUS OROSIUS, van wiens werk wij reeds in de *Inleiding* tot deze Kerkelijke Geſchiedenis, het één en ander gezegd hebben (*), was een Ouderling of Priester, (*Presbijter*,) te *Tarragona*, in *Spanje*, in het begin der vijfde eeuw. Toen de invallen der Barbaarſche volken *Spanje* ontrustten, en de aanhang der *Priscilliänisten* onder de Christenen bewegingen veröorzaakte, reisde hij, omtrent het jaar 415, naa AUGUSTINUS te *Hippo*, om deszelfs raad in te nemen. AUGUSTINUS zond hem naa *Palæſtina*, om daar uit den mond van HIËRONYMUS, die zich aldaar bevond, deszelfs gevoelen te verſtaan, nopens den oorſprong der menschlijke ziel, waarömtrent OROSIUS het oordeel van AUGUSTINUS gevraagd had, die hem dus beſcheiden aan HIËRONYMUS wees, met eenen Brief, in welken hij OROSIUS aanprijst, als een' man van een heller verſtand, vloeijende beſpraaktheid, en vol ijver, om nuttig te wezen voor het huis des Heeren (†). Bij dezen Brief had AUGUSTINUS eene vrij uitvoerige verhandeling gevoegd, over deze vraag zelve, in welke hij eerst vooräf laat gaan, wat hij met zekerheid van de ziel gelooft. Zij is in zekere mate onſterflijk, zegt hij, hoewel de Heilige Schrift ook van eene dood der ziel ſpreekt. Zij

(*) Zie I *Deel*, *Bladz.* LIII. tot LV.

(†) AUGUSTIN. *Epist.* 166. *pag.* 443. *Tom.* II. *Opp. Ed. Benedict. Antv.*

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zij is geen gedeelte der Godheid, ook is zij onligchaamlijk, in de eigenlijke betekenis van dit woord; echter zou men haar een ligchaam kunnen noemen, voor zoo ver, het geen eenigermate op zich zelf beſtaat, als ook alles wat niet volſtrekt onveränderlijk, en overäl geheel is, ligchaamlijk genoemd kan worden. Zij heeft hare eigene natuur, en kan alleen door het verſtand bevat, en door het leven ondervonden worden. Ook is de ziel niet door Gods ſchuld, toelating en wil, maar door haren eigenen vrijën wil zelven, in de zonde gevallen, waar uit zij niet anders kan verlost worden, dan door de genade Gods in JESUS CHRISTUS. Elke ziel, die, zonder deze genade en de heilige hulp, (*Sacramentum*,) des Middelaars, het ligchaam, in welken ouderdom het ook zij, verlaat, zal eens met hetzelve geſtraft worden. Maar nu, vervolgt AUGUSTINUS, ontſtaat de vraag: van waar hebben de zielen die ſchuld, welke haar, zelfs in kinderen, de verdoemenis aanbrengt, indien de genade van CHRISTUS hun, door den doop, geene verloſſing aanbiedt? Daar zijn vier gewone gevoelens nopens den oorſprong der ziel; het eerſte, dat de zielen uit die ééne ziel worden voortgeplant, welke aan den eerſten mensch gegeven is; het tweede, dat elk nieuw geboren mensch ook eene nieuwgeſchapene ziel ontvangt; het derde en vierde, dat zij te vooren reeds beſtaan hebbende, eerst van God in het ligchaam gezonden worden, of vrijwillig in hetzelve nederkomen. Het tweede van deze gevoelens had HIËRONYMUS aangenomen, doch hier tegen

gen had AUGUSTINUS, behalven andere, voornaamlijk deze bedenking, dat hij zich, bij dit gevoelen, verlegen vond, hoe de kinderen, als ook in ADAM gezondigd hebbende, niet alleen na dit leven, indien zij ongedoopt ſterven, maar zelfs in dit leven, zonder eenige daadlijke zonde begaan te hebben, aan ſtraffen onderhevig kunnen zijn. Het is ondertusſchen merkwaardig, dat HIËRONYMUS te vooren zelf MARCELLINUS, over die zelfde vraag, aan AUGUSTINUS gewezen had (*), over welke deze thans OROSIUS aan HIËRONYMUS zond. HIËRONYMUS prees, in zijn antwoord, AUGUSTINUS verhandeling ten hoogſten, maar ontſchuldigde zich, dat hij aan zijne begeerte niet kon voldoen, door gebrek aan tijd. AUGUSTINUS hier nog ſteeds op hopende, gaf zijne verhandeling, eerst na HIËRONYMUS dood, in het licht, ten einde, gelijk hij ons zelf zegt (†), den Lezer te waarſchuwen, om of geheel niet te vragen, hoe de ziel aan den nieuwgeboren mensch wordt medegedeeld? of ten minſten, in deze duistere zaak alleen die oplosſing aan te nemen, welke niet met de duidelijke leere des geloofs ſtrijdt, te weten, dat de kinderen, indien zij in CHRISTUS niet wedergeboren worden, buiten twijfel verdoemd zijn. Doch, wij zullen omtrent dit onderwerp meer zeggen moeten, wanneer wij de verſchillen met PELAGIUS verhalen zullen, in welken AUGUSTINUS eene voorname rolle geſpeeld heeft. Hoe het zij, OROSIUS bragt, bij

(*) *Epist.* 82. *pag.* 213. *Tom.* II. *Opp. Ed. Francof.*

(†) *Retractt. Libr.* II. *Cap.* 45.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

bij zijne wederkomst, misſchien een mondelijk antwoord van HIËRONYMUS mede, maar bijzonder dacht hij zijn vaderland, met eenige overblijfzelen van den Heiligen STEFANUS, den eerſten Martelaar, te verrijken, welke men, juist ten dezen tijde, voorwendde, in *Palæſtina* ontdekt te hebben, hebbende de Priester of Ouderling LUCIANUS, nabij *Jeruſalem*, door eene Godlijke Openbaring, vernomen, waar zijne beenderen verborgen lagen (*). Daar is nog een verhaal van deze ontdekking, hetwelk in eenen Griekſchen Zendbrief aan de geheele Christelijke Kerk vervat was, in eene Latijnſche Overzetting voorhanden (†), van den Spaanſchen Priester ABUNDIUS AVITUS, die een gedeelte dezer overblijfzelen, met dit verhaal, en eenen Brief, door OROSIUS, aan den Biſchop en de gemeente van *Braccara*, in *Spanje* overzond. OROSIUS met dezen buit, en het voornemen, hem door AUGUSTINUS opgedragen, om het Christendom tegen de Heidenen, uit de Geſchiedenis, te verdedigen, in *Spanje* teruggekeerd, bragt het laatſte, in het jaar 417, tot ſtand, door zijn werk, hetwelk, in vele Handſchriften den titel heeft, *Hormesta* of *Ormesta mundi*, of *Adverſus Paganos Historiarum Libri Septem.* Dat is, het eerſte woord, volgends eene waarſchijnlijke giſſing, gelezen wordende, *Oroſii moesta mundi: De rampen der Wereld*, of *zeven Boeken der Geſchiedenisſen tegen de Heidenen*, in welk

(*) GENNADIUS *de Vir. Illuſt. Cap.* 39, 46. *etc.*

(†) Zie BARON. *Ann. Eccles. a.* 415.

welk werk hij, de Geſchiedenisſen van de Schepping der Wereld af verhalende, zich vooräl bepaalt tot de rampen, welke het menschdom en de volken zijn overgekomen, ten einde dus aan te tonen, dat de tegenwoordige onheilen, welke het Romeinſche Rijk troffen, niet aan het Christendom, noch aan de Christenen, te last gelegd kunnen worden. Dit werk van OROSIUS, hoewel hij voor het overige niet meer dan een middelmatig Schrijver is, die verſcheidene onzekere maren en vertellingen als waarheden overneemt, en omtrent de Tijdrekening vrij onächtzaam is, heeft nogthans zijne waarde, alzoo het verſcheidene merkwaardigheden behelst, voornaamlijk uit die tijden, welke het naast aan des Schrijvers leeftijd komen. Het is, om deze reden, ook meermalen in de XVde en XVIde eeuw in druk uitgegeven, de laatſte uitgave is die van SIGEBERT HAVERKAMP, te *Leyden* 1738 in 4to (*). Achter deze laatſte uitgave is nog een opſtel van OROSIUS, tegen de *Pelagiänen* gevoegd. De *Brieven*, welke TRITHEMIUS (†) aan OROSIUS toeſchrijft, zijn niet meer voorhanden, ten zij TRITHEMIUS hier eenen misſlag begaan hebbe.

Doch, het is tijd, om tot de Geſchiedenis van het Romeinſche Rijk weder te keeren. Na de dood van Keizer HONORIUS, wierp zich één van zijne ſtaats- Geheel verval van het Romein-

(*) Bij de Schrijvers, in het I Deel van deze Geſchiedenis, met betrekking tot OROSIUS aangehaald, voege men nog BAYLE *Dict. Hist. Crit.* V. OROSIUS.

(†) *De SS. Eccles. Cap.* 121.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſtaatsdienaren, JOANNES, tot Keizer op. Maar de Oosterſche Keizer THEODOSIUS *de Jongere*, wilde hem niet erkennen, maar zond zijnen Veldheer ARDABURIUS, met een leger naa *Italië*, die JOANNES, in het jaar 424, overviel en ter dood bracht. Thans benoemde THEODOSIUS zijnen Neef VALENTINIAAN III, tot Keizer van het Westen, onder voogdijſchap van zijne moeder PLACIDIA, Zuster van Keizer HONORIUS, die eerst met den *Gothiſchen* Koning ATHAULF, en naderhand met KONSTANTIUS, was getrouwd geweest, dien HONORIUS, in het jaar 421, tot zijnen rijksgenoot had benoemd, en die weinige maanden daar na overleden was; bij hem had PLACIDIA haren Zoon VALENTINIAAN III. De verwarringen namen, onder deze regering, meer en meer toe, zijnde de Keizerin niet in ſtaat, om den naarijver en heerschzucht der rijksgrooten te beteugelen. AËTIUS en BONIFACIUS waren thans de dapperſte en gelukkigſte Veldheeren, die het Westerſche Rijk had. De laatſte, die Landvoogd van *Afrika* was, door AËTIUS verraderlijk beſchuldigd zijnde, riep de *Wandalen* uit *Spanje* te hulp, wier Koning GENSERIK, of GEISERIK, in het jaar 429, met het grootſte gedeelte van zijn volk, waar bij zich ook *Gothen*, *Alanen*, en andere *Duitſchers* voegden, naa *Afrika* overſtak, en hetzelve grootendeels bemagtigde (*):

Weſtersche Rijk in het Weſten, onder VALENTINIAAN III.

Op

(*) OLYMPIOD. *ap.* PHOT. *Biblioth. Cod.* LXXX. *pag.* 196. SOCRAT. *Hist. Eccles.* VII. 23, 24. FILOSTORG. *Hist. Eccles.* XII. 12, 13. PROSPER *et* IDATIUS *in Chron.* PROCOP. *de bello Vandal.* I. 3. JORNAND. *de reb. Get. C.* 33.

Op dergelijke wijze hadden zich, omtrent het jaar 430, reeds verſcheidene *Duitſche* volken, tegen wil en dank der Romeinen, in het Westersch Rijk gevestigd. De *Burgundiërs*, *Alemannen*, *Friezen* en *Saxen*, deden geduurige invallen en richtten zware verwoestingen aan, de *Franken* vestigden zich aan de *Maas* en den *Rhyn*, in het land, bij de Romeinen *Germania Secunda* genoemd; *Brittannië* was door den Keizer HONORIUS reeds in het jaar 410, aan zich zelve overgelaten, en in het jaar 426, werden de Romeinſche troepen, niet in ſtaat zijnde, hetzelve tegen de *Picten* en *Scoten*, die het Noordelijk gedeelte dezes Eilands bewoonden, langer te beſchermen, geheel uit hetzelve getrokken (*).

Invallen en verwoestingen door ATTILA aangericht.

De Keizerin PLACIDIA, Moeder van VALENTINIAAN III, bleef het Rijk, als voogdesſe van haren Zoon, beſtuuren, tot het jaar 450. Omtrent welken tijd een nieuwe ramp het Westersch Rijk dreigde. De *Hunnen*, onder het gebied van twee Broeders, BLEDA en ATTILA, in het Oostersch Keizerrijk gevallen, waren door Keizer THEODOSIUS, ter naauwernood, met geld en geſchenken, afgeweerd; waar na zij, hunne wapenen naa het Oosten wendende, in *Tartaryë*, tot dicht bij *China*, waren doorgedrongen. In *Europa* wedergekeerd, dreigden zij het Rijk op nieuw, en THEODOSIUS zag zich, in het jaar 443, op nieuw genoodzaakt, den vrede, voor

(*) GILDAS *de Excid. Britt. Cap.* 12. *ſq.* BEDA *Hist. Eccles. Gentis Anglor.* I. 12.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

voor eene jaarlijkſche ſomme gelds, van hen te koopen. ATTILA, twee jaren daar na zijnen Broeder BLEDA ter dood gebracht hebbende, en nu alleen over de *Hunnen* regerende, drong met een leger van ten minſten 500,000 man, over den *Rhyn*, in *Gallië*, in het jaar 451, alwaar hij overäl de ijslijkſte verwoestingen aanrichtte, zich zelven *den geesſel Gods* noemende. HONORIA, de Zuster van VALENTINIAAN III, door dezen, om hare ongeregeldheden, van het Hof verwijderd, had hem uitgenodigd, en hem zelfs eenen ring gezonden, ten onderpand van haar beſluit, om hem te trouwen, en hem tevens hare eisſchen op het Rijk af te ſtaan. Ook deed GENSERIK, Koning der *Wandalen*, hem groote aanbiedingen, indien hij *Gallië* veröverde. Hij werd, echter, in dat zelfde jaar, door den Romeinſchen Veldheer AËTIUS, met wien zich THEODORIK, Koning der *Gothen*, MEROVEUS, Koning der *Franken*, de *Burgondiërs* en anderen, in een gemeen verbond tegen ATTILA, verëenigd hadden, in de vlakte van *Catalaunum*, (*Chalons aan de Marne*,) met eene groote nederlage, geſlagen. Doch, zijn leger op nieuw verſterkt hebbende, rukte hij, in het jaar 452, in *Italië*, alwaar hij verſcheidene ſteden innam en verwoestte, latende de inwoners nederſabelen. Bij deze gelegenheid namen vele menſchen de wijk naa de Eilanden in de *Adriatiſche* zee, alwaar zij de ſtad *Venetië*, op deze eilanden, geſticht, of ten minſten aanzienlijk vergroot hebben. Reeds ging ATTILA op *Rome* los, toen de Biſchop dier ſtad hem,

hem, met twee ſtaatsdienaars van den Keizer te gemoet gereisd zijnde, hem beweegde terug te trekken, onder voorwaarde, dat de *Romeinen* hem eene jaarlijkſche ſchatting betalen, en dat men hem HONORIA, 's Keizers Zuster, zou toezenden. Gelukkig voor de *Romeinen*, dat deze Vorst kort daar na, in het jaar 453 of 454, overleed. Zijn Rijk werd, door de onderlinge verſchillen van zijne Zonen, verdeeld, en de overgeblevene *Hunnen* begaven zich weder naa de Zwarte zee, en de grenzen van *Aſië*, terwijl de door hen veröverde landen door *Duitſche* en andere volken in bezit genomen werden (*).

VALENTINIAAN III, van de vrees voor de *Hunnen* verlost, leefde in eene domme vadzigheid, en kende geen ander vermaak, dan ongebondenheden. De vrouw van eenen MAXIMUS, eenen man van aanzien, ontëerd hebbende, bracht deze, op wraak bedacht, eerst den Veldheer AËTIUS, den ſteun des Rijks, bij den Keizer in een kwaad vermoeden, en deze had de dwaasheid, van dien dapperen man, in het jaar 454, met eigene hand te doorſteken, maar de Keizer zelf werd, in het volgende jaar, door toedoen van MAXIMUS, van de lijfwacht van AËTIUS omgebracht, na eene regering van ruim 30 jaren, heb-

Dood van VALENTINIAAN III.

(*) PRISCI *Excerpta de Legatt. pag.* 27, 30. PROSPER *in Chron.* in CANISII *Lectt. ant. Tom.* I. *pag.* 309. VICTOR *Tununenſ. Chron. pag.* 1. *ap.* SCALIGER. *in Thes. temp.* CASSIODOR. *in Chron. pag.* 367. *Tom.* I. *Opp.* JORNANDES *de reb. Get. Cap.* 35-42, 49, 50.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hebbende 36 jaren geleefd; hij liet ſlechts twee dochters na, en geene zoonen (*).

Korte regering van MAXIMUS.

MAXIMUS liet zich terſtond tot Keizer uitroepen. Ook noodzaakte hij EUDOXIA, de weduwe van Keizer VALENTINIAAN III, om zijne gemaalin te worden; die over dezen dwang, en den moord van haren gemaal, verbitterd, den *Wandaalſchen* Koning GENSERIK naa *Italië* ontbood, die ook, geheel *Afrika* aan de *Romeinen* ontrukt hebbende, op deze uitnodiging, met eene magtige vloot uit *Afrika* in *Italië* aanlandde, en op *Rome* aantrok. MAXIMUS, hier van de tijding bekomen hebbende, vertrok uit *Rome*, hetwelk van zijne meeste inwoneren verlaten werd. Maar het volk, te hoop gelopen, vervolgde den Keizer met ſteenen, en een ſoldaat, die zich onder den hoop bevond, doodde hem, nadat hij naauwlijks eenige maanden geregeerd had. Drie dagen daar na trok GENSERIK in *Rome*, zonder eenigen tegenweer, en de ſtad van moord en brand, op voorſpraak van den Biſchop LEO, verſchonende, liet hij dezelve nogthans 14 dagen lang plunderen, voerende eenen onmetelijken ſchat, en de ſchoonſte gedenkſtukken, waar onder ook de kostbaarheden van den Tempel van *Jeruſalem*, die TITUS naa *Rome* gebracht had, met zich naa *Afrika*, benevens de Keizerin EUDOXIA, en hare twee Dochters (†).

GENSERIK plundert Rome.

Van

(*) IDAT. *Chron. Libr.* III. *Cap.* 5. *Tom.* II. *Lectt.* CANIS. *pag.* 186. EVAGR. *Hist. Eccles.* II. 7. en de andere Schrijvers hier voor gemeld.

(†) SIDON. APOLLIN. *Epist. Libr.* II. *Ep.* 13. en de Schrijvers boven aangehaald.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Laatſte Keizers in het Westen tot op AUGUSTULUS, met wien het rijk een einde neemt.

Van toen af ſpoedde zich het Romeinſche Rijk tot zijnen ondergang; eenige Grooten, die het geweld in handen hadden, ſtelden den éénen Keizer na den anderen, willekeurig aan, dien zij even willekeurig weder onttroonden. Op de tijding van de dood van MAXIMUS, nam AVITUS, deszelfs afgezant bij den *Gothiſchen* Koning THEODORIK te *Toloſa*, op deszelfs aanraden, in het jaar 455, het rijkspurper aan. Maar in het volgende jaar 456, nam RICIMER, een *Suëef*, maar Bevelhebber in Romeinſchen dienst, eene overwinning op GENSERIK behaald hebbende, AVITUS, in naam van den Romeinſchen *Senaat*, gevangen, en hem den troon onwaardig verklarende, deed hij hem tot Biſſchop van *Placentia*, (*Plaiſance*,) inwijden. Een middel, waar van men zich thans begon te bedienen, om afgezette Vorſten buiten ſtaat te ſtellen, om het gebied te hernemen, dat men hen Geeſtelijken of Monniken maakte, of in een klooster zond (*). RICIMER, het Rijk tien maanden zonder Opperhoofd gelaten hebbende, beſchikte, in het jaar 457, over hetzelve, met toeſtemming van LEO, die thans in *Konſtantinopolen* regeerde, ten behoeve van MAJORIANUS, die onder AËTIUS gedient had, een' man van moed, en in ſtaat, om zelf te regeren, en den val van het Rijk te verhoeden. Doch deze goede hoedanigheden den ijverzucht van RICIMER gewekt heb-

(*) SIDON. APOLLIN. *Carm.* VII. *ſeu Panegyricus Avito dictus pag.* 714. IDAT. *et* VICT. *Tunun. ll. cc.* GREGOR. *Turon. Hiſt. Francor. Libr.* II. *Cap.* 11.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hebbende, zette deze, in het jaar 461, den Keizer af, en bragt hem ter dood (*), ſtellende in zijne plaats zekeren SEVERUS tot Keizer aan, die minder bekwaamheden had, doch ook dezen ruimde RICIMER, in het jaar 465, uit den weg; waar na hij anderhalf jaar de opperſte magt uitoefende, zonder aan iemand den naam van Keizer te geven, of dien zelf aan te nemen. Eindelijk, verzocht de Raad van *Rome*, ten einde van RICIMER onafhanglijk te worden, den Oosterſchen Keizer LEO, om hun den *Patricius* ANTHEMIUS, als Keizer, toe te zenden. LEO zond dezen, in het jaar 467, met een leger, en den titel van *Augustus*, naa *Italië*. RICIMER maakte nu den ſchijn van onderwerping, en ANTHEMIUS, ten einde hem geheel te winnen, gaf hem zijne dochter ten huwlijk. Maar RICIMER's heerschzucht duldde niemand boven zich, hij verliet, in het jaar 469, *Rome*, misnoegd, en ſchoon hij door de tusſchenkomst van aanzienlijke mannen, bijzonder van EPIFANIUS, Biſchop van *Ticinum*, thans *Pavia*, weder met den Keizer verzoende, duurde deze vrede niet langer dan tot het jaar 472, wanneer RICIMER, met een leger, naa *Rome* trok, de ſtad, door uithongering, vermeesterde, en ANTHEMIUS van het leven beroofde. Weinige dagen daar na overleed deze Keizermaker aan eene ziekte, hebbende nog vooraf OLYBRIUS, die PLACIDIA, dochter van den Keizer VALENTINIAAN III, ten huwlijk had,

(*) SIDON. *Caron.* V. *ſeu Panegiricus Majoriano dictus.* PROCOP. *de bello Vandal.* I. 7.

had, tot Keizer doen uitroepen (*). OLYBRIUS regeerde nog geene drie maanden, wanneer eene ziekte hem uit het leven nam. Thans nam GLYCERIUS het purper aan. Het hof van *Konſtantinopolen* dezen weigerende te erkennen, zond JULIUS NEPOS, met een leger, die hem in het jaar 474 noodzaakte, van het Rijk af te ſtaan, en zich te vergenoegen, om Biſchop van *Salonen* in *Dalmatië* te worden. JULIUS NEPOS werd, in het volgende jaar 475, door ORESTES, dien hij, met een leger, naa *Gallië* gezonden had, op zijne beurt, onttroond, en gedwongen, naa *Salonen* de wijk te nemen, alwaar hij, 5 jaren daar na, overleden is. Thans benoemde ORESTES zijnen Zoon ROMULUS AUGUSTULUS tot Keizer, nemende in deszelfs naam de regering op zich. Deze was de laatſte Keizer van het Weſtersch Rijk, hetwelk met ROMULUS AUGUSTULUS een einde nam, gelijk de ſtad *Rome* door ROMULUS, en het Rijk door AUGUSTUS geſticht was. Te-weten, de Duitſche en andere vreemde ſoldaten, in dienst des Rijks, in het jaar 476, tot beloning van hunne dienſten, het derde gedeelte der landerijen van *Italië* eiſchende, en zulks hun door ORESTES geweigerd wordende, wilden zich dezen eisch, met geweld verkrijgen, en verkozen eenen ODOACER, eenen *Rugiër*, tot hun Opperhoofd, die ORESTES in *Pavië* overviel, en ter dood deed brengen, en den

(*) SIDON. *Carm.* II. *ſeu Panegijricus Anthemio dictus.* ENNOD. *Vita B. Epiphanii* en de Schrijvers boven aangehaald.

III' BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

den jongen AUGUSTULUS afgezet hebbende, op een kasteel in *Campanië* verzond. *Rome* zich aan ODOACER onderworpen hebbende, werd hij, in het jaar 476, als Koning der *Duitſchers* in *Italië*, uitgeroepen, onder welken tijtel hij 13 jaren geregeerd heeft. Op deze wijze nam het Romeinſche Rijk, in het Westen, zelfs tot den naam toe, een einde (*).

Regering van THEODOSIUS II. in het Oosten.

Onder dit alles had het Keizerrijk in het Oosten, hoe zeer inwendig door tweedragt meermalen geſchokt, en niet min hevig dan het Westen, van de onbeſchaafde volken aangevallen, en dus buiten ſtaat, om het Westersch Rijk te hulp te ſchieten, of in de pogingen daar toe ongelukkig, zich nogthans ſtaande gehouden en gehandhaafd. De gunſtige ligging der hoofdſtad *Konſtantinopolen*, een en ander prijswaardig Keizer en Staatsdienaar, of dapper Veldheer, als ook dat de Duitſche en Noordſche volken zich meer naa het Westen wendden, een veertigjarige vrede met de *Perſen*, de zeemagt, welke dit Rijk op de been hield, en andere hulpmiddelen, hadden bijna meer, dan men verwachten kon, tot deszelfs behoud en veiligheid medegewerkt. THEODOSIUS II, of de Jongere, Zoon van ARKADIUS, had, zedert het jaar 408, den troon in het Oosten bekleed; geduurende zijne minderjarigheid, zijnde hij,

(*) MARCELLIN. *in Chron. ap.* SCALIG. *l. c. p.* 32. *ſq.* CASSIOD. *in Chron. p.* 368. ENNOD. *in Vita S. Epiphanii.* PROCOP. *de bello Goth.* I. 1. JORNAND. *de reb. Get. l. c. Cap.* 45, 46. *pag.* 678. *ſq.*

hij, bij zijns Vaders overlijden, naauwlijks agt jaren oud, handhaafde de bekwame en zorgvuldige Staatsdienaar ANTHEMIUS, en vervolgends 's Keizers Zuster PULCHERIA, de goede orde en rust. Meerderjarig geworden, aanvaardde hij zelf de regering, maar een zwak Vorst zijnde, bleef hij ſteeds van den invloed van anderen afhanglijk; en de geſnedenen, die men aan het Hof te *Konſtantinopolen*, naar Oosterſchen praal, had, en uit welke gewoonlijk de Opperkamerheeren, (*Præpoſiti Sacri Cubiculi*,) genomen werden, deeden, in zijnen naam, wat zij wilden, terwijl zij hem met vermaken en Godsdienſtige oefeningen bezig hielden. Zoo achteloos was hij, omtrent regeringszaken, dat hij, zonder het te lezen, alles ondertekende, wat hem werd voorgelegd. Vergeefs zocht hem zijne Zuster, PULCHERIA, de onvoorzichtigheid van zoodanige handelwijze onder het oog te brengen, door hem een geſchrift te doen ondertekenen, waar bij hij zijne gemaalin ATHENAIS, Dochter van den Wijsgeer LEÖNTIUS, eene ſchoone en verſtandige Vorstin, aan haar afſtond, om hare ſlavin te wezen. Alhoewel hij niet ongeleerd, en zelfs in eenige beſchaafde kunſten vrij wel ervaren was, nogthans verlaagde hem eene verkeerd geplaatſte Godsdienſtigheid, tot eene ſoort van Monniken-Godzaligheid en tot eenen kruipenden eerbied voor de Geestelijkheid. Zijn Paleis geleek naar een Klooster, hij vastte menigmalen, inzonderheid op den vierden en zesden dag der week, verëerde de Christelijke Leerären in zoo hooge mate, dat hij zelfs eens eenen morsſigen mantel

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

tel van eenen overledenen Biſchop omhing, ten einde daar door aan 's mans heiligheid deel te krijgen (*). THEODORETUS (†) brengt onder anderen een voorbeeld bij, „ hoe zeer," gelijk hij zich uitdrukt, „ THEODOSIUS de Godlijke wetten gehoorzaamd hebbe." Zekere Monnik, wien de Keizer eene gunst, om welke hij verzocht, geweigerd had, had de ſtoutheid van hem te zeggen, dat hij hem uit de Kerkelijke Gemeenſchap uitſloot. De Keizer was hier over zoo ontſteld, dat hij weigerde zijne gewone ſpijze te gebruiken, tot dat die ban door denzelfden perſoon was opgeheven, die denzelven uitgeſproken had. Vergeefs verzekerde hem de Biſchop der ſtad, dat deze ban volſtrekt geene kracht had; de Monnik moest met vele moeite opgezocht worden, opdat hij den Keizer weder in de gemeenſchap der kerk aannam. Zoodanige trekken tonen duidelijk, hoewel 'er ook voorbeelden zijn van edeler gezindheden van dezen Vorst, dat zijne denkbeelden omtrent den Godsdienst zeer beneveld waren, en hier in was zijne Zuster, die bijna als eene Non leefde, hem ten voorbeeld. Wie verwondert zich dan, dat, bij zulke gezindheden der Vorſten, de geestelijken dra een al te verregaand gezag en invloed verkregen hebben (§)? Zijne regering was voor

(*) SOCRATES *Hist. Eccles.* VII. 22.

(†) *Hist. Eccles.* V. 36.

(§) *Excerpt. ex* PRISCI *Histor. pag.* 40. *ſq. ed. Venet.* SOZOMEN. *Hist. Eccles.* IX. 1. MALALA *Chronogr. Part.* II. *pag.* 19. *Venet.* 1733. *fol.*

voor het overige niet zeer voorſpoedig te noemen. Zijne Veldheeren voerden wel eenen oorlog tegen de *Perſen* niet ongelukkig, en door de verdeeldheden onder de Zoonen van den Koning van *Armenië*, kwam in het jaar 441, omtrent de helft van dat Rijk onder zijne heerſchappij, terwijl het overige gedeelte zich aan de *Perſen* onderwierp. Maar zijne ondernemingen tegen de *Wandalen* vielen over het geheel ongelukkig uit, en voor de *Hunnen* was hij in zijne Hoofdſtad zelve naauwlijks veilig, zoodat hij, gelijk wij gezien hebben, zich moest verbinden, om aan hunne Koningen BLEDA en ATTILA, een jaargeld van 700 ponden gouds te betalen. Ja, toen zij, in het jaar 447, juist wanneer *Konſtantinopolen* en andere oorden des Rijks veel geleden hadden, door eene zware aardbeving, andermaal in het Rijk waren gevallen, kon hij geenen vrede verwerven, dan op deze ſchandelijke voorwaarden, dat hij ATTILA terſtond 6000 ponden gouds betaalde, en zich tot eene jaarlijkſche ſchatting van 1000 of 2000 ponden verbond. Door deze vernedering vergat THEODOSIUS zich zelven zoo zeer, dat hij zijne toeſtemming gaf tot eene ſamenzwering, om ATTILA te vermoorden, welke ontdekt zijnde, kostte het den Keizer nieuwe laagheden, om dien veröveraar te vrede te ſtellen. Niet lang daar na overleed THEODOSIUS, in het jaar 450, na eene regering van 43 jaren (*).

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

De-

(*) PROSPER *Chron.* MARCELLIN. *Chron.* PRISC. *in Excerpt. p.* 23, 33, 48. SOCRAT. *Hist. Eccles.* VII. 18, 20.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Wetboek van THEODOSIUS.

Deze Keizer heeft bijzonder zijnen naam bekend gemaakt, door het wetboek, hetwelk naar hem *Codex Theodoſianus* heet. Tot zijnen tijd toe ontbrak eene verzameling van de wetten der voorgaande Keizeren in het Roomſche Rijk. Twee rechtsgeleerden GREGORIUS of GREGORIANUS en HERMOGENIANUS, die onder KONSTANTYN *den Grooten*, of zijne Zoonen, leefden, hadden wel twee zoodanige verzamelingen ondernomen, van welke nog overblijfzelen voorhanden zijn (*), doch behalven dat dit ſlechts het werk van ambteloze lieden was, ſtrekten zich deze verzamelingen enkel uit van HADRIANUS tot KONSTANTYN *den Grooten*. Ondertuſſchen was, door dezen Keizer, eene geheel nieuwe inrichting aan het Rijksbeſtuur, en aan de vorm van rechtspleging gegeven, ook had de invoering van het Christendom hier op eenen zeer grooten invloed gehad. 'Er waren zeer vele wetten voorhanden, die tegen malkanderen inliepen, en het getal der ſchriften van oude rechtsgeleerden, welke men moest raadplegen, was bijkans ontelbaar. Om deze verwarring in de rechtsgeleerdheid te verhelpen, had Keizer VALENTINIAAN III reeds in het jaar 426 bepaald, welke ſchriften van oude rechtsgeleerden behoorlijk kracht en gezag bij de rechtban-

20. THEODOR. V. 37, 39. PROCOP. *de bello Perſ.* I. 2. *de Ædificiis Iuſtiniani* III. 1. *etc.*

(*) Men vindt dezelve in ANTON. SCHULTING. *Jurisprud. vetus Ante-Juſtinianea pag.* 680. *ſqq. Lugd. Bat.* 1717. 4.

banken hebben zouden (*). Doch, opdat men ook van de wetten van KONSTANTYN en zijne opvolgers beter gebruik zou kunnen hebben, liet THEODOSIUS, door agt Rechtsgeleerden, onder welken ANTIOCHUS, een aanzienlijk Staatsman, die *Præfectus Prætorio Orientis* en *Conſul* geweest was, de voornaamſte was, de nuttigſte en noodzaaklijkſte wetten, door deze Keizers, benevens zijne eigene en die van zijnen Neef VALENTINIANUS III, gegeven, gedeeltelijk verkort, onder zekere titels, of opſchriften, en clasſen verzamelen, en deze verzameling, (*Codex*,) voerde hij in het jaar 438, in zijn Rijk in (†), gelijk VALENTINIAAN zulks, kort daar na, in zijn Rijk deed. In het vervolg werd zij ook door de *Oostgothen* in *Italië*, de *Wandalen* in *Afrika*, en de *Westgothen* in *Gallië* en *Spanje*, aangenomen. Een uittrekzel uit dezelve, op last van ALARIK, eenen Koning der *Westgothen*, in het begin der zesde eeuw gemaakt, is oorzaak geweest, dat deze *Codex*, welke bovendien in het *Oostersch* Keizerrijk, na verloop eener eeuw, zijn gezag verloor, niet volledig tot ons gekomen is. De overblijfzelen van denzelven zijn door JAC. GOTHOFREDUS verzameld, en met eene voortreflijke verklaring (*Commentarius*,) opgehelderd, zijnde na zijne dood

(*) *Cod. Theodos. Libr.* I. *tit.* 4. *de Respons. Prudent. l. unica.*

(†) *Novella* I. *Theodos.* II. *pag.* 1. *in Cod. Theodos. Tom.* VI. *P.* II. *edit.* RITTERI.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dood in het licht gegeven (*). Deze verzameling van wetten is voor de Kerkelijke Geſchiedenis van deze tijden zeer belangrijk, niet alleen omdat, in het gemeen, daar in verſcheidene wetten, de geestelijkheid, (*Clerus*,) betreffende, voorkomen, maar ook het geheele laatſte Boek enkel wetten bevat, welke het Kerkelijke betreffen, onder de tijtels: *van het Katholijk geloof*, *van de Biſchoppen*, *Kerken en Geestelijken*, *van de Ketters*, *tegen den herhaalden Doop*, *van de Afvalligen*, *van de Joden*, *Hemelverëerers en Samaritanen*, *van de Heidenen*, *Offeränden en Tempelen* enz.

Regering van MARCIANUS.

PULCHERIA, de Zuster van THEODOSIUS, die den tijtel van *Augusta*, of Keizerin, voerde, en altijd veel aandeel aan de regering, bij het leven van haren Broeder, had gehad, trouwde na zijne dood, in het jaar 450, met MARCIANUS, een krijgskundig man, en een' beminnaar van het recht. Onder zijne regering genoot het Keizerrijk van het Oosten rust. Als ATTILA van hem het gewoon jaarlijksch geſchenk, of ſchatting, vorderde, gaf deze Keizer hem tot beſcheid: Indien hij zich ſtil hield, zou hij geſchenken ontvangen, maar indien hij dreigde, zou men hem weten te ontvängen; op wel-

(*) Door ANT. MARVILLE te *Lyon* 1668 in 6 Deelen in *Folio*, naderhand verbeterd door JOH. DAN. RITTER te *Leipzig* 1736 enz., in VII Deelen. Men vergelijke HEINECCIUS *Hist. Juris Rom.* I. 5. §. 378. *pag.* 476. *ed.* RITTERI *etc.*

welke verklaring ATTILA zich naa het Westen keerde, en het Oosten met vrede liet. De regering van MARCIANUS was, ongelukkig voor het Rijk, kort van duur; na 6 en een half jaar geregeerd te hebben, overleed hij, in het jaar 457, eenen zoo goeden naam van deugd en ijver voor het rechtzinnig geloof nalatende, dat hem de Griekſche Kerk onder het getal van hare Heiligen geplaatst heeft (*).

Regering van LEO den Grooten.

De opvolger van MARCIANUS was LEO, dien men den bijnaam van *den Grooten* gegeven heeft. Hij was de eerſte Keizer, die zich liet kroonen, door ANATOLIUS, toenmaligen Patriärch van *Konſtantinopolen*. Hij was een wakker Vorst, doch die zich te veel in de Kerkelijke verſchillen mengde, welke de Christenen, in zijnen tijd, beroerden. In het jaar 468, rustte hij eene zeer groote oorlogs-vloot uit, welke hij, met een magtig leger, tegen de *Wandalen* in *Afrika* zond, doch, alhoewel het eiland *Sardinië*, en een groote ſtreek lands van *Afrika*, reeds bemagtigd was, leed deze aanzienlijke magt groot nadeel, door de verraderij van den vlootvoogd BASILISCUS, waar op, in het volgende jaar, de vrede met de *Wandalen* geſloten werd. Met de *Hunnen* oorloogde hij voorſpoediger, maar inwendige bewegingen, door de heerschzucht van ſommige Grooten verwekt, ontrustten zijne regering. In het jaar 471, was hij genoodzaakt ASPAR, eenen *Alaan*, zij-

(*) PRESCUS *in Excerpt. pag.* 27. *ed. Venet.* EVAGR. *Hist. Eccles. Libr.* II. *Cap.* 1. *et* 48. *Excerpt. ex* THEODORO *Lect. pag.* 509. THEOPHANES *Chron. pag.* 89.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zijnen Veldheer, door wiens toedoen hij het Rijk verkregen had, maar die zich allengs alle magt aanmatigde, te doen ombrengen, waar na hij deszelfs aanhang, met behulp van ZENO, beteugelde, aan wien hij zijne Dochter, in het jaar 458, ten huwlijk had gegeven. Kort daar na overleed LEO, na eene regering van 17 jaren, in het jaar 474, hebbende, kort vóór zijne dood, zijnen Kleinzoon LEO II, geboren uit zijne Dochter ARKADIA, bij ZENO, tot *Cæſar* of Rijksöpvolger, verklaard, die hem ook opvolgde, doch, na verloop van 10 maanden, overleed, en het Rijk aan zijnen Vader ZENO overliet, onder wiens regering het Keizerrijk van het Westen een einde nam, gelijk wij gezien hebben (*).

Wetten tegen de Heidenen.

Hoe zwak ook de regering der laatſte Keizeren van het Westersch Rijk ware, zij ijverden echter, naar vermogen, tegen de Heidenen, die nog ſteeds in groten getale overig waren, en zelfs aanzienlijke en geleerde mannen onder zich hadden. VALENTINIAAN III en MARCIANUS verboden, bij eene wet, in het jaar 451, dat niemand de voor lang geſloten Afgodstempelen zou beſtaan te openen, derzelver deuren met kransſen te verſieren, vuur op de Altaren te ontſteken, daar wierook op te branden, offers te ſlachten enz. Wie dit zou ondernemen, zou bij den Richter aangebracht, en daar van overtuigd

(*) MARCELLIN. *Chron. pag.* 31. CASSIODOR. *in Chron. pag.* 368. PROCOP. *de bello Vandal.* I. 6. EVAGR. *Hist. Eccles.* II. 8-17. THEOPHANES *l. c. pag.* 94. *ſq.*

tuigd zijnde, met verbeurdverklaring zijner goederen, ter dood gebracht worden; dezelfde ſtraffe werd ook bepaald voor de genen, die van deze misdaad kennis gedragen, of bij de Afgods-offeren dienst gedaan hadden. Indien de Landvoogd van een gewest verzuimen mogt, deze ſtraffe aan den ſchuldigen te voltrekken, zal hij 50 ponden gouds aan de Keizerlijke ſchatkist betalen, en zijne onderbeämbten even zoo veel (*). Tuſſchen de jaren 467 en 472, verördenden ook de Keizers LEO en ANTHEMIUS, dat, indien iemand op eens anders landgoed, of huis, met voorkennis van den bewoner of eigenaar, den Afgodsdienst zou oefenen, niet alleen die landhoeve of huis verbeurd verklaard, maar ook de eigenaar van zijne waardigheden en ambten ontzet, of zo hij van geringer ſtand ware, aan den lijve geſtraft en tot den arbeid in de Mijnen verwezen, of voor zijn leven gebannen zou worden (†).

SALVIANUS ſchrijft tegen de Heidenen.

Prijslijker evenwel, en meer overëenkomſtig met den geest van het Christendom, was het, wanneer geleerde mannen de pen opvatten, om de Heidenen, door redenen, te overtuigen. Zulks deed SALVIANUS, een geboren *Galliër*, een Ouderling of Priester te *Masſilia*, (*Marſeille*,) doch dien GENNADIUS (§), *eenen Leeräar der Bisſchoppen* noemt, opzetlijk door een werk tot verdediging van het Christendom, en bij-

(*) *Cod. Iuſtin. Libr.* I. *tit.* 11. *de Paganis, & Sacrificiis et Templis. leg.* 7. (†) *Ibid. leg.* 8.

(§) *De Viris Illuſtrib. Cap.* 67.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

bijzonder van het voorname leerſtuk *der Godlijke Voorzienigheid*, aan hetwelk, ten dezen tijde, velen niet alleen Heidenen, maar ook Christenen, begonnen te twijfelen, uit hoofde van de menigvuldige rampen, welke het Romeinſche Rijk, bij aanhoudenheid, troffen, en waar-van zij de oorzaken poogden na te ſporen, gelijk wij reeds gezien hebben. GENNADIUS, die, omtrent het jaar 430, Priester werd, was in zijne vroeger jaren getrouwd geweest, maar door overdrevene godsvrucht, vervolgends met zijne vrouw overëengekomen, om in onthouding te leven, waarömtrent hij zich in eenen Brief aan zijne Behuwd-ouderen verſchoont (*), behalven deze zijn 'er nog agt Brieven van hem overig, in welken hij ook opheldering mededeelt over zijne ſchriften. Deze ſchriften zijn op twee na verloren, dit, waar van wij thans ſpreken, *de Gubernatione Dei, et de justo Dei præſentique judicio Libri* VIII. (VIII *Boeken over het Godsbeſtuur, en zijn rechtvaardig en tegenwoordig oordeel*,) en één tegen de *geldgierigheid*, eigenlijk over het verrijken van den Chriſtelijken Leeräarsſtand, (*adverſus avaritiam Libri* IV.) Zijn ſtijl is vrij duidelijk, vloejend, beſpraakt, en niet zonder bevalligheid; doch zeer wijdlopig, dikwijls misvormd door de gebreken van zijnen leeftijd. Zijn hoofddoel in dit werk is aan te tonen, dat, wegens de ondeugden en zonden, ook onder de Christenen in zwang gaande, waar van hij een vrij zwart tafereel ophangt, deze rampen, als oordee-

(*) *Epist.* IV. *pag.* 172-179. *ed. Brem.*

deelen van God rechtvaardig zijn. Dit werk, hetwelk in het jaar 440, of wel, gelijk anderen willen, in het jaar 455, door hem geſchreven is, is door PETR. PITHOEUS het eerst uitgegeven, en naderhand, door CONR. RITTERSHUSIUS en STEPH. BALUZIUS en anderen (*).

Bekeering van Heidenſche volken.

Dat, door deze en dergelijke middelen, het Heidendom, in het Romeinſche Rijk, van tijd tot tijd afnam, en vele Heidenen het Christendom omhelsden, blijkt genoegzaam uit den aart der zaak, doch behalven dit, hadden de Heidenen in het Roomſche Rijk gelegenheid, om te onderzoeken, en eene vergelijking tuſchen hun oud Bijgeloof en den Christelijken Godsdienst te maken, maar dat die barbaarſche volken, welke, zoo krijgszuchtig, als woest van aart en zeden, het Romeinſche Rijk overſtroomden, en hetzelve eindelijk vernietigden, zoo ſpoedig, het Christendom omhelsden, is eene bijzonder merkwaardige gebeurtenis, waar in wij niet kunnen nalaten, in het algemeen, de ſpooren van Godlijke wijsheid en goedheid op te merken; de Christelijke Godsdienst, hoe zeer thands reeds verbasterd, en met verſcheidene bijgelovigheden beſmet, was te edel en voor het menschdom te heilzaam, dan dat hij, in den ondergang van het Romeinſche Rijk, ook zijnen ondergang zou gevonden hebben, eene aanmerking, reeds door OROSIUS (†), in dien tijd gemaakt: „ Al zouden de Barbaren enkel daarom „ in

(*) Men vergelijke SCHRÖCK *Kirch - Geſch.* XVI. *Theil. S.* 216. (†) *Hist. Libr.* VII. *Cap.* 41.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ in het Romeinſche Rijk gezonden zijn, opdat de „ Christelijke gemeenten in het Oosten èn Westen, „ met *Hunnen* en *Sueven*, *Vandalen* en *Burgun-* „ *diërs*, met zoo verſchillende en ontelbare volken „ zouden worden aangevuld, zou men reeds daar „ in de Godlijke barmhartigheid moeten loven en „ prijzen; dewijl toch zoo vele volken, alhoewel „ met onze verzwakking, tot de kennis der waar- „ heid geraakten, die zij, zeker, niet anders dan „ bij deze gelegenheid, zouden hebben kunnen ver- „ krijgen." De Geſchiedenis, het is waar, laat ons meestäl verlegen, wanneer wij haar raadplegen, omtrent de wijze dezer bekeeringen, en de middelen, daar toe aangewend. Waar zij ons daar van bericht doet, hebben wij dikwijls reden, deze middelen verdacht te houden, gelijk wanneer zij ons van zoo menigvuldige wonderwerken verhaalt, die deze bekeringen zouden veröorzaakt hebben, of wij beſpeuren verkeerde middelen, niet ſtrokende met den geest van het Christendom, gelijk wanneer de Koningen of Vorſten van eenig volk, door beloften of door roemzucht, of dergelijken, werden overgehaald, om zich te laten doopen, waar bij zij van het grootſte gedeelte hunner onderdanen gevolgd werden. Ook kunnen wij niet ontkennen, dat door de zendelingen zelve meer op de zinlijkheid dezer volken werd gewerkt, dan op hun verſtand, daar zij een Christendom, reeds opgeſmukt door vele uitwendige en niet zelden bijgelovige plegtigheden, aan hun voordroegen. Doch, met dit alles moeten wij, aan den anderen kant, den moed en ijver dezer zende-

delingen bewonderen, en de kracht van den Christelijken Godsdienst ſtraalt ons hier en elders duidlijk in het oog, wanneer wij deze ongemanierde volken hunne woeste zeden zien afleggen, en de zachtere beſchaafdheid der door hen overwonnen *Romeinen* aannemen, maar ook voorbeelden ontmoeten van hun vlijtig onderzoek in de Heilige Schriften, en toenemen in kunde, niettegenſtaande alle die beletzelen, welke hunne eigene onkunde en het verval van geleerdheid in deze eeuw hun in den weg legden. Doch, laat ons eenige bijzonderheden zien.

Bekeering der Gothen.

De *Gothen*, bijzonder de *West-Gothen*, waren het eerſte *Duitſche* volk, welk het Christendom reeds ten tijde van den Keizer GALLIENUS en van KONSTANTYN *den Grooten* leerde kennen, en met hunnen Koning FRITIGERN omhelsde (*), wel, zoo als ſommigen zeggen, om daar door te eer den bijſtand van den Keizer KONSTANTYN *den Grooten* tegen hunne vijänden te verwerven, maar tevens zoo, dat ULFILAS, tot hunnen Biſchop ingewijd, tevens zijne uiterſte pogingen aanwendde, om hen te onderwijzen, waar toe hij zelfs letters voor hunne ſpraak uitvond, en den Bijbel in hunne moedertaal overbracht. Zelfs waren zij ſpoedig zoo ijverige Christenen, dat zij ook voor de voortplanting van dezen Godsdienst, onder de met hen vermaagdſchapte *Ostro-Gothen* en *Gepiden* zorgden (†). Welke uit-

(*) Zie ons IV *Deel*, *Bladz.* 268. volgg.

(†) JORNAND. *de reb. Get. Cap.* 47.

III BOEK. IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

uitwerking het Christendom op de zeden van dit volk gehad hebbe, mag men opmaken, uit het gedrag van hunnen Koning ALARIK, bij het bemagtigen en plunderen der ſtad *Rome* (*), en kan ons verder blijken, uit het getuigenis van SALVIANUS (†): „ De Barbaren," ſchrijft hij, „ ergeren „ zich aan onze onreinheden. Onder de *Gothen* „ mag geen geboren *Goth* een hoereerer zijn; on„ rein te zijn, wordt bij hen alleen aan de *Romei*„ *nen* veröorloofd, omdat derzelver volk en naam dit „ nu ééns vooräl medebrengt." (*Præjudicio Nationis ac Nominis.*) „ Alhoewel zij," zegt hij elders (§), „ van ſnode Leeräaren," (zij waren *Ariänen*, SALVIANUS een rechtzinnige,) „ onder„ wezen zijn, echter bidden zij God, geheel an„ ders dan wij, in gevaar, om hulp, en zien hun „ geluk als een geſchenk van God aan." „ Wij „ verwijten hun," zegt hij (**), „ dat zij Ketters „ zijn, maar wij zelve leven naar Ketterſche ſnood„ heid."

Vervolging der Christenen onder de Gothen.

Al ras moesten deze nieuwbekeerden onder de *Gothen* eene harde vervolging door hunne Heidenſche landgenoten verduuren, toen omtrent het jaar 370, ATHANARIK de regering aanvaard had, tegen wien de Keizer VALENS aan zijnen voorzaat FRITIGERN hulp verleend had (††); en velen hunner onder-

(*) Zie boven in dit *Deel*, *Bladz.* 25.

(†) In zijn hier voor gewaagd werk: *de Gubernat. Dei Libr.* VII. *pag.* 137. *ed. Brem.* (§) *Pag.* 140.

(**) *Pag.* 142. (††) Vergel. ons IV *Deel*, *Bl.* 272.

dergingen zelfs de dood, met voorbeeldig geduld en lijdzaamheid (*). BASILIUS *de Groote* roemt inzonderheid ASCHOLIUS, Biſchop van *Theſſalonica*, die hem eene beſchrijving van deze vervolging had toegezonden, dat hij de *Gothen* tot ſtandvastigheid in het belijden van CHRISTUS ijverig hebbe aangeſpoord. Eén der vermaardſten onder deze *Gothiſche* Bloedgetuigen is NICETAS, wien de laater *Grieken*, inzonderheid NICEFORUS (†), onder de voorname Martelaren tellen. Ook is 'er nog van het lijden en de dood van SABAS, die in het jaar 372, in het water zal verſmoord zijn, een uitvoerig oud verhaal in eenen *Griekſchen* Brief vervat, welke de *Gothiſche* gemeente aan de gemeente in *Kappadocië* zal geſchreven hebben, toen zij het lijk van dezen heiligen man aan dezelve ten geſchenk overzond, en van welken RUINART gist, dat bovengemelde ASCHOLIUS de opſteller zal geweest zijn (§).

Hoe

(*) Dat onder deze Martelaren zoo wel *Ariänen* als *rechtzinnige Chriſtenen* geweest zijn, is op het getuigenis van SOCRATES geloofbaar, hoewel onder anderen RUINART *Act. Mart. pag.* 525. *ed. Veron.* zulks in twijfel heeft getrokken; omdat BASILIUS *de Groote Epiſt.* 336, 339, en AUGUST. *de Civit. Dei* XVIII. 52. beide tijdgenoten, enkel van *Rechtzinnigen* ſpreken. Doch, men weet, hoe de ijver der *Katholijken* of Rechtzinnigen van dien tijd de eere der Martelaarſchap aan de Ketters gewoon was te ontzeggen. (†) *Hiſt. Eccl.* XI. 48.

(§) Men vindt dezen Brief in de *Acta SS. M. Aprili*, en bij RUINART in het Latijn *l. c.*

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Voorbeeld van onderzoeklust bij de Gothen.

Hoe het ook geſteld moge geweest zijn, ten opzichte van de wijze, op welke het Christendom bij de *Gothen* werd ingevoerd, en welke de beweeggronden daar voor bij dit volk waren, ja hoe zeer ook al vroeg het Monniken en Klooster-leven onder hen ſtand greep (*), het blijkt nogthans, dat de *Gothen* zich hebben beijverd, om de Heilige Schriften van het Christendom te lezen, ten welken einde ULFILAS voor hen de ſchrijftekens uitvond, en deze ſchriften in hunne taal overzette, gelijk wij gezien hebben; ja wij hebben bij HIËRONYMUS eene merkwaardige bijzonderheid, ten blijke, hoe aanmerklijk de lust, tot onderzoek der ſchriften, bij de *Gothen* geweest zij. Twee van hunne geestlijken, SUNIA en FRETILA (†), begeerden, door eenen Brief, van den Kerkvader HIËRONYMUS opheldering op de vraag: Waar en wanneer de Griekſche Vertaling der *Pſalmen* afweek van de *Latijnſche?* en welke van deze beide Vertalingen het naast bij het Hebreeuwsch kome? HIËRONYMUS beäntwoordde hunnen Brief in eene uitvoerige Verhandeling (§), in welke hij het onderſcheid aanwijst tuſſchen de toen

(*) Men zie ons IV. *Deel*, *Bladz.* 382.

(†) Sommigen hebben deze voor namen van vrouwen aangezien, doch zijn wederlegd door MARTIANAY *in Ed. Opp. Hieronijmi Tom.* II. *pag.* 665. Hij zelf gelooft daar, dat zij twee geleerde ſoldaten in *Duitſchland* of *Scythië* geweest zijn, doch herroept dit in een ander werk. *Vie de St. Jerôme pag.* 469. *ſq.*

(§) *In Opp.* HIËRON. *Tom.* II. *pag.* 624.

toen in gebruik zijnde affchriften der *Alexandrynſche* Overzetting, gevende de voorkeuze aan die, welke in de *Hexapla* gevonden werd, vervolgends doorloopt de geleerde Kerkvader een groot getal plaatzen in de *Pſalmen*, tot welke de gemelde vraag betrekking had. Indien de woorden van PRUDENTIUS (*): „ Door de nadruklijke ſtem van het „ Euangelie ſmolt de ſneeuw van *Scythië*, en de „ winter van *Hyrkanië* ontdooide; zoodat de *He-* „ *brus* nu zachter, niet meer met ijs beladen, van „ het *Kaukaſisch* gebergte *Rhodope* afſtroomt. De „ *Geten* zijn beſchaafd, en de bloedige woestheid „ van den *Geloner* vult dorſtend den ontbloedigen „ beker met zuivere melk, terwijl zij een' heiligen „ drank van het bloed van CHRISTUS offeren wil;" naar de letter moesten genomen worden, zouden de *Gothen* het Christendom verder onder de Noorderlijke volken verſpreid hebben, maar elk gevoelt met ons de Dichterlijke grootſpraak.

Bekering der Wandalen.

De *Wandalen*, die met de *West-Gothen* in *Pannonië* gewoond hadden, waren grootendeels reeds Christenen, vóór dat zij over den *Rhyn* in *Gallië* vielen; en ook dezen volgden de gevoelens der *Ariänen*. IDATIUS (†) verhaalt, dat hun Koning GENSERICH, of GEISERICH, die in het jaar 428 begon te regeren, van de rechtzinnige leere is afgevallen. Doch zij kunnen het *Ariäansch* gevoelen al vroeger van de *Gothen* hebben aangenomen. Hoe het

(*) *Apotheos. vs.* 494. *ſqq.*

(†) *Chron. ad ann.* IV. *Valentin.*

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

het zij, SALVIANUS (*), prijst ook dit volk, wegens zijne eerbare zeden. „ *Spanje*," ſchrijft hij, „ is door even zoo groote en misſchien nog grooter ondeugden, dan *Gallië*, te grond gegaan. „ Het is daaröm voornaamlijk aan de *Vandalen*, „ dat is aan kuiſche Barbaren, overgelaten, opdat „ openbaar zou worden, dat dit land wegens zijne „ onkuischheid veröordeeld was. Zo ik mij niet „ bedrieg, zijn alle andere Barbaren dapperer, dan „ de *Vandalen*; maar de zwakſte vijänden hebben, „ voornaamlijk, om hunne kuischheid, de overhand „ behouden."

Bekering der Burgundiërs.

Andere *Duitſche* volken, bij voorbeeld, de *Suêven*, *Alemannen*, en meer anderen, zijn waarſchijnlijk, eerst na hunnen inval in het Romeinſche gebied, tot het Christendom bekeerd. De *Burgundiërs*, die met de overige *Duitſchers* medegeſpannen hadden, tot de verwoesting van *Gallië* (†), vestigden zich in dat landſchap, onder hunnen Koning GUNDIKAR, na met de *Romeinen* vrede en verbond gesloten te hebben, gelijk zij zich van ouds af reeds beroemd hadden, met de *Romeinen* den zelfden oorſprong te hebben (§). Misſchien hebben zij toen tevens den Godsdienst der Romeinen, het Christendom, aangenomen. Ten minſten zij waren reeds Christenen, in het jaar 417, toen OROSI-

(*) *De Gubernat. Dei Libr.* VII. *pag.* 137.

(†) HIËRONYM. *Epist. ad Ageruchiam Tom.* IV. *Part.* II. *Opp. pag.* 748. OROS. *Hist.* VII. 40.

(§) AMMIAN. MARCELL. XXVIII. 5.

SIUS zijne geſchiedenisſen ſchreef; deze Schrijver toch noemt hen (*), „een zeer magtig en ſchadelijk volk, hetwelk van zijne *Burgten* of Kasteelen den naam voerde; maar hetwelk, door de ſchikking der Godlijke Voorzienigheid, geheel het waare Christlijk geloof had aangenomen, de onder hen ontvangene Leeraaren van dit geloof gehoorzaamde, en nu zoo lieftalig, zachtzinnig en ſchuldeloos leefde, dat men wel kon zien, dat zij de *Galliërs*, niet als overwonnenen, maar als Christelijke Broeders, aanmerkten." SOCRATES deelt ons nog nadere bijzonderheden van de bekeering der *Burgundiërs* mede (†). Volgends hem zullen zij, in de engte gebracht zijnde, door eenen aanval der *Hunnen*, zich tot den God der Romeinen, van wiens magt zij gehoord hadden, den toevlucht genomen, en ten dien einde van eenen Bisſchop in *Gallië* verzocht hebben, gedoopt te worden. Deze, na hen zeven dagen te hebben doen vasten, en hen in het geloof onderwezen hebbende, doopte hen op den agtſten dag, en liet hen hier mede gaan. Thans trokken zij, met een' ongemeen vertrouwen, tegen de *Hunnen* op, wier Koning OPTAR onvoorziens ſtierf, waar door de *Hunnen*, nu zonder hoofd zijnde, door de *Burgundiërs*, ſlechts 3,000 man ſterk zijnde, zoo geſlagen werden, dat 'er 7,000 op de plaats bleven. Doch, SOCRATES heeft hier twee openbare misſlagen begaan. Vooreerst ſtelt hij deze bekering der *Bur-*

(*) *Libr.* VII. *Cap.* 32. (†) *Hist. Eccl.* VII. 30.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Burgundiërs eerst in het jaar 430, daar wij gezien hebben, dat zij te vooren reeds Christenen waren. Bovendien verhaalt PROSPER (*), die ten dezen tijde in *Gallië* leefde, dat de *Burgundiërs*, met hunnen Koning, in eenen bloedigen veldſlag overwonnen zijn geworden. (†). Voorts is dit zeker, dat de *Burgundiërs*, eerst in het laatſte gedeelte der Vde Eeuw, de *Ariäanſche* gevoelens hebben omhelsd.

Bekering der Markomannen.

Van de bekering der overige *Duitſche* volken, hebben wij geene bijzondere berichten. Alleen verhaalt PAULINUS (§), van eene Koningin der *Markomannen*, FRITIGIL of FRIDIGILD, dat zij, door eenige Christenen uit *Italië*, kennis van den Christelijken Godsdienst gekregen hebbende, geſchenken aan de Kerk van *Milaan* gezonden, en den Biſſchop AMBROSIUS om een ſchriftelijk onderwijs in den Godsdienst verzocht hebbe, die haar hetzelve, in den vorm van eenen *Katechismus*, toegezonden zal hebben, met bijgevoegde vermaning, dat zij haren gemaal tot den vrede met de *Romeinen* zou aanſporen. Ook zal zij het zoo ver gebracht hebben, dat hij zich met zijne onderdanen aan de Romeinen onderwierp. Vervolgends in perſoon naa *Milaan* gereisd, om AMBROSIUS zelven te ſpreken, vond de Vorstin dezen waardigen Biſſchop overleden, wiens dood invalt in het jaar 398. Het is waar, men vindt

(*) *In Chron. ad ann.* 435.

(†) PAGI *Crit. in ann. Baronii ad* 413. *n.* 13. *ſq.*

(§) *Vit. Ambros. Cap.* 36.

vindt van deze onderwerping der *Markomannen*, die thans nog het tegenwoordig *Bohemen* en *Moravië* bewoonden, niets bij eenen anderen Schrijver, evenwel kan iet dergelijks met een gedeelte of ſtam van dit volk gebeurd zijn, gelijk wij van de *Marcomanni Honoriani* lezen, die KONSTANS, in het jaar 407, uit *Gallië* naa *Spanje* overbragt (*).

Christelijke gemeenten in Duitschland.

Wij moeten, bij deze gelegenheid, de volgende aanmerking maken. In dat gedeelte van *Duitschland*, en de aangrenzende landen, welke aan de Romeinſche Heerſchappij onderworpen waren, had het Christendom zich reeds vóór lang gevestigd; in het *Belgisch Gallië*, vond men, in de ſteden, thans *Trier*, *Keulen*, *Tongeren*, *Mentz*, *Worms*, *Spiers* en *Straatsburg*, aanzienlijke gemeenten, verſcheidene Biſchoppen van *Trier* hebben zich, in de *Ariäanſche* twisten, bekend gemaakt. Dus waren 'er ook Christelijke Gemeenten in *Noricum*, of een gedeelte van den tegenwoordigen *Oostenrykſchen* Kreits; insgelijks in *Vindelicië*, thans een gedeelte van den *Zwabiſchen* en *Beyerſchen* Kreits. Van dezen hebben de volken, die dieper in *Duitschland* woonden, kennis van den Christelijken Godsdienst kunnen bekomen, evenwel kan men niet beſpeuren, dat dezelve onder dezen veel opgang heeft gemaakt vóór de volksverhuizingen, welke ten dezen tijde plaats hadden. Ondertusſchen vallen de berichten nopens de bovengemelde Chris-

ten-

(*) MASCOV. *Geſchichte der Deutſchen* I. *Th.* VIII. *B. S.* 351. *anm.* 5. *S.* 372. *anm.* 2.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ten-Gemeenten zeer ſchraal; en zijn weinig belangrijk. De Martelaar CASSIANUS, wien de Dichter PRUDENTIUS, in eenen niet onbevalligen *Hijmnus*, bezongen heeft, wordt voor den eerſten Biſchop van *Sabiona*, misſchien *Seben* in *Tyrol*, gehouden. Eene uitvoerige Geſchiedenis is 'er van de bekering en den Marteldood van de Heilige HILARIA, met hare Dochters, en de Heilige AFRA en andere vrouwen, die, door den Spaanſchen Biſchop NARCISSUS, wien men voor den eerſten Apostel van *Augsburg*, (*Augusta Vindelicorum*,) uitgeeft, tot het Christendom gebracht zijnde, aldaar, onder DIOCLETIANUS, het leven verloren hebben (*). Doch, dit weten wij, met zekerheid, uit HIËRONYMUS (†), dat alle deze Christelijke gemeenten langs den *Rhyn*, door den inval der *Vandalen*, *Sueven* enz., zedert het jaar 407, verbazend veel geleden hebben, en bijna geheel uitgeroeid zijn geworden. Niet echter zoo zeer uit eenen haat tegen den Christelijken Godsdienst, als wel door de woede en plunderzucht van deze nog half wilde volken. Dus werd *Mentz* geheel verwoest, en vele duizenden menſchen in de Kerken aldaar vermoord; *Worms* werd, na eene langduurige belegering, geheel uitgeplunderd; het aanzienlijke *Rheims*, (*Rhemi*,) *Amiens*, *Arras*, *Doornik*, *Spiers*, *Straatsburg*, (*Ambiani*, *Atrebates*, *Tornacum*, *Nemetæ*, *Argentoratum*,) van hare inwoners beroofd, die naa *Duitschland* werden gevoerd;

(*) Bij M. VELSER *Rer. Boicar. Libr.* III. *p.* 437. *ſqq.*

(†) *Epist.* 9. *Tom.* II. *Opp. pag.* 748. *ed. Benedict.*

voerd; en deze ſteden bleven in dezen toeſtand, tot dat de *Franken* in deze gewesten zich nederſloegen, wanneer zij weder opgebouwd en bevolkt zijn geworden, en ook het Christendom zich daar in weder herſtelde.

In het begin der vijfde eeuw, breidde het Christendom zich uit tot het afgelegene *Ierland*. Terwijl *Brittannië* van de *Romeinen* de beſchaafdheid, en ook al vroeg de kennis van het Christen geloof gekregen had, had *Ierland*, bij de Ouden *Hibernia*, *Juvernia*, *Jerne*, genoemd, wel zijne vrijheid, maar tevens zijne onbeſchaafde wildheid, en onkunde behouden. Volgends oude Monniken-verhalen, van later eeuwen (*), zullen wel, reeds omtrent het einde der vierde eeuw, verſcheidene *Ieren* het Christendom omhelsd, en hetzelve onder hunne landgenoten gepredikt hebben. Onder dezen worden genoemd AILBEUS, DECLANUS, IBARUS, en KIARANUS, die als Biſchoppen, door den *Roomſchen* Biſchop ingewijd, verſcheidene gemeenten in *Ierland* geſticht, en den Roomſchen Kerkdienst bij dezelven ingevoerd zullen hebben. Ondertuſschen is hunne Geſchiedenis vol wonderbare en ongeloofelijke verhalen, en krielt van ſtrijdigheden, bijzonder tegen de tijdrekening, hebbende alle merktekenen, van, indien al de zaak op zichzelve waar zij, in later tijd, door Monniken opgeſierd te zijn, ten einde de gemeenten van *Ierland* te vaster aan den ſtoel van *Rome* te verbinden. Geloofwaardiger is een

Bekering van Ierland door PATRICIUS.

(*) USHER *Brit. Eccles. Antiqq. p.* 408. *Lond.* 1687. *fol.*

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

een verhaal van PROSPER *van Aquitanië* (*), als tijdgenoot, aangaande de voortplanting van het Christendom in *Ierland*; hij verhaalt, dat de Roomſche Biſchop COELESTINUS, in het jaar 431, PALLADIUS tot eerſten Biſchop der bekeerde *Ieren*, die hij *Schotten* noemt, welke naam hun meermalen gegeven wordt, omdat de *Ieren* van *Schotſchen* oorſprong geächt worden te zijn, heeft afgezonden. Deze PALLADIUS, een geboren *Brit*, gelijk ſchijnt, en niet te verwarren, met den Griekſchen PALLADIUS, Levensbeſchrijver van CHRYSOSTOMUS, was een *Diakon* der Kerk van *Rome*, hij keerde ſpoedig uit *Ierland* terug, zonder veel verricht te hebben (†). Doch des te voorſpoediger was, korten tijd daar na, PATRICK of PATRICIUS, dien men den *Apostel der Ieren* noemt; zijn eigenlijke naam was SUCCATH, en hij geboren in een dorp genaamd *Bonavem* of *Banava*, tuſſchen het Kasteel *Dumbriton* en de ſtad *Glasgow* in *Schotland*, welk dorp thans naar hem den naam *Kirk-Patrick*, of *Kil-Pa-*

(*) *Chron. Part.* II. *pag.* 309. in CANIS. *Lect. Ant. Tom.* I. *ed. Basnag.* In een twistſchrift (*Libro adverſ. Collatorem Cap.* 21. *pag.* 132. *in Append. ad Tom.* X. *Opp. August. ed. Antverp.*) en in een gedicht van denzelfden inhoud (*Carm. de ingratis Cap.* 15. *vs.* 330. *ſq. pag.* 15. *in Augustin. Opp. Tom.* XII.) drukt deze Schrijver zich algemeener uit, en zegt, dat de Roomſche Biſchop COELESTINUS het Barbaarſche Eiland *Ierland* Christelijk gemaakt heeft.

(†) USHER. *Britt. Eccles. Antiq. pag.* 418. *ſqq.*

Patrick draagt; zijn Vader was een *Diakon*, en zijn Grootvader *Ouderling*, of *Priester*, geweest. Zijn geboortejaar wordt verſchillend opgegeven, ſommigen geven daar toe het jaar 377 op, anderen laten hem tuſſchen de jaren 395 en 415 geboren worden. Omtrent zestien jaren oud zijnde, werd hij, met zijne twee Zusters, en eene groote menigte van zijne landslieden, door *Ierſche* zeerovers gevangen naa hun eiland overgevoerd. Hier werd hij aan eenen Heer verkocht, wiens vee hij, zes jaren lang, hoedde, geduurende welken hij meer en vuuriger dan ooit tot God bad. Op eene wonderbare wijze verlost zijnde, geraakte hij, vele jaren daar na, andermaal in ſlavernij. Vervolgends laten hem zijne Levensbeſchrijvers lange reizen doen naa *Gallië* en *Italië*, vermaarde Heiligen bezoeken, en het Monnikenleven omhelzen, tot hij eindelijk, in het jaar 431, door den Roomſchen Biſchop COELESTINUS, die hem ook den naam PATRICIUS gaf, tot Biſchop werd ingewijd, met last, om het Christendom in *Ierland* te prediken en voort te planten. Van dit alles weet echter de Levensbeſchrijving, die onder zijnen naam voorhanden is, niets, uit welke TILLEMONT (*) veel meer beſluit, dat PATRICIUS in zijn eigen vaderland, tot *Diakon*, en vervolgends tot *Biſchop* zal ingewijd zijn. Volgends zijne eigene *belijdenis*, indien zij echt is, werd hij door hemelſche gezichten van God opgewekt, om, als een Leeraar van het Christendom, tot die zelfde

(*) *Memoires Tom.* XVI. *pag.* 458.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de Heidenſche *Ieren* over te ſteken, van welke hij reeds zoo veel geleden had. Vergeefs wendden zijne vrienden en bekenden alles aan, om hem van dit voornemen af te trekken, zelfs onderging hij deswegens eene ſoort van vervolging; doch hij overwon, ten laatſten, alle zwarigheden, en kwam in *Ierland*, in het jaar 432, of kort daar na. De bekeringen en de voorſpoed, welke hem hier verzelden, waren ongemeen groot en talrijk; hij overwon, door aanhoudende wonderen, indien wij zijne Levensbeſchrijveren geloven willen, en door ſtraffen, op zijn gebed door God toegezonden, de wildheid der Heidenen, den tegenſtand der Vorſten, en de boosheid der Toveraren, *Druiden*. Hij zelf ſchrijft, in de gemelde *Belijdenis*, dat hij, onder geſtadig levensgevaar, het geheele Eiland doorgetrokken, vele duizenden gedoopt, eene menigte Geestelijken gewijd, en een niet minder aantal Monniken en Nonnen aangewonnen, en in plaats van geſchenken aan te nemen, die hem, inzonderheid, van de laatstgemelden werden aangeboden, veel meer aan anderen, zelfs aan Koningen of kleine Vorſten, geſchenken gedaan heeft. Dit is, het gene men, met zekerheid, van zijne verrichtingen, ten dienſte van het Christendom, in *Ierland* zeggen kan. Ook noemt men eene geheele menigte Heilige Leerlingen, zoo mannen als vrouwen, welke hij daar zal hebben aangewonnen, onder welke de Heilige BRIGIDA, of BRIGITTA (*), in de geheele Wes-

(*) Wier leven, door zekeren COGITOSUS, een onbekend

Westerſche Kerk zoo vermaard geworden, en langen tijd de voornaamſte beſchermheilige van dit Eiland, naast de Maagd MARIA, geweest is. Hij zal meer dan 300 Biſchoppen gewijd, en bijzonder het Aardsbisdom van *Armagh* geſticht, en daar zelf zijnen zetel, als Hoofd der *Ierſche* Kerk, gehad hebben. Men maakt ook gewag van Kerkvergaderingen, door hem gehouden, en men heeft nog Kerkelijke wetten, welke hij zal hebben opgeſteld, die in de verzameling van zijne ſchriften ſtaan, tegen welker echtheid nogthans gewigtige bedenkingen zijn ingebracht. Hoe lang PATRICIUS geleefd hebbe, is niet min onzeker, dan vele andere bijzonderheden van zijne Geſchiedenis. Volgends de oude verhalen, heeft hij eenen ouderdom bereikt van meer dan 100 jaren. USHER ſtelt zijne dood in het jaar 493, of één der naastvolgende, BARONIUS en PETAVIUS in het jaar 460, TILLEMONT in het jaar 455. Zoo veel mag men beſluiten, dat hij eenen hoogen ouderdom beleefd, en het Christendom in *Ierland* eenen vasten grond gegeven heeft. Zelf ontbloot van kunſten en wetenſchappen, bracht hij die gewis niet met zich, hoewel hij het letterſchrift op dit Eiland in gebruik gebracht kan hebben. Des te ijveriger boezemde hij zijnen bekeerlingen eene genegenheid in voor het Monniksleven. Uit hoofde van de menigte van Kloosters voor mannen en vrouwen, kreeg *Ierland* den eernaam zelfs van het *Eiland*

kend Schrijver, gevonden wordt in CANIS. *Lectt. Ant. Vol.* I. *pag.* 416.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

land der Heiligen, en, in de daad, deze *Ierſche* Monniken hebben, in de volgende eeuw, als Zendelingen en Predikers van het Euängelie, in andere landen van *Europa*, zelfs de verſtgelegene, het Christendom goede dienſten gedaan, en deszelfs uitbreiding bevorderd. Verſcheidene ſchriftelijke opſtellen worden, gelijk wij reeds gezien hebben, aan PATRICIUS toegeſchreven, ſommigen van welken in eene afzonderlijke verzameling zijn in het licht gegeven, door den *Ierſchen* Ridder JACOB WARÆUS, te *Londen* 1656 in *Octavo*; de beide eerſte, die in deze verzameling voorkomen, eene *belijdenis* of *verhaal van zijn leven*, (*Confeſſio S. Patricii de Vita ſua*,) en een Brief aan zeker klein Koningjen in *Wallis*, (*Epistola ad Coroticum*,) worden doorgaands voor echt gehouden. In dezelve komt ons PATRICIUS voor als een goedäartig, dweepächtig, vroom, eenvoudig, en ligtgelovig man, maar buitengemeen ijverend voor zijnen Godsdienst, die zelf erkent, dat hij zeer boersch, (*rusticisſimus*,) onkundig, en in het ſchrijven geheel ongeöefend zij, en daaröm beſchroomd, om als Schrijver te voorſchijn te treden. Schoon men in zijne *Belijdenis* geene eigenlijke wonderen verhaald vindt, waar mede zijne Levensbeſchrijvingen door anderen zijn opgevuld, evenwel gewaagt hij van Godlijke verſchijningen en gezichten, die hem gebeurd zijn: Zoo verzekert hij, dat hij, als 't ware, binnen in zijn gemoed iemand met zuchten had hooren bidden, die zich eindelijk voor den geest verklaarde, die voor de menſchen tot God bidt. Dus was hij voor zich zel-

zelven vast overtuigd, dat hij, onmidlijk, door openbaringen, welke hij in zijne droomen had, van God geroepen was, om het Euängelie in *Ierland* te verkondigen; welken weg hij ook eerlijk bewandelde, wordende door de menigte en getrouwheid zijner leerlingen in deze hooge verbeelding zoo wel als in de bereidvaardigheid, om alles voor het geloof te lijden, verſterkt. Zijn Latijnſche ſtijl in dit opſtel zoo wel als in den gemelden Brief aan COROTIK, is ellendig ſlecht, en bijna barbaarsch. Deze Brief is eigenlijk niet aan dezen Vorst, die bij eenen inval in *Ierland* vele nieuwgedoopte Christenen omgebracht, of in ſlavernij weggevoerd, en op eenen Brief van PATRICIUS ſpottend geäntwoord hadde, maar aan alle nabuurige Christenen geſchreven, met verklaring, dat PATRICIUS, en CHRISTUS, zijn God, wiens gezant hij zij, met die vader- en broeder-moorderen, den dwingeland COROTIK en zijne ſoldaten, volſtrekt geene gemeenſchap hebbe, welke ook alle Christenen met hen afbreken, niet met hen eten, en hunne aalmoesſen niet aannemen moeten, vóórdat zij met heete tranen boete gedaan, en de gevangenen in vrijheid geſteld hebben. Behalven de Kerkelijke wetten, waar van wij boven ſpraken, worden hem voorts nog andere toegekend, onder welke ééne, waar bij hij alle twisten in *Ierland* tot den Apostoliſchen ſtoel verwijst. Doch derzelver echtheid is onzeker, gelijk ook van de *ſpreuken*, die aan hem worden toegeſchreven, maar weinig te beduiden hebben. Twee andere ſchriften, *van de drie woningen* of *verblijf-*

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

plaatzen, (*de tribus habitaculis*,) te weten, hemel, aarde, en hel; als ook *van de misbruiken der wereld*, (*de abuſionibus ſeculi*,) waar van 'er twaalf worden opgeteld, hebben eenen te goeden Latijnſchen ſtijl, dan dat zij van PATRICIUS kunnen wezen, even min als een andere Brief, (*Charta*,) van hem afkomſtig is, dewijl die de jaarrekening naar de geboorte van CHRISTUS volgt. Behalven door anderen, is het leven van PATRICIUS beſchreven door eenen Engelſchen *Cistercienſer* Monnik JOCELIN of JOSCELIN, op het einde der XIIde eeuw, doch, welke meer naar eenen Geestlijken *Roman*, dan naar eene Levensbeſchrijving gelijkt, uit hoofde van de menigvuldige laffe en belagchlijke vertelzeltjens, waar mede zij is opgevuld. In dezelve wisſelen Openbaringen, Wonderwerken, Voorzeggingen, Engelen, die een ſpecerijgeur nalaten, en Duivelen, een ſtipt vervuld bevel aan de zee, om, met zijnen vloed, eene hut, die hem in den weg ſtond, zorgvuldig te mijden, een aanhoudend ſchijnen der zon, geduurende twaalf nachten, een Heilige, die tot ſtraf, omdat hij aan het lang leven der Aardsvaderen twijfelt, 300 jaren leeft, bergen, die in vlakten veränderen, en meer dergelijke zeldzaamheden, met malkanderen af, waar uit men derzelver geloofwaardigheid genoeg beöordeelen kan (*).

Veel

(*) Behalven het werkjen van WARÆUS boven gemeld, zie men van PATRICIUS en zijne ſchriften den Jeſuit BOLLAND *de S. Patricio, Epiſcopo, Apoſtolo et Primate Hiberniæ Comment. Prev. in Act. SS. Martii. Tom.*

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Het vagevuur van den H. PATRICIUS.

Veel heeft men, in voorgaande eeuwen, weten te verhalen, van het zoogenoemde *Vagevuur van den Heiligen* PATRICIUS. Op een klein Eiland van het meir *Derg*, in het Graafſchap *Fermanagh*, was, behalven een Klooster met eene Kapel, een van ſteen opgebouwd hol, met aarde en gras bedekt, omtrent 16 voeten lang en twee voeten breed, zeer laag en bijkans geheel duiſter, dit noemde men *het hol van het vagevuur:* naast hetzelve waren eenige zoogenoemde *bedden*, of zeer naauwe bemetzelde vertrekken, voor boetdoenenden, te kort, dan dat zij 'er in konden liggen (*). Nu verſpreidde zich allengs een gerucht, dat PATRICIUS, ten einde de ongelovige *Ieren* van de ſtraffe der zondaren in de toekomende wereld te overtuigen, van God verkregen hebbe, dat in dit hol daadlijk die ſtraffen van elk werden aanſchouwd, die zich in hetzelve begaf, doch zoo, dat alleen boetvaardigen en gelovigen, van hunne zonden gereinigd, uit het hol terugkwamen, maar ligtvaardige lieden 'er in omkwamen. Nu is het wel op zich zelf niet onmogelijk, dat PATRICIUS zich van eene list bediend kan hebben, om eene onbeſchaafde en zinlijke Natie, door zinlijke verſchijningen, van de waarheid zijner bedreigingen te overtuigen, evenwel is ook dit aan te merken, dat

T. II. *p.* 519. *ſq. Ed. Antverp.* 1668. *folio.* alwaar men ook de Levensbeſchrijving van JOSCELIN uitgegeven vindt.

(*) Men heeft 'er eene koperen plaat van bij WARÆUS *de Hibernia et Antiqq. ejus Disquiſitiones pag.* 191. *Lond.* 1654. 8vo.

III BOEK IV. Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dat men vóór de XIIde eeuw geene ſpoor van dit vertelſel ontmoet; zelfs verſchilt de Monnik JOSCELIN, die in zijn leven van den H. PATRICIUS hier iet van meldt, toch zeer in de bijzonderheden, van het gene men naderhand vertelde. Verhaald hebbende, dat deze Heilige niet alleen alle vergiftige dieren, van welken dit eiland zeer geplaagd werd, maar ook de ontallijke menigte booze geesten, welke hetzelve, onder velerleië zichtbare gedaanten, vervulden, en die hem zelven, terwijl hij zijn veertigdaagſche vasten en bidden op eenen hogen berg oefende, als een heir van zwarte, groote en lelijke vogelen, zochten te ontrusten, alle over zee weggejaagd heeft, vervolgt hij: Op dezen berg zijn nog velen gewoon te vasten en te waken, in de mening, dat zij, na deze Godvruchtige oefening, nooit in de hel zullen komen, dewijl God dit aan PATRICIUS vergund had; ſommigen verhaalden ook, dat zij, daar vernachtende, de hardſte pijnigingen hadden doorgeſtaan, door welke zij geloofden, nu van hunne zonden gezuiverd te zijn; waaröm velen deze plaats *het Vagevuur van den Heiligen* PATRICIUS noemden. De Engelſche *Benedictiner* Monnik MATTHEUS *van Parys* (*), omtrent het midden der XIIIde eeuw, is de eerſte, die ons, op het gezag der overlevering verhaalt, dat PATRICIUS de geheel onbeſchaafde inwoners van *Ierland* niet anders volkomen tot het Christengeloof heeft kunnen bekeeren, dan door hen, gelijk zij van hem verlangden,

de

(*) MATTH. PARIS. *Hist. Major. p.* 87. *Lond.* 1640. *fol.*

ke ſtraffen der helle en de vreugde des hemels daadlijk te doen zien. Op zijn gebed, had de Zoon van God hem daar toe een hol aangewezen, waar dit, in het vervolg, geſchieden, maar ook elk boetvaardige, op éénen dag, van alle zijne zonde gereinigd zou worden. Dit gebeurde, vervolgt hij, ten tijde van PATRICIUS, aan velen; bijzonder verhaalt hij, breedvoerig, het geval van eenen ſoldaat, die, omtrent het jaar 1153, in dit hol de wonderbaarſte verſchijningen van allerleië ſoort zal gehad hebben. Het gerucht en de veréering van dit hol bleef zedert voortduuren, tot dat Paus ALEXANDER VI, vernemende, dat men hetzelve misbruikte, om den ligtgelovigen geld af te knevelen, ſchoon zij, die 'er ingingen, niets bijzonders vernamen, dit hol, in het jaar 1497, liet vernietigen. In de volgende eeuw nogthans, verrees het weder uit zijne puinhopen, en de Bedevaarden derwaards begonnen van voren af, het werd in geſchriften aangeprezen, en in de gebedeboeken der Roomſche Kerk gewaagd. Een naauwkeuriger onderzoek, door den ſtadhouder van *Ierland* aangeſteld, ontdekte de bedriegerijën der Monniken, welke daar bij gepleegd werden, en gaf aanleiding, dat zij allen, tuſſchen de jaren 1620 en 1630, het eiland moesten verlaten, en dat het gezegde hol met den grond gelijk gemaakt werd (*).

Ter-

(*) Men zie behalven de *acta SS.* boven aangehaald, P. LE BRUN *Diſſertation ſur le Purgatoire de S. Patrice*, in zijne *Hiſtoire Critique des Pratiques Superſtitieuſes Tom.* IV. *pag.* 34-44. *Amſterd.* 1736. 8vo.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Bekering van Oosterſche Heidenen; van Hunnen.

Terwijl dus het Christendom zich, in het Westen, onder de Heidenſche volken, uitbreidde, werd het ook, in het Oosten, verder voortgeplant. De *Hunnen* hadden zich, na hunnen inval in *Europa*, in het jaar 376, gevestigd van de Zwarte zee af tot het tegenwoordig *Hungarië* toe; zij leverden, even als de *Gothen*, *Franken*, en andere *Duitſche* volken, al vroeg hulpbenden in bezolding der Romeinſche Keizeren, en kregen, even daar door, kennis aan den Christelijken Godsdienst. SOCRATES (*) evenwel noemt ons nog eene bijzondere aanleiding, waar door deze Godsdienst bij hen eerwaardig werd. Onder de regering van THEODOSIUS *den Grooten*, leefde THEOTIMUS, Bisſchop van *Tomi*, en van geheel *Scythië*, (dat is, de landen aan de Zwarte zee,) die in de Wijsbegeerte (†), zeer geöefend, en van de Barbaarſche *Hunnen*, die aan den *Donau* woonden, zoo geächt was, dat zij hem *den God der Romeinen* noemden; alzoo zij Godlijke door hem verrichte werken vernomen hadden. Men verhaalt van hem, dat hij ééns op de grenzen van het land der Barbaren reizende, eenigen van dezen ontmoette, die naa *Tomi* gingen. Zijne reisgenoten bejammerden reeds hunnen ramp, maar de Bisſchop, van het paard geſtegen, deed zijn gebed. En nu gingen de Barbaren voorbij, zonder hem, of zijn gezelſchap, of paard, te zien. Door zachtheid,

(*) *Hist. Eccles.* VII. 26.

(†) Misſchien *Godzaligheid*, zoo wordt φιλοσοφια, φιλοσοφειν in ſchriften van dien tijd genomen.

heid, minzaamheid en geſchenken, wist hij hunne zeden te lenigen, doch één dezer barbaren, hier door in den waan gekomen, dat de Bisſchop zeer rijk moest zijn, zocht zich van hem meester te maken. Reeds wilde hij, met den Bisſchop ſprekende, dien eenen ſtrik om den hals werpen, maar zijne ten dien einde opgehevene hand verſtijfde oogenbliklijk, en hij kon dezelve niet tot zijn gebruik bewegen, vóórdat THEOTIMUS God voor hem gebeden had. Wat 'er ook zij van deze verhalen, op dergelijke wijze kunnen evenwel de onbeſchaafde *Hunnen*, door dezen Bisſchop, tot eerbied voor het Christendom gebracht zijn geworden. III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Onder de *Saracenen* was het Christelijk geloof reeds vroeger gekomen. De *Saracenen*, dus genoemd naar dat gedeelte van *Arabië*, hetwelk zij bewoonden (*), of van een *Arabisch* woord, *Oosterlingen* (†), waren een *Arabiſche* ſtam, wiens naam naderhand algemeen geworden is aan alle de *Arabieren*, welke ſtam, door AMMIANUS MARCELLINUS (§) beſchreven wordt, als zoo wreed en woest, dat zij zelfs voor de *Gothen* ten ſchrik verſtrekten. De eerſte ſporen van de bekeering van een gedeelte der *Saracenen* vindt men in het leven van HILARION, dien grooten voorſtander van het Monnikenleven in *Palæſtina*, van wien wij in het voorgaande IVde *Deel* (**) geſproken hebben. Deze ging eens Bekering der Saracenen.

(*) STEPHAN. *Bijzant. de urbib. h. v.*

(†) POCOCK *Not. ad ſpec. hist. Arab. p.* 33. *ſq.*

(§) *Hist. Libr.* XXXI. *Cap.* 16. (**) *Bladz.* 103.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 362. tot 476.

eens (*) met eene ontelbare menigte Monniken in de Woeſtijn *Kades*, om zijne leerlingen te bezoeken. Onder weg kwam hij in de ſtad *Eluſa*, alwaar de inwoners een jaarlijks feest in den Tempel van VENUS vierden. Alzoo nu HILARION vele bezetenen onder hen genezen had, kwam, op de tijding zijner aankomst, een groot aantal *Saracenen* met hunne vrouwen en kinderen hem te gemoet, die hem om zijnen zegen ſmeekten. HILARION ontving hen vriendelijk, maar vermaande hen tevens, liever God dan de ſtarren, (VENUS was bij hen de avondſtar,) te aanbidden, en beloofde hun, met tranen, dat hij hen meermalen wilde bezoeken, indien zij in CHRISTUS geloofden. En zie hier een wonder der Godlijke genade! roept HIËRONYMUS uit, zij lieten hem niet vertrekken, vóórdat hij een ontwerp tot eene Christen-Kerk bij hen gemaakt had, ja hun Priester zelf, zoo als hij daar gekransd, naar het Heidensch gebruik, gereed ſtond, om te offeren, werd met het teken van CHRISTUS getekend, dat is, waarſchijnlijk, hij werd, door het teken des kruis, tot eenen Christelijken Leeräar ingewijd. Van de gevolgen van eene zoo ſpoedige bekering ſpreekt HIËRONYMUS verder niets. Maar, bij RUFINUS (†), SOCRATES (§), SOZOMENUS (**), en THEODORETUS (††), vindt men een bericht, hetwelk, tot wat later tijd, om-

(*) Dus luidt het verhaal bij HIËRONYMUS *in Vita Hilarionis inter Epistolas.* (†) *Hist. Eccles.* II. 6.
(§) *Hist. Eccles.* IV. 36. V. 1. (**) VI. 38.
(††) *Hist. Eccles.* IV. 23.

omtrent het jaar 472 behoort, en dus luidt: MARIA, eene Koningin der *Saracenen*, (THEODORETUS noemt hen *Ismaëliten*,) had, in eenen oorlog met de *Romeinen*, *Palæſtina* en de naburige landen zoo verwoest, dat men haar voorſtellen van vrede liet doen. Op hare verklaring van dezelve niet te willen aannemen, ten zij zekere Monnik, MOSES genoemd, die zich, in de Woeſtijn tuſſchen *Egypte* en *Palæſtina*, in de Godzaligheid oefende, (φιλοσοφων,) en die niet alleen door zijn heilig leven, maar ook door wonderwerken, vermaard was, tot Biſchop over haar volk werd aangeſteld, werd, op last van Keizer VALENS, deze Monnik gehaald, en te *Alexandrië* tot Biſchop ingewijd. Zedert bracht deze MOSES dit volk, door onderwijs en wonderwerken, tot het Christendom over. Nog andere bijzonderheden heeft SOZOMENUS, waar mede deze bekering der *Saracenen* wordt opgeſchikt. Het hoofd van eenen *Saraceenſchen* ſtam ZOCOMUS, had geene kinderen, waar over hij zich bij eenen vermaarden Monnik beklaagde. De Monnik beloofde hem eenen zoon, indien hij in CHRISTUS geloofde. Toen dit nu werklijk gebeurde, werd de Vorst niet alleen zelf een Christen, maar maakte ook, dat zijne onderdanen hem daar in volgden. Deze ſtam werd vervolgends zoo gelukkig en talrijk, dat hij voor de *Perſen* en de overige *Saracenen* geducht werd.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Bij het bovenſtaande verhaal van de bekering dezer onbeſchaafde volken tot het Christendom, zal zekerlijk de menigte van wonderwerken elken verſtan-

Aanmerking over deze bekering.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſtandigen Lezer in het oog vallen. Zoo vele zendelingen, zoo vele wonderdoeners. Bij deze vergeleken, zijn de tijden van CHRISTUS en de Apostelen arm, ten minſten ſpaarzaam, in wonderen. Evenwel zal hij de wonderwerken van dezen tijd in geloofwaardigheid met die van JESUS en de Apostelen in geenen deele vergelijken. De menigte zelve maakt ze reeds twijfelachtig. De geſteldheid der tijden, in welken allen wonderen verwachtten, allen wonderen geloofden, zonder dat iemand twijfelde of onderzocht; het eenzaam Kluizenaars- en Monniken-leven, waar bij dweperij en geestdrijverij Godzaligheid heette, en het ſtrenge vasten en kwellen van het ligchaam de verbeelding verhitte, vermenigvuldigde het aantal van verſchijningen, en gewaande wonderen, welke ter eere van den Godsdienst geacht werden te ſtrekken. Elk Monnik of Kluizenaar, die den roem van heiligheid had, deed op zijne wijze wonderen, en had gezichten en verſchijningen, en elk, die ze verhaalde of voorwendde, kon zeker zijn, geloof te zullen vinden. Men beloofde aan de onbeſchaafde volken de overwinning en tijdelijken welvaart, aan hunne Vorſten erfgenamen, men voegde daar bij eene vertoning van meer dan menschlijke heiligheid, terwijl men anderen door gaven en aalmoesſen bekoorde; op deze wijze kregen de zendelingen invloed bij deze ruwe en zinlijke volken, die hen voor hooger wezens aanzagen, en ligtlijk alles, wat hun vreemd en zonderling voorkwam, voor wonderwerken van deze heilige mannen hielden.

In-

Indien, toch, zoo vele wonderen, tot uitbreiding van het Christendom, onder de ruwe volken van het Noorden, in de daad, en waarlijk, geſchied zijn, moet het ons bevreemden, dat wij, bij de hevige vervolging, welke de Christenen, in het begin der vijfde eeuw, in *Perſië* hebben ondergaan, niets van wonderwerken lezen, tot bemoediging of verloſsing der Christenen; hoewel het geval, hetwelk aanleiding gaf tot deze vervolging, ſtrekte ook den Christenen niet zeer tot eere, gelijk uit de Geſchiedenis blijken zal. Na de vervolging, welke de Christenen, ten tijde van den Keizer KONSTANTIUS, onder den *Perſiſchen* Koning SAPOR geleden hadden (*), ſchijnen zij tot in het begin der vijfde eeuw rust genoten, en hunnen Godsdienst ongeſtoord in *Perſië* uitgeöefend te hebben. Hun getal wies van dag tot dag aan, en zij hadden vele Kerken en Leeräars. Tot deze rust en voorſpoed bracht ook veel toe de vrede en goede verſtandhouding, geduurende dit tijdsverloop, tuſschen de *Romeinen* en *Perſen* (†). ISDEGERD of YASDEJIRD, die zedert het jaar 399 in *Perſië* regeerde, ſtond zelf op het punt, om een Christen te worden, indien men SOCRATES geloof mag geven (§).

Vervolging der Christenen in Perſië.

Tot deze goede gezindheid van ISDEGERD jegens de Christenen, bracht MARUTHAS, Biſschop van *Ta-*

Bijzonderheden

(*) Zie het IV *Deel*, *Bladz.* 273.

(†) Hoe ver deze goede verſtandhouding gegaan zij, zie men in dit *Deel*, *Bladz.* 24.

(§) *Hist. Eccles.* VII. 8.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

van MARUTHAS, Biſchop van Tagrit in Meſopotamië.

Tagrit in *Meſopotamië*, welke ſtad de *Syriërs* ook *Maiferkin* of *Maiferkat*, ook wel *Medinat-Sohde* of de *Stad der Martelaren* noemen, veel toe (*). Deze had, reeds onder de regering van den Keizer ARKADIUS, eene reize naa *Konſtantinopolen* ondernomen, om het Hof aldaar te bewegen, tot eene voorſpraak voor de Christenen, die toen in *Perſië* in verdrukking leefden, maar de Hoofdſtad vol onrust en partijſchap vindende, tegen den toenmaligen Biſchop derzelve, CHRYSOSTOMUS, keerde hij, onverrichter zake, terug (†). Naderhand echter werd hij, door Keizer THEODOSIUS *den Jongeren*, aan den *Perſiſchen* Koning ISDEGERD gezonden, om dien van het vervolgen der Christenen af te manen. Volgends SOCRATES (§), werd hij van den Koning, met alle achting ontvangen. De *Magen*, of Priesters der *Perſen*, vrezende, dat de Biſchop den Koning mogt bewegen, een Christen te worden, te meer, dewijl hij, door zijn gebed, den Vorst van eene langduurige hoofdpijn, die zij niet hadden kunnen genezen, verlost had, ſtelden verſcheidene kunſtenarijën te werk, welke echter door den Biſchop ontdekt werden,

(*) De Griekſche Schrijvers der Kerk-Geſchiedenis SOCRATES *Hist. Eccles.* VII. 8. SOZOMEN. VIII. 16. enz. hebben van dezen vermaarden man eenige weinige bijzonderheden, maar ASSEMANNI *Biblioth. Orient. Clement. Vatican. Tom.* I. *pag.* 174-179. heeft des te meer uit *Syriſche* Schrijvers van hem verzameld.

(†) Verg. SOCRAT. VI. 15. SOZOMEN. VIII. 16.

(§) *Libr.* VII. *Cap.* 8.

den, wien de Koning daar op vergunde, zoo vele Christelijke Kérken te ſtichten, als hij wilde. Niet lang daarna keerde de Bisſchop naa *Konſtantinopolen* terug, doch kwam, vervolgends, op nieuw, als gezant van den Keizer, in *Perſië*. Thans verrichtte hij, te gelijk met ABDAS, eenen Bisſchop in *Perſië*, aan des Konings Zoon een wonderwerk, door het uitdrijven van eenen duivel, van welken hij bezeten was. Het één en ander nam ISDEGERD zoo in, ten voordeele van het Christendom; dat hij hetzelve omhelsd zou hebben, zegt SOCRATES, indien hij langer geleefd had, maar hij overleed te vroeg, en werd door zijnen Zoon VARANES, (of BAHARAM den V,) opgevolgd. Deze bijzonderheden ſteunen wel enkel op het verhaal van SOCRATES, nogthans blijkt zoo veel uit de Oosterſche Schrijvers, dat de ſtaat der Christenen, in *Perſië*, thands voorſpoedig was. MARUTHAS bediende zich van deze rust, om met den *Primas*, (Primaat) of *Catholicus*, dat is, den Opperbisſchop in *Perſië*, die zijnen zetel te *Cteſifon* in *Seleucië* had, eenige Kerkvergaderingen te houden, op welke het geloof der *Niceïſche* Kerkvergadering voor dit land bevestigd werd. Na zijn overlijden werd het lijk van MARUTHAS, als van eenen heiligen en wonderdoener, naa *Alexandrië* in *Egypte* gevoerd, en aldaar in een Klooster der Maagd MARIA bewaard en den volke vertoond. Hij heeft verſcheidene ſchriften, in de *Syriſche* taal, nagelaten, waar van gedeeltelijk uittrekzels bij ASSEMANNI gelezen worden. Een *Kerkboek*, omtrent den openbaren Godsdienst, heeft

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

men van hem, onder den titel van الجاثليق. hetwelk het Griekſche Ἀναφορὰ is, gedeeltlijk in het oorſpronglijk (*), gedeeltlijk in het Latijn bij RENAUDOT, met deszelfs aanmerkingen (†). Uit zijne *Verklaring van het Euangelie*, haalt ASSEMANNI eene plaats aan, ten bewijze, dat MARUTHAS geloofd hebbe, dat de Christenen, *in het Heilig Avondmaal*, het ligchaam van CHRISTUS ontvangen, *vleesch van zijn vleesch, en been van zijne beenen, gelijk geſchreven ſtaat.* Deze Biſchop heeft ook eene *Geſchiedenis der Martelaren in de Perſiſche vervolgingen* der vierde en vijfde eeuw, als ook *Lofzangen en Liederen op dezelven*, geſchreven; van de eerſte vervolging onder SAPOR heeft ASSEMANNI een verkort uittrekzel, maar zijn Neef STEF. EVOD. ASSEMANNI het geheele verhaal uitgegeven, doch van zijne Geſchiedenis der tweede vervolging, ontmoet men bij ASSEMANNI enkel twee plaatzen over twee Martelaren. Eindelijk worden nog aan MARUTHAS 26 *Kerkelijke Wetten* toegeſchreven, die hij op de Kerkvergadering te *Seleucië* en *Cteſifon*, met den Aardsbiſchop dier ſtad, ISAÄK, zal opgeſteld hebben, betreffende de Kerkelijke tucht, en eene *geſchiedenis der Kerkvergadering van Niceë*, benevens de 73 wetten, aan dezelve toegeſchreven, door hem in het *Syrisch* vertaald. Doch deze laatſte arbeid is verloren gegaan.

Aanlei- De vervolging der Christenen in *Perſië* nam reeds eenen

(*) *In Miſſali Maronitarum a.* 1594. *ed. pag.* 172.

(†) *Liturg. Orient. Tom.* II. *pag.* 261. *ſq.*

eenen aanvang, bij het leven van ISDEGERD (*), maar woedde voornaamlijk onder zijnen Zoon VARANES. ABDAS, Bisschop in de Koninglijke Hoofdstad *Susa*, een man anders van vele prijslijke eigenschappen, verstoutte zich, in zijnen ijver, eenen *Perssschen* vuurtempel, (πυρεῖον,) te slopen. De Koning ISDEGERD, wien de *Magi* hier over klaagden, den Bisschop, wien hij anders achting toedroeg, voor zich ontboden hebbende, gaf hem deswegens eene zachte bestraffing, en gebood hem, dezen Tempel weder te laten opbouwen. De Bisschop dit volstrekt weigerende, dreigde de Koning hem, alle de Christelijke Kerken, door zijn geheele Rijk, te zullen laten nederwerpen; hetwelk ook daadlijk volgde, nadat de Vorst den Bisschop, om zijne halstarrigheid, vooraf ter dood had laten brengen. Dit was het begin eener vervolging der Christenen in *Perssë*, welke dertig jaren daarna, toen THEODORETUS in het jaar 450, zijne Geschiedenis schreef, nog niet geheel bedaard was. Het gedrag van den Bisschop ABDAS wordt reeds door THEODORETUS beschouwd, als een verkeerde en ontijdige ijver. „ De „ Godlijke Apostel," zegt hij, „ vond geheel *Athee-*

HT BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ding, voortgang en einde der Perssische vervolging.

„ *nen*

(*) Volgends SOCRATES (*Hist. Eccles.* VII. 18.) was ISDEGERD, tot zijne dood toe, een vriend der Christenen; maar volgends THEODORETUS (*Hist. Eccles.* V. 39.) die in *Syrië* leefde, en de waare aanleidende oorzaak tot deze vervolging opgeeft, ja ook, volgends MARUTHAS verhaal zelf, blijkt het, dat wel deeglijk het begin der vervolging nog tot het leven van ISDEGERD behoort.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ *nen* overgegeven aan de Afgoderij; maar wierp „ geen enkelen Altaar der Afgoden om; alleen be„ ſtreed hij hunne onkunde met woorden, en „ bracht hen, door overtuiging, tot erkentenis der „ waarheid;" alhoewel hij den Biſſchop nogthans daar in prijst, dat hij liever de dood verkoos, dan naar het bevel des Konings den Tempel weder op te bouwen. Doch, omtrent het één en ander heeft BAYLE (*), verſcheidene goede aanmerkingen gemaakt, en aangetoond, dat ABDAS naauwlijks den naam van *Martelaar* voeren kan, waar in ook BARBEYRAC met hem overëenſtemt (†). Naar het bericht der Oosterſche Schrijvers ſchijnt ISDEGERD zich, met het ſtraffen van ABDAS, en het omverwerpen der Christelijke Kerken, vergenoegd te hebben, maar zijn Zoon VARANES, door de *Magi* aangeſtookt, zette de vervolging, met alle hevigheid, voort; waar bij nieuwe ſoorten van pijnigingen uitgevonden, en vele Christenen ter dood gebracht werden. Sommigen werd de huid van het hoofd, den rug, of handen afgevild; anderen gebonden in kuilen, welke men dicht ſloot en met muizen vulde, geworpen, zoodat zij door deze dieren eene langzame dood ſte[illegible]

(*) *Dicton. Hist. et Crit.* V. *Abdas.*

(†) In zijne *Voorreden* op de Franſche Vertaling van PUFFENDORF *Jus Nat. et Gent.* De Franſche Benedictiner Monnik P. CEILLIER daar tegen verdedigde ABDAS in zijne *Apologie de la Morale des Peres de l' Egliſe pag.* 444. hier op heeft BARBEYRAC breedvoerig geäntwoord *Traitè de la Morale des Peres de l' Egliſe p.* 321. *ſq.*

ſterven moesten. De Christenen verdroegen alle lijden, met hunne gewone ſtandvastigheid, en gingen, geſterkt door de hoop der onſterflijkheid, vrijwillig ter dood. HORMISDAS, een man van edel bloed, weigerende JESUS te verloochenen, werd verwezen, om, bijna naakt, een kameeldrijver te worden. Na eenigen tijd wilde de Koning, medelijden met hem hebbende, hem een linnen kleed geven, zeggende: Laat eens eindelijk uwe hardnekkigheid varen, en verlochen den Zoon des Timmermans! Maar HORMISDAS verſcheurde het kleed, en wierp het voor 's Konings voeten, met deze woorden: Houd uw kleed, met uwe Godloosheid, voor u zelven! Waar op hij van alles beroofd, en het Rijk uitgezet werd. Eenen Diäkon, BENJAMIN genoemd, trof een erger lot. Op voorſpraak van eenen Romeinſchen gezant, had hij zijne vrijheid weder gekregen, onder voorwaarde, dat hij aan geenen *Magus* het Christendom zou voorhouden, deze voorwaarde weigerende, werd de Koning zoo verbitterd, dat hij hem, onder ijslijke pijnigingen, het leven liet benemen (*).

Oorlog tusſchen de Romeinen en Perſen.

Daar de voorige vervolgingen der Christenen, in *Perſië*, ontſtaan waren, bij gelegenheid van eenen oorlog tusſchen de beide volken, dewijl de *Perſen* de Christenen verdacht hielden, van met de *Romeinen* ſaam

(*) ASSEMANNI (*Bibl. Orient. l. c. pag.* 181.) heeft niet meer dan twee voorbeelden van Martelaren, in deze vervolging, uit de Oosterſche Schrijveren kunnen bijbrengen.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſaam te ſpannen, bracht integendeel de tegenwoordige eenen oorlog te weeg. Te weten, eenige Christenen uit *Perſië*, naa het Romeinſche Gebied gevlucht, ſmeekten om voorſpraak en hulp; ATTICUS, Biſchop van *Konſtantinopolen*, deze vluchtelingen vriendelijk ontvangende, drong den Keizer THEODOSIUS *den Jongeren*, om zich hunner aan te trekken; deze Keizer, bovendien redenen van misnoegen tegen de *Perſen* hebbende, die de Romeinſche Mijnwerkers, door hen in dienst genomen, weigerden te ontſlaan, en die ook eenige kooplieden hadden beroofd, nam de vluchtelingen in zijne beſcherming, en weigerde hen, op den eisch van VARANES, over te leveren. De oorlog nam hier op, in het jaar 421, een begin, en werd door de Romeinen vrij voorſpoedig gevoerd; geen wonder, indien het waar is, het gene SOCRATES (*) bericht, dat zij door eenen onmidlijken bijſtand van God geholpen werden. Te weten, als THEODOSIUS zijn vertrouwen geheel op God ſtelde, verſchenen aan eenige burgers van *Konſtantinopolen*, die zich in *Bithynië* bevonden, Engelen, die hun belastten, aan hunne wegens dezen oorlog bekommerde medeburgeren te boodſchappen, dat zij goeden moed konden hebben, en op God vertrouwen zouden, dat de *Romeinen* de overwinning zouden behalen, alzoo zij, Engelen, daar toe van God gezonden waren, om toezicht te houden over dezen krijg. Van deze beſcherming haalt hij het volgende voor-

(*) *Hist. Eccles.* VII. 18.

voorbeeld aan, dat een leger *Saracenen*, ten dienſte der *Perſen* opgetrokken, onverziens met een' ijdelen ſchrik geſlagen werd, zoodat meer dan 100,000 van dezelven zich in den *Eufraat* wierpen en verſmoorden. Evenwel belijdt hij, onmidlijk daar op, dat de Romeinen, op hunne beurt, daar zij een Perſisch leger in de ſtad *Niſibis* belegerden, door ſoortgelijken ſchrik gedreven, de belegering, zonder reden, hebben opgebroken. THEODORETUS weet ons insgelijks een voorbeeld te verhalen van de bijzondere hulp van God (*). VARANES had de ſtad *Theodoſiopolis* belegerd, en zette de belegering met zoo veel kracht voort, dat de ſtad eerlang ſcheen te moeten buigen. Maar de Biſſchop der ſtad, EUNOMIUS, ſtelde alle de aanvallen der *Perſen* te leur. Als eenmaal één der Vorſten van het *Perſisch* leger God lasterde, en deszelfs Tempel dreigde te zullen verbranden, liet de Biſſchop eene *Baliſta* of *Bleij* met eenen zwaaren ſteen laden, en denzelven in den naam van God, die gelasterd was, afſchieten. De ſteen trof en verbrijzelde het hoofd van den *Perſiſchen* Vorst, de belegering werd opgebroken, en de vrede met de *Romeinen* geſloten. De handelwijze van eenen anderen Biſſchop, waar in geene onmidlijke wonderen voorkomen, doch welke insgelijks veel tot den vrede zal hebben toegebracht, verſtrekt evenwel den Christenen tot grooter en wezenlijker eer. Zij wordt ons door SOCRATES (†), op de volgende wijze verhaald. Bij eenen in-

(*) *Hist. Eccles.* V. 37. (†) *Hist. Eccles.* VII. 21.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

inval in het *Perſiſch* Rijk, hadden de Romeinen omtrent 7,000 gevangenen medegevoerd, welke zij niet terug geven wilden, en te gelijk, tot groot verdriet van den *Perſiſchen* Koning, van honger bijna lieten omkomen. AKACIUS, Biſchop van *Amida*, met medelijden over deze ellendigen getroffen, liet zijne geestlijkheid bijëenkomen, welke hij voorhield: „ Hoe God geene kannen, bekers noch ſchotels „ behoefde; daar nu hunne Kerk, door de mildda„ digheid der gemeente, vele gouden en zilveren „ vaten bezat, was het welvoeglijk, met dezelve „ deze gevangenen van de ſoldaten vrij te kopen, „ en hen te ſpijzigen." De Geestlijkheid hare toeſtemming gegeven hebbende, liet hij deze vaten verſmelten, betaalde aan de ſoldaten daarmede het losgeld, onderhield de gevangenen nog eenigen tijd, waar na hij hen, met reisgeld voorzien, naa hunnen Koning terug zond. VARANES hier over verbaasd, dat de Romeinen hunne vijänden ook door weldaaden zochten te overwinnen, betoonde een verlangen, om AKACIUS nader te leeren kennen, die, zegt men, met verlof des Keizers, hem een bezoek gaf. Hier op volgde reeds in het jaar 422. de vrede, met welken de vervolging, volgends SOCRATES, een einde nam, ſchoon THEODORETUS dezelve tot aan zijnen tijd, in het jaar 450, dus 30 jaren lang, laat duuren, hetwelk men op deze wijze kan verëffenen, dat de vervolging nog van tijd tot tijd vernieuwd is, zonder echter algemeen of zeer wreed te wezen.

Toeſtand der Jooden.

De Jooden, die door de dood van Keizer JULIAAN eenen magtigen beſchermer verloren hadden, ſton-

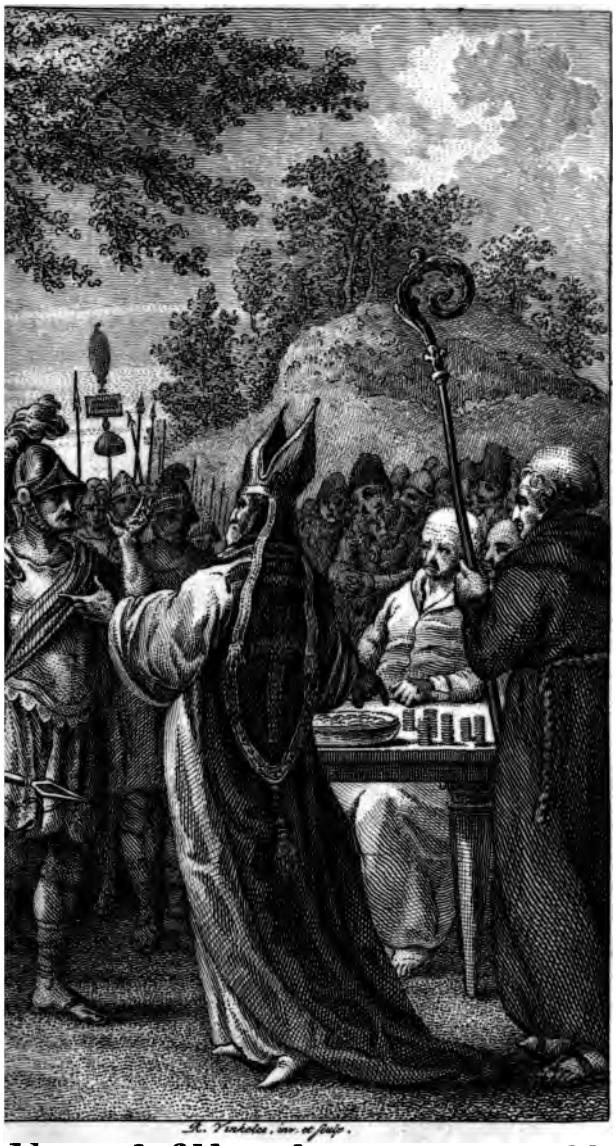

ılde aan de ſoldaten daar mede het losgeld.

V.D. bladz. 108.

ſtonden zedert van tijd tot tijd bloot voor de ongeregeldheden van eenen verkeerden ijver van ſommige Christenen, die hen, al ware het met geweld, tot het geloof in JESUS wilden brengen, terwijl de Joden zelve zich daar tegen te meer verhardden, evenwel genoten zij bij de Keizers dikmaal beſcherming en gunst, gelijk blijkt uit de menigvuldige wetten, omtrent hen, door JULIANUS opvolgeren tot op THEODOSIUS *den Jongeren*, gegeven.

Wetten omtrent hen van Keizer VALENTINIAAN I.

VALENTINIAAN I, die aan alle gezindheden vrijë Godsdienst-oefening vergunde, verbood, bij een bevel, omtrent het jaar 368 in *Gallië* gegeven (*), den ſoldaten, hun verblijf of inkwartiering in de Joodſche Sijnagogen te nemen. Hier bij gist BARONIUS (†), niet ongegrond, dat, gelijk de Jooden zich onder JULIANUS, met de Heidenen verëenigd hadden, om den Christenen verdriet aan te doen, dus thans de Christenen, op hunne beurt, hen, ter vergelding verdrukten, en dat dit aanleiding tot dit verbod gegeven hebbe.

Van VALENTINIAAN den Jongeren.

Dewijl 'er ſteeds voorbeelden gevonden werden van *Christenen*, die tot de *Jooden* overgingen, zonder dat wij nopens de bijzonderheden en aanleiding tot zoodanigen afval behoorlijk onderricht zijn, gaf *de Jongere* VALENTINIANUS, in het jaar 382, eene wet, dat de uiterſte wil van zoodanige afvalligen krach-

(*) *Cod. Theod. Libr.* VII. *tit.* 8. *de Metatis leg.* 2. *Cod. Iuſt. Libr.* I. *tit.* 9. *de Judæis et Coelic. leg.* 4.

(†) *Ann. Eccles. a.* 365. *n.* 45.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

krachteloos zou wezen (*). Dezelfde Keizer ontnam, in het jaar 383, den Joodſchen Leeraaren, den vrijdom, van openbare bedieningen, (*Curialium munerum immunitas*,) welke zij tot hier toe, zedert de vergunning van KONSTANTYN *den Grooten* (†), genoten hadden (§).

Van THEODOSIUS den Grooten.

Ten einde het gevaar van verleiding tot den Joodſchen Godsdienst te beter voor te komen, verbood THEODOSIUS *de Groote*, in het jaar 388 (**), zoo als KONSTANTIUS reeds gedeeltlijk gedaan had, dat geene Joodſche vrouw, of man, eenen Christen of Christinne trouwen mogt, zullende de overtreder als een overſpeler of overſpeleresſe aangemerkt, en als zoodanig geſtraft worden. Anders was deze Vorst jegens de Jooden niet onbillijk. In het jaar 390, verbood hij, dat men niet alle Jooden en Samaritanen, zonder onderſcheid, onder de verpligting zou betrekken, om zich als Schippers in den dienst van den Staat te laten gebruiken (††). Op de klagten

(*) *Cod. Theod. Libr.* XVI. *tit.* 7. *de Apost. leg.* 3. *Cod. Iuſtin. Libr.* I. *tit.* 7. *de Apostat. leg.* 2.

(†) *Cod. Theod. L.* XVI. *tit.* 8. *de Judæis etc. leg.* 4.

(§) Men vindt de wet van VALENTINIAAN II. *Cod. Theod. Libr.* XII. *tit.* 1. *de Decurionib. leg.* 99. *Cod. Iuſt. Libr.* I. *tit.* 9. *de Judæis leg.* 5.

(**) *Cod. Theod. Libr.* III. *tit.* 7. *de Nuptiis leg.* 2. *Libr.* IX. *tit.* 7. *ad l. Jul. de adulteris leg.* 5. *Cod. Iuſtin. Libr.* I. *tit.* 9. *de Judæis leg.* 6.

(††) *Cod. Theod. L.* XIII. *tit.* 5. *de Navicullariis l.* 18.

ten der Jooden, dat zulken, die, door hen, uit hunne gemeente gebannen waren, hun, tegen wil en dank van de opzieners van hunnen Godsdienst, (*Legis ſuæ Primates*,) door de Christelijke Overheden, met geweld, weder werden opgedrongen, verbood de Keizer, in het jaar 392, deze geweldadigheid, zelfs uit kracht van eenige verkregene Keizerlijke vergunning, verder in het werk te ſtellen. Zoodanige opzieners, zeide hij, moesten ook bij dwaalenden, (*in ea Superſtitione*,) hun aanzien behouden (*). In het volgende jaar verklaarde deze Keizer, met groot misnoegen vernomen te hebben, dat men den *Jooden*, *wier gezindte*, evenwel, *gelijk bekend is*, *door geene wet verboden was*, hier en daar belette, hunne Godsdienſtige bijëenkomſten te houden, hij gelastte derhalven den Opperveldheer van het Oosten, den onmatigen ijver, (*nimietas*,) van zulken, die, onder voorwendzel van den Christelijken Godsdienst, beſtonden, Sijnagogen te verbranden en te plunderen, met behoorlijke ſtrengheid te beteugelen (†).

Van ARKADIUS.

Zijne Zoonen waren insgelijks billijk in hunne wetten, de Jooden betreffende. In het jaar 396, gaf ARKADIUS hun eene ſchriftlijke verzekering, dat de prijs van die dingen, welke zij openlijk verkochten, niet door Christlijke toezieners, maar door hunne eigene opzieners bepaald zou worden (§). Waarſchijn-

(*) *Cod. Theod. L.* XVI. *t.* 8. *de Judæis cet. l.* 8.

(†) *Ibid. leg.* 9.

(§) *Cod. Theod. Libr.* XVI. *tit.* 8. *de Judæis leg.* 10.

Cod.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſchijnlijk werden zij door de Christelijke toezieners dikwijls genoodzaakt, hunne waaren voor den minſten prijs te geven. In het zelfde jaar gebood ARKADIUS aan CLAUDIANUS, *Comes*, (Graaf,) van het Oosten, te zorgen, dat geen Joodsch *Patriärch*, in het openbaar, beſchimpt of gehoond worde (*), en in het jaar 397, aan den *Præfectus Prætorio* van *Illyricum*, dat 'er geen geweld gepleegd werd, aan de Jooden, voornaamlijk aan hunne Sijnagogen (†). In dat jaar beval hij, dat de Jooden, van eenige misdaad beſchuldigd, of door hunne ſchuldëiſchers vervolgd, en daaröm in eene Kerk vluchtende, en zich houdende, als of zij Christenen wilden worden, niet eer zullen aangenomen worden, vóórdat zij hunne ſchulden betaald, of zich omtrent de beſchuldiging gezuiverd hebben (§). Verders bepaalde hij, in het jaar 398, dat de Jooden, als onderdanen des Rijks, hunne twistzaken, die hunnen Godsdienst niet betroffen, voor de gewone gerechtshoven zouden brengen, evenwel zal het hun geöorloofd zijn, met wederzijdſche bewilliging van partijën, dezelve ter beſliſſing van Jooden, of zelfs van hunne *Patriärchen*, als verkozene ſcheidslieden, of goede mannen, te brengen, wier uitſpraak gelden, en van de overigheid ten uitvoer zal gebracht worden

Cod. Iuſt. Libr. I. *tit.* 9. *de Judæis leg.* 9.

(*) *Cod. Theod.* & *c. leg.* 11. (†) *L. c. leg.* 12.

(§) *Cod. Theod. Libr.* IX. *tit.* 45. *de his, qui ad Eccles. confugiunt, l. c. Cod. Iuſt. Libr.* I. *tit.* 12. *de his, qui cet. leg.* 1.

den (*). Omtrent den vrijdom der Joodſche opzieners van het waarnemen der burgerlijke posten, had hij wel, in het jaar 397, de oude wetten bevestigd, doch, in het jaar 399, verördende hij, dat de Jooden, in het gemeen, als zij tot eene *Curia*, of wijk, behoorden, ook de posten derzelve moesten waarnemen (†). Daar tegen bevestigde hij, in het jaar 404, alle de voorrechten, welke tot hier toe aan de Joodſche Patriärchen, en aan de Opzieners van hunnen Godsdienst, geſchonken waren (§).

HONORIUS, Broeder van ARKADIUS, met zijnen Broeder voor een' tijd onëens, behandelde de Jooden eenigzins ſtrenger, gebiedende, in het jaar 398, dat de Jooden, alhoewel door ARKADIUS daar van verſchoond, leden zijnde van eenige wijk, of gild, verpligt zouden zijn, om de lastposten van hetzelve waar te nemen (**). Onverwacht was ook zijne wet van het jaar 399 (††), waar bij hij de zoogenoemde *Apostelſchatting*, (*Apostolatus*,) geheel afſchafte. De Keizer vond het onvoegzaam, dat deze belasting uit zijn rijk, naa het Oosterſche, alwaar de *Patriärchen* der Jooden woonden, overgezonden werd,

Van HONORIUS.

(*) *Cod. Theod. Libr.* II. *tit.* 1. *de Jurisdict. cet. l.* 10. *Cod. Iuſtin. Libr.* I. *tit.* 9. *de Judæis l.* 8.

(†) *Cod. Theod. Libr.* XII. *tit.* 1. *de Decurionib. l.* 165. *Cod. Iuſtin. de Judæis l.* 10.

(§) *Cod. Theod. l.* 15. *de Jud.*

(**) *Cod. Theod. Libr.* XII. *tit.* 1. *de Decurion. leg.* 157, 158. *Cod. Iuſt. Libr.* X. *t.* 31. *de Decurion. l.* 49.

(††) *Cod. Theod. de Judæis l.* 14.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

werd. Hij verbood daaröm, dat de laatſte bijëengebrachte geldſommen van deze belasting in de Keizerlijke ſchatkist geſtort, en voortaan niets meer aan de *Patriärchen* betaald zou worden. Doch, in het jaar 404 trok HONORIUS deze wet weder in, en gaf den Jooden op nieuw verlof, om deze belasting in te vorderen (*). In het jaar 404, verklaarde Keizer HONORIUS, dat de *Jooden*, noch *Samaritanen*, in het vervolg, geene Keizerlijke gelastigden, Commisſarisſen, of Zaakwaarnemers van het Hof, (*Agentes in Rebus*,) zouden mogen wezen (†). Doch, hier op volgden weder gunſtiger bevelen. In het jaar 409, en andermaal in het jaar 412, verbood deze Keizer, dat men de Jooden, op den *Sabbath*, of andere Feestdagen, lastig zou vallen met perſoonlijke dienſten of gerichtshandelingen

(*) *Cod. Theod. l.* 17. *de Judæis cet.* Wij hebben reeds in het voorgaande IVde *Deel*, *Bladz.* 460 gewag gevonden van deze belasting. Zij was eigenlijk ingevoerd, in plaats van de gewone jaarlijkſche heffing, dien de Jooden voor dezen aan den Tempel te *Jeruſalem* overzonden, en werd thans aan hunnen *Patriärch* betaald. Zij wordt ook *Aurum Coronarium* genoemd, omdat men ze vergeleek met die geſchenken, welke onder dezen naam aan de Keizers gedaan werden. (*Cod. Theod. Libr.* XII. *tit.* 12. *de Auro Coronar.*) GOTHOFREDUS heeft de geſchiedenis van deze belasting zeer goed opgehelderd. (*Comment. ad l.* 14. *Cod. Theod. de Judæis.*)

(†) *Cod. Theodos. leg.* 16. *de Judæis Coelicol. et Samarit.*

gen (*), en in eene andere wet van het jaar 412 (†), voegt hij 'er bij, dat zich ook niemand aan de Joodſche Sijnagogen vergrijpe, of zich van dezelve meester make, dewijl zij de hun geſchonkene vrijheden gerust behoorden te genieten. Deze Keizer vergunde zelfs, in het jaar 415, den Joden, niettegenſtaande de wet van KONSTANTIUS ten tegendeele, dat zij Christen ſlaven mogten kopen, alleen onder voorwaarde, dat zij hen niet hinderen zullen in de oefening van hunnen Godsdienst (§). Het blijkt zelfs uit deze wet, dat de Jooden, ten dien tijd, een groot aantal Christen ſlaven en lijfeigenen moeten gehad hebben; waar op misſchien de uitroeping van den Dichter RUTILIUS, die ten dezen tijde leefde, doelen kan (**), ten zij die Dichter, de *Jooden* noemende, tevens de *Christenen* bedoeld hebbe, gelijk velen vermoeden. In eene andere wet, in het jaar 416, gericht aan zekeren Leeraar HANNAS, en eenige oudſten der Jooden, (*Annati Dias-*

(*) *Cod. Theod. Libr.* II. *tit.* 8. *de Feriis leg.* 3. *Libr.* VIII. *tit.* 8. *de Exſecutor. et Exaction. leg.* 8. *Cod. Iuſtin. leg.* 13. *de Judæis.*

(†) *Cod. Theod. leg.* 20. *de Jud.*

(§) *Cod. Theod. Libr.* XVI. *tit.* 9. *ne Christ. Mancip. Judæus habeat leg.* 3.

(**) *Itin. Libr.* I. *vs.* 395.

Atque utinam nunquam Judæa ſubacta fuisſet
Pompeji bellis, imperioque Titi,
Latius exciſæ pestis contagia ſerpunt,
Victoresque ſuos natio victa premit.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dascalo, *et Majoribus Judæorum*,) vergunt hij zulke Joden, die zich, om ſtraffe te ontgaan, of om andere redenen, gehouden hadden, als wilden zij Christenen worden, tot hunnen Godsdienst weder te keeren. Want, zegt de Keizer, dit is een groot voordeel voor het Christendom (*). Eindelijk, verördende hij, in het jaar 418 (†), dat de Joden, die reeds Keizerlijke gelastigden, (Commisſarisſen,) of tot Hofdienſten verpligt waren, (*inter Palatinos militiæ ſacramenta ſortiti*,) hunne posten zullen blijven waarnemen, maar dat geenen van die natie dezelve in het vervolg zullen bekomen; doch de Joden, welke zich in krijgsdienst bevonden, (*Armata militia*,) zullen denzelven terſtond verlaten, zonder aanmerking van hunne vorige dienſten. Indien echter Joden verkiezen, zich op de Wetenſchappen toe te leggen, zullen zij *Advocaten* mogen worden enz.

Van VALENTINIAAN III, en THEODOSIUS den Jongeren.

Ook zijn 'er eenige wetten, de Jooden betreffende, voor handen, van de Keizeren VALENTINIAAN III, en THEODOSIUS II. Van den eerstgemelden echter, is 'er ſlechts éene, welke hier toe behoort, van het jaar 426 (§), waar bij bepaald wordt, dat wanneer een kind of kinderen van eenen Jood of Samaritaan, het Christen-geloof omhelzen, dezelve niet mogen ontërfd of in den uiterſten wil der ouderen geheel voorbijgegaan worden; zelfs al hadden zij jegens hunne ouderen of grootouderen zulke euvel—

(*) *Cod. Theod. l.* 23. *de Jud.* (†) *L. c. leg.* 24.—
(§) *Cod. Theod. leg.* 28. *de Judæis.*

veldaaden bedreven, om welke zij verdiend hadden ontërfd te worden, zal hun het pligtmatig deel, (*Legitima Portio*,) der erfenisſe niet mogen onthouden worden, „ opdat zij," zegt de wet, „ ten „ minſten deze beloning voor het verkiezen van „ dezen Godsdienst ontvangen." Een grond, weinig ſtrokende met den waaren geest van het Christendom! De *Jonge* THEODOSIUS heeft verſcheidene wetten omtrent de Jooden afgevaardigd; dan om hen te beveiligen, maar ſomtijds ook, om hen in te korten. In het jaar 408, liet hij hun door de Stadhouders der Provintiën verbieden, dat zij, op hun *Purim-Feest*, niet meer het beeld van HAMAN, en het kruis, waar aan hetzelve opgehangen was, tot beſchimping van den Christen-Godsdienst, verbranden, noch over het geheel hunne Godsdienstplegtigheden tot hoon van dezen Godsdienst inrichten zouden (*). GOTHOFREDUS meent, dat het volgende geval, bij SOCRATES (†) verhaald, aanleiding tot deze wet gegeven hebbe: De Jooden in *Syrië*, zich met allerhande ſpel vermakende, begonnen, in hunne dronkenſchap, de Christenen, en CHRISTUS zelven, te beſpotten. Zij hadden vervolgends een Christen kind aan een kruis gebonden, dat eerst beſpot en beſchimpt, en eindelijk woedend geworden, zoo lang geſlagen, tot het den geest gaf. Hier over was het tuſſchen hen en de Christenen tot een gevecht gekomen, en de aanleggers van deze daad on-

(*) *Cod. Theod. de Judæis leg.* 18. *Cod. Iuſtin. eod. tit. leg.* 11. (†) *Hist. Eccles.* VII. 16.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

onder de Jooden waren op Keizerlijk bevel geſtraft geworden. Anderen (*) hebben echter aangemerkt, dat de inhoud der bovengemelde wet met dit geval niets gemeen heeft. Eene andere wet van THEODOSIUS, in het jaar 412 (†), verbiedt, dat geen Jood, die onſchuldig is, enkel om zijnen Godsdienst mishandeld of beſchimpt worde; even min zullen hunne *Synagogen* of woningen verbrand worden, terwijl, in allen gevalle, indien iemand eene misdaad begaat, het gezag der Gerichtshoven daar is, opdat niemand zich zelven wreke. Maar, aan den anderen kant, zullen de Jooden deze veiligheid niet misbruiken, om den eerbied, aan het Christendom verſchuldigd, te na te komen. De *Patriärch* der Jooden, GAMALIËL, had verſcheidene zoodanige misſtappen begaan. Om die reden gebood THEODOSIUS, in het jaar 415 (§), dat men hem de volmagt, waarbij hij tot eenen aanzienlijken Romeinſchen eerepost, (*Præfectura Honoraria*,) was aangeſteld, ontnemen zou. Ook mogt hij geene *Synagogen* meer ſtichten, en die in eenzame oorden gevonden werden, zouden, indien het zonder oproer geſchieden kon, worden omvergehaald. Hij zou zich niet meer als Richter over Christenen gedragen; maar dat de twistgedingen tuſſchen deze en de Jooden, afgedaan moeten worden, voor de overigheid in elk gewest. Als hij beſtaan zou, eenen Christen, of een lid

(*) BASNAGE *Hist. des Juifs Tom.* VIII. *pag.* 194.

(†) *Cod. Theod. de Judæis l.* 21. *Cod. Juſt. eod. tit. l.* 14.

(§) *Cod. Theod. de Jud. l.* 22. *coll. Cod. Juſt. de Jud. l.* 15.

lid van eenige andere Godsdienst-gezindte, het zij vrijën of lijfeigenen, met het Joodſche kenmerk, (der beſnijdenis,) te bevlekken; zou hij, of elk ander daar aan deelachtige Jood, ten ſtrengſten geſtraft worden; en de Christen-ſlaven, die hij achter hield, zouden aan de Kerk ten eigendom gegeven worden. Dit laatſte maakte de Keizer, in de jaaren 417 en 423, tot algemeene verordeningen (*). Dit laatstgemelde jaar 423 was, over het geheel, vruchtbaar in wetten van THEODOSIUS, omtrent de *Jooden*, wier Godsdienst-oefening, thans meer dan ooit, van de Christenen, met geweld, geſtoord werd. Hij verbood dus den Christenen, onder voorwendzel van hunnen Godsdienst, geenen Jood te beledigen, noch hunne goederen te plunderen (†). In eene andere wet (§), verbood hij, in het vervolg, den Jooden hunne Sijnagogen niet te ontnemen, of die te verbranden enz. De Keizer vernieuwde deze wet, in het zelfde jaar, op een klaagſchrift der Jooden, maar daar tegen zouden zij ook van hunne bezittingen ontzet, en voor altijd gebannen worden, indien zij eenen Christen beſneden, of lieten beſnijden (**); ook bekrachtigde hij deze wet nog éénmaal in het gemelde jaar (††). Uit eene wet, van het

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G Jaar 363 tot 476

(*) *Cod. Theod. Libr.* XVI. *tit.* 9. *ne Christ. Mancip. Jud. hab. leg.* 4. 5. *Cod. Iuſt. Libr.* I. *t.* 10. *l.* 1.

(†) *Cod. Theod. Libr.* XVI. *tit.* 10. *de Pag. cet. leg.* 24. *Cod. Iuſt. Libr.* I. *tit.* 11. *de Pag. leg.* 6.

(§) *Cod. Theod. de Judæis leg.* 25.

(**) *Cod. Theod. l.* 26. *de Jud.* (††) *L. c. leg.* 27.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

het jaar 429, blijkt, dat het beſtuur der *Jooden* eene groote verändering ondergaan had. De Keizer THEODOSIUS beveelt in dezelve, dat de *Opzieners*, (*Primates*,) van hunne vergaderingen, (*Synedria*,) het ſchattinggeld voortäan op hunne verantwoording zouden inzämelen, hetwelk aan de *voormalige Patriärchen* gebracht pleegt te worden (*). Eindelijk verbood deze Keizer, in het laatstgemelde jaar (†), dat geen Jood eenigen eerepost, bijzonder geen overheids-ambt, in eene ſtad bekleden zou, opdat zij geene magt zouden hebben, om tegen Christenen, en derzelver Leeräaren, als het ware, ter beſchimping van het Christlijk geloof, eenig ſtreng vonnis te vellen. Ook mogten geene nieuwe *Synagogen* gebouwd, maar alleen de oude verbeterd en onderhouden worden. Wie eene nieuwe *Synagoge* bouwde, zou niet alleen 50 ponden gouds betalen, maar ook zijne goederen verbeuren, ja, hem wordt zelfs de doodſtraffe gedreigd.

Mishandlingen den Joden aangedaan.

Uit de bovenſtaande wetten is ligt te beſluiten, hoe een verkeerde ijver der Christenen, en hun Godsdienſtige haat tegen de *Jooden*, hen tegen dezelve verſcheidene mishandelingen deed plegen, waar tegen de Keizers dit ongelukkig volk naauwlijks door hunne wetten beveiligden, terwijl ook, aan den anderen kant, uit dezelfde wetten blijkt, hoe ver de haat der Jooden ging, om, waar zij mogten, de Christenen te hoonen en te beledigen. Zij hadden de-

(*) *Cod. Theod. de Jud. leg.* 29. *Cod. Iuſt. eod. t. l.* 17.

(†) *Cod. Iuſt. L.* I. *tit.* 10. *de Judæis et Cœlic. l.* 10.

dezen haat onder de regering van Keizer JULIAAN, den vollen teugel gevierd, en den Heidenen, verſcheidene keeren, de behulpzame hand geboden, in het verbranden van Christen-Kerken (*); thans ſchijnen de Christenen gedacht te hebben, dat het nu hun tijd was, om dit den Jooden te vergelden.

IJver van AMBROSIUS Bisſchop van Milaan, tegen de Jooden.

Het treurigst was, dat zoodanige gewelddaadigheden, niet alleen van het dom gemeen gepleegd, maar van de voornaamſte Leeraaren der Christenen zelve goedgekeurd en verdedigd werden. In het jaar 393, of wat vroeger, hadden de Christenen, te *Callinicum*, een klein plaatsjen in *Meſopotamië*, in een' oploop, eene *Synagoge* der Jooden, en een bosch der *Valentiniänen*, met eene Kerk in hetzelve, in brand geſtoken, omdat de *Jooden* en *Valentiniänen* eenige Christen-Monniken beſchimpt hadden. Keizer THEODOSIUS, hier van bericht ontvangen hebbende, gaf den Bisſchop dezer plaats, die de Christenen aangehitst had, bevel, om de *Synagoge*, op zijne kosten, weder op te bouwen, gelastende, dat de overige handdaadigen zouden geſtraft worden. Dit vonnis des Keizers mishaagde aan AMBROSIUS, Bisſchop van *Milaan*, en bracht hem in eene ongelooflijke drift. Hij ſchreef aan den Keizer, onmidlijk, eenen langen hevigen Brief (†), ten einde den Vorst te bewegen, om dit gebod in te

(*) AMBROSIUS verwijt hun dit, eene geheele lijst van Kerken, bij name, opnoemende. *Epist. Libr.* II. *Epist.* 17. *pag.* 213. *Tom.* V. *Opp. ed. Paris.* 1642. *fol.*

(†) *Epist.* 17. *l. c. pag.* 211. *ſqq.*

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

te trekken. Deze Brief is een ſtaaltjen van verkeerden ijver, die zich verbeeldt, *de zaak van God* voor te ſtaan. Onder anderen zegt de Biſſchop: „ Waaröm wilt gij over eenen afwezenden vonnis„ ſen? Hier hebt gij iemand tegenwoordig, die „ zich ſchuldig belijdt! *Ik zeg hier mede overluid,* „ *dat ik de Synagoge aangeſtoken, dat ik hun ge„ boden heb, geene plaats meer te laten ſtaan,* „ *waar* CHRISTUS *verloochend wordt!*" En hij ſluit zijnen Brief, met den Keizer te verzekeren, dat hij hem, ſchriftelijk, hier over had willen onderhouden, eershalven, opdat de Keizer hem in zijn Paleis hooren mogt, en opdat het niet nodig zou zijn, hem in de Kerk te hooren. Dewijl de Brief de bedoelde uitwerking miste, gebeurde evenwel dit kort daarna. Te weten, AMBROSIUS, te *Milaan* voor den Keizer predikende, verweet hem openlijk, met eene verregaande koenheid, dat hij bij zijn beſluit bleef volharden. Na den Keizer ſtreng doorgehaald te hebben, bleef AMBROSIUS zoo lang ſtaan, tot de Keizer, op zijnen herhaalden aandrang, beloofd had, dat de beſchuldigde Christenen volſtrekt niets te vrezen hadden. Toen ging de Biſſchop eerst naa het Altaar, om het gewoone gebed, en de overige deelen van den dienst, te vervullen (*). De Levensbeſchrijver van AMBROSIUS (†), voegt 'er nog bij, dat de Keizer, toen de

(*) Men weet dit uit den Brief van AMBROSIUS zelven, aan zijne Zuster *Epist.* 18. *pag.* 216. *ſqq.*

(†) PAULIN. *Vit. Ambros. p.* 82. *T.* I. *Opp. Ambros.*

de Biſſchop van den kanzel kwam, tegen hem zeide: „ Gij hebt van daag tegen ons gepredikt!" — „ Niet tegen u," antwoordde AMBROSIUS, „ maar „ voor u!" Ook zeide hij tevens tegen de bevelhebbers, die 'er op aanhielden, dat ten minſten de Monniken behoorden geſtraft te worden, „ dat hij „ thans met den Keizer, en geheel niets met hen „ te doen had!" Elk onbevooroordeelde zal zich hier over de zwakheid van den Keizer minder verwonderen, wanneer hij deszelfs karakter, hier voor door ons beſchreven, in aanmerking neemt, dan over het onverſchoonlijk gedrag van den Biſſchop, die, onder voorwendzel van de zaak van God voor te ſtaan, den loop der gerechtigheid, op eene oproerige wijze, ſtremde, en ſtraffloosheid vorderde voor rustverſtoorders, en hetwelk geheel tegen den aart van den Christen-Godsdienst ſtrijdt, voor openbare vervolgers; en deze daad is evenwel naderhand als eene heldendaad van eenen man, die wegens zijne godzaligheid en geleerdheid beroemd was, van velen geprezen, en tot verſchoning van rampzalige buitenſporigheden misbruikt geworden (*)!

CYRILLUS verdrijft de Jooden uit Alexandriē.

Behalven AMBROSIUS, waren 'er nog meer Christlijke Leeräars van dezen tijd, tegen de Jooden ongemeen werkzaam. CYRILLUS, Biſſchop van *Alexandrië*, dreef hen, in het jaar 415, uit deze hoofdſtad van *Egypte*, hoewel de Jooden zelve 'er, volgends

(*) Men leze het oordeel van BAYLE *Comment. Philos.* P. II. *Cap.* 5. *pag.* 379. en BARBEYRAC *Traitè de la morale des Peres de l'Egl. pag.* 325. *ſq.*

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

gends SOCRATES (*), vrij wat reden toe gaven. De Jooden te *Alexandrië* waren, even als de overige ingezetenen dezer ſtad, zeer gereed tot onrust en baldaadigheden, welke dikwijls in bloedſtorting eindigden. Ten dezen tijde was, over den ſchouwburg en de dansſers in denzelven, een twist ontſtaan, en de burgers van *Alexandrië* waren daar over in twee partijën verdeeld. Als de Joden op eenen Sabbath, in plaats van hunnen Godsdienst waar te nemen, daar als aanſchouwers gekomen, zich voor de ééne partij verklaarden, nam de verwarring onder de groote menigte der overige toekijkers een begin. De Stadhouder ORESTES beteugelde dezen oploop wel, maar de beide partijën bleven op malkanderen verbitterd. Kort daar na maakte ORESTES in den Schouwburg eenige ſchikkingen, in naam der regering. Hier bevonden zich ook de aanhangers van CYRILLUS, om te vernemen, wat de Stadhouder bevelen zou; onder anderen zeker ſchoolmeester HIËRAX, één der ijverigſte toehoorers van CYRILLUS, en gewoon hem, onder zijn preeken, boven anderen, toe te juichen. Zoo dra de Jooden dezen in den Schouwburg zagen, begonnen zij te ſchreeuwen, dat hij enkel daar gekomen was, om het volk tot oproer aan te hitzen. ORESTES, wien de heerschzucht der Biſchoppen reeds lang tegen de borst ſtiet, omdat zij de magt der Keizerlijke Bevelhebberen te zeer bepaalden, en dien het verdroot, dat CYRILLUS zijn doen dus beſpieden

(*) *Hist. Eccles.* VII. 13.

den wilde, liet HIËRAX vatten, en daar in den Schouwburg pijnigen. CYRILLUS, dit vernomen hebbende, ontbood de voornaamſten der Jooden bij zich, welke hij eene ſcherpe bedreiging deed, indien zij niet aflieten, opſtand tegen de Christenen te verwekken. Dan deze bedreigingen verbitterden het Joodſche gemeen nog meer, zoodat zij, op allerleië wijzen, bedacht waren, om de Christenen te benadeelen. Onder anderen, liepen zij, op zekeren nacht, door de ſtad, roepende, dat 'er in eene Christen-Kerk brand was ontſtaan, en toen de Christenen kwamen toeſchieten, om den brand te blusſchen, werd eene menigte van hun door de Jooden overvallen en vermoord. Deze ſnoodheid den volgenden morgen ontdekt zijnde, begaf CYRILLUS zich, met eenen hoop volks, naa de Joodſche *Sijnagoge*, welke hij den *Jooden* met geweld ontnam, hen de ſtad uitjoeg, en hunne goederen liet plunderen. Onder deze *Jooden*, welke thans *Alexandrië* verlieten, bevond zich zekere ADAMANTIUS, een Leeraar in de Geneeskunde, die tot den Biſchop van *Konſtantinopolen* week, en vervolgends den Christelijken Godsdienst aangenomen hebbende, naa *Alexandrië* terug keerde. De Stadhouder ORESTES, onvergenoegd, dat, op deze wijze, *Alexandrië* van een zoo groot aantal inwoneren beroofd werd, zond een bericht van het voorgevallene aan den Keizer over, doch, alzoo CYRILLUS een tegenbericht overzond, opgevuld met klagten over het gedrag der Jooden, bleef hun lot onver-

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

veränderd. BARONIUS (*) heeft wel dit verhaal van SOCRATES, omdat het den Biſchop in een ongunſtig daglicht plaatst, in twijfel pogen te trekken, onder voorwendzel, dat SOCRATES een *Novatiaan*, en dus tegen CYRILLUS voorgenomen zal geweest zijn, doch vergeefs: dewijl het verhaal, het gedrag der Jooden en des Biſchops onpartijdig afſchilderende, dus zijne geloofwaardigheid genoegzaam ſtaaft.

Verhaal van de bekering van een aantal Jooden op Minorka.

Bij zoodanige gezindheden en gedrag, waar toe een verblinde Godsdienst-ijver de Jooden en Christenen van weêrskanten vervoerde, behoeft men zich niet te bevreemden, dat men, ten dezen tijde, zoo weinig leest, van Jooden, die tot het Christelijk geloof bekeerd zijn geworden. De enkele voorbeelden, die men daar van ontmoet, zijn ook, even als die der Heidenen, opgevuld met wonderbare verhalen, welke enkel op de verzekering van éénen of anderen Biſchop, of van eene ligtgelovige menigte ſteunen, zonder dat de omſtandigheden en oorzaken behoorlijk worden opgegeven. Dus heeft men een verhaal van de bekeering van 5 of 600 Jooden, op het eiland *Minorka*, in het jaar 418, in eenen Brief van den Biſchop van gemelde eiland SEVERUS (†).

Vol.

(*) *Ann. Eccles. a.* 415. *n.* 40.

(†) BARONIUS *ann. Eccles. a.* 418. *n.* 45. heeft denzelven uit een Handſchrift der Vaticaanſche Boekerij in het licht gegeven. Hij ſtaat ook in de *Benedictiner* uitgave der werken van AUGUSTINUS *Append. ad Tom.* VII *pag.* 12. *ſq. ed. Antverp.*

Volgends dit verhaal waren 'er toen, op het eiland *Minorka*, twee ſteden *Jammona* of *Jamono*, en *Magona* of *Mago*, beide door de Karthaginenſen aangelegd; de eerstgenoemde van deze ſteden bezat volgends de overlevering het voorrecht, dat geen Jood aldaar wonen kon, zonder gevaar van eene onmidlijke dood; onze Biſchop wil dit des te ligter geloven, omdat 'er ook op dit eiland geene wolven of andere ſchadelijke dieren gevonden worden, en de ſlangen en ſcorpioenen derzelver vergiftige krachten verliezen. Maar in de ſtad *Magona* woonden daar tegen meer Jooden dan Christenen, welke onderling in vrede en vriendſchap leefden; doch, toen om dezen tijd de overblijfzelen van den zaligen STEFANUS, door eenen heiligen Priester (*) naa *Spanje* gebracht, en *ongetwijfeld door ingeving van dezen Martelaar*, in de Kerk der gemelde ſtad waren nedergezet, brak men alle verkeering met de Jooden af; *de ſchadelijke ingewortelde liefde veränderde in eenen tijdlijken haat; doch uit liefde voor hunne eeuwige Zaligheid.* Op de ſtraten en in alle huizen werden *gevechten des geloofs* tegen de Jooden geleverd; terwijl de Jooden hunne Sijnagoge met ſteenen en allerhande wapenen vulden. Bij hen, zoo wel als bij de Christenen, hadden verſcheidene lieden *Godlijke* droomen, die hun meldden, wat 'er ſtond te gebeuren. De Biſchop zelf te *Mago* gekomen, trok, met eenen hoop Christenen, op de Sijnagoge los. Thans wierpen eenige Joodſche wij-

(*) OROSIUS. Zie boven *Bladz.* 50.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

wijveri eene hagelbui van ſteenen op de Chriſtenen, maar zonder iemand te raken, en als de Chriſtenen, tegen de vermaning van SEVERUS aan, dit insgelijks met het werpen van ſteenen beäntwoordden, werd ook geen Jood getroffen. Vervolgends ſtak men de Sijnagoge in brand, maar men plunderde niet; de Jooden ſtonden verbaasd, zonder wederſtand te doen, en de Christenen begaven zich naa hunne Kerk, om God voor deze overwinning te danken. Bij deze gelegenheid, omhelsden vele Jooden het Christelijk geloof, niet zonder tusſchenkomende wonderen. Eenige Jooden, die zich naa het land begeven hadden, om de Christenen en hunne bekeerde volksgenoten te ontwijken, geraakten in doornboschjens verdwaald, en konden den rechten weg niet vinden, vóórdat zij den naam van CHRISTUS hadden aangeroepen. Jooden en Christenen zagen eenen grooten ongemeen helleren lichtklomp, in de groote van een' mensch; dit was, zegt SEVERUS, of een Engel, of de Heilige STEFANUS zelf. 'Er viel een kleine hagel, die een' ſmaak had, als honig, en het water van eenen vijver werd, op dezelfde wijze, veränderd. Zie daar een verhaal van eenen man, die Bisſchop, en zelf mede werkzaam was! welk verhaal ons genoeg leert, dat de bekeering dezer Jooden een begin nam, met hen te mishandelen, en hunne Sijnagoge in brand te ſteeken, terwijl de *kracht* der overblijfzelen van den H. STEFANUS, en de bovengemelde wonderen, te pas gebracht ſchijnen, om den verkeerden ijver daar mede te bedekken en te omſluijeren.

Doch,

Doch, het geen ons den geest dezer eeuw, geneigd tot wonderen, nog meer leert kennen, de wonderen gebeurden niet alleen, om de bekeering der Jooden te begunſtigen, maar ook, om zulke bedriegers, wier bekeering ſlechts voorgewend was, te ontdekken, waar van SOCRATES (*) het volgende bijna belagchlijk voorbeeld verhaalt. Zeker Jood, voorwendende een Christen te willen worden, liet zich voor en na bij alle gezindten van Christenen, die thans vrij menigvuldig waren, dopen, door welk bedrog hij veel gelds verzamelde. Door de *Ariänen* en *Macedoniänen* dus gedoopt zijnde, kwam hij, eindelijk, bij de *Novatiänen*, wier Bisſchop, PAULUS, hij zijn verzoek voorſtelde. Deze beloofde hem den doop, mids hij zich vooräf in de beginſelen van den Christelijken Godsdienst liet onderwijzen, en eenige dagen vastte. Dit ſtond den bedrieger ſlecht aan, die zijn groot verlangen naar den doop betuigde, op welken ijver de Bisſchop ſchikkingen maakte, om zijne begeerte te voldoen, kopende voor hem het gewoone witte kleed, hetwelk de dopelingen aantrokken, ook werd de doopvonte, waar in hij gedoopt zou worden, in de doopkapel, (βαπτιςηριον,) met water gevuld. Doch, op eens verdween al het water, (door de onzichtbare magt van God, zegt onze Geſchiedſchrijver, die zelf een *Novatiäan* was,) uit de vonte; alzoo men zich verbeeldde, dat de vonte lek was, vulde men die nogmaal aan met water. Maar het wa-

Valſche bekeering van eenen Jood door wonderen ontdekt.

(*) *Hist. Eccles.* VII. 17.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

water verdween op nieuw; en nu zeide de Biſchop tegen den Jood: Gij bedriegt ons, of gij hebt reeds, zonder het te weten, den doop ontvangen! Als 'er eene groote menigte menſchen toeliep, om dit wonder te zien, waren 'er ſommigen, die den Jood herkenden, dat hij reeds door den Biſchop van *Konſtantinopolen* gedoopt was. Met zulke grollen verbeeldden de onderſcheidene gezindten, dat zij hunne voortreflijkheid boven de andere konden handhaven.

Preeken tegen de Jooden.

De Christen Leeraars lieten zich, over het algemeen, zeer ſcherp tegen de Jooden uit, in hunne leerredenen en ſchriften, waar door de onderlinge afkeer, tuſſchen de Jooden en Christenen, te meer aangevuurd, en de pogingen, welke zij, nu en dan, tot derzelver bekering wilden in het werk ſtellen, verijdeld werden. Wij hebben daar van in AMBROSIUS reeds een voorbeeld gezien. In ééne der Predikatiën van GREGORIUS *van Nyſſa* (*), waar in hij toch zijn verlangen te kennen geeft, om de Jooden tot de gemeenſchap der Kerk te brengen, komen plaatzen voor, in welke hij tegen de Jooden uitvaart, als *moordenaars des Heeren*, *Profeetenmoorders*, *vijanden van God*, *haters van God*, *voorſpraken des Duivels*, *eene vergadering van Duivelen* enz. Uitdrukkingen, meer geſchikt, om het Christen gemeen aan te hitzen, dan om éénen Jood tot het Christendom over te halen. Wij hebben van den door zijne welſprekendheid beroemden JOANNES CHRY-

(*) *Orat.* V. *in Reſurr. Christi p.* 439. *T.* III. *Opp.*

CHRYSOSTOMUS, Bisschop van *Konstantinopolen*, nog *agt Preeken* of *Leerredenen tegen de Jooden*, in de jaren 386 en 387, door hem gehouden (*), toen hij nog *Ouderling* te *Antiöchië* was; in deze Leerredenen is zijne Hoofdbedoeling, zijne gemeente te waarschuwen, om in de feesten en gebruiken der Jooden geen deel te nemen, gelijk verscheidene Christenen schijnen gedaan te hebben, voornaamlijk, om zich te wachten van bijgelovige genees- of behoedmiddelen, (*amuleten*,) en dergelijke. Tot zoo ver mag de Kerkvader het recht op zijne zijde hebben, maar niemand zal ligtlijk die harde verwijtingen en beledigingen kunnen goedkeuren, waar mede hij de Joodsche Natie overlaadt, en haar zelfs alle burgerlijke rechten en voorrechten wil ontnemen. Hoe veel nader zou hem zijne welsprekendheid, gedreven door den zachtmoedigen geest van het Euangelie, aan zijn doel gebracht hebben!

De Jooden misleid door eenen valschen MESSIAS.

In zoodanigen toestand, waren de Jooden, die naar de vervulling der beloften, aan hun volk gedaan, verlangend uitzagen, ligtlijk blootgesteld, om door bedriegers misleid te worden, die zich voor den MESSIAS uitgaven, van wien dit volk zoo hooge verbeeldingen vormde. Dus wierp zich, volgends SOCRATES (†), omtrent het jaar 431, onder de Jooden, op het eiland *Kreta*, een bedrieger op, die zich

(*) Zij staan, door MONTFAUCON, in eene betere schikking gebragt, dan zij te voren waren uitgegeven, in de *Opp.* CHRYSOST. *Tom.* I. *p.* 587. *Ed. Paris.* 1718. *fol.*

(†) *Hist. Eccles.* VII. 38.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zich voor hunnen Wetgever MOSES uitgaf, en beloofde, dat hij zijne landgenoten door de zee droogvoets naa het Beloofde Land zou leiden. Vele Joden gaven den bedrieger geloof, en vervoegden zich, met vrouwen en kinderen, met verlating van alle hunne bezittingen, aan den oever der zee, in welke velen zich, onzinnig genoèg, van een voorgebergte, nederwierpen, en omkwamen, terwijl eenigen nog ter naauwer nood van eenige visſchers en kooplieden, die zich daar dicht bij bevonden, gered werden. Ziende, dat zij bedrogen waren, zochten de Jooden den gewaanden MOSES, maar vergeefs; alzoo de bedrieger zich, in tijds, had zoek gemaakt. Het gevolg van dit geval was, dat vele Jooden, op het eiland *Kreta*, het Christendom aannamen.

Patriärchen der Jooden.

Beide in de Keizerlijke wetten, betreffende de Jooden, door ons boven bijgebracht, en in de Leerredenen van CHRYSOSTOMUS, ontmoeten wij veelmalen gewag van de *Patriärchen* der Jooden. Van dezen ſpreekt de Kerkvader, gelijk van de geheele Joodſche Natie, met verächting, hun laage handteringen en kostwinningen toeſchrijvende, en hen als lieden vol ondeugden voorſtellende (*), terwijl integendeel de Keizers deze Hoofden des Joodſchen volks, met alle achting, behandelen, en hun de titels geven, welke aan de aanzienlijkſte lieden van het Rijk gegeven werden. (*Viri illuſtres*, *ſpectabiles*, *clariſſimi* enz.) Behalven deze hadden de Jooden

(*) *Orat.* VI. *pag.* 656.

den nog andere hoofden, welke hunne zaken beſtuurden, en die onder den naam van *Primates*, *Hierei*, *Archiſijnagogi*, *Presbijteri*, enz. voorkomen (*). Uit eene wet van THEODOSIUS *den Jongeren*, van het jaar 429, (boven *Bladz.* 119, 120.) blijkt ons, dat de waardigheid van *Patriärch* der Jooden toen reeds was vernietigd, hoe, of door wien, leert ons de Geſchiedenis niet. Alleen ſtaat hier aan te merken, dat de Jooden twee hoofden van hunne Natie hadden, den eigenlijken *Patriärch*, dien zij in hunnen taal נשיא, (*Naſi*, *Prins*, of *Vorst*,) noemden, en die, zijn verblijf te *Tiberiäs* in *Palæſtina* houdende, de Weſterſche Jooden beſtuurde; behalven dezen was 'er een Opperhoofd der Oosterſche Jooden, onder den titel van *Hoofd der ballingen*, (ראש גולה,) *Rosch-Golah*, (ἀιχμαλωταρχης,) in het land van *Babylonië*, van wien nog verſcheidene eeuwen daarna ſpooren voorkomen. Deze laatstgemelde Opperhoofden, buiten het gebied der Romeinſche Keizeren zijnde, konden door hen niet afgezet worden, maar de magt van den Weſterſchen *Patriärch* kan hun argwaan hebben gegeven; trouwens, wij hebben hier voor, (*Bladz.* 118.) een voorbeeld gehad in den Patriärch GAMALIËL, hoe veel deze Opperhoofden ſomtijds durfden beſtaan; ook kan 'er iet onder de *Jooden* zelven gebeurd zijn, hetwelk den Keizeren reden heeft gegeven,

(*) GOTHOFREDUS *Paratitl. ad t. de Jud. Cod. Theodos.* heeft getracht, het onderſcheid tuſſchen dezen nader te bepalen, hoewel daaromtrent veel zwarigheid overblijft.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ven, om deze waardigheid te vernietigen. Hoe het zij, deze Natie verloor, bij de afſchaffing dezer waardigheid, zekerlijk iet, ten opzichte van haar uitwendig aanzien, maar, in de daad, niets van hare wezenlijke voorrechten of vrijheden, alzoo zij hare Opzieners, Leeräars, hooge en lage ſchoolen, enz., bleef behouden (*).

Samaritanen en Hemelverëeërs.

In de boven aangehaalde wetten van dezen tijd, worden veeläl met de *Jooden* ook de *Samaritanen* en *Hemelverëerers* verbonden (†). Van den toeſtand der *Samaritanen* ten dezen tijde weten wij anders geene bijzonderheden, dan dat zij, blijkens deze wetten, door de Keizers, met de Jooden gelijk geſteld, en dat zij buiten *Palæſtina*, voornaamlijk in *Egypte*, talrijk geweest zijn. Nopens de zoogenoemde *Hemelverëerers*, (*Coelicolæ*,) zijn ons te weinige beſcheiden te hand gekomen, om 'er met zekerheid, iet van te zeggen. JOÄN. ANDR. SCHMIDT (§) heeft, met groote geleerdheid, meer aangewezen, wat zij niet geweest zijn, dan iet ſtellig van hen kunnen zeggen (**). Zij komen het eerst voor in eene wet van Keizer HONORIUS van het jaar 408 (††). De Keizer zegt daar in, dat zij, hij weet niet welke,

(*) WALCH *Histor. Patriarch. Judæor. quorum in Libris J. R. fit mentio Jenae* 1752. 8vo.

(†) *Cod. Theod. l. c. leg.* 16, 28. *de Judæis, Samaritanis et Coelicolis, leg.* 18. *de Navicullariis.*

(§) *Hist. Coelic. Helmſtad.* 1704. 4to.

(**) Men verg. ook WALCH *H. Patr. Jud. cet. p.* 5. *ſq.*

(††) *Cod. Theod. Libr.* XVI. *t.* 5. *de Hæret. leg.* 43.

ke, nieuwe leere hadden, en zij behoorden, even als de *Donatisten* en andere Ketters, hunne Godsdienstige vergaderplaatzen te verliezen. Doch, in het volgende jaar, gaf hij, hun betreffende, eene afzonderlijke wet (*): Nademaal de gezindte der *Hemelverëerers*, wier naam, zegt hij, tot hier toe genoegzaam onbekend was, een nieuw soort van dwaling heeft opgeleverd, beveelt hij, dat zij, of binnen jaar en dag tot het waare Christelijk geloof overkomen, of de straffen lijden zullen, tegen de Ketters voor lang vastgesteld. Zij hadden zich verstout, eenige Christenen tot den Joodschen Godsdienst te verleiden. Naardien nu dit erger is dan een doodslag; zou dit ook met alle strengheid der reeds voorhanden zijnde wetten, als eene misdaad van gekwetste majesteit, gestraft worden. Uit eene plaats van AUGUSTINUS (†), verneemt men nog, dat deze partij zich in *Afrika* uitgebreid, en haren eigenen doop gehad heeft. Doch meer weet men niet met zekerheid. Waarschijnlijk waren zij lieden, die het Joodendom en Christendom zoodaniger wijze vermengden, dat zij geen van beiden eigenlijk geheel waren toegedaan, terwijl zij den naam van *Hemelverëerers* kunnen gekregen hebben, of omdat zij zich in plaats van het woord *God* liever van het woord *Hemel* bedienden, gelijk de *Jooden* veel gewoon waren, of omdat zij noch verëerers van MOSES, noch van JESUS, maar van den *Hemel* heeten wilden.

(*) *Cod. Theod. leg.* 19. *de Jud. Coelic. et Samarit. Cod. Iustin. leg.* 12. *eod. tit.*

(†) *Ep.* 44. *al.* 163. *p.* 80. *T.* II. *Opp. ed. Ben. Antv.*

VIJFDE HOOFDSTUK.

Toeſtand der Geleerdheid, ten tijde van het verval des Romeinſchen Rijks.

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Verval der geleerdheid en oorzaken daar van.

Naarmate het Romeinſche Rijk tot zijnen ondergang naderde, verviel ook de geleerdheid, en de roem van kunſten en wetenſchappen ging te niet. In de Geſchiedenis der voorgaande eeuwen hebben wij reeds eenige oorzaken van dit verval ontmoet; doch bij dezen voegden zich, ten dezen tijde, meer dan éene nieuwe oorzaak. De algemeene rampen, door den inval der woeste volken verwekt, verdoofde den moed der vrienden van geleerdheid. Allerwegen gingen ſcholen, boekerijën en kunstwerken verloren. De meeste *Duitſche* volken, in de wapenen opgevoed, kenden noch achtten de geleerdheid; alleen de *Gothen* lieten voor dezelve genegenheid blijken, doch ſtonden echter tot hier toe ſlechts op eenen lageren trap van beſchaafdheid. Door de vermenging met de taal der veröveraren, leed de *Latijnſche* taal groot nadeel, en gelijk dit uit de naauwe betrekking van de taal op de verlichting en kunde eener natie volgen moest, ging ook de kieſche *ſmaak* der *Romeinen* verloren. Doch de invallen der onbeſchaafde volken moeten alleen de ſchuld van het verval der geleerdheid niet dragen. Onder de *Heidenen*, was, onder de regering van Keizer JULIANUS, eene nieuwe ſchemering van hoop op herſtel-

ſtelling der geleerdheid opgewakkerd, maar na zijne dood, werd hun toeſtand ſteeds voor dezelve min gunſtig. Veel nadeels deed hun de vervolging hunner Wijsgeeren, in het jaar 374, onder den Keizer VALENS, waar van wij hier voor (*), geſproken hebben; en zij ontvingen de laatſte ſlagen, door de wetten van THEODOSIUS *den Grooten*, en zijne Zoonen. Bij de *Christenen* werkten andere oorzaken mede, tot het verval der geleerdheid. Deze beijverden zich wel tot hier toe, om zich de wetenſchappen en kunſten der Grieken en Romeinen eigen te maken, doch enkel, om die tot Godsdienſtige oogmerken te gebruiken. Zij beöefenden de *welſprekendheid*, om hunnen Godsdienst innemend te kunnen voordragen, en nadruklijk te verdedigen. Hunne *Dichters* vervaardigden bijbelſtoffen en geestlijke gezangen; hunne *Wijsgeerte* moest ſtrekken, om de Heidenſche Wijsgeeren te wederleggen, hunne *Geſchiedenisſen* bepaalden zich tot den Godsdienst en de Kerk. Met één woord, zij gebruikten de Geleerdheid en Wetenſchappen, om de Heidenen te vernederen, maar niet, om dezelve aan te kweeken, of daar mede den geest te verrijken en te verſieren. Zij waren, geduurende de eeuwen hunner verdrukking, hier aan gewoon, en hadden 'er voordeel bij gevonden; na hunne vrijheid onder KONSTANTYN *den Grooten*, volhardden zij hier bij, om hunne overwinning te voltoojen; waar bij kwam, dat vele Christenen, door eene verſtandsdwaling, alle Heidenſche

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Bladz.* 9.

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſche Geleerdheid en wetenſchappen, als Afgodisch aanmerkten, en als ijdel en wereldsch verſmaadden; de overhand nemende liefde tot het Monniken-leven, ſcheidde de geleerdheid en kennis geheel af van de verhevener Godzaligheid, als daartoe niet alleen onnodig, maar ſchadelijk. Zelfs aanzienlijke Leeräars vergaten hier niet zelden zich zelven. BASILIUS *de Groote* onderrichtte jonge Christenen, in eene bijzondere verhandeling, omtrent het recht en voordeelig gebruik der Heidenſche Schrijveren, en zijn vriend GREGORIUS *van Nyſſa*, de geleerdheid het eerſte goed onder de aardſche goederen genoemd hebbende, voegt 'er bij (*): „ Ik bedoel niet alleen die „ edele geleerdheid, welke wij de onze noemen „ mogen, die al het fraaje en ſierlijke in woorden „ verächt, en zich alleen met de zaligheid, en met „ de ſchoonheid van zulke dingen, welke tot het „ verſtand behoren, onledig houdt; maar ook die „ uitheemſche, welke van vele Christenen, verkeerdelijk, verfoeid wordt, als of zij arglistig en gevaarlijk ware, en verre van God afleidde," Maar deze zelfde Leeräar en anderen van de geleerdſte Christenen verlaagden niet zelden alle wetenſchappen, ja de geleerdheid in het gemeen, door hunne vuurige aanprijzing van het Monniken-leven, en door de lofſpraken, waar mede zij de vrome onwetendheid der Monniken verhieven. Op deze wijze ſpreekt onder anderen gemelde GREGORIUS van de wijsheid en hei-

(*) *Orat.* XX. *in laudem Baſilii M. pag.* 323. *Tom.* I. *Opp. Paris.* 1630. *fol.*

heiligheid der Monniken, bij welken hij eenen SOCRATES, PLATO, en andere groote mannen, onder de Heidenen, als nietswaardige en beſpotlijke lieden behandelt (*).

Droom van HIËRONYMUS.

Bijgeloof of neiging tot dweepzucht, zelfs bij de voornaamſte Leerären, bragt, insgelijks, veel toe, tot de minächting der geleerdheid. Hier toe behoort de vermaarde droom van HIËRONYMUS, wien, in het begin der vijfde eeuw, in de Latijnſche Kerk, niemand in de kennis der Heidenſche Schrijveren overtrof, waar van hij ook tot zijne Godgeleerde kundigheden zoo veel gebruik gemaakt heeft. Hij zelf verhaalt dezen droom aan eene Maagd, die hij tot het Kloosterleven had overgehaald (†). In het gemeen de Godzalige EUSTOCHIUM voor het lezen dezer Schrijvers gewaarſchuwd hebbende, door de zeldzaamſte voorſtellingen, bij voorbeeld: „ Wat heb„ ben CHRISTUS en BELIÄL, de *Pſalmen* en HORA„ TIUS, de *Euangeliën* en VIRGILIUS, de *Apoſte„ len* en CICERO, met malkanderen te doen? Wij „ mogen niet te gelijk den drinkbeker van CHRIS„ TUS, en den drinkbeker der *Duivelen*, drinken;" gaat hij dus voort: Ik wil u de Geſchiedenis van mijnen voormaligen rampzaligen toeſtand verhalen. Vervolgends gemeld hebbende, dat hij, in zijne jongere jaren, om CICERO te lezen, gevast, na veel waken en weenen over zijne zonden, PLAUTUS in

(*) *Orat.* III. *in Julian. pag.* 77. *ſq. l. l.*

(†) *Epist.* XXII. *ad Euſtochium pag.* 94. *Tom.* I. *Opp. Ed. Francof.* 1684. *fol.*

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

in de hand genomen, en daar tegen de *Profeeten*, om hunnen onbeſchaafden ſtijl, verworpen had, klaagt hij, dat dit een bedrog der oude ſlang geweest was. Daaröm, zegt hij, verviel ik in eene doodlijke ziekte. „ Onvoorziens werd ik, in den geest, voor den Richterſtoel des Richters getrokken, waar de luiſter der omſtanders zoo grooten glans van zich gaf, dat ik mij ter aarde wierp, en niet verſtoutte, mijne oogen op te ſlaan. Gevraagd wordende, wie ik was? antwoordde ik: een *Christen*. Maar de Richter ſprak: *Gij liegt; gij zijt een Ciceroniäan: en niet een Christen; want, waar uw ſchat is, daar is ook uw hart.* Hier op verſtomde ik, en werd, onder de ſlagen, die hij mij beval te geven, nog meer door het vuur van mijn geweten gekweld, terwijl ik die plaats overdacht: *Wie zal u loven in de hel?* Thans begon ik te weenen, en huilende te zeggen: Ontferm u, Heere! over mij! Woorden, welke men onder de ſlagen des geeſels hoorde. Eindelijk wierpen zich de omſtanders voor de voeten van den Richter, en baden hem, mijner jeugd vergeving, en aan mijne dwaling plaatze tot berouw, te geven; dat hij mij, in het vervolg, wilde ſtraffen, indien ik nog éénmaal de ſchriften der Heidenen lezen zou. In dezen nood, wilde ik nog meer beloven, en zwoer bij zijnen naam: Heere! indien ik ooit weder Heidenſche Boeken, (*Codices Seculares*) heb, indien ik ze lees, dan zal ik u verloochend hebben! Op dezen eed werd ik ontſlagen, keerde in de bovenwereld terug, en opende, tot elks verwondering, de oogen, welke met

met zulken tranenvloed overſtroomd waren, dat ik, door mijne ſmart, zelfs ongelovigen tot geloof noodzaakte. Het was ook geen bloote ſlaap, of ijdele droom, zoo als ons meermalen verrukt. Dit getuigde voor mij de Richterſtoel, voor welken ik gelegen had, het oordeel, hetwelk ik vreesde, (eene pijn, welke ik nooit weder wensch te ondervinden,) de ſtriemen op mijne ſchouderen, het gevoel der ſlagen na den ſlaap, en zulk een ijver, in het lezen der Godlijke Boeken, als ik nooit te voren tot menschlijke ſchriften beſteed had." Dit geheele verhaal zou, als ongerijmd in zich zelf, geene de minſte aandacht verdienen, indien niet een man, als HIËRONYMUS, het zelf, met zoo veel verzekering, verhaald had (*). Evenwel het oogmerk, waar toe HIËRONYMUS het gebruikt, het dweepächtige vuur van zijne verbeelding, welke hem zoo menigmalen heeft vervoerd, en welke ook hier kenlijk is, wijzen ons genoeg aan, dat het, of een vroom verdichtzel, of op zijn best een droom geweest is. Toen RUFINUS naderhand aan HIËRONYMUS verweet, dat hij, tegen zijnen eed aan, nog voortging, zich van de Heidenſche Geleerdheid, voornaamlijk uit zijn geheugen, te bedienen, noemde HIËRONYMUS zelf het eenen droom, waar op men zoo min, als op andere ſoortgelijke gezichten vertrouwen kon (†). Ondertusſchen werd deze droom maar al te gewigtig voor de

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363 tot 476.

(*) C. A. HEUMAN heeft het onderzocht *de ecſtaſi Hiëronymi Anti-Ciceroniana. Syllog. Diſſ.* I. *pag.* 655.

(†) *Apolog. adverſ. Rufin. L.* II. *p.* 141. *ſq. ed. cit.*

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de Geleerdheid der Weſterſche Christenen. De ernſtige verzekering van eenen zoo eerwaardigen man omtrent de waarheid der gebeurenis, met den daaglijks toenemenden ſmaak zoo overëenkomende, moest eenen ſterken indruk op de gemoederen maken. Nog ten tijde van ERASMUS (*), wisten zelfs die Geestelijken, die nooit ééne letter van dezen Kerkvader gelezen hadden, dit ſprookjen van buiten, dat hij daaröm geſlagen was, omdat hij CICERO gelezen had. Dit diende hun tot verſchoning van hunne onkunde, niet alleen in de Heidenſche, maar in het gemeen in alle Geleerdheid. Zelfs, in later tijden, heeft de Franſche Uitgever van HIËRONYMUS werken (†), 'er niet aan getwijfeld, of het zij een Godlijke droom geweest, door welken deze Leeraar gewaarſchuwd is geworden.

Wetten ten voordeele der Geleerdheid.

Alhoewel algemeene en *grondige* geleerdheid, op deze wijze, door het Romeinſche Rijk, in haren voortgang geſtremd werd, evenwel hield zij zich, zelfs nog door den onderlingen naarijver der Heidenen en Christenen, eenigermate ſtaande. Ook waren 'er nog ſteeds onder de Keizers, die haar achtten en beſchermden; bijzonder VALENTINIAAN I, GRATIANUS, THEODOSIUS *de Groote*, en zijn Kleinzoon, THEODOSIUS *de Jongere*. Van den eerſten dezer Keizeren heeft men verſcheidene merkwaar-

(*) Gelijk hij in zijne aanmerkingen op den boven aangehaalden Brief van HIËRONYMUS meld.

(†) *Dom* JEAN MARTIANAY, *dans la vie de St. Jerôme pag.* 104-106. *Paris* 1706.

waardige wetten, ter eere en ter bevordering, zoo van geleerden, als van de wetenſchappen en kunſten zelve. Terſtond in het jaar 364 herſtelde hij aan de Christenen de onbepaalde vrijheid, om Leeraars te wezen, waar van JULIANUS hen beroofd had (*). Hij gelastte wel allen, die de kleding der Wijsgeeren aannamen, zonder in de daad onder dezelven te behoren, te noodzaken, om de openbare ambten en lastposten in hun vaderland waar te nemen (†), maar bevrijdde van dezen last niet alleen die wezenlijk Wijsgeeren waren, maar ook alle Leeraars der Spraakkunst en Welſprekendheid, en alle aan het Keizerlijke Hof en buiten hetzelve door den Keizer bezoldigde Geneesheeren, (*Archiatri*,) hetwelk ook andere Keizers op nieuw bevestigden; die tevens voor hun onderhoud, voorrechten en eerbewijzingen zorgden (§).

In het bijzonder gaf VALENTINIAAN, in het jaar 370, een beroemd geworden voorſchrift, waar naar zich de genen, die te *Rome* ſtudeerden, moesten richVoorſchrift van Keizer VA-

(*) *Cod. Theod. Libr.* XIII. *tit.* 3. *de Medicis et Profeſſor. leg.* 6.

(†) *Cod. Theod. l. c. l.* 7. *Cod. Iuſt. Libr.* X. *t.* 52. *de Profeſſ. et Med. l.* 8.

(§) *Cod. Theod. l. c. l.* 8-19. *coll. Libr.* IV. *t.* 16. *de Comitib, et Archiatris S. Palatii l. un. et. t.* 21. *de Profeſſ. qui in urbe Conſtantinop. docentes ex lege meruerint comitivam l. un. Cod. Iuſt. l. c. l.* 9-11. *coll. L.* XII. *t.* 13. *de comit. et Arch. S. Pal. et t.* 15. *de Profeſſor. qui cet.*

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

LENTINIAAN omtrent de ſtuderende jeugd te Rome.

richten (*). In gevolge van hetzelve moesten alle jonge lieden, welke om te ſtudeeren te *Rome* kwamen, zich terſtond bij den Opper-Opziener der belastingen, (*Magister cenſus*,) aanmelden, en hem een ſchriftelijk verlof tot hunne reize van de overigheid van hunne Provintie, als mede een getuigſchrift van hunne afkomst en gedrag, vertonen. Insgelijks moesten zij kennis geven, op welke wetenſchap zij zich bijzonder toeleggen, en waar zij wonen zouden. De bedienden der belastingen, (*cenſuales*,) moesten acht geven, dat deze ſtudenten zedig leefden, niet in de vergaderingen van de groote menigte, niet dikwijls in de Schouwburgen, noch op buitenſporig lange gastmalen, kwamen. Aan den bevelhebber der ſtad werd de magt gegeven, wanneer één van hen zich onbetaamlijk mogt gedragen, dien openlijk ſlagen te laten geven, hem vervolgends op een ſchip te zetten, en naa zijn vaderland terug te zenden. De vlijtigen onder hen zouden verlof hebben, om zich tot in hun twintigſte jaar te *Rome* op te houden; maar die, welke daar langer bleven, zouden, zelfs op eene ſchandlijke wijze, naa huis gezonden worden. Eindelijk moesten 'er jaarlijkſche lijsten van hen, zoo wel naa de Provintiën als naa het

(*) *Cod. Theod. Libr.* XIV. *tit.* 9. *de Studiis liberatibus urbis Romæ et Conſtantinop. leg.* 1. opgehelderd door JAC. GOTHOFRED. *in Comment. ad h. l. et* HERM. CONRING. *Diſſert. ad Libr.* I. *Cod. Theod. de Stud. Liber. Helmſt.* 1655. 4to. door den laatſten ook beoordeeld, en in verſcheidene bijzonderheden berispt.

het Keizerlijk Hof overgezonden worden. Veel bijzonders weet men verders niet van den toenmaligen ſtaat van het geleerd onderwijs te *Rome*, alleen is uit vroeger tijden bekend, dat men aldaar vele openbare en bijzondere Leeräars had; doch, uit eene wet van THEODOSIUS *den Jongeren* (*), van het jaar 425, kan men omtrent de ſtad *Konſtantinopolen* meer vernemen. In dezelve gebood hij, dat de openbare leer-uuren in het kapitool van deze hoofdſtad alleen van de openbare daar toe aangeſtelde Leeräaren zouden gehouden worden. Drie van dezen zouden de *Romeinſche Welſprekendheid*, en tien de *Romeinſche Spraakkunde* voordragen; daar tegen zouden 'er vijf *Griekſche Leeräaren der Welſprekendheid*, (*Sophiſtæ*,) en tien *Griekſche Taal-Leeräars* wezen. Bij deze allen voegt hij nog eenen Leeräar der *Wijsgeerte*, en twee voor de *Rechtsgeleerdheid*. Dat 'er, bovendien, te *Atheenen*, *Alexandrië* en *Antiöchië*, en in de Weſterſche Landen, inzonderheid in verſcheidene ſteden van *Galliën*, bij voorbeeld, te *Treviri* en *Burdegalis*, (*Trier* en *Bourdeaux*,) ten dezen tijde vele bekwame openbare Leeräars geleefd hebben; insgelijks, dat de vermaarde *Rechtsgeleerde School* te *Berytus*, in *Fenicië*, nog ſteeds gelukkig ſtaande bleef, is bekend genoeg. Ook bloeide nog het *Muſeum* te *Alexandrië*, en in hetzelve een Genootſchap van Geleerden, die eenen Prieſter van *Serapis* tot voorzitter had.

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Cod. Theod. Libr.* XIV. *tit.* 9. *de Stud. lib. cet. leg.* 3. *Cod. Juſt. Libr.* XI. *tit.* 18. *l. un.*

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hadden. De *Geneeskundige School*, in die zelfde Hoofdſtad, ſtond nog in zulk een aanzien, dat het genoeg was ter aanprijzing van eenen Geneesheer, als men wist, dat hij op dezelve zijne letteroefeningen volbracht had (*).

Geleerden onder de Heidenen. Eclectiſche Wijsgeeren.

Onder de *Heidenen* deden zich in dit tijdsverloop vele geleerde en achtingswaardige Schrijvers in de meeste kunſten en wetenſchappen, voor. Hoe veel ook de *Eclectiſche* Wijsgeerte, door de vervolging der Wijsgeeren, waar van hier voor geſproken is, geleden had, evenwel was zij geenszins uitgedelgd. Men had zelfs CHRYSANTHIUS, eenen der voornaamſte Leeraaren van Keizer JULIANUS, verſchoond, die zich altijd zeer gematigd jegens de Christenen gedragen had. Evenwel verloor hij, kort daarna, zijn Opperprieſterſchap, en leefde zedert te *Athenen* in ſtilte, en in eene vrijwillige armoede, tot in eenen hoogen ouderdom. Van zijne ſchriften is niets bewaard gebleven. Ook werd PRISCUS in het leven behouden, die nog vele jaren het Heidendom, in de Tempelen van *Griekenland*, voortplantte, en één der aanzienlijkſte Wijsgeeren van deze gezindte was; doch die zijne wijsheid als eenen edelen geheimen ſchat aanmerkte, welken men niet overhaast bekend maken, noch, door twisten met onkundigen, verachtlijk moest maken. EUNAPIUS, een bloedverwant en leerling van CHRYSANTHIUS, is, onder deze Wijsgeeren, voornaamlijk bekend geworden, hij leerde van hem de *Theurgie*, en was ook ingewijd in de

(*) AMMIAN. MARCELLIN. *Hist.* XXII. 16.

de *Eleuſiniſche* Verborgenheden. Hij had zich ook in de Geneeskunde geöefend, maar onderwees bijzonder de Welſprekendheid. Op aanraden van CHRYSANTHIUS ſtelde hij zijne *Levensbeſchrijvingen der Wijsgeeren en Redenaren* van deze gezindte op, die tot het jaar 400 lopen. Ook had hij een vervolg der Geſchiedenis van DEXIPPUS, die in de derde eeuw de Geſchiedenis der Romeinſche Keizeren tot KLAUDIUS II, beſchreven heeft, nagelaten, welk vervolg zich uitſtrekte tot het jaar 404, en in hetwelk hij zeer partijdig is tegen de Christen-Keizers, maar overbodig in den lof van JULIANUS (*); van dit werk is niets dan eenige uittrekzels overig (†). De opvolging der *Nieuw-Platoniſche* Wijsgeeren, bijzonder te *Atheenen*, en te *Alexandrië*, duurde niet alleen tot den tijd van EUNAPIUS, maar ook later, nog ſteeds voort. In de laatstgemelde ſtad leerde PLUTARCHUS, de Zoon van NESTORIUS, om hem van den vroegeren vermaarden PLUTARCHUS te onderſcheiden, met zoo grooten roem, dat men hem den *Grooten* noemde. Te *Alexandrië* verwierf HIEROKLES zich bijzonderen lof. In zijn werk *over de Voorzienigheid en het Noodlot*, waar uit FOTIUS (§) eenige uittrekzels bewaard heeft, was zijne bedoeling, om de verſchillende leerſtellingen van PLATO en ARISTOTELES, over de Voorzienigheid, de onſterflijkheid der ziel, en andere onderwerpen, te verëeni-

(*) PHOTIUS *Biblioth. Cod.* 77.

(†) *De SS. Byzant. Protrepticon Phil. Labbei p.* 15-22. *ed. Paris.* (§) *Cod.* 214. en 215.

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

nigen. Naar allen ſchijn is hij ook de Schrijver van den *Commentarius* of verklaring *over de* zoo genoemde *gulden gedichten van* PYTHAGORAS.

Onder de *Eclectiſche* Wijsgeeren, vond men ook geleerde vrouwen; onder welke bovenäl door hare geleerdheid heeft uitgemunt HYPATIA, eene Dochter van THEO, eenen voortreflijken Wiskundigen te *Alexandrië*. Door het onderwijs van haren vader en andere Wijsgeeren, en door hare ongemeene begaafdheden, bracht zij het zoo ver, dat zij niet alleen haren vader, maar zelfs alle toenmaals levende Wijsgeeren der meergemelde gezindte, in geleerdheid overtrof. Niet lang vóór het jaar 400, werd haar het openbaar leer-ambt in deze ſchool opgedragen. Dit nam zij waar, met den Wijsgeerigen mantel bekleed, niet alleen in de gewone gehoorzaal, maar ook elders in de ſtad, waar zij aan ieder, die zulks begeerde, de plaatzen en leerſtellingen der oude Wijsgeeren verklaarde. Hare welſprekendheid, hare ſchoonheid, en hare even beminlijke deugd maakten haar nog bewonderenswaardiger. Uit alle landen kwamen jongelingen toevloeijen, om zich van haar te laten onderwijzen, en men kent vermaarde mannen, die hare leerlingen geweest zijn. Hare Wiskundige ſchriften zijn verloren. Men heeft, onder haren naam, nog eenen Latijnſchen Brief, aan den Aardsbisſchop van *Alexandrië*, CYRILLUS (*), in welken zij hem berispt, dat hij NESTORIUS vervolgd had,

Ongelukkige moord van HYPATIA.

(*) Onder anderen bij BALUZIUS *Nov. Collect. Conciliorum. Tom.* I. *pag.* 926. *ſq. Paris.* 1683. *fol.*

had, die evenwel met het haar bekende leerſtelzel der Apostelen beter dan hij overëenſtemde. Ook geeft zij in denzelven hare genegenheid te kennen, om eene Christinne te worden. Doch, 'er zijn in den ſtijl en inhoud van dezen Brief verſcheidene blijken, die denzelven voor onëcht verklaren. Hoe het zij, HYPATIA leefde, vele jaren lang, in algemene en buitengewone achting. Christenen en Heidenen, zelfs van den voornaamſten rang, bezochten haar vlijtig, om met haar, over geleerde vragen, of over belangrijke onderwerpen, te ſpreken, dewijl hare ſchranderheid zoo groot was, als hare wetenſchap. Daar tegen bediende zij zich van haren invloed, om noodlijdenden, door hare voorſpraak bij de overigheid, te helpen; nooit verloor zij de beſcheidenheid, in haar gedrag, uit het oog, en was, in de daad, een wonder van haren tijd. Doch op het laatst kwam zij, in het jaar 415 of 416, op eene treurige wijze, aan haar einde. De nijd, zegt SOCRATES (*), berokkende haar de dood. Alzoo zij dikwijls in geſprek was met den Stadhouder ORESTES, werd zij, onder het Christen gemeen te *Alexandrië*, gelasterd, als of zij verhinderde, dat ORESTES en CYRILLUS niet weder vrienden werden. Eenige heethoofden, wier aanvoerer zekere PETRUS was, pasten dan op haar, als zij ééns t'huis kwam, en ſleepten haar, met geweld, in eene Kerk, alwaar zij haar naakt ontkleedden, en met potſcherven dood ſloegen, vervolgends haar lijk in ſtukken houwende, en

(*) *Hist. Eccles.* VII. 15.

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

en deze ſtukken verbrandende. „ Deze daad," voegt 'er de Geſchied-Schrijver bij, „ ſtrekte CYRILLUS „ en de Alexandrijnſche Kerk tot geen geringe „ ſchandvlek. Want moord- en doodſlag, of ande„ re dergelijke euveldaaden, voegen volſtrekt niet „ voor Christlijk gezinde menſchen." Deze beöordeeling van den Geſchiedſchrijver wekt in den Lezer een vermoeden op, als of de Biſſchop CYRILLUS zelf, misſchien, deel gehad hebbe aan dezen ſchandelijken moord, te meer, omdat SOCRATES dit verhaal te midden van andere voorbeelden van de hevigheid en drift van CYRILLUS geplaatst heeft. Het gene deze Christelijke tijdgenoot des Biſſchops, zijdelings, met een' enkelen wenk, te kennen geeft, heeft een Heidensch Wijsgeer, die eene eeuw later geleefd heeft, DAMASCIUS (*) uitdruklijk beweerd, en met eenige bijzonderheden opgehelderd. Op zekeren dag, zegt hij, zag CYRILLUS, voorbij het huis van HYPATIA gaande, eene groote menigte menſchen en paarden. Op zijne vraag, wat deze toeloop betekende? zeide men hem, dat deze lieden waren, die HYPATIA bezochten. Dit maakte zijnen nijd zoo gaande, dat hij het gemeen ophitſte, om haar te vermoorden. Ondertusſchen is dit laatſte bericht van eenen partijdigen en ijverigen Heiden niet ten vollen geloofwaardig, en, hoe zeer wij den vervolgingsgeest en drift van CYRILLUS reeds gedeeltlijk kennen, en in het vervolg nader zullen leeren kennen, zijn 'er evenwel duchtiger bewijzen nodig,

(*) *In Vita Iſidori ap. Suidam*, v. Ὑπατία.

dig, om hem aan het opzetlijk ophitzen van het volk tot eene zoo ſchandelijke moorddaad, op eene ſtellige wijze, ſchuldig te verklaren (*).

De Eclectiſche Wijsgeerte leidt de geleerde Heidenen tot zekere onverſchilligheid in den Godsdienſt.

De *Eclectiſche* Wijsgeerte, welke de verſchillende ſamenſtelſels der Wijsgeeren poogde overëen te brengen, op de grondſtelling, dat elk derzelve toch zekere waarheden bevatte, welke de Wijsgeer uit te kiezen, en uit deze keuze het waare ſamenſtel te vormen had, zich onder de regering van ijverig Christelijke Keizers, niet meer openlijk, gelijk haar ſtichter AMMONIUS, tegen den Christlijken Godsdienst durvende verzetten, nam ook JESUS *van Nazareth* op onder het getal der Wijsgeeren, uit wier leerſtelſels van God, zijne Voorzienigheid, de natuur van den menschlijken geest, en deszelfs pligten, men eene keuze kon doen, en waarheden opzamelen. Het gevolg hier van was, dat vele Wijsgeeren en Geleerden, van dezen tijd, in hunne ſchriften, zoodanige uitdrukkingen en leerſtellingen hebben ingelascht, uit welke men, bij den eerſten opſlag, zou vermoeden, dat zij Christenen waren; zoo zelfs, dat men in later tijden over verſcheidenen van hun getwist heeft, of men hen voor Heidenen of Christenen te groeten hebbe; bij voorbeeld, over THEMISTIUS, CHALCIDIUS, AMMIANUS MARCELLINUS, CLAUDIANUS, en anderen. Daar tegen behielden anderen, die uit het Heidendom tot de Chris-

(*) WERNSDORF heeft de Geſchiedenis van HYPATIA breeder behandeld *de Hypatia, Philoſopha Alexandrina Diſſertt.* IV. *Viteberg.* 1748. 4to.

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Christenen overgingen, nog veel van hunne vorige denkwijze, terwijl men zich vergenoegde, indien zij de plegtigheden van den Christlijken Godsdienst zorgvuldig waarnamen, of van denzelven met eerbied ſpraken. Men behoort derhalven, bij ſoortgelijke vragen, over den eigenlijken Godsdienst van dezen of genen geleerde van dien tijd, op zijne hoede te wezen, om niet terſtond uit eene ſchoonſchijnende uitdrukking of gedachte tot hun Christendom, of uit elk overblijfzel van Heidensch Bijgeloof en Ongeloof, tot hun Heidendom, te beſluiten (*).

THEMISTIUS.

THEMISTIUS kan ons hier ten voorbeeld zijn. Deze was eigenlijk een *Sofist*, of Leeraar der Welſprekendheid, waar in hij, ſchoon hij zelf dezen naam niet wilde voeren, omdat hij zich voor zijn onderwijs niet liet betalen (†), zoo zeer uitmuntte, dat GREGORIUS *van Nyſſa*, zelf een uitmuntend Redenaar, hem *den Koning der Welſprekendheid* noemt (§), en zijne tijdgenoten hem den eernaam van den *ſierlijken Redenaar*, (Ευφραδης,) gaven; in de Wijsgeerte volgde hij meest ARISTOTELES, hoewel hij aan PLATO gedeeltlijk zijne Welſprekendheid te danken had. Hij werd door den Keizer KONSTANTIUS tot medelid van den *Senaat* te *Konſtantinopolen*, en door JULIANUS en THEODOSIUS *den Grooten* tot Gouverneur dezer Hoofdſtad verko-

(*) Men vergelijke MOSHEIM. *Diſſert. de turbata per recentiores Platonicos Eccleſia Vol.* I. *Diſſ. ad Hist. Eccles. pertin. pag.* 162. *ſq.* (†) *Orat.* 23.

(§) *Epist.* 140. *Tom.* I. *Opp. pag.* 166. *ed. Paris.*

Kozen, welke laatſte aan dezen Heidenſche geleerde zelfs de opvoeding van zijnen Zoon ARKADIUS toevertrouwde. Niet alleen de fraaiheid zijner Redenoeringen, van welken 'er nog 33 overig zijn (*), maar voornaamlijk zijne wijsheid en gematigdheid gaven hem recht tot deze hoogächting, zijnde hij niet alleen op den leerſtoel en in zijne ſchriften, maar ook in wijze van denken en handelen, een Wijsgeer. Zijne XIIde Redenvoering, die wij alleen in eene Latijnſche Vertaling lezen, zijnde het oorſpronglijke verloren, handelt over de verſchillende gevoelens in den Godsdienst, (*de religionibus*,) in dezelve prijst hij den Keizer VALENS, die, in het eerst, aan alle zijne onderdanen volkomene vrijheid van Godsdienst vergund had. Van eene andere Redenvoering, aan dezen Keizer gericht, (Λογος προς Φωνηλικος,) die insgelijks verloren is, heeft SOCRATES (†) ons eenig bericht gegeven. VALENS vervolgde toen de *Katholijken*, ten ſtrengſten. THEMISTIUS vermaande hem tot verdraagzaamheid, en, alhoewel de Vorst zich niet geheel liet bewegen, verzachtte hij echter in het vervolg zijne ſtrengheid tegen zijne Medechristenen. De gevoelens van THEMISTIUS, omtrent den Godsdienst, zal men eenigzins kunnen oordeelen, uit de volgende plaats (§) „ God," ſchrijft hij, „ heeft in het verſtand van „ alle, ook ruwe en onbeſchaafde menſchen, eenen „ aan-

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) Uitgegeven door J. HARDUINUS te *Paryſ* 1684. *fol.*

(†) *Hist. Eccles.* IV. 32. Vergel. SOZOMENUS VI. 36.

(§) *Orat.* XII. *pag.* 157. *ed. Hard.*

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ aanleg tot zijne kennis gelegd, en aan allen eene „ zoo algemene drift tot Godzaligheid ingedrukt, „ dat men die, noch door overreding, noch door „ geweld, uit de harten kan uitroejen. Doch de „ wijze, om hem te dienen, heeft hij niet voorge„ ſchreven; maar aan elks wil en goedduńken over„ gelaten — Wij zouden naauwlijks eene ſchaduw „ van Godsdienst meer hebben, indien alle men„ ſchen altijd dezelfde Godsdienstplegtigheden en „ gebruiken gehad hadden. Door de verſcheiden„ heid van hunne gevoelens daarömtrent, is de „ ijver voor den Godsdienst, tot onze tijden toe, „ onderhouden en vermeerderd, en zal daar door „ ook beſtendig blijven — God zelven kan zulke „ overëenſtemming in Godsdienst-gevoelens, gelijk „ eenige onbekwame lieden zoeken in te voeren, „ niet aangenaam zijn, dewijl het ſchijnt, dat hij „ zelf die verhindert. Want de natuur wil, gelijk „ HERAKLITUS zegt, zich verborgen houden, en „ nog meer God, haar Heer en oorzaak. Nade„ maal hij zich nu aan onze kennis zoo zeer ont„ trokken heeft, en tot onze begrippen niet neder„ daalt, is dit bewijs genoeg, dat hij niet van al„ len dezelfde wijze en orde van Godsdienst eischt." Elders echter heeft hij plaatzen, die het Christelijk Leerſtelſel nader komen, waaröm ook één der uitgeveren van zijne ſchriften hem, doch ten onrecht, voor eenen Christen heeft gehouden. Hij ſchijnt tot omtrent het jaar 390 geleefd te hebben (*). De

(*) Men zie meer van hem bij FABRICIUS *Biblioth. Græc. Vol.* VI, VII. en BRUCKER *Hist. Philos. Vol.* II.

Heidenſche Romeinſche Geleerden.

De Romeinſche Heidenſche Geleerden van dezen tijd, alhoewel zij de Wijsgeerte niet geheel verwaarloosden, legden zich echter voornaamlijk toe, op de Welſprekendheid, en Dichtkunde, in welke laatſte zij de Grieken van dien tijd ver overtroffen. QUINTUS AURELIUS SYMMACHUS werd voor éénen der grootſte Romeinſche Redenaren gehouden. Hij werd in het jaar 384 Stadhouder of Gouverneur te *Rome*. De zijde van den overweldiger MAXIMUS gevolgd zijnde, vluchtte hij, na deszelfs nederlage, uit vrees voor THEODOSIUS, in eene Kerk, en verwierf vergiffenis, voornaamlijk op voorſpraak van LEONTIUS, die toen Biſchop der *Novatiänen* te *Rome* was (*). Kort daarna werd SYMMACHUS *Conſul*, en ſchijnt, tot het jaar 400, of wat later, geleefd te hebben. Men heeft van hem *tien Boeken* van *Brieven*, in welken hij zich den Jongen PLINIUS ten voorbeeld van briefſtijl voorſtelt, doch in zuiverheid van taal en waare Welſprekendheid niet evenaart. Zij zijn verſcheidene malen in druk uitgegeven, maar zijne *Redenvoeringen* zijn voor ons allen verloren. Het ſchijnt zelfs, dat zij geen' gunſtigen bijval gevonden, of kwade gevolgen voor hem gehad hebben, waar over hij, in éénen zijner Brieven, klaagt (†). Hij was een ijveraar voor den Heidenſchen Godsdienst, doch met beſcheidenheid, zich omtrent de verdraagzaamheid in het ſtuk van den Godsdienst, omtrent op gelijke wijze, als THEMIS-

(*) SOCRATES *Hist. Eccles.* V. 14.

(†) *Libr.* VIII. *Epist.* 69.

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

MISTIUS, verklarende (*). Zijne pogingen, om den *Altaar der Overwinning*, welke bij den ingang van het Raadhuis te *Rome* geſtaan had, weder herſteld te krijgen, en te behouden, zijn hier voor (†) reeds vermeld. — LATINUS PACATIUS DREPANIUS, een *Galliër* van geboorte, die de waardigheid van *Proconſul* bekleedde, heeft wel niet den roem van zijnen tijdgenoot SYMMACHUS bereikt, maar verdient echter, ten aanzien van oude Romeinſche Welſprekendheid, boven hem geſteld te worden. Zijne *Lofreden op* THEODOSIUS *den Grooten*, door J. ARNTZENIUS, (*Amſterdam* 1753. 4to) uitgegeven, is het ſierlijkſte ſtuk uit dezen leeftijd. AUSONIUS roemt hem ook, als een' voortreflijk Dichter, doch daar van zijn geene blijken tot ons gekomen. Onder de Latijnſche Dichters bekleedt CLAUDIUS CLAUDIANUS, uit *Egypte* geboortig, eene voorname plaats, en mag eigenlijk de laatſte Romeinſche Dichter genoemd worden, die met de eerſte meesters in geest, vinding, verhevene of ſierlijke beelden, en ſchoonheid van taal, kan vergeleken worden. Dikwijls komt hij VIRGILIUS vrij na op zijde, maar hij is zichzelven niet altijd gelijk, en valt meermalen in het gezwollene. Zijne Lofdichten op HONORIUS en STILICO, en zijne ſchimpſchriften op RUFINUS en EUTROPIUS zijn fraai. Het blijkt niet alleen uit verſcheidene plaatzen van zijne gedichten, dat hij een Heiden geweest is, maar

(*) *Libr.* X. *Epist.* 62.

(†) In dit *Deel*, *Bladz.* 13.

naar zijne Tijdgenoten, AUGUSTINUS (*) en OROSIUS (†), getuigen dit ook uitdruklijk; waar uit blijkt, dat eenige Christelijke gedichten, welke men onder zijne werken ontmoet, aan eenen anderen Christlijken Schrijver behoren. Nog wordt RUTILIUS, een Heiden, uit *Galliën*, onder de fraaie en fierlijke Latijnſche Dichters geteld, om zijne Dichterlijke Beſchrijving van zijne *terugreize naa zijn Vaderland.* Niet minder is AVIENUS te achten, door zijne *Vertalingen* van Griekſche Gedichten in het Latijn, en door eene *Beſchrijving* van een gedeelte der *Spaanſche* en *Galliſche Zeekusten*, waar van een nog overgebleven brokſtuk den Dichter doet kennen.

Heidenſche Geſchied-Schrijvers; AMMIANUS MARCELLINUS en ZOSIMUS.

De Heidenſche Geſchiedſchrijvers van deze tijden, voornaamlijk AMMIANUS MARCELLINUS en ZOSIMUS, zijn ook voor de Kerkelijke Geſchiedenis der Christenen belangrijk. De eerſte was te *Antiöchië* geboren, en heeft lang in den krijg, en vervolgends onder de Keizerlijke Lijfwacht, (*Protectores Domestici*,) gediend; in welken post hij JULIANUS, op zijnen *Perſiſchen* krijgstogt, verzeld heeft. Eenigen tijd daarna, begaf hij zich naa *Rome*, om ſtil te leven, alwaar hij eerst na het jaar 390 geſtorven is. In deze Hoofdſtad ſchreef hij zijne *Geſchiedenis der Romeinſche Keizeren*, van de regering van NERVA af, tot de dood van VALENS, of het jaar 378, in XXXI Boeken, waar van de dertien eerſten verloren

(*) *De Civitat. Dei Libr.* V. *Cap.* 26.

(†) *Hist. Libr.* VII. *Cap.* 35.

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ren zijn, gelijk 'er ook verſcheidene gapingen in de overige XVIII, die met het einde van het jaar 353 aanvangen, voorkomen. Gelukkig, dat deze de gebeurenisſen van zijnen leeftijd behelzen, welke hij naauwkeurig en vrij onpartijdig heeft te boek geſteld, zoo onpartijdig, dat ſommigen gedacht hebben, dat hij een Christen is geweest, of ten minſten, gelijk de Eclectiſche Wijsgeeren, den Christelijken Godsdienst nevens den Heidenſchen geſteld heeft (*); doch met zekerheid kunnen wij alleen dit zeggen, dat hij, als een voorzichtig Schrijver, van het Christendom met achting ſpreekt, en de denkwijze der Christenen nopens hunne Martelaren getrouw beſchrijft. Voor het overige zijn 'er, in zijn werk, kenmerken genoeg, dat hij aan het Heidendom gehecht is gebleven. Als Geſchied-Schrijver, is hij naauwkeurig, onpartijdig, en over het geheel geloofwaardig. Zijn Latijnſche ſtijl heeft zekere ruwheid of opgezwollene hardheid, hoewel het hem niet geheel aan ſchoonheden der taal en duidlijkheid ontbreekt, alleen veröorlooft hij zich nu en dan vrij breede uitweidingen. Kort na hem deed zich ZOSIMUS, waarſchijnlijk onder de regering van THEODOSIUS *den Jongen*, als Geſchied-Schrijver voor (†). Hij was een aanzienlijk Hofbediende, (*Co-*

(*) Dit laatſte wil MOSHEIM *Diſſ. de turbata etc. p.* 163. *l. c.* Waar toe hij twee plaatzen uit AMMIANUS aanhaalt *Libr.* XXII. 11. en XXVII. 3.

(†) EVAGRIUS *Hist. Eccles.* III. 43. Doch SUIDAS ſtelt hem later, ten tijde van ANASTASIUS, die in het jaar 491 be-

Comes, Graaf,) en een tijd lang *Advokaat* van de Keizerlijke kamer of ſchatkist, (*advocatus fisci*,) te *Konſtantinopolen* geweest. Zijne *Geſchiedenis der Romeinſche Keizeren*, in het *Grieksch* geſchreven, loopt in *zes Boeken*, van AUGUSTUS, tot het jaar 410, toen ALARIK ATTALUS afzette, en den Keizer HONORIUS een voorſtel van vrede aanbood. Wij bezitten dit werk geheel, uitgezonderd iet van het einde des eerſten, en het begin des tweeden Boeks. Men kan hem den goeden ſtijl, ſierlijken voordragt, oordeelkundige behandeling der Geſchiedenisſen niet betwisten, maar velen, onder de Christenen, beſchuldigen hem van gebrek aan *onzijdigheid* en *waarheidsliefde*, de hoofddeugden van eenen goeden Geſchiedſchrijver (*); waar tegen hem anderen echter hebben pogen te verdedigen, en wel opzetlijk J. LEEUWENKLAAUW, (LEUNCLAVIUS,) toen hij deze Geſchiedenis van ZOSIMUS, het eerst, in druk uitgaf; in eene *Apologia pro Zoſimo*, of verweerſchrift voor ZOSIMUS. Men zal veiligst handelen, wanneer men ook hier den middenweg houdt. Hij vindt overäl, in de Christelijke Keizers, gebreken en ſlechtheden, nu kan men wel niet zeggen, dat hij ſoortgelijke daadzaken, opzetlijk, verdicht en vervalscht heeft, maar echter, ingenomen door zijne partijzucht tegen het Christendom, ſtelt hij die daaden, dikwijls, in een verkeerd licht, en beöordeelt

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363 tot 476.

begon te regeren. Men zie hier over VALESIUS in zijne aanmerk. over EVAGRIUS.

(*) EVAGR. *l. c. C.* 40, 41. FOTIUS *Bibliot. Cod.* 98.

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

deelt ze, ten aanzien der oorzaken en oogmerken, niet zelden verkeerd; hij ſpoort overäl het kwaad op, hetwelk zelfs, door volksgeruchten, van deze Vorſten verſpreid en vergroot is geworden. Wie zou geloven, dat alle de Christelijke Vorſten, van KONSTANTYN af, tot op ARKADIUS en HONORIUS, bijna niet het minſte lofwaardigs bezeten en verricht hebben? terwijl ZOSIMUS, aan den anderen kant, volſtrekt geene enkele fout of misſlag in JULIANUS opmerkt. Eindelijk, is ook dit waar, dat men veel op rekening van de partijzucht van die tijden, in welken de Christen-Schrijvers, op hunne beurt, alle deze Keizers, eenzijdig beſchouwd hebben, zetten moet. Behalven deze opgenoemden, hadden de Heidenen nog meer andere Geleerden en Schrijvers, in andere Wetenſchappen, als bij voorbeeld, den vermaarden Geneeskundigen ORIBASIUS, vriend en Geneesheer van Keizer JULIANUS, den uitmuntenden Wiskundigen PAPPUS te *Alexandrië*; MACROBIUS, die zoo veelvuldige geleerdheid in zijne ſchriften ten toon ſpreidt; en anderen.

Geleerdheid onder de Christenen. Toeſtand der Alexandrynſche ſchool.

De Christenen hadden onder zich meer vermaarde Geleerden en Schrijvers, dan de Heidenen, maar die zich enkel tot Godsdienſtige onderwerpen beperkten, en dus bij de Heidenen in uitgebreide kundigheden van allerhande wetenſchappen te kort ſchoten. Tot hier toe was de *Katechetiſche School* te *Alexandrië*, in welke zoo groote mannen, PANTÆNUS, KLEMENS *van Alexandrië*, ORIGENES enz. onderwijs gegeven hadden, de voorname ſteun der geleerdheid, voor de Christenen geweest, maar deze

de ſchool raakte, ten dezen tijde, te niet. Ten dezen tijde leefde PHILIPPUS SIDETES of SIDETA, van wien nog eene lijst der opvolging van Leeräaren in deze ſchool overig is, doch welke niet altijd met EUSEBIUS overëenſtemt, en ten aanzien der ouder Leeräaren min naauwkeurig ſchijnt (*). Deze was uit *Sida* in *Pamfyliën* afkomſtig, alwaar hij, omſtreeks het jaar 430, als *Ouderling*, onderwijs gaf (†). SOCRATES (§) roemt zeer zijne geleerdheid en arbeidzaamheid, en maakt gewag van zijn werk tegen den Keizer JULIANUS, en van zijne *Christelijke Geſchiedenis*; hoewel van deze laatſte niet gunſtig; gelijk ook FOTIUS (**), die dezelve berispt, dat zij, zonder bevalligheid, woordrijk, en met nutloze dingen overladen, beſchreven is. Uit dit werk is het brokſtuk ontleend, bevattende de opvolging der Leeräaren in de ſchool te *Alexandrië*, hetwelk DODWELL in het licht heeft gegeven (††).

DIDYMUS Leeräar in de ſchool te Alexandrië.

Hoedanig het ook geſteld zij, met de naauwkeurigheid der gemelde lijst van PHILIPPUS SIDETES, dit kunnen wij veilig van hem overnemen, dat de vermaarde DIDYMUS, in de vierde eeuw, Leeräar der ſchool te *Alexandrië* geweest is. Deze, naar allen ſchijn, te *Alexandrië* geboren, verloor, nog een

(*) Zie II. *Deel*, *Bladz.* 228. in de *Aantek.*

(†) CAVE begaat eenen misſlag, wanneer hij hem tot eenen Leeräar in de ſchool van *Alexandrië* maakt. *Hist. Litt.* SS. *Eccles. Vol.* I. *pag.* 395.

(§) *Hist. Eccles.* VII. 27. (**) *Biblioth. Cod.* 35.

(††) *Diſſ. in Iren. pag.* 481.

III. BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

een kind van vijf jaren zijnde, zijn gezicht, doch zijne leergierigheid kwam dit gebrek te boven, en maakte hem, door het betasten van beeldenisſen en werktuigen, door het aanhoren van mondelijk onderwijs, en van het geen hem voorgelezen werd, waar mede hij geheele nachten doorbracht, door zijne verbeeldingskracht en nadenken, tot éénen der geleerdſte mannen van zijnen leeftijd. Hij bezat groote kundigheden, niet alleen in de Taalkennis, Dichtkunde, en Redeleere; maar ook, waar over men zich meest verwonderde, in de Rekenkunst, Muzijkkunde, Starrenkunde, Meetkunde; met één woord, in alles, wat tot de Wijsgeerige Wetenſchappen behoorde. Voornaamlijk achtten de Christenen zijne ongemeene bekwaamheid, in het uitleggen der H. Schrift, en het verklaren van deszelfs Leerſtelſel. Hij was ook één der ijverigſte beſtrijders der *Ariänen*, niet met drift, maar met overreding. Om deze redenen, vertrouwde men hem, reeds vóór het jaar 340, het leerämbt toe, in de *Katechetiſche* ſchool te *Alexandrië*. Zijn alöm verbreidde roem trok vele lieden tot hem, om zijne toehorers te wezen, anderen, om hem ſlechts te zien. HIËRONYMUS, RUFFINUS, en PALLADIUS, waren eenigen van zijne voornaamſte Leerlingen. ANTONIUS, de vader der Monniken, aan wier levenswijze DIDYMUS ook overgegeven was, gaf hem ééns te *Alexandrië* een bezoek, en vindende, dat DIDYMUS zich over het verlies zijner oogen bedroefde, zeide hij hem: hij moest over het gebrek aan oogen, met welke vliegen en muggen ook zien kunnen,

nen, niet treurig wezen, daar het hem niet aan zulke oogen ontbrak, met welken Engelen zien, met welken ook God gezien, en zijn licht begrepen wordt. DIDYMUS overleed, kort na het jaar 492, in den hoogen ouderdom van omtrent 90 jaren (*). 's Mans algemeene achting, welke hij, bij zijne tijdgenoten, verworven heeft, is echter door HIËRONYMUS eenigzins verzwakt, hoe zeer hij erkent, veel van hem geleerd te hebben (†), daar hij hem berispt, dat hij een aanhanger en verdediger van ORIGENES geweest is, hoewel hij hem, in de leere van de Drieëenheid, voor rechtzinnig verklaart (§). Wat 'er van deze beschuldiging zij, kunnen wij des te minder beöordeelen, omdat wij zoo weinig van de schriften van DIDYMUS overig hebben; deze schriften worden door HIËRONYMUS, in een aanmerklijk getal, opgenoemd (**), zijnde derzelver lijst nog vermeerderd door FABRICIUS (††). De meesten behelsden uitleggingen van den Bijbel. Onder de opstellen van anderen inhoud, van meer of min gewigt, was eene verhandeling over eene vraag, hem door

(*) HIËRON. *de Vir. Illustr. Cap.* 109. *Epist.* 33. *p.* 133. *Tom.* I. *Prooem. in Hos. pag.* 4. *Tom.* VI. *Opp.* RUFFIN. *Hist. Eccles.* XI. 7. PALLADII *Hist. Laus. Cap.* 2, 4, 5. SOCRAT. *Hist. Eccles.* IV. 23, 25. SOZOM. *Hist. Eccles.* III. 15. THEODORET. *Hist. Eccles.* IV. 29.

(†) *Ep. ad. Pammach. pag.* 129. *Tom.* II. *Opp.*

(§) *Apol. adv. Ruffin. Libr.* I. *pag.* 135. *T.* II. *Opp. Libr.* II. *p.* 147, 148. (**) *De Vir. Illustr. l. c.*

(††) *Biblioth. Gr. Vol.* VIII. *pag.* 352-356.

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363 tot 476.

door RUFFINUS opgegeven: *Waaröm de kinderen ſtierven, daar zij toch, wegens hunne zonden, ligchamen ontvangen hadden?* Op deze onderſtelling, uit de leere van PLATO ontleend, antwoordde DIDYMUS: Omdat zij niet veel gezondigd hadden, en het daaröm genoegzaam was, indien zij den kerker des ligchaams alleenlijk aanroerden (*). Van alle zijne geſchriften, heeft ſlechts het één en ander onzen tijd bereikt; waar onder het belangrijkſte is, zijn werk *over den H. Geest*, alhoewel wij hetzelve alleenlijk in eene Latijnſche Vertaling van HIËRONYMUS hebben, in wiens werken dezelve ook voorkomt (†). In het voorbericht, meldt de Vertaler, dat hij, geduurende zijn verblijf te *Rome*, (hetwelk hij *Babijlon, en de met ſcharlaken gekleedde hoere* noemt,) beproefd /had, iet van den H. Geest te ſchrijven, en zijne verhandeling aan den Biſſchop DAMASUS aldaar op te dragen. Maar terſtond had de geheele Raad der *Farizeën* een geſchreeuw tegen hem verwekt; waar door hij genoodzaakt was geworden, naa *Jeruſalem* te keeren, alwaar hij wel zijn geſchrift voltooid, maar het niet meer aan DAMASUS had kunnen opdragen, die inmiddels, (in het jaar 385,) overleden was: Voorts had hij vóór het geſchrift den naam van den waaren Schrijver geplaatst; zoodat men daar uit zien kon, hoe de *Grieken* van de *Latijnen*, die hen bovendien ſlecht vertaalden, beſtolen en geplunderd

(*) HIËRONYM. *Apos.* II. *adv. Ruffin. p.* 164. *l. c.*

(†) *Ed. Francf. T.* IX. *p.* 322. *ed Ben. T.* IV. *p.* 530.

derd werden. DIDYMUS bewijst, in deze verhandeling, dat de Heilige Geest een zelfſtandig wezen zij, met den Vader en Zoon verbonden, en eenswezens, maar van alle ſchepzelen geheellijk onderſcheiden. Dit werk is één der besten, welke, in de oude Kerk, over dit onderwerp geſchreven zijn. Overäl houdt zich de Schrijver aan de getuigenisſen des Bijbels, die hij meestäl doelmatig verklaart, zonder zich met overtollige ſpitsvinnigheden op te houden. Hij ontwikkelt zijne denkbeelden op eene gepaste wijze, en doorgaands heerscht 'er vele klaarheid en duidlijkheid in dit werk, en een goede ſamenhang van gedachten. Ondertusſchen is het twijfelachtig, of niet, gelijk JACOB BASNAGE (*) vermoed heeft, HIËRONYMUS het één en ander in dit opſtel veränderd, verbeterd en bijgevoegd hebbe, voornaamlijk opheldering uit het Hebreeuwsch, hetwelk DIDYMUS niet verſtond enz. Nog is 'er eene *Verklaring der zeven algemeene Zendbrieven* der Apostelen, van DIDYMUS, in eene Latijnſche Vertaling, door CASSIODORUS in de VIde eeuw bezorgd, voor handen. Deze Brieven, van JAKOBUS en JUDAS, twee van PETRUS, en drie van JOANNES, noemde men, ten dezen tijde, niet alleen *Katholijke* of *Algemeene*, maar ook *Kanonieke* of *Regelmatige*, waarſchijnlijk, om de regelmatigheid van ſommigen derzelven, welëer in twijfel getrokken, nu des te ijveriger te handhaven. DIDYMUS nogthans

(*) *Animadvv. in Didymum et ejus opera; in* CANISII *Lectt. Ant. Vol.* I. *pag.* 202.

III BOEK V Hoofdst. In C. G. Jaar 363. tot 476.

thans sluit den tweeden Brief van PETRUS hier van uit, in welken hij ook vervalschingen meent te ontdekken. Zijne uitlegging van deze Brieven is, over het geheel, vrij ongedwongen, eenige plaatzen uitgezonderd, in welke hij verborgenheden in de woorden zoekt (*), ook vertoont hij zich, in dezelve, als een' vriend der leerstellingen van ORIGENES. Van het voorbestaan der zielen spreekt hij, zonder die aan te nemen, of duidlijk te verwerpen. De menschwording van Gods Zoon bedoelde het heil zoo wel van Engelen als menschen. De Duivelen en verdoemden zullen zich, gelijk hij gelooft, éens bekeeren, hij spreekt zelfs van eene bekeering des Duivels, als reeds geschied. Hij verwerpt het duizendjarig rijk. De Godlijke voorbestemming stelt hij hier in, dat God die genen uitverkozen heeft, van welken hij voorzien heeft, dat zij in CHRISTUS geloven, en Godzalig leven zouden enz. Nog hebben wij van hem een Grieksch stuk overig, *tegen de Manicheën* (†), in welke hij al het zedelijk kwaad van het misbruik van den vrijën wil afleidt. Bij DAMASCENUS, (*in Parallelis Sacris*,) en in de *Catenæ Patrum*, komt de naam van DIDYMUS nog meermalen voor, en omtrent het midden der onlangs verlopene eeuw, heeft een Italiäansch Geleerde JOAN ALOÏSIUS MINGARELLI, in een Grieksch Handschrift van

(*) Deze uitlegging staat in de vertaling onder anderen in de *Bibl. Max. PP. Lugd.* 1677. *T.* IV. *p.* 319.

(†) In de boven aangehaalde verzameling van CANISIUS door BASNAGE *Tom.* I. *pag.* 204. *sq.*

van eenen ongenoemden Kerkvader, *drie Boeken van de Heilige Drieëenheid* ontdekt; welke zijn Broeder FERDIN. MINGARELLI heeft zoeken te bewijzen (*), het zelfde werk te zijn, hetwelk DIDYMUS geſchreven had, volgends SOCRATES (†).

Nadat DIDYMUS den post van Leeraar in de ſchool te *Alexandrië*, omtrent 60 jaren lang, had bekleed, werd hij opgevolgd door RHODON, die naa *Sida* verhuisde, en aldaar eene dergelijke ſchool ſtichtte, gelijk PHILIPPUS SIDETES, zijn leerling, ons verhaalt. Van dien tijd af weet men niets meer van de ſchool te *Alexandrië*. Alhoewel het nu niet geloofliijk is, dat zij thans op éens te niet gegaan zal zijn, evenwel ſchijnt zij geene zoo in geleerdheid uitmuntende Leeraars meer gehad te hebben, die in ſtaat waren, om haren roem te handhaven. Trouwens, over het geheel, vindt men, na de dood van CYRILLUS, Aardsbiſchop van *Alexandrië*, in het jaar 444, weinig melding van door geleerdheid vermaarde mannen, hoedanigen, bijkans drie eeuwen lang, elkanderen, in deze Hoofdſtad waren opgevolgd (§). Ondergang der ſchool te Alexandrië.

Hoe verders, in het algemeen, het openbaar onder- Inrich-

(*) *Veterum testimonia de Didymo Alexandr. coeco, ex quibus tres Libri de Trinitate nuper detecti eidem asſeruntur. Romæ* 1764. 4to. Vergel. ERNESTI *Theol. Bibl.* B. VII. *S.* 303-312. (†) *Hist. Eccles.* IV. 25.

(§) Men zie verders over deze *Alexandrynſche School* de Schrijvers aangehaald bij SCHRÖCK *Kirch-Geſch.* VII. *Th.* S. 81.

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

derwijs, in de Christelijke leer, bij de Christenen, ten dezen tijde, werd ingericht, kunnen wij, bij gebrek van beſcheiden, niet zeggen. Zoo veel weten wij, dat kundige mannen, die geen Kerklijk ambt bekleedden, als ook *Presbijteri*, of *Ouderlingen*, zoodanig onderwijs hebben op zich genomen, het zij vrijwillig, of op last van éénen of anderen Biſchop, waar van wij voorbeelden ontmoeten, in het leven van den beroemden Ariäan AËTIUS (*), en van CHRYSOSTOMUS (†), ook dit weten wij, dat zulke Christenen, die zich tot het Kerklijk Leeräar-ambt begaven, in de Wijsgeerte en Welſprekendheid, door de gewone, zelfs Heidenſche Leeräaren, onderwezen zijnde, ten dezen tijde enkel eene aanleiding tot verklaring der H. Schrift nodig hadden, alzoo men geen eigenlijk gezegd kunstmatig ſamenſtel der Christelijke leere tot hier ontworpen had; uit zoodanig onderwijs, en de boven gewaagde neiging, om het Heidendom met het Christendom te vermengen, vloeide insgelijks voort, dat vele Christen-Schrijvers, van deze eeuw, zoo vele overblijfzelen van het Heidendom behouden, en in hunne ſchriften overgebracht hebben, dat men over hen verſchild heeft, of men hen voor Heidenen of Christenen moet houden.

ting van het onderwijs bij de Christenen.

Christelijke Dich-

Onder dezen behoort AUSONIUS, een Dichter, die, een *Galliër* van afkomst, in zijne vaderſtad, *Burdegalis*, (*Bourdeaux*,) 30 jaren lang, de Spraak-

(*) Bij FILOSTORG. *Hist. Eccl. Epist. L.* III. *C.* 15.

(†) Bij SOZOM. *Hist. Eccles.* VIII. 2.

Spraakkunde en Welſprekendheid onderwees, tot hij, in het jaar 367, geroepen werd, tot het onderwijs van GRATIANUS, naderhand Keizer. Hij bekwam vervolgends aanzienlijke waardigheden in den Staat, en werd zelfs, in het jaar 378, *Conſul*. Hij ſchijnt, niet lang vóór het jaar 400, overleden te zijn. Zijn gedicht op het *Paaschfeest*, (*Carmen Paſchale*,) en een ander over de bezigheden van den dag, (*Ephemeris*,) benevens het getuigenis van zijnen leerling, PAULINUS, Biſchop van *Nola*, ſtellen het buiten allen twijfel, dat hij een Christen is geweest, waar aan dartele, ja zelfs tegen de eerbaarheid aanlopende dichtſtukken, in zijne werken voorkomende, ſommigen hadden doen twijfelen. AUSONIUS.

In eene andere wijze van verdichting, welke men, misſchien, bij eenen Christen, die zich tot het Leeraar-ambt in de Kerk bepaald had, min verwachten zou, heeft HELIODORUS, geboortig van *Emeſa*, in *Fenicië*, en naderhand Biſchop te *Tricca*, in *Theſſalië*, ten tijde van THEODOSIUS *den Grooten*, uitgemunt. Als Biſchop voerde hij, in de gemelde landen, volgends SOCRATES (*), de gewoonte in, die insgelijks, in *Macedonië* en *Achaje*, in gebruik was, dat een Geestlijke, vóór het bekomen van een ambt in de Kerk, getrouwd, indien hij daar na voortging, met zijne vrouw echtlijk te leven, afgezet en van zijn ambt ontſlagen werd. Maar, in zijne jonger jaren ſchreef hij zijne *Ethiopiſche Geſchiedenis*, of *de gevallen van* THEAGENES en CHARICLEA, in de Grick- HELIODORUS eerſte Schrijver van eenen Roman onder de Christenen.

(*) *Hist. Eccles.* V. 22.

III BOEK V Hoofdſt. In C. G. Jaar 363. tot 476.

Grieksche taal. Zoodanige verdichte Geſchiedenisſen plagt men oudtijds *Mileſiſche fabelen* of *verhalen* te noemen, wier oorſprong bij de Oosterlingen te zoeken is. Naderhand heeft men ze naar de verbasterde Romeinſche taal, waar uit allengs het tegenwoordig Fransch ontſtaan is, (*Lingua Romana rustica*, *la langue Romance*, *le Roman*,) den naam van *Romans* gegeven, omdat zedert de tiende eeuw in *Frankryk* verſcheidene ſoortgelijke verhalen, liederen, toneelſpelen, hoewel in eenen ruwen ſmaak, zijn opgeſteld (*). Dit werk van HELIODORUS is mij wel geſchreven, en zonder eenige belediging der goede zeden, waaröm ook FOTIUS, die 'er een uittrekzel van gemaakt heeft (†), hetzelve zeer prijst, als leerzaam (§). Een Schrijver van de veertiende eeuw (**) verhaalt, dat HELIODORUS, door eene Kerkvergadering, van zijn ambt ontzet is, omdat hij geweigerd hebbe, dezen zijnen *Roman* te verbranden. Maar zoo ſtreng waren de tijden van HELIODORUS niet. Men vindt nog meer *Liefde-Geſchiedenisſen* in het Grieksch (††), welke van Christenen ſchijnen geſchreven te zijn, in navolging van het werk van HELIODORUS. Men heeft zelfs een ſoortgelijk werk, onder den naam van ATHENAGORAS, den vermaarden Christelijken Schrijver, in de

(*) HUET *Traitè de l' Origine des Romans. Paris* 1693. 12. (†) *Cod.* 73. (§) *Cod.* 166.

(**) NICEPHORUS *Hist. Eccles.* XII. 34.

(††) Bij FABRICIUS *Bibloth. Græc. Vol.* V. *pag.* 88. *Vol.* VI. *pag.* 800. *ſq.*

de tweede eeuw; hetwelk echter veel waarſchijnlijker tot het begin der vijfde eeuw behoort.

Daartegen leefde, ten tijde van HELIODORUS, een ander Dichter, NONNUS, die zijne kunst aan Heidenſche en Chriſtelijke onderwerpen, beurtelings, oefende, en wiens *Egyptiſche* naam (*), zijn Vaderland *Egypte* verraadt, alwaar hij in de ſtad *Pampolis* geboren was. Meer melden de ouden niet van hem (†). Hij heeft, in een Grieksch gedicht van 48 Boeken, in *Hexameters*, *de daaden van* BACCHUS, (Διονυσιακα,) bezongen. Waar uit nogthans te vergeefs is afgeleid, dat hij een Heiden geweest is. In zijne laater jaren ſchreef hij een ander Dichtſtuk, hetwelk van zijnen ijver voor het Chriſtendom getuigt: *Eene omſchrijving der Euangelie, Geſchiedenis van* JOANNES. (Μεταβολη του κατα Ιωαννην αγιου Ευαγγελιου,) hetwelk, meermalen, tot beöordeeling van den Griekſchen Tekst van JOANNES, en tot recht verſtand van den zin van ſommige woorden, is gebruikt geworden. Tevens verdient ook aangemerkt te worden, dat NONNUS CHRISTUS, in dit gedicht, meermalen uitdruklijk *God* noemt, zelfs in die plaats, waar de Verlosſer van *zijnen God* ſpreekt, JOANN. XX. 17. (§)

An-

(*) NONNUS zie IVde *Deel*, *Bladz.* 117.

(†) AGATHIAS *Hist. Belli Goth. Libr.* IV. *pag.* 128. SUIDAS V. Νοννος. SYNESIUS *Ep.* 43, 102.

(§) Men zie ook CAN. HEINSIUS *Aristarchus ſacer, ſive ad Nonni in Johannem metaphraſin exercitationes Lugd. Batav.* 1627. 8.

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Homerocentonen gedichten van de Keizerin EUDOCIA.

Andere *Griekſche Christen-Dichters* van dezen tijd, zijn meer bekend in de gebeurenisſen der Kerk, in welke zij deel namen, dan door hunne Dichtwerken, bij voorbeeld, de beide *Apollinarisſen* en GREGORIUS *van Nazianzus*, of hebben ſlechts werken van weinig aanbelang nagelaten; 'er waren 'er ook, die daar aan hunne moeite beſteden, dat zij, de Grieken uit HOMERUS, de *Latijnen* uit VIRGILIUS, geheele of halve regelen, uit den ſamenhang gerukt, bijëen voegden, en in zulk een verband brachten, dat de woorden dezer Dichters Chriſtelijke onderwerpen uitdrukten, zulk lapwerk noemt men een *Cento*, van daar de *Homerocentonen*, die verſcheidene malen in het licht zijn gegeven (*). Later Schrijvers hebben dezelve aan de Keizerin EUDOCIA, Gemaalin van THEODOSIUS II, toegeſchreven (†). Zekerer is het, dat deze Vorſtin eenige gedichten heeft opgeſteld, doch welke voor ons verloren zijn gegaan. FOTIUS (§) prijst hare omſchrijving van de acht eerſte Boeken van den Bijbel, (Μεταφρασις τῶν Ὀκτατεύχων,) als ook van de voorzeggingen van DANIËL en ZACHARIÄ; eindelijk nog drie Boeken tot lof van den Martelaar CYPRIANUS. EUDOCIA was de Dochter van eenen Atheenſchen

(*) Door HENR. STEPHANUS *Geneve* 1578. 12. Zij ſtaan ook in de *Biblioth. PP. Tom.* XI. *pag.* 572. *Ed. Paris.* 1644. *fol.*

(†) Men zie FABRIC. *Biblioth. Gr. Vol.* I. *pag.* 358. OUDIN. *Comin. de SS. Eccles. Tom.* I. *pag.* 1259. *ſq.*

(§) *Bibl. Cod.* 183, 184. SOCRAT. *Hist. Eccl.* VII. 21.

ſchen Wijsgeer LEONTIUS, of volgends de Alexandrijnſche Chroniek, HERACLITUS. Na haar vaders dood, door hare broederen uit het vaderlijk huis verdreven, begaf zij zich tot éene harer bloedverwanten te *Konſtantinopolen*. Hier leerde PULCHERIA, Zuster van den Keizer THEODOSIUS II, haar kennen, en prees haar bij haren Broeder tot Gemaalin aan, wegens hare ſchoonheid, ſchranderheid en geleerdheid. Het huwlijk werd in het jaar 421 voltrokken, nadat EUDOCIA, die tot hier toe van den Heidenſchen Godsdienst geweest was, door den Biſchop van *Konſtantinopolen*, met verändering van haren naam, ATHENAIS in EUDOCIA, den doop ontvangen had. Edelmoedig behandelde de Keizerin hare Broeders, die tot de hoogſte waardigheden verheven werden. Na meer dan twintig jaren, viel zij, op een ongegrond vermoeden, bij den Keizer in ongunst, en begaf zich naa *Jeruſalem*, alwaar zij vele Kerken en Kloosters bouwde, en in het jaar 460 overleed (*).

Haar gedicht tot lof van den Martelaar CYPRIANUS.

De Martelaar CYPRIANUS, wiens lof de Keizerin EUDOCIA in *drie Boeken* bezongen heeft, was niet de vermaarde Biſchop van *Karthago* van dezen naam, maar zal een andere CYPRIANUS, Biſchop van *Antiöchië* geweest zijn, die met eene Christelijke Maagd JUSTINA, onder de regering van DIOKLETIANUS en MAXIMINUS, zal onthoofd zijn; wier Geſchiedenis, te gelijk met die van CYPRIANUS, door EUDOCIA bezongen is. Men heeft nog eene Redenvoering van GREGORIUS *van*

(*) SOCRAT. *l. c.* EVAGR. *H. E.* I. 20-22. en anderen.

III BOEK V Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

van Nazianzus, op den Martelaar CYPRIANUS (*), doch in welke hij dezen Bisschop van *Antiöchië*, met dien van *Karthago*, vermengt, gelijk ook de Dichter PRUDENTIUS gedaan heeft (†). Wanneer men het uittrekzel, hetwelk FOTIUS ons uit het gedicht der Keizerin, en deze lofreden van GREGORIUS vergelijkt, met een geschrift, waar in CYPRIANUS *van Antiöchië* zelf zijne belijdenis aflegt, door den Bisschop FELL in het licht gegeven (§), schijnt het, dat de beide eerstgemelden, dit werkjen, of eenig dergelijk, voor oogen gehad hebben. Bij het lezen derzelver zal men zich verwonderen over de menigvuldige ongerijmdheden, met welke men, ten dezen tijde, de Geschiedenis der Martelaren opschikte; waar door zij niet anders werden dan Geestlijke Romans, of een verhaal van zeldzame avontuuren, die door den Godsdienstigen vorm eerwaardig gemaakt werden. Hier toe behooren de toverijën van CYPRIANUS, zijne gedaantewisseling in eenen vogel, de oorvijgen, welke hij aan den Duivel uitdeelt, en in het gemeen zijne voorvallen met booze geesten. Bisschop FELL, ondertusschen, vermoedt, en niet zonder reden, dat 'er nooit een CYPRIANUS van *Antiöchië* geweest, maar dat alles verdicht is, hoewel TILLEMONT (**), niettegenstaande hij erkennen moet,

(*) *Opp. T.* I. *p.* 274. *Paris* 1630. *fol.*

(†) *Hymno* XIII. *in Pasf. B. Martyris Cypriani.*

(§) *Confessio S. Cypriani in Opp. Cypriani pag.* 53. *Opusc. Cypriano falso adscriptorum.*

(**) *Mémoires pour servir à l'Histoire Eccles. Tom.* V. *pag.* 140-142. *ed. in folio.*

moet, dat de Oosterſche CYPRIANUS nooit Biſchop van *Antiochië* heeft kunnen zijn, deze geheele Geſchiedenis, als echt, in zijn werk heeft ingevoegd. Van de Martelares JUSTINA, die hier met CYPRIANUS wordt ſaamgevoegd, verhaalt GREGORIUS (*), onder anderen, dat zij, tot behoud van hare eere, niet alleen zelve de ſchoonheid van haar ligchaam bedorven, maar ook de *Maagd* MARIA tot derzelver beſchermſter heeft aangeroepen. Hetwelk dus het oudſte voorbeeld zou zijn, van de aanbidding der Maagd MARIA, door de Christenen.

Dichters in de Latijnſche Kerk.

In de Latijnſche Kerk bloeiden, ten dezen tijde, insgelijks eenige Dichters, wier werken nog in achting zijn. Reeds van de eerſte tijden hadden de Christenen geestlijke gezangen of liederen, welke zij, in hunne Godsdienſtige ſamenkomſten, tot eere van God gezamenlijk zongen, doch van de oudſten derzelven zijn 'er geene voorhanden, en zelfs die uit de tweede en derde eeuw, bijzonder de Latijnſche, die aan TERTULLIANUS en CYPRIANUS van *Karthago* worden toegeſchreven, liggen onder het vermoeden, dat zij van laater eeuw zijn, doch uit de vierde eeuw, heeft men ongetwijfeld echte gedichten en gezangen, van deze natuur, van bekende Schrijvers, bij voorbeeld VICTORINUS *van Petovio*, FABIUS MARIUS VICTORINUS, JUVENCUS enz., hoewel, onder den naam van LACTANTIUS, weder jonger opſtellen zijn uitgegeven.

Christlijke gezangen.

Zulke Latijnſche Dichters, die zich tevens, in de PROBA ge-

(*) *Pag.* 279.

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

gebeurenisſen der Kerk hebben beroemd gemaakt, bij voorbeeld HILARIUS, AMBROSIUS en DAMASUS, hier voorbijgaande, zullen wij die opnoemen, welke voornaamlijk als Dichters bekend zijn geworden. Gelijk de Keizerin EUDOCIA eenen *Cento* uit HOMERUS, zoo heeft PROBA FALCONIA, Gemaalin van den Romeinſchen Proconſul ADELPHIUS (*), eenen *Cento Virgilianus* ſaamgeſteld, welke, met Verzen van den Latijnſchen Dichter VIRGILIUS, de Geſchiedenis van het Oude en nieuwe Testament bevat. Over deze en dergelijke ſoort van nietsbeduidende en laffe kunst-oefeningen heeft haar tijdgenoot HIËRONYMUS een wel hard maar zeer juist oordeel geveld (†). Evenwel is deze *Cento* lang in achting geweest, en heeft misſchien aanleiding gegeven, dat ſommigen bij VIRGILIUS zelven *Voorzeggingen* van CHRISTUS gevonden hebben (§).

FALCONIA ſchrijft eenen *Cento Virgilianus*.

PRUDENTIUS.

Ten zelfden tijde, in de laatſte helft der IVde eeuw, leefde ook AURELIUS PRUDENTIUS CLEMENS, die zich door zijne Christelijke gedichten boven anderen eenen roem verworven heeft. Hij was in *Spanje*, in de ſtad *Calagurris*, (thans *Calahorra*), geboren (**). In zijne Dichterlijke voorreden op zij-

(*) ISIDOR. *Hispalens. de SS. Eccles. Cap.* 5. hetwelk echter door anderen betwist wordt.

(†) *Ep.* 103. *ad Paulin. Tom.* III. *p.* 6. *ed. Franc.*

(§) Men vergelijke FABRIC. *Bibl. Lat. med. et inf. ætat. Tom.* II. *pag.* 142. *ſq.*

(**) Men kan dit beſluiten uit twee plaatzen van zijne ſchriften *Peristeph. Hymn.* I. 116. IV. 31.

zijne werken beklaagt hij zich, in zijne jeugd geleerd te hebben, op eene waarlijk ſtrafbare wijze, onwaarheden te ſpreken, doelende op de kunst der *Sofisten*, die de jeugd leerden ſpreken over het geen zij verſtond en niet verſtond, alles te verdedigen, waar of onwaar, wat men goedvond, en enkel op eene hebbelijkheid in eenen fraajen, vernuftigen en innemenden voordragt bedacht te zijn, zonder zich op gegronde wetenſchappen toe te leggen. Verders belijdt PRUDENTIUS, dat hij zijne jeugd in ſlechte buitenſporigheden hebbe doorgebracht, en vervolgends zich veel in rechtsgedingen gemengd, en daar door veel onaangenaamheden ondervonden hebbe. Tweemalen had hij het Stadhouderſchap van aanzienlijke ſteden waargenomen, en den goeden inwoneren recht laten geſchieden, de boozen in vrees gehouden. Eindelijk heeft hem de Keizer, (THEODOSIUS *de Groote* of HONORIUS,) door eenen aanzienlijken eerepost, (*militiæ gradus*,) in den naasten rang aan den Vorst, (*ordine proximo*,) geſteld (*), Nu, zijn zeven en vijftigſte jaar achter den rug hebbende, wil hij zijne zondige ziel van hare dwaasheden ontledigen, en God ten minſten met woorden prijzen, indien hij dit niet met daaden doen kan; dag en nacht wil hij, *God ter eere*, liederen zin-

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Militia* betekent hier geen krijgsdienst, maar eene Hof- of Staatsbediening, welke onder den titel van *Comes*, (*Graaf*,) werd bekleed. Misſchien wil PRUDENTIUS te kennen geven, dat hij één der Opperſtadhouderen des Rijks, (*Præfectus Prætorio*,) geweest is.

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zingen, *tegen Ketterijën* ſtrijden; het *Katholijk geloof* onderzoeken; den *Afgodsdienst* vertreden; aan de *Martelaren* gezangen wijden; en de *Apostelen* roemen. Met deze woorden geeft de Dichter zelf, als het ware, eene lijst van zijne gedichten; welke met veel toejuiching onder de Christenen ontvangen zijn, en zich met vermaak lezen laten, ſchoon GYRALDI reeds van PRUDENTIUS, niet zonder reden, geöordeeld heeft, dat hij beter Christen, dan Dichter geweest is; en met dit alles is zelfs zijn Christendom niet het zuiverſte, maar bezoedeld met verſcheidene ſmetten van Bijgeloof, welke dus door eenen Dichter opgeſchikt, wiens verzen onder de Christenen opgang gemaakt hebben, meer en meer wortelen geſchoten hebben, en tot de volgende eeuwen zijn overgegaan. Onder zijne gedichten vindt men eerst eene verzameling van *twaalf Liederen op alle dagen*, (καθημερινων *Liber*,) dat is, liederen, die op zekere tijden, en bij zekere verrichtingen van den dag, op eenen plegtigen dag, gezongen kunnen worden. Het eerſte lied is *bij het aanbreken van den dag.* (*Hymnus ad Galli Cantum.*) In denzelven meldt de Dichter, met een *men zegt*, dat *de booze geesten, welke vrolijk over de duiſternis des nachts*, in denzelven *omzwerven*, door het *kraajen van den haan* verſchrikt, bevreesd wegvlieden. Van PETRUS ſprekende, die door het kraajen van den haan tot inkeer kwam, zegt hij: *Zijn hart was onſchuldig gebleven, en zijn geest had het geloof behouden.* Het tweede Lied is *een Morgenlied*; de beide volgende zijn gezangen *vóór* en *na het eten*,

den, het eerſte van dezen begint met een gebed aan CHRISTUS: „ô goede Kruisdrager! Schepper „van het licht! Vader van alles! *Door het woord „geteelde!* (*Verbigena*,) geboren uit den maagde„lijken ſchoot! Maar magtig in uwen Vader, eer „Starren, Aarde en Zee, waren!" enz. Het woord *Verbigena* hebben ſommigen willen vertalen, *het geteelde* of *gegenereerde Woord*, doch, de Dichter verklaart zich zelven in eene andere plaats (*), alwaar hij Gods Zoon noemt *verbo editus*, *de door het woord geborene*, waarſchijnlijk in dien zelfden zin, welken wij reeds bij andere Kerkvaders hebben aangetroffen, volgens welken zij van een inwendig woord en een uitwendig voortgebracht woord van God ſpraken (†). Verders merkt de Dichter, in dit lied aan, *dat het voor Christenen niet voegt, het vleesch van geboodde beesten te eten*; kruiden en peulvruchten, of melk, honig en ooft, kunnen ons, op eene onſchuldige wijze verzadigen; doelende waarſchijnlijk op zulke Christenen, die eene ſtrengere levenswijze voerden. Van den Zondenval en de herſtelling der Wereld, door CHRISTUS ſprekende, gebruikt hij deze uitdrukkingen, dat *de vrouw den hals en de driedubbele tong der ſlang vertreden* (§), en *dat de Maagd, die waardig was, God te baren, al het vergift geteemd heeft* (**); welk

(*) *Hymn.* XI. *vs.* 17. 18.

(†) Verg. de verhandeling van D. WERNSDORF *de Christo Verbigena Viteberg.* 1774. 4to.

(§) *Vs.* 127. (**) *Vs.* 151.

welke, hoe zeer de Dichter dezelven van den Heiland der Wereld verſtaan wil hebben, evenwel volgends de neiging van zijne en de volgende tijden, tot de hooger verëering der Maagd MARIA, en allengs tot de geliefde verändering van den Tekst in de *Vulgata*, (*Gen.* III. 15.) *ipſa conteret*, (*zij zal — vermorſelen*,) iet hebben toegebracht. Nog komt hier voor de harde uitdrukking: „ Ik be„ denke, dat *een ligchaamlijk God*, met ligten „ ſtap, uit de Hel, (*Phlegeton*,) weder naa de „ bovenwereld is opgeſtegen." Duidlijker verklaart hij zich, over de *nederdaling ter helle* van den Zaligmaker, elders (*): „ Ook de booze geesten," zingt hij daar, „ hebben ſomtijds in de Hel eene „ plegtige rust van hunne ſtraffen: bij voorbeeld, „ in dien nacht, toen de Heilige God van den „ *Acherontiſchen* poel naa de bovenwereld terug „ gekeerd is — De ſtraffen der Hel werden ver„ zacht, het volk der ſchimmen verheugde zich, „ vrij van het vuur, eenig ontſlag in zijnen kerker „ te genieten, en de zwavelſtromen brandden niet, „ als gewoonlijk." Het vijfde gezang behoort *bij het aanſteken van het licht*, het zesde, *vóór dat men gaat ſlapen*. Hier vermaant hij den Christen, zich, als hij zich te bed begeeft, aan zijnen doop en zalving te herinneren; maar bijzonder het voorhoofd en de plaats van het hart met *het kruis te tekenen*. *Want het kruis verdrijft alle misdaden*; voor het kruis vliedt de duiſternis, en een daarmede

(*) *Hymn.* V. *vs.* 125-136.

de getekende geest kan niet wankelen. Ook de kromme bedrieglijke ſlang moet voor CHRISTUS en voor dit teken vlieden. Insgelijks is hier nog de plaats (*) merkwaardig, dat de Richter des menſchen *ſlechts weinige Godlozen voor eeuwig laat omkomen.* Het zevende gezang *is voor de genen, die vasten*, het achtſte, *na het vasten.* Het negende dient *voor alle uuren*, het tiende is beſtemd *voor de begravenisſen der Christenen*, en de beide laatſten zijn gewijd aan twee jaarlijkſche Feestdagen der Christenen, welke thans reeds gevierd werden, het één *op het geboortefeest van* CHRISTUS, (*Octavo Kalendas Januarias*,) en het tweede *op het feest der verſchijning van* CHRISTUS, (*Epiphania.*) Op deze verzameling van gedichten volgt eene andere van 14 Gezangen, welke ten opſchrift heeft περὶ στεφάνων, *van de kroonen*, omdat zij den lof behelst van eenige Christenen, die de *kroon* van het Martelaarſchap hebben weggedragen; in deze gezangen ontdekt PRUDENTIUS weder vele *ligtgelovigheid* en *bijgelovigheid.* Opmerklijk is het, dat hij in één derzelven gewag maakt van een *beeld* in de *Kerk*, gebouwd boven het graf van den Martelaar CASSIANUS (†). Zijne ligtgelovigheid getuigen de menigvuldige en zonderlingſte wonderen, welke hij als gebeurde zaken aan zijne Martelaren toeſchrijft, maar zijne *bijgelovigheid* daar in, dat hij niet alleen een-

bied

(*) *Vs.* 95, 96.

(†) *Hymn.* IX. 9. Vergel. *Hymn.* XI. 123. op den Martelaar HIPPOLYTUS.

IH BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

bied voor deze getrouwde belijders van hunnen Godsdienst betuigt, gelijk de Christenen in het gemeen dezelve eerwaardig geächt hebben, maar hij bidt de Martelaren om hulp en bijſtand, met zulke uitdrukkingen, welke voor eenen Christen, die zijnen Godsdienst verſtaat, aanſtootlijk moeten zijn, en hij ſpreekt hier van zoo, als of zoodanige aanbidding der Martelaren de heerſchende denkwijze van zijnen tijd ware. Dus zegt hij in zijnen *Hymnus* op twee Spaanſche Martelaren, (*vs.* 10. *ſq.*) „ De „ vreemden komen in menigte herwaards, dewijl „ het verradende gerucht alle landen doorlopen „ heeft, dat hier de *voorſpraken*, (*patroni*,) *der* „ *Wereld* zijn, wier gunst men door gebeden ver„ werven kan. Niemand heeft hier vergeefs een „ zuiver gebed aangebracht; de bidder is vrolijk op „ afgewischte tranen van hier terug gekeerd, voe„ lende, dat alles verkregen te hebben, wat hij „ naar billijkheid gebeden heeft. Zoo ijverig en „ zorgvuldig is de voorbidding dezer Martelaren in „ onze gevaren, dat zij niemand een ſtil gebed „ vergeefs laten ſtorten; zij horen hetzelve, en „ brengen het terſtond ter ooren van den eeuwigen „ Koning. Van daar vloejen zoo rijke gaven uit „ de bron zelve op aarde neder, welke der bidde„ ren rampen met de verlangde geneesmiddelen be„ ſproejen. De goede CHRISTUS heeft aan zijne „ getuigen nooit iet geweigerd." In den tweden zang, (*Hymn.* 11. *vs.* 459.) verzekert hij, „ dat „ te *Rome* de beide *Prinſen der Apostelen* nu re„ geren, waar van de één de Heidenen tot het Chris-

„ ten-

„ tendom geroepen heeft, en de ander, den *eerſten* III
„ *leerſtoel*, (*prima cathedra*,) bekledende, de in BOEK V
„ het geloof verwachtte, (of hem aanbetrouwde Hoofdſt.
„ *credita*,) *deur der eeuwigheid ontſluit.*" Op na C. G.
het einde van dezen zang bidt hij den Martelaar Jaar 363.
LAURENTIUS hem te verhoren, als hij de misdaa- tot 476.
den van zijn hart en leven belijdt. „ Ik beken," zegt hij, „dat ik *onwaardig ben, om van* CHRIS-
„ TUS *zelven verhoord te worden*, maar door de
„ *voorſpraak der Martelaren*, (*per patronos mar-*
„ *tyres*,) kan ik genezing erlangen. Hoor dan
„ gunſtig den ootmoedig ſmekenden PRUDENTIUS,
„ die een zondaar is voor CHRISTUS, en verlos
„ hem van de banden der wereld, daar hij nog aan
„ het ligchaam dienstbaar is." Zeldzaam is des Dichters wensch, in het ſlot van den tienden zang, tot lof van den Martelaar ROMANUS:
„ Mogt ik ééns, aan de linke zijde, onder de kud-
„ den der Bokken, waar ik zeker zijn zal, van
„ verre gekend worden. Mogt als dan de beste
„ Koning, op de voorbede van dezen Martelaar,
„ zeggen: ROMANUS bidt mij! Breng mij dezen
„ Bok over! Hij zij een lam aan de rechte zijde,
„ en worde met wolle bedekt!" Men zal misſchien zoodanige Bijgelovige aanroeping der Heiligen verſchonen willen, met de Dichterlijke vrijheid, die de *Martelaren* ſtelt in de plaats der Heidenſche *Muſen* en *Helden*, doch zij kwam, ten dezen tijde, reeds meer algemeen in zwang, en werd, hoe zeer door velen tegengeſproken, door het gezag van HIËRO-

NY-

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

NYMUS en anderen, verdedigd, verkreeg invloed door de welſprekendheid van eenen BASILIUS, de beide GREGORIUSSEN, en meer anderen, en werd onder het volk gevestigd door het van buiten leeren en zingen van deze en ſoortgelijke liederen en gezangen. Nog is 'er een ander Dichtſtuk van PRUDENTIUS, *de vergoding*, (Ἀποθεωσις,) tegen verſchillende Godsdienstpartijën, *de Godheid van* CHRISTUS beweerende, of de *valſche denkbeelden van God* wederleggende, onder verſchillende opſchriften afgedeeld, bij voorbeeld, *contra hæreſin, quæ Patrem paſſum affirmat; contra Unionitas*, waar door inzonderheid de *Sabelliänen* verſtaan worden; *adverſus Judæos; contra Homuncionitas*, die met PAULUS van *Samoſata* CHRISTUS voor een bloot mensch hielden; *de natura animæ; adverſus Phantasmaticos, qui Christum negant verum corpus habuiſſe; de reſurrectione carnis humanæ.* Dit Dichtſtuk heeft verſcheidene bevallige, gegrondde en treffende plaatzen; doch onder welke ook zwakke en niet gelukkig gekozene gemengd zijn. Dus zoekt hij daar in, bij voorbeeld, te bewijzen, dat God den eerſten mensch, niet zonder den bijſtand van CHRISTUS geſchapen heeft; en dat, gelijk CHRISTUS het Beeld des Vaders is, wij het Beeld van CHRISTUS zijn (*). Ondertuſſchen erkent hij, in dit Dichtſtuk, nederig, dat geen mensch de *generatie*

(*) *Vs.* 303. *ſq.*
Christus forma Patris, nos Christi forma et imago.

tie of teling van het eeuwig woord van God, in ſtaat is te verklaren. (*vs.* 265. *ſq.*) Zijn Dichtwerk *over den oorſprong der zonde*, (Αμαρτιγενεια,) tegen de leere der *Marcioniten* en *Manicheën*, is over het geheel der lezing waardig, maar eindigt met een gebed van den Dichter, welks vreemdheid ſommigen heeft doen twijfelen, of het echt en van onzen Dichter zij. Dus luidt het: „ Daar zijn, „ CHRISTUS! vele woningen in het rijk gebied van „ uwen Vader, die op onderſcheidene plaatzen af„ gezonderd zijn. Ik begeer geen huis in de ver„ blijfplaats der Zaligen; daar mogen de kuiſche „ drommen van mannen, en onbevlekte maagden, „ zich onthouden! Mij zij het genoeg, als ik maar „ geenen dienaar der Helle zie; als ſlechts derzel„ ver vlam mijne ziel in den diepſten oven niet „ verſlinde. Laat zij, wegens hare bevlekking in „ het ligchaam, het droevig vuur van den *Avernus* „ moeten lijden, indien ſlechts deszelfs hitte mij „ verdraaglijk zij! Laten anderen door een onme„ telijk licht, en met kronen op het hoofd, ver„ heerlijkt zijn, dat mij ſlechts eene ligte ſtraffe „ lenig verzenge!" Men zou hier aan het zoogenoemde zuiverend- of *Vagevuur* denken kunnen, hetwelk omſtreeks het begin der vijfde eeuw in de Christen-Kerk begon ontſtoken te worden, indien niet de Dichter het eene zachte ſtraffe noemde, en deze verblijfplaats in de woningen des Vaders plaatſte. In het volgende Dichtſtuk, (ψυχομαχια,) bezingt de Dichter *den ſtrijd der deugden en ondeugden in de menſchlijke ziel*, welken hij, vrij beval-

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

lig, beſchrijft, en waar in de deugden ſteeds de overwinning behalen; alleen krijgt de *Eendragt* eene ligte wond. Ten laatſten wordt 'er een heerlijke Tempel geſticht, in welken de Wijsheid haar verblijf neemt. Gewigtiger is een Dichtſtuk van PRUDENTIUS tegen SYMMACHUS, (*adverſus Symmachum Libri duo*,) waar in de Dichter, in de voetſtappen van den Biſchop AMBROSIUS tredende, SYMMACHUS, van wiens pogingen, om den Altaar der Overwinning te *Rome* herſteld te krijgen, in het voorgaande dezer Geſchiedenis geſproken is, op den voet volgt, en wederlegt. Eindelijk worden nog gewoonlijk bij de ſchriften van PRUDENTIUS gevoegd, een *Dichterlijk kort Begrip* der voornaamſte *Bijbelgeſchiedenisſen*, in 49 Opſtellen, ieder van vier Regelen, *Diptychon, ſive Enchiridium utriusque Testamenti*. Doch welke ſommige geleerden aan onzen Dichter ontzeggen; zij zijn van weinig aanbelang. Volgends GENNADIUS (*), had hij ook nog *eene verklaring van de eerſte Geſchiedenis der menſchen tot aan den Val*, en eene *opwekking tot den Marteldood* geſchreven, doch deze zijn verloren. Men heeft verſcheidene uitgaven van de werken van dezen Dichter, in wien ſommigen vergeefs *een vuur* hebben menen te vinden, *hetwelk de Heilige Geest zelf in zijn hart ontſtoken heeft* (†).

PAULINUS.

Een ander Christen-Dichter van dezen tijd, MEROPIUS PONTIUS ANICIUS PAULINUS, heeft nog groo-

(*) *De SS. Eccles. Cap.* 13.

(†) Verg. FABRICIUS *Bibl. Lat. Libr.* IV. *Cap.* 2.

grooter roem nagelaten, dan PRUDENTIUS, wien hij echter, als Schrijver, niet evenaart. Hij ſtamde uit een der aanzienlijkſte geſlachten in *Frankryk* af, en werd in het jaar 353 of 354 geboren. Hij had AUSONIUS tot zijnen leermeester te *Bourdeaux*, wien hij daaröm, tot eene blijk van dankbaarheid, zijnen vader noemt. Evenwel, behalven eenige vordering in de Latijnſche Welſprekendheid en Dichtkunde, was zijne overige geleerdheid zoo gering, dat hij niet veel meer dan de eerſte beginſelen der Griekſche taal verſtond, en in de Geſchiedenis en Aardrijkskunde vrij onkundig was. Op aanprijzing van zijnen Leermeester, verkreeg hij, in het jaar 379, de plaats van eenen overledenen Conſul. Ook ſchijnt hij nog andere eereposten bekleed te hebben. Doch, omtrent het jaar 390, beſloot hij, uit hoofde van zijn zwaklijk ligchaam, en aangemoedigd door zijne Godvruchtige echtgenote THERESIA, de wereldſche zaken geheel te laten varen. Tot hier toe waarſchijnlijk een *Katechumeen*, of Onderwijzeling, liet hij zich te *Bourdeaux* door den Biſſchop DELPHINUS doopen, waarna hij naa *Spanje* reisde, om in de eenzaamheid onbekend te kunnen leven. Van tijd tot tijd verkocht hij zijne groote bezittingen, het gene daar van kwam, onder de armen uitdelende. In welk opzicht hij zich zelven bij eenen kampvechter vergelijkt, die zijne kleederen aflegt, om te beter te kunnen ſtrijden (*), ook met eenen Reiziger, die, van allen last ontdaan, door de zee der zon-

(*) *Epist.* 24. *pag.* 155. *ed. Brun.*

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zonden poogt te zwemmen, die God en de menſchen vanëen ſcheidt (*). Hij beroept zich op de vermaning van den Zaligmaker, die hij toonde zoo min te verſtaan, als zoo vele andere Christenen van zijnen tijd, dat men alles verlaten en hem volgen moet (†). Zijne vrouw hield hem ſteeds gezelſchap, zelfs toen zij, daar hij geheel en al het Monniken-leven volgde, zijne vrouw niet meer was. In het jaar 393, moest hij zich, tegen zijne neiging aan, op dringend aanhouden der gemeente te *Barcino*, (*Barcellona*,) tot Ouderling, *Presbijter*, *Priester*, laten ordenen. Eindelijk bewoog hem zijn oude eerbied voor den voormaligen *Presbijter* te *Nola* in *Kampanië*, FELIX, zich, in het jaar 394, op een klein landgoed, in de nabijheid dezer ſtad gelegen, te begeven. Hier was het gebeente van FELIX begraven, en over dezelve eene Kerk geſticht. Deze FELIX had, onder de regering van Keizer DECIUS, niet weinig geleden, naderhand het Bisdom te *Nola* geweigerd aan te nemen, doch daar, in plaats van den Biſchop, openbaar onderwijs gegeven. Reeds bij zijn leven werd hij voor een' wonderdoener gehouden, voor wien God wonderen verrichtte, onder welke dit bijzonder behoort, dat eene ſpin hare webbe ſpon voor de plaats, waar hij zich verborgen had, toen de Heidenen hem zochten. Na zijne dood werden wonderbare genezingen, uitdrijven van duivelen uit bezetenen, en dergelijke wonderdaa-

(*) *Epist.* 4. *pag.* 14.

(†) *Epist.* 24. *pag.* 154.

daaden, van hem verhaald. PAULINUS, die dit alles geloofde, hield zich zelven voor gelukkig, dat hij uit zijnen tuin onmidlijk in de Kerk van dien Heiligen FELIX gaan, en zijne aandacht verrichten kon. Hoe zeer 'er hier ter plaatze meer dan éene Kerk ter eere van dezen Heiligen ſtond, zij waren niet genoegzaam, om de menigte volks te bevatten, die derwaards in Bedevaart kwamen. PAULINUS liet daaröm in het jaar 402, nog eene nieuwe Kerk bouwen, die, waar het Altaar ſtond, met marmerſtenen bekleed, en met Moſaik werk verſierd was. Te dezer plaats zag men de *Godlijke Drieëenheid* in *Beelden* voorgeſteld, te weten, van eene uit de wolken donderende ſtem, een Lam, en een Duif; de *Apostelen* waren verbeeld, door eenen hoop Duiven in eene krans, rondöm een kruis; en de *Euangelisten*, door vier Beeken, die uit eene rots voortvloeiden. In het Altaar waren overblijfzels, (*Reliquien*,) van de ligchamen der Apostelen en Martelaren, met een ſtukjen van het gewaande hout van CHRISTUS kruis, hetwelke zekere Godzalige vrouw, MELANIA, die van *Jeruſalem* gekomen was, kort te voren aan PAULINUS geſchonken had. Bovendien liet hij aan weêrskanten overdekte gangen, als ook eenige vertrekken aanbouwen, zoo voor Christenen, die daar hun gebed doen en de Heilige Schriften wilden lezen, als om de ſieraden en heilige vaten der Kerk daar te bewaren. In de Kerk zelve liet hij Geſchiedenisſen uit de Boeken van MOSES, JOSUA en de *Richteren*, ſchilderen, alles met verzen en verklaringen daar nevens,

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

III BOEK V Hoofdſt. In C. G. Jaar 363. tot 476.

vens, ten einde de eenvoudige landlieden op te wekken, en hunne aandacht tot iet nuttigs te bepalen, die, naar de gewoonte dier tijden, op het graf van den Heiligen FELIX, gantſche nachten, met eten en drinken, ter zijner eere, doorbrachten (*). Door dit alles verwierf zich PAULINUS de uiterſte hoogachting, en werd daaröm, in het jaar 409, zoo als men gemeenlijk gelooft, tot Biſſchop van *Nola* verkozen. In het volgende jaar werd deze ſtad, gelijk zoo vele andere Italiäanſche ſteden, geplunderd door den *Gothiſchen* Koning ALARIK, bij welken algemenen nood de milddaadigheid van PAULINUS nog meer uitblonk. Hij leefde nog tot het jaar 431. De vereering zijner tijdgenoten, voor hem, klom, na zijne dood, nog hooger. Kort daarna verzekerde GENNADIUS (†), dat hij magt gehad heeft over de Duivelen. Een leerling van PAULINUS, URANIUS, die een verhaal van zijn afſterven heeft nagelaten (§), bericht ons, dat twee overledene Heiligen, JANUARIUS, Biſſchop van *Beneventum*, die onder DECIUS den Marteldood geleden had, en wiens gewaande hoofd nog te *Napels* het bekende wonder, in de handen der Geeſtlijkheid, verricht, benevens MARTINUS, Biſſchop van *Turinum*, van wien wij reeds in onze Geſchiedenis geſproken hebben, zijnen Leeräar verſchenen waren, en hem uit deze we-

(*) PAULIN. *Epiſt.* 32. *pag.* 205. *ſq. Carm.* 24. *vs.* 362, 552. *ſqq.* (†) *De SS. Eccles. Cap.* 48.

(§) Uitgegeven door PETR. FR. CHIFLET *in S. Paulino illuſtrato Divione* 1662. 4to.

wereld geroepen hebben; gelijk hij zelf, niet lang na zijne dood, zekeren Bisschop van *Napels* zal gedaan hebben. Het lijk van PAULINUS zal naderhand in eene Kerk te *Rome* gebracht zijn, en hij zelf heeft bij de Latijnsche Kerk eene plaats onder de Heiligen verkregen, tot welke eere hij anderen had helpen verheffen. De aanzienlijkste Leeraars, zoo als HIËRONYMUS en AUGUSTINUS, achtten hem zeer hoog. De laatstgenoemde begeerde onder anderen zijn gevoelen te weten, over de vraag: *Waar in de werkzaamheden der Zaligen in het toekomend leven beſtaan zullen?* Het antwoord van PAULINUS op deze vraag (*), is niet anders dan een verward gesnap, hetwelk bij slot hier op uitkomt, dat de Uitverkozenen God, in het eeuwig leven, met Hemelsche en Engelen-tongen prijzen zullen. Over het geheel was 's mans verdienste niet evenredig aan zijnen roem. Hij had ja een' brandenden ijver voor Godzaligheid, maar was tevens een voortplanter van het Bijgeloof. Hij schreef vloejend, met aartige toeren, en eenen rijkdom van Godvruchtige gedachten, zijne gedichten bezitten zekere losheid en bevalligheid, maar gelijk hij zich beklaagt, dat hij zich weleer aan de geleerdheid had overgegeven, of de *wijsheid dezer wereld* bewonderd te hebben (†), zoo getuigen zijne schriften, tot zijn nadeel, genoeg, hoe weinig hij van dezelve verstond. Hij belijdt, met eene soort van nederigheid, dat hij onwaar-

(*) *Epist.* 45. *pag.* 272. (†) *Epist.* 4. *pag.* 13.

III DEEL V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

waardig zij, om de Heilige Schriften te verklaren (*), maar hij kon dit, naar waarheid, zeggen, alzoo hij met de grondtalen des Bijbels geheel onbekend was. Ondertuſſchen komt bijna geen oud Schrijver hem daar in gelijk, in het aanhalen en opëenſtapelen van Bijbelplaatzen in zijne ſchriften; als ook in ſtichtelijke allegoriën en toeſpelingen, waar van men in zijne Brieven menigvuldige voorbeelden aantreft. Van zijne ſchriften zijn, omtrent 50 Brieven en 32 gedichten overgebleven en tot onzen tijd gekomen; van deze is de XII Brief een voorſtel van het gene God, ten beste der menſchen, door CHRISTUS gedaan heeft, en wat deze daar voor ſchuldig zijn te doen. In den 32ſten ſchrijft hij aan SULPICIUS SEVERUS, dat hij hem, volgends zijn verzoek, ter inwijding eener Kerk, niets van eenige overblijfzelen van Heiligen toezenden kon. In plaats daar van zond hij hem in een gouden pijp, een klein brokjen, (*Segmentum pene atomum*,) van het *hout van het Godlijk kruis*, waar van hem een gedeelte geſchonken was. Daar in zegt hij, mogt zijn vriend *eene bevestiging van tegenwoordige en een onderpand der eeuwige Zaligheid*, hebben. Bij deze gelegenheid de Geſchiedenis der Kruisvinding verhaald hebbende, voegt hij 'er bij, dat dit kruis zedert aan ontelbare menſchen bijna daaglijks, naar hunnen wensch, zijn hout aanbiedt; maar daar door geen afbreuk lijdt, en door zijne levende kracht, als het ware, onäangeroerd blijft.

(*) *Epist.* 43. *pag.* 260.

blijft (*). Van zijne gedichten zijn 'er *vijftien*, ter eere van den Heiligen FELIX *van Nola*; eenige *omſchrijvingen* van *Pſalmen*, zijn niet geheel ſlecht, en die, in welke hij de verändering van zijne levenswijze tegen AUSONIUS verdedigt, zijn niet onbevallig. Onder andere uitgaven zijner werken, verdient die te *Parys* 1685 II Deelen in 4to, door JOAN BAPTISTA LE BRUN, ligt den voorrang, vermeerderd met verſcheide verhandelingen over de levensbijzonderheden enz., van PAULINUS, in welke de uitgever, hoe zeer anders met hem ingenomen, erkent, dat men uit verſcheidene plaatzen van dezen Heiligen man vermoeden kan, dat hij niet vrij is geweest van de dwalingen der *Halve Pelagiänen*, doch welke twist toen door AUGUSTINUS nog niet beſlist was.

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363 tot 476.

Nog verdienen onder de Christelijke Dichters van dezen tijd, die tot na het jaar 440 geleefd hebben, eene plaats, CLAUDIUS MARIUS VICTOR, DRACONTIUS, en SEDULIUS. De eerſte, die bij GENNADIUS (†), in verſcheidene Handſchriften, verkeerdelijk, VICTORINUS heet, leerde volgends hem, de Welſprekendheid te *Maſſilia* of *Marſeille*, en overleed onder de regering van THEODOSIUS II en VALEN-

VICTOR, DRACONTIUS en SEDULIUS

(*) Men vindt deze Bijgelovige mening van de wonderbare vermenigvuldiging der Heilige overblijfzelen, reeds bij CYRILLUS Biſchop van *Jeruſalem Catech.* IV. *pag.* 52. X. *pag.* 133. XIII. *pag.* 168. *ed. Oxon.*

(†) *De SS. Eccles. Cap.* 60.

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

LENTINIAAN III. Hij ſchreef eene *dichterlijke verklaring van het eerſte Boek van* MOSES, in zesvoetige verzen, (*Commentariorum in Geneſin Libri* III.) van de Schepping tot den *ondergang van Sodom*; in welke hij zich geen' ſlechter verzenmaker toont dan één' der hier voor gewaagden. Een veel korter gedicht van hem, (*de perverſis ſuæ ætatis moribus*,) beklaagt de buitenſporigheden zijner eeuw, zoo onder vrouwen als mannen. Zijne ſchriften ſtaan, behalven bijzondere uitgaven, in de *Poetæ vett. Eccleſiast.*, van GEORG. FABRICIUS.

DRACONTIUS, een tijdgenoot van VICTOR, wien ſommigen, zonder eenig bewijs, tot eenen *Spanjaard* maken, ſchreef, insgelijks, een Dichtſtuk in zesvoetige verzen, *over de Geſchiedenis der Schepping*, (*Hexaëmeron ſeu de operibus ſex dierum.*) In het midden der zevende eeuw werd hetzelve door EUGENIUS, Biſchop van *Toledo* (*), zeer veränderd, en is dus veränderd tot ons gekomen; SIRMOND heeft, in zijne uitgave van DRACONTIUS, (*Paryſ* 1619. 8vo.) nog eene *Elegie* van dezen Dichter bekend gemaakt, in welke hij God om vergeving bidt, indien hij, in het vorige gedicht, ergens gedwaald hebbe, en tevens zich bij den Keizer THEODOSIUS II ontſchuldigt, dat hij deszelfs overwinning niet bezongen heeft.

Tot denzelfden tijd, eindelijk, behoort nog de Dichter COELIUS SEDULIUS, die geenszins de laagſte

(*) ILDEFONSUS TOLETAN. *de SS. Eccles. Cap.* 14.

ſte plaats onder deze Dichters verdient. ISIDORUS *van Hispalis* (*) is de eenigſte, die ons deze bijzonderheid van hem meldt, dat hij een Ouderling geweest is. Een Schrijver in het begin der XIIde eeuw (†), noemt hem Biſchop, doch min geloofwaardig, omdat hij, in meer ſtukken, SEDULIUS betreffende, misheeft. Vier honderd jaren later weet JOAN VAN TRITTENHEIM (§), meer van hem te berichten. Deze maakt hem tot eenen Ouderling, uit *Schotland* oorſpronglijk, die, van jongs af, een leerling van HILDEBERT, Aardsbiſchop der *Schotten*, zal geweest zijn, zeer geöefend in de H. Schrift, en in de Wereldlijke Geleerdheid; hij zal, uit leergierigheid, naa *Frankryk*, *Italië*, en *Aſië* gereisd, en na ook *Achaje* bezocht te hebben, te *Rome*, wegens zijne geleerdheid, bewonderd geweest zijn. Doch deze Schrijver ſchijnt hem met anderen van dezen naam verward te hebben (**). Men kan aan SEDULIUS, met zekerheid, alleen een wijdlopig *Dichtſtuk*, in vijf Boeken, toeſchrijven, (*Mirabilium Divinorum, ſive Carminis Paſchalis Libri* V.) met eenen

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *De SS. Eccles. Cap. 7.*

(†) SIGEBERTUS *Gemblac. de SS. Eccles. Cap. 6.*

(§) TRITHEMIUS *de SS. Eccles. Cap.* 142.

(**) Zelfs is het bericht van zijn vaderland *Schotland* geheel niet boven allen twijfel. PHIL. LABBEUS *Diſſertt. Philolog. de SS. Eccles. Tom.* II. *pag.* 330. In allen gevalle zal *Schotland* hier *Ierland* aanduiden, hetwelk, in deze eeuw, met dezen naam bekend was. USSERIUS *de Britann. Eccles. Primordiis Cap.* 16.

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

eenen vooräfgaanden opdragt in *proſa* aan den Abt MACEDONIUS; en twee *Geestlijke Gezangen*, (*Hymni duo.*) Van deze laatstgemelden is de *eerſte* zang eene *Elegie*, met die kunſtige inrichting, (welke men ἐπαναλῆψις noemt,) dat telkens de eerſte woorden van den *Hexameter* het ſlot van den *Pentameter* uitmaken. Een ander kunstjen heerscht in den tweden zang, dat deszelfs 23 koppelverzen, (*Strophen*,) met even zoo vele letters, naar het *Alphabet*, beginnen. Zulke kunstjens bewijzen reeds, dat SEDULIUS niet onder de grootſte Dichters behoort. Evenwel poogt hij nu en dan VIRGILIUS of eenen anderen ouden Dichter na te volgen, ook is zijn ſtijl zuiverer, dan die van PRUDENTIUS, daarenboven vertoont hij zich, in zijne gedichten, vrij van vele Bijgelovigheden van zijnen tijd. En zelfs die plaatzen, waar hij zich in den lof der Maagd MARIA uitlaat (*), behelzen niets, hetwelk eenen Christen-Dichter tot onëere ſtrekt. Na anderen zijn zijne gedichten in druk gegeven door J. FR. GRUNER *Leypz.* 1747. 8vo.

Christen-Wijsgeeren.

Onder de wetenſchappen, van welke de Chriſtenen gebruik maakten, ten behoeve van hunnen Godsdienst, was ook de Wijsgeerte. Hoe zeer de Christenen, over het geheel genomen, de *Griekſche* Wijsgeerte gering achtten en beſtreden, bleven echter velen tot dezelve genegen, gelijk reeds zedert den tijd van JUSTINUS den *Martelaar* plaats had gehad, en deze verklaarden zich meest voor het leerſtelſel van PLA-

(*) *Carm. Paſch. Libr.* V. 30. *ſq.* 65. *ſq.*

PLATO, die, zeide men, uit de bronnen van MOSES geput had, bijzonder naar de *Eclectiſche* of *uitkiezende* Wijsgeerte. Nieuwe twisten over den Godsdienst, wier aanleggers zich van Wijsgeerige wapenen bedienden, maakten de Wijsgeerte voor de Christenen nog ſteeds noodzaaklijk, terwijl men, aan den anderen kant, de Wijsgeerte, bijzonder van ARISTOTELES, als de bron van menige Ketterijën aanmerkte, gelijk GREGORIUS van *Nazianzus* (*) klaagt, dat de listige kunſten van ARISTOTELES, en de begoochelende Welſprekendheid van PLATO, als de plagen van *Egypte*, in de Kerk waren ingeſlopen. Zoo verzekert HIËRONYMUS (†), dat de *Ariänen*, uit de ſchool van PLATO en ARISTOTELES, tot Bisſchoppen verkozen waren, omdat, naamlijk, verſcheidenen van hunne Leeräaren, van de Redenkunde van ARISTOTELES, gebruik maakten. Om deze en dergelijke redenen, was het leerſtelſel van ARISTOTELES tot hier toe bij de *Katholijken* gehaat, maar het ſtelſel van PLATO vond zijne lofredenaren, onder anderen wordt hetzelve door AUGUSTINUS (§) ten ſterkſten aangeprezen. Evenwel deze waren de laatſte tijden van het gezag dezer Wijsgeerte in de oude Kerk, van nu af begon dat van ARISTOTELES het hoofd meer, en meer op te ſteken (**).

Op

(*) *Orat.* XXVI. *pag.* 458. *Tom.* I. *Opp. ed. Paris.*

(†) *Dial. adverſ. Luciferian. p.* 96. *T.* II. *Opp. ed. Franc.*

(§) *De Civit. Dei Libr.* VIII. *Cap.* 9.

(**) LAUNOI *de varia Ariſtotelis fortuna Cap.* 2. *p.* 142. *ſq.*

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

NEMESIUS.

Op zich zelve, en afgezonderd van de Weetenſchap van den Godsdienſt, kon dus de Wijsgeerte geene voortgangen maken, even daaröm vindt men onder de Christenen van dezen tijd ſlechts weinige eigenlijk gezegde Wijsgeeren. Zulk één was echter NEMESIUS, die Biſchop van *Emiſa* in *Fenicië* zal geweest zijn. De Ouden geven ons van hem geheel geene berichten, men beſluit alleenlijk uit eenige plaatzen van zijn Boek tegen de *Eunomiänen*, dat hij, omtrent het jaar 400, geleefd heeft (*). Het Boek van NEMESIUS, hetwelk van de *Natuur des Menſchen*, (περὶ φύσεως ἀνθρώπου,) handelt, is welëer aan GREGORIUS *van Nyſſa* toegeſchreven, omdat die een dergelijk geſchrift heeft opgeſteld. In dit Boek ontdekt de Schrijver vele, en zelfs voor zijnen leeftijd zeldzame, ervarenheid in de Natuurkunde. In het 24ſte *Hoofdſtuk*, bij voorbeeld, ſpreekt hij van de ſlag- en bloed-aderen, op die wijze, dat ſommigen de geheele leere van den *omloop des bloeds* daar in gezocht hebben; hoewel de Schrijver ſlechts een deel daar van gekend heeft. Daar hij in het *derde Hoofdſtuk van de verëeniging van het ligchaam en*

(*) TILLEMONT *Memoires pour ſervir etc Tom.* IX. *pag.* 242. houdt het voor waarſchijnlijk, dat hij dezelfde is met NEMESIUS, Stadhouder van *Kappadocië*, aan wien verſcheidene Brieven en een gedicht van GREGORIUS *van Nazianzus* gericht zijn. (*Ep.* 79. *Carm.* 61.) doch deze was een Heiden, wien zijn vriend vermaant, om de Afgoderij te laten varen. Dus heeft deze giſſing weinig grond van aanprijzing.

en de ziel handelt, zijn deze beiden, naar zijn gevoelen, zonder eenige vermenging veréenigd, en de ziel in geene bijzondere plaats van het ligchaam beſloten; de ziel is veel meer in het ligchaam, gelijk God in ons is, door toeneiging tot hetzelve. Voorts verklaart hij zich, niet onduidlijk, voor de mening van ORIGENES, over het voorbeſtaan der zielen. In het 29ſte tot het 44ſte *Hoofdſtuk*, onderzoekt hij de vrijheid van den menschlijken wil, hij wederlegt de leere der Heidenſche wijsgeeren, en wijst aan, waar in de Godlijke Voorzienigheid beſtaat, dat zij zich niet alleen in het gemeen tot het geheél-al, maar ook tot enkele zaken, uitſtrekt, zoo evenwel, dat door haar, eigenlijk, dat geen bepaald wordt, wat niet in onze magt ſtaat. Aan den *vrijën wil*, (αὐτεξούσιον,) geeft NEMESIUS eene zeer ruime uitgeſtrektheid: „ Wij worden, zegt hij, (*Cap.* 41.) „ door onze eigene keuze en wil, boos, maar zijn „ zulks niet van natuur." Behalven de uitgaven in de groote verzamelingen der Kerkvaderen, heeft men van de werken van NEMESIUS niet meer dan twee afzonderlijke uitgaven, de eerſte van NICASIUS ELLEBODIUS, een' Nederlandsch Geneesheer, naderhand Kanunnik te *Presburg* in *Hungarië*, te *Antwerpen* 1565, in 8vo., de andere van eenen ongenoemden, dien FABRICIUS (*), voor JOANNES FELL, Biſchop van *Oxford*, houdt, te *Oxford* 1671, in 8vo. De zeldzaamheid dezer uitgaven heeft gemaakt, dat NEMESIUS minder gelezen wordt, dan hij verdient. Een

(*) *Biblioth. Græc. Vol.* VII. *pag.* 549.

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

SYNESIUS.

Een ander Christen-Wijsgeer heeft zich beroemder gemaakt, door de zeldzaamheid van voorbeeld, te weten, SYNESIUS, een geleerd man, en uitmuntend Schrijver. SYNESIUS had *Cyrene*, in het *Afrikaanſche* Landſchap *Pentapolis* of *Cyrenaïca*, tot zijne geboorteplaats. Reeds vroeg maakte hij goede voortgangen in de Welſprekendheid, Dichtkunde, Wiskunde, en de nieuwe *Platoniſche* Wijsgeerte; welke laatſte hij bijzonder geleerd had van de vermaarde HYPATIA, aan welke hij, in zijne Brieven, den verdienden lof geeft. Zijne landgenoten zonden hem, toen hij niet meer dan 19 jaren oud was, in het jaar 397, als hunnen afgevaardigden, aan den Keizer ARKADIUS, en de redenvoering, door hem, bij deze gelegenheid, voor den Keizer gehouden, werd hooger geſchat, dan de gouden kroon, welke hij den Vorst, in naam van zijne landgenoten, aanbood. Na zijne terugkomst, bleef hij nog een tijd lang een Heiden, genietende eene algemeene hoogachting, tot dat THEOFILUS, Biſchop van *Alexandrië*, hem overhaalde, om zich te laten doopen. Evenwel bleef hij zijne letteroefeningen boven alle ambten of bedieningen ſtellen, weigerende zelfs het Bisdom van *Ptolemais* in zijn Vaderland aan te nemen, hetwelk de ingezetenen dier ſtad aan hem wilden opgedragen hebben. In eenen Brief aan zijnen Broeder (*), geeft hij de redenen wijdlopig op, van deze zijne weigering. Hij had, ſchreef hij, zijnen tijd tusſchen ſpelende en ernſti-

(*) *Epist.* 105. *pag.* 246. *in Opp. Paris* 1640. *fol.*

bergge eenzame bezigheden verdeeld; maar een Bisschop behoorde een Godlijk man te zijn, vervreemd van alle wereld, duizend oogen slaan hem gade, en hij mag zich door geene vermaken laten aftrekken, hij behoort niet voor zich zelven, maar als een openbaar leeraar voor allen te leven, hij behoort zonder vlekken te zijn, en eene uitmuntende vastheid van geest te bezitten. Alle deze hoedanigheden ontbraken hem, en dit beleed hij daaröm, opdat hij, hoe ook de zaak mogt uitvallen, voor God en de menschen buiten schuld zou wezen. Bovendien had God, de wet, en de heilige hand van THEOFILUS, hem eene echte vrouw gegeven, van welke hij zich niet scheiden, en nog minder, als een echtbreker, met haar in eene heimlijke gemeenzaamheid leven wilde (*). Doch behalven deze, voert SYNESIUS nog aan-

(*) Uit deze verklaring van SYNESIUS zien wij, dat in de *Egyptische* en nabuurige gemeenten de gewoonte thans reeds plaats had, dat een Geestlijke, die getrouwd was, zich van zijne vrouw moest scheiden, zoo dra hij zijn ambt aanvaardde. Wij hebben reeds, bij verscheidene gelegenheden, gezien, hoe dit Kerklijk voorschrift, niettegenstaande de tegenkanting van velen, allengs meer en meer de overhand kreeg. Het had echter ten dezen tijde niet algemeen plaats. SOCRATES (*Hist. Eccles.* V. 22.) bericht, dat de Oosterſche Bisschoppen, in zijnen tijd, daarömtrent alle vrijheid genoten, maar in *Thessalië*, *Griekenland* enz. was de onthouding, na het aanvaarden van een geestlijk ambt, reeds ingevoerd. Men vergelijke GEORG. CALIXTUS *de Conjugio Clericorum p.* 167.

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

andere redenen aan, om welke hij het aanvaarden van het Biſſchops-ambt moest weigeren. Hij belijdt, dat hij onmogelijk zekere leerſtellingen zou kunnen opgeven, van welke hij voor zich vast overtuigd was, en in welke echter de Wijsgeerte met de Leerſtellingen van het Christendom ſtreed. Dus zou hij nooit kunnen geloven, dat de *ziel* van een' laater oorſprong zij, dan het ligchaam. Nooit zal hij zeggen, dat de *Wereld* en derzelver deelen vergaan. De gewoone leere der *Opſtanding* hield hij voor iet heiligs en onnoembaars, (of eene verborgenheid,) en zou de gevoelens van den gemeenen hoop nooit goedkeuren. Als het hem geöorloofd zou zijn, deze zijne denkwijze voor het volk te verbergen, dewijl toch voor kortzichtigen de leugen nuttiger is, dan de waarheid, dan wilde hij de Biſſchoppelijke waardigheid aannemen; maar, indien de Biſſchop in zijne gevoelens met het volk moest overëenſtemmen, dan was hij bereid, om zich aan ieder één te ontdekken. – Maar zo hij de Biſſchoppelijke waardigheid mogt verkrijgen, dan betuigde hij voor God en de menſchen, dat hij zijne leergevoelens zonder eenige ontveinzing zou voordragen enz. (*) Niettegenſtaande dit alles, droeg THEOFILUS hem, in het jaar 410, het Bisdom te *Ptolemais*

(*) Men heeft SYNESIUS wegens deze plaats beſchuldigd, als of hij de opſtanding der dooden geheel geloochend hebbe. Maar, hij verſtond dezelve naar de grondregels van PLATO en ORIGENES, dat is, naar eene geheimzinnige uitlegging. Te weten, met deze geloofde hij,

maïs op, omdat hij, volgends EVAGRIUS en FOTIUS (*), op zijne onberispelijke zeden zag, en hoopte, dat iemand, die zoo geleefd had, onmoogelijk altijd aan de waarheid der opſtanding zou kunnen twijfelen. Dit werd ook door de uitkomst bevestigd; want naauwlijks had SYNESIUS zijn ambt aanvaard, of hij dacht eenſtemmig met de overige Christenen. Ondertusſchen blijft het moeilijk te begrijpen, hoe men iemand, die zoo ver van de Christelijke geloofsleere verſchilde, heeft kunnen doopen, veel min tot Bisſchop verkiezen. Doch, behalven dat men jegens zoo aanzienlijke en geleerde Heidenen inſchiklijkheid gebruikte, heeft ook HOLSTENIUS reeds aangemerkt (†), dat de toenmalige tijden zoo geſteld waren, dat de Christenen in *Afrika* blijde mogten wezen, mannen van verſtand en aanzien, gelijk SYNESIUS, tot Bisſchoppen te bekomen; die in ſtaat waren, om de belangen der ingezetenen door hunne ſchranderheid en welſprekendheid te kunnen voorſtaan. Als men daar bij voegt, dat de leerſtukken, in welke SYNESIUS verſchilde, reeds zedert ORIGENES tijden, onder de Christelijke Geleerden te *Alexandrië* in zwang gingen, en dat THEOFILUS zelf, ſchoon een hevig tegenſpreker van ORIGENES, evenwel deszelfs ſchriften vlijtig las (§), zoo kan men

hij, dat de zielen hier in het ligchaam, als in eenen Kerker, waren opgeſloten. Verg. VALES. *ad.* EVAGR. *Hist. Eccles.* I. 15. (*) *Cod.* 26.

(†) *Diſſ. de Sijneſio et de fuga Episcopatus.*

(§) SOCRAT. *Hist. Eccles.* VI. 16.

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

men te ligter verklaren, waaröm hij omtrent SYNESIUS geene zwarigheid maakte. De nieuwe Biſchop was terſtond bedacht, om proeven van zijnen ijver voor het Christendom te geven. Volgends het verhaal van JOANNES MOSCHUS (*), had hij eenen vriend EVAGRIUS, eenen Heidenſchen Wijsgeer te *Cyrene*, wien hij insgelijks tot het Christelijk geloof poogde over te haalen, doch die, met betrekking tot de leere der Opſtanding, volſtrekt niet te overtuigen was. Evenwel liet hij zich eindelijk doopen, waar op hij, vervolgends, aan SYNESIUS eenig geld gaf, om aan de armen uit te deelen, doch begeerde daar van eene ſchriftelijke verzekering, dat hem dit geld in den hemel, in het toekomende leven, weder betaald zou worden. SYNESIUS ſtelde hem dezelve ter hand. Toen hij, eenigen tijd daarna, op zijn doodbed lag, beval hij, dat men dit geſchrift bij zijn lijk in het graf zou leggen. Drie dagen na zijne begravenisſe, verſcheen hij aan SYNESIUS, begeerende, dat die zijn Handſchrift terug zou nemen, dewijl de betaling geſchied was. SYNESIUS, dus verſtaande, wat 'er van zijn Handſchrift geworden was, ging hier op, verzeld van de Geestlijkheid en aanzienlijkſte burgers, naa het graf van EVAGRIUS, waar in men niet alleen het Handſchrift, maar daar onder ook de kwijting, met des Wijsgeers hand getekend, vond, dat hij het geld ontvangen had. Nog langen tijd daarna vertoonde men dit Handſchrift te *Cyrene*. Waarſchijnlijk is dit

(*) *In Prato Spirituali. Cap.* 195.

dit laf vertelzeltjen uitgedacht, om aan den goeden naam van SYNESIUS aan te vullen, het gene, wegens zijnen afkeer van ſommige Christelijke leerſtukken, daar aan ontbrak; zoo veel meer moet men zich verwonderen, dat een Schrijver, zoo verlicht als DU PIN, hetzelve als geloofwaardig heeft erkend (*). Andere verrichtingen en gevoelens van meer belang, en den Biſſchop waardiger, vindt men in zijne Brieven, in welke zijne vredelievende gezindheden doorſtralen. In den 66ſten Brief ſchrijft hij, met zachte gematigdheid, en gepaste vrijmoedigheid, aan den Biſſchop van *Alexandrië*, THEOFILUS, zijnen begunſtiger, die één der hevigſte vervolgers van den toen reeds overledenen Biſſchop van *Konſtantinopolen*, CHRYSOSTOMUS, geweest was, over ALEXANDER, die door CHRYSOSTOMUS tot Biſſchop in *Bithynië* was ingewijd, en thans zich naa zijn Vaderſtad, *Cyrene*, begeven had, berichtende, dat hij denzelven vriendelijk in zijn huis had ontvangen, alhoewel hij hem nog niet openlijk in de Kerklijke gemeenſchap durfde aannemen. Hij voegt 'er bij, dat hij de nagedachtenis van den *zaligen* CHRYSOSTOMUS veréerde, dewijl alle vijándſchap met de dood een einde behoorde te nemen. In andere gevallen voerde SYNESIUS den last, hem door THEOFILUS opgedragen, om eenige twisten tusſchen de Biſſchoppen in *Pentapolis* bij te leggen, eerbiedig uit, hem tevens om zijne hulp verzoekende, ten einde zekere buitenſporigheden te gemaklijker te beteugelen.

(*) *Nouv. Biblioth. des Aut. Eccl. Tom.* III. *p.* 262.

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

len. Zoo had een Biſchop de puinhoopen van een oud Kasteel tot eene Kapelle ingewijd, alleen om zich dus van eene ruime ſtreek lands meester te maken, welke aan eenen anderen Biſchop toebehoorde. Tegen deze onvoegzame handelwijze verklaart zich SYNESIUS (*), tevens aantonende, dat men het bijgeloof, vermomd met den ſchijn van deugd, zorgvuldig van de waare Godzaligheid behoort te onderſcheiden. In denzelfden Brief beklaagt hij zich over de Geestelijken, die malkanderen alleen daaröm beſchuldigden, opdat de Krijgsbevelhebbers daar voordeel van trekken mogten; als ook over anderen, naar het ſchijnt, Biſchoppen, die hij met eene toen gewone benaming, *Vacantivi*, Βαγαντιβοι, *rondzwervende lediglopers*, noemt, omdat zij, met verwaarlozing van hun ambt, rondreisden, en evenwel overäl de eere van hunnen ſtand genoten. Eindelijk verzoekt hij THEOFILUS, om voor hem, als iemand, die van allen verlaten was, tot God te bidden, omdat hij zelf het niet durfde wagen, voor zichzelven God aan te roepen; daar hij verdiende, dat hem niets gelukte, omdat hij de ſtoutheid begaan had, als een zondig en tot andere bezigheden buiten de Kerk opgevoed mensch, tot den Altaar van God te naderen. Zijn gedrag jegens den Stadhouder van *Pentapolis*, ANDRONICUS, verdient hier insgelijks, met weinige woorden, gemeld te worden (†). Deze Landvoogd oefende, omtrent ingezetenen van alle ſtanden, de wreedſte geweldenarijën. Velen wenden

(*) *Epist.* 67. (†) *Epist.* 57, 58, 72, 89.

den zich tot den Bisschop, maar deszelfs voorstellen verbitterden den Stadhouder te meer. Bij een gebod, aan de kerkdeur aangeplakt, verbood hij elk, den toevlucht tot het Altaar, als eene vrijplaats, te nemen. Als hij, eindelijk, een' aanzienlijk man met ongewone pijnen liet mishandelen, snelde SYNESIUS derwaards, om den man te vertroosten. ANDRONICUS dit vernemende, voer driftig in deze woorden uit: „ Vergeefs zet deze man zijne „ hoop op de Kerk; geen mensch zal hem uit mij„ ne handen redden, al zou hij ook de voeten van „ CHRISTUS zelven vatten." Nu oordeelde de Bisschop zich gerechtigd, om dezen Stadhouder, met de medehulpen zijner wreedheid, van de Kerkgemeenschap uit te sluiten. Dit vonnis maakte hij, in naam der gemeente van *Ptolemais*, aan alle Bisschoppen bekend, van hun begeerende, alle Kerken voor deze lieden te sluiten, dewijl toch *de Duivel geen deel heeft aan het Paradijs*; verzoekende ook de overigheden en andere Christenen, om niet met hen te woonen, noch te eten; eindelijk, de Geestlijken, om geene verkering met hen te hebben, noch hunne ligchamen ten grave te verzellen. Indien iemand, vervolgt SYNESIUS, uit minachting jegens de kleine gemeente van *Ptolemais*, zich anders mogt gedragen, behoorde hij te weten, dat hij eene scheuring in de Kerk stichtte, welke volgends den wil van CHRISTUS maar ééne moet wezen; en dat hij, SYNESIUS zelf, met zijne gemeente, ook met dezen alle Kerklijke gemeenschap afsneed. Op dit schrijven des Bisschops, die echter tevens zijnen tegenzin tegen

gen

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

gen alle maatregelen van geweld, tot welke hij thans gedwongen werd, te kennen geeft, betuigde ANDRONICUS leedwezen over zijn gedrag, aanbiedende, zich aan de Kerklijke boete te onderwerpen. Alle de Biſſchoppen der Provincië oordeelden, dat men hem dit behoorde toe te ſtaan, behalven SYNESIUS, die hem het best kende, evenwel gaf hij toe, en hield den gemelden Brief terug. Maar, zoo als SYNESIUS vermoed had, ANDRONICUS verviel dra tot zijne voorige buitenſporigheden; zoodat de Kerkelijke ban niet langer terug blijven kon. Eindelijk werd deze ſnoode Stadhouder zelf ongelukkig, en moest zelfs onrecht dulden, gelijk hij te vooren anderen had aangedaan (*), dit verwekte het medelijden van SYNESIUS, die nu alles deed, om 's mans ongelukken te verzachten, en den Biſſchop THEOFILUS verzocht, hetzelfde te doen. Naar alle waarſchijnlijkheid is SYNESIUS nog vóór het jaar 431 overleden, alzoo men, in dat jaar, zijnen Broeder EUOPTIUS, als zijnen opvolger in het Bisdom van *Ptolemais*, op de Kerkvergadering van *Efeze* vindt. De volledigſte uitgave zijner werken is door DION. PETAVIUS bezorgd. Zij zijn eene *aanſpraak aan den Keizer* ARKADIUS *over de regering*, boven gemeld; eene Verhandeling, DION, *of van zijne eigene Leerwijze*; een *Loffchrift op een Kaalhoofd*. *Twee Boeken*, onder den tijtel: *De Egyptenaars*, of, *van de Voorzienigheid*. Een Boek *over de Droomen*. Twee Brokſtukken van *Predikatiën*, de ééne bij gelegenheid

(*) SYNES. *Epist.* 89.

heid van eenen verwoestenden inval van barbaarſche volken, in de nabuurſchap van *Pentapolis*, in het jaar 412 gehouden, en de andere tot lof van ANYSIUS, Stadhouder van *Libyë*. Eindelijk, eene verhandeling aan PÆONIUS, wien hij een *Astrolabium* van zijne eigene uitvinding ſchonk, en te gelijk hem de *Starrenkunde* aanprees. Ook hebben wij van SYNESIUS eene verzameling van 155 Brieven, die niet onbevallig geſchreven zijn. Zijne *tien Geestlijke Liederen* bevatten verſcheidene bewijzen, hoe hij de *Platonisch-Eclectiſche* Wijsgeerte met het Christendom heeft zoeken ſaam te voegen. In het eerſte Gedicht, (*vs.* 52-70.) geeft hij eene onverſtaanbare beſchrijving van de Drieëenheid, waar in onder anderen de ongeboren Vader aller dingen, *de Heilige Eenheid der Eenheden*, *de eerſte Monas van alle Monaden*, voorkomt, die de *Eenvouwigheden der hoogſte dingen*, (ἁπλοΐητας ἀκρολάτων,) vereënigt, en *door bovenwezenlijken*, of *bovenzelfſtandige geboorten*, (ὑπερουσιοις λοχειαις,) gebaard of geteeld heeft. Daar uit, zegt hij, heeft zich *de Monas*, op eene onuitſpreeklijke wijze, uitgegoten, en eene *driedubbele kracht* verkregen; maar de *bovenzelfſtandige Bron* wordt door *de ſchoonheid des kinds* gekroond, *dat uit het middelpunt voorkomt, en om het middelpunt vloeit*. Omtrent op gelijke wijze, zingt hij in het tweede Gezang, (*vs.* 60. *ſq.*) van God: „Gij zijt de wortel van het tegenwoordige, voorledene, en toekomende; gij zijt *Vader en Moeder*, *Man en Vrouw*, ſtem en ſtilzwijgen, de telende Natuur der Natuur — het groot middenpunt van al-

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363 tot 476.

III BOEK V Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

alle dingen enz." En in het derde Lied, (*vs.* 191. *fq.*) „ Gij zijt *het teelende en het geteelde*, het verlichtende en verlichtte, het ſchijnende en het verborgene, door eigenen glans;" insgelijks te vooren, (*vs.* 146. *fq.*) „ Gij zijt de Vader van u zelven, te voren Vader, zonder Vader, Zoon van u zelven, de Eenheid, welke vóór de Eenheid was enz." In andere plaatzen noemt hij dan *den Heiligen Geest*, *het middenpunt des Vaders en des Zoons*, die zelf *Moeder*, *Zuster* en *Dochter* is (*); dan zegt hij van *den Zoon van God* (†): hij is *geteeld* en *teelt* ook, uit de bewilliging des Vaders, die hem *aan Werelden ten oorſprong* gegeven heeft, door wien ook *alles weder met zijne bron vereenigd* zal worden. (Het oude leerſtelſel van de uitvloejing van alle dingen uit God, en het terugvloejen in God.) Dan ſtelt hij *de Ziel* voor, als *eene Dochter van* CHRISTUS, *in de menschlijke ledenmaten opgeſloten*, wenſchende, *van de ſtoffe* gezuiverd, *met de bron der ziel weder verbonden* te wezen (§). Zoo vele *Platoniſche* denkbeelden, welke SYNESIUS nog als Christen bleef behouden, maken het waarſchijnlijk, dat de voorgewende overtuiging, welke hij, na het aanvaarden van het Biſchoplijk ambt, van de Leere der Opſtanding zal verkregen hebben, alleen op dergelijke Wijsgerige toepaſſing derzelve kan berust hebben.

Christe- In dezen tijd, het laatſte der IVde, en het begin der

(*) *Hymn.* IV. *vs.* 97. *fq.* (†) *Hymn.* VI. *vs.* 12.
(§) *Hymn.* V. *vs.* 30.

der Vde eeuw, ontbrak het den Christenen ook niet aan Geſchied-Schrijvers, maar zij bepaalden zich enkel tot de Geſchiedenis der Christelijke Kerk; en beſchreven dan nog derzelver lotgevallen en gebeurenisſen noch geleidelijk, noch onpartijdig, ook waren zij met de gebreken hunner eeuw, *bijgeloof* en *ligtgelovigheid*, over het geheel, meer dan te veel beſmet. Wij hebben, in de *Inleiding* tot deze Geſchiedenis (*), van hunne goede hoedanigheden en gebreken, reeds zoo veel nodig was, gezegd. Hier, derhalven, ſlechts kortlijk nog ééne en andere bijzonderheid van die genen, die na EUSEBIUS dezen taak op zich genomen, en hem zich meestal ten voorbeeld geſteld hebben.

Onder de Latijnen verdient hier, in de eerſte plaats, gemeld te worden SULPICIUS SEVERUS, of SEVERUS SULPICIUS, uit *Aquitanië* of *Guienne* in *Gallië*, (*Frankryk*,) geboren, die te vooren door zijne welſprekendheid voor de rechtbank geenen geringen roem verworven hebbende, na het verlies zijner huisvrouw, zich geheel aan den dienst der Kerk toewijdde, en in eene vrijwillige armoede, een nederig leven leidde, waar over zijn vriend PAULINUS *van Nola* hem, in éénen zijner Brieven hooglijk prijst, doch GENNADIUS (†) voegt 'er bij, dat hij in zijnen ouderdom door de *Pelagiänen* bedrogen is geworden, hetwelk anderen echter, in later tijd, ontkend hebben, om zijne eere onbevlekt te hou-

(*) I *Deel*, *Bladz.* XLVII.

(†) *De Viris Illuſtr. Cap.* 19.

III BOEK V Hoofdſt. Na C. G. Jaar 363. tot 476.

houden. Men weet niet, of hij juist tot het jaar 413, of nog langer, geleefd heeft. Omtrent het jaar 403, ſchreef hij zij zijne korte ſchets van de Geſchiedenis van den Godsdienst en der Kerk, van het begin der Wereld, tot omtrent 400 jaren na CHRISTUS, (*Historia Sacra*, of zoo als hij het genoemd heeft, *Chronica Sacra Libri* II.) welk werk, behalven den vrij zuiveren Latijnſchen ſtijl, en eenige berichten, omtrent Godsdienst-verſchillen onder de Christenen, en Kerkvergaderingen, in den leeftijd des Schrijvers, weinig heeft, om zich aan te prijzen; 'er komen verſcheidene misſlagen in voor, tegen de Tijdrekening, vele blijken van de *ligtgelovigheid* des Schrijvers, bij voorbeeld, wanneer hij de omſtandigheden verhaalt, van het vinden van CHRISTUS kruis, en van de plaats der Hemelvaart des Zaligmakers beuzelt, dat men de Kerk, daar op geſticht, van boven met een gewelf of dak nooit heeft kunnen ſluiten; en ongerijmde ſprookjens, gelijk, dat NERO eens tegen het einde der wereld, als de *Antichrist*, zal wederkomen. Elders (*), trouwens, verhaalt hij ons, dat ook dit het antwoord van den Heiligen MARTINUS *van Tours*, op zijne vraag, nopens het einde der wereld, geweest is. NERO zal, volgends dezen Biſchop, alsdan in het Westen regeren, en elk een dwingen, de Afgoden te verëeren; maar de eigenlijke *Antichrist* zal te *Jeruſalem* verſchijnen, en de Oosterſche Landen beheerſchen, *Jeruſalem* en den

(*) *Dial.* II. *Cap.* 14.

den Tempel herſtellen, zich voor den CHRISTUS uitgeven, en allen noodzaken, JESUS te verloochenen, en zich te laten beſnijden, ten laatſten zal hij NERO ombrengen, en de geheele Wereld aan zich onderwerpen, tot dat de komst van CHRISTUS hem te niet zal doen. De overige werkjens, welke wij van SULPICIUS SEVERUS hebben, doen zijn verſtand en oordeel nog minder eere aan, en vertonen hem aan ons, als eenen onnozelen verzamelaar van gewaande wonderwerken, en eenen ijverigen Lofredenaar van Monniken-Godzaligheid, of liever Dweperij. In een afzonderlijk Boek beſchreef hij het leven van den H. MAARTEN, wiens leerling hij was, (*de Vita B. Martini Liber*,) opgevuld met fabelen en ſprookjens, welke als wonderdaden van dezen Heiligen worden opgegeven; van welke SULPICIUS zelf erkent, dat men ze voor verdichtzels zou kunnen houden, indien hij ze niet uit den mond van den Biſchop zelven gehoord had! bij voorbeeld, dat de Duivel menigvuldig malen den goeden Heiligen geplaagd en verzocht hebbe, maar van denzelven door het gebed, en voornaamlijk, door het teken des kruis verjaagd was, verdwijnende als een rook, en eenen lelijken ſtank in 's mans cel achterlatende. Op eene andere plaats (*), roept hij JESUS tot getuigen aan, dat hij nooit zoo veel goeds en wijsheids uit iemands mond gehoord hebbe, dan van den H. MARTINUS, alhoewel deze ongeleerd was. Het boven verhaalde antwoord des Bis-

(*) *Cap.* 25.

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Biſchops, omtrent den *Antichrist*, moge ondertuſſchen van 's mans ſchranderheid getuigen! Maar in het verhaal van het ſtout en koen gedrag van dezen Biſchop aan de tafel van MAXIMUS, die zich zedert het jaar 383 in *Brittannië* en *Gallië* tot Keizer had opgeworpen, kan men hem, met meer zekerheid, geloof geven. De Vorst deed den beker, die hem eerst werd toegereikt, aan den Biſchop geven, verwachtende, dat deze hem denzelven weder zou aanbieden, maar de Biſchop reikte hem aan zijnen Ouderling toe, *dewijl hij niemand voor waardiger hield, om na hem te drinken*, dan dezen. De Keizer zelf, zijne bloedverwanten en grooten, die tegenwoordig waren, bewonderden deze daad; alhoewel zij hun tot minachting ſtrekte. Geen Biſchop, voegt 'er de Schrijver bij, zou dit aan de tafel van den geringſten Overigheidsperſoon gewaagd hebben te doen; maar MARTINUS was ook een Heilige, die door dergelijke invallen zijnen roem te meer vestigde. Op dit leven van MARTINUS volgen *drie Brieven*, in den eerſten beantwoordt SULPICIUS eenige tegenwerpingen en twijfelingen tegen zijne verhalen van de wonderen van MARTINUS. In den tweeden beſchrijft hij eene verſchijning, welke hem de dood van MARTINUS aankondigde, beklaagt zijn verlies, en hoopt, het gene hij door zich zelven niet verkrijgen kan, *door de voorſpraak van* MARTINUS te zullen bekomen. De omſtandigheden van het overlijden van den Biſchop en zijne Begrafenis worden in den derden Brief verhaald. Eindelijk heeft SULPICIUS nog *drie Geſprekken* na-

ge-

gelaten, waar van het eerſte, hetwelk het belangrijkſte is, handelt *van de loflijke eigenſchappen en hoedanigheden der Oosterſche Monniken*, waar in de verbazend ſtrenge levenswijze der Monniken en Kluizenaren in *Egypte*, *Arabië* en *Palæſtina*, met verſcheidene voorbeelden wordt afgemaald, voorts is alles opgevuld met wonderen en verſchijningen van allerhande ſoort; de deugden en uitmuntendheden van den Heiligen MARTINUS, die boven alle deze Heiligen nog verheven was, maken het onderwerp uit van het *tweede* en *derde Geſprek*, waar in de verhalen van zijne wonderen nog ongerijmder zijn, dan de voorgaande, waaromtrent het aanmerkelijk is, dat, naar 's mans eigene bekendtenis, meer van dezelve door hem, in zijnen eenvouwigen Monniksſtand verricht zijn, dan nadat hij tot Biſſchop verheven was. Evenwel verdient deze Heilig eenen waaren roem, dat hij zijn invloed bij den Keizer MAXIMUS, en andere lieden van hoogen rang, beſteedde, om daaden van geweld en wreedheid, en voornaamlijk het lijf- en levensſtraffen van dwaalenden in de leere, te verhinderen en voor te komen. Behalven deze bekende ſchriften van SULPICIUS, zijn 'er nog eenige *Brieven*, aan hem toegeſchreven, in het licht gebracht; *twee* daar van aan zijne Zuster CLAUDIA geſchreven, door BALUZIUS (*), en *vijf* anderen door LUCAS D'ACHERY (†); zij zijn van weinig aanbelang, ook kan over derzelver echtheid nog

(*) *Miscellan. Libr.* I. *pag.* 329.

(†) *Spicileg. Vett. Scriptt. Tom.* V. *pag.* 532.

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

nog getwist worden; gelijk HIËRONYMUS PRATO, wiens uitgave van de werken van SULICIUS de laatſte en beste is, daar tegen bedenkingen gemaakt heeft.

Bij het gene wij in het Iſte *Deel*, *Bladz.* LII., van RUFINUS en HIËRONYMUS, beide tijdgenoten van SULPICIUS SEVERUS geſchreven hebben, als Geſchied-Schrijvers aangemerkt, hebben wij niets te voegen, dan dat de werken des eerſten te *Parys* in het jaar 1580 in *Folio*, en te *Verona* in het jaar 1745 in *Folio*, door DOMINICUS VALLARSI zijn uitgegeven, en zijne Kerkelijke Geſchiedenisſen bijzonder te *Rome* 1740, in twee Deelen in *Quarto*, door den Carmeliet PETRUS THOMAS CACCIARI A BONONIA. Van hem en HIËRONYMUS, daar zij beiden in de gebeurenisſen der Kerk, van dezen tijd, zoo veel aandeel gehad hebben, en voornaamlijk door hunne wederzijdſche verſchillen en twisten vermaard zijn geworden, zullen wij, in het vervolg, breder moeten ſpreken.

RUFINUS en HIËRONYMUS.

Griekſche, SOCRATES.

De Griekſche Kerk-Geſchiedſchrijvers van dezen tijd, alhoewel niet geheel vrij, van de zucht tot het wonderbare en overdrevene, overtreffen evenwel, in belangrijkheid en naauwkeurigheid, over het geheel die der Westerſche of Latijnſche Kerk. Na EUSEBIUS is SOCRATES wel de voortreflijkſte Geſchiedſchrijver onder de Christenen; hij werd te *Konſtantinopolen*, in het jaar 380 geboren, genoot het onderwijs van HELLADIUS en AMMONIUS, die te vooren Heidenſche Priesters te *Alexandrië* geweest, en na het verwoesten van hunnen Tempel aldaar, naa *Konſtantinopolen* geweken waren, in de talen, en

en dat van TROILUS eenen *Sofist*, in de Welſprekendheid (*). Hij draagt den naam *Scholasticus*, welke een zaakswaarnemer, *Advokaat* of *Procureur* betekent, omdat hij gerichtszaken behandelde. Dat hij onder de verdenking ligt, van een *Novatiäan* geweest te zijn, omdat hij NOVATIANUS zelven eenen Martelaar noemt (†), en verders veel goeds van deze gezindte zegt, is reeds in het Iſte *Deel*, *Bladz.* XLVII. aangemerkt, doch dit vermoeden heeft geenen grond, alzoo hij aan de *Katholijken* den plegtigen eernaam van *de Kerk* geeft (§), en de *Novatiänen* duidlijk met de *Ariänen*, *Macedoniänen* en *Eunomiänen*, buiten de Kerk plaatst. Zijne Geſchiedenis, welke van het jaar 306 tot 439 loopt, heeft hij, met ongemenen vlijt, en vrij onpartijdig, beärbeid. De twee eerſte Boeken had hij eerst naar aanleiding van RUFINUS geſchreven. Maar, naderhand de ſchriften van ATHANASIUS, en de Brieven van andere beroemde mannen in handen gekregen hebbende, zag hij de fouten van zijnen voorganger, en bewerkte deze twee Boeken geheel op nieuw. Men heeft getwijfeld (**), of hij zich niet ſomtijds door SABINUS, Biſchop der *Macedoniänen*, te *Heraclea*, in *Thraçië*, die eene *Verzameling van handelingen der Kerkvergadering* bijëenverzameld had, hebbe laten misleiden. Doch, het

(*) Men beſluit dit uit zijn eigen verhaal *Libr.* V. *Hist. Eccles. Cap.* 16. (†) *Hist. Eccles.* IV. 28.

(§) *Hist. Eccles.* II. 38.

(**) FABRIC. *Bibl. Gr. Vol.* VI. *pag.* 119.

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

het blijkt, dat hij tegen denzelven op zijne hoede geweest is, alzoo hij hem wegens zijne ſchimpende beöordeeling van de Bisſchoppen der Kerkvergadering van *Niceë* berispt (*), en in het gemeen partijdigheid en ontrouw in het aanhalen van oorſprongelijke ſtukken te last legt (†).

Vrijheid der Christenen in uitwendige Kerkgebruiken volgends bericht van SOCRATES.

Onder menigvuldige merkwaardige plaatzen, in de Geſchiedenis van SOCRATES voorkomende, verdient de volgende hier, zaaklijk, overgenomen te worden, uit welke blijkt, dat, ten dezen tijde, de Christelijke gemeenten, in onderſcheidene landen, met betrekking tot uitwendige Kerkplegtigheden en gebruiken, nog ſteeds alle vrijheid bleven oefenen (§). Sprekende van den twist, onder de Christenen, over den tijd van het Paaschfeest te vieren, merkt hij aan, dat CHRISTUS en zijne Apostelen, hier in aan de gemeenten alle vrijheid gelaten hebben, als hebbende geene wetten omtrent Feestdagen, maar omtrent het leven en de zeden, voorgeſchreven. Even daaröm werden ook het *vasten* voor *Paaſchen*, de *Sabbath*, en andere Godsdienſtige inrichtingen, met zoo weinig gelijkvormigheid waargenomen. De Christenen te *Rome* vastten drie weeken na elkanderen, vóór Paaſchen, uitgenomen den Sabbath en Zondag. In *Illyricum*, in *Achaje*, en te *Alexandrië*, duurt dit vasten zes weeken, daaröm het *veertigdaagſche*, (τεσσαρακοστη,) genoemd. Anderen gaven wel denzelfden naam aan hun vasten vóór Paaſchen, maar be-

(*) *Hist. Eccles.* I. 8. (†) *Hist. Eccles.* I. 17.
(§) De plaats ſtaat *Hist. Eccles.* V. 22.

begonnen dat met de zevende week, en vastten echter alleen drie weeken lang, de vijf gewone dagen, terwijl zij eenen dag tusſchen beiden, zonder vasten, doorbrachten. Ook waren de Christenen, niet alleen over den tijd en duuring van dit groote vasten, maar ook over de wijze van vasten zelve, niet ééns. Sommigen aten geheel geene dieren, anderen enkel visch, nog anderen ook vogels, omdat deze insgelijks uit het water gevormd zijn, ſommigen onthielden zich van boomvruchten en eijeren, anderen gebruikten niet dan brood, en velen zelfs dit niet. Daar waren Christenen, die tot de negende uur vastten, maar later van alle ſpijzen, zonder onderſcheid, aten. Ten aanzien der *Godsdienſtige bijeenkomſten*, (συναξεις,) vond men niet minder verſcheidenheid. Alle gemeenten vierden, op elken Zaturdag, het Heilig Nachtmaal, (τα μυστηρια,) alleen die van *Alexandrië* en *Rome*, lieten dit na, volgends een oud herkomen. De *Egyptiſche* gemeenten, in de nabijheid van *Alexandrië*, en die in *Thebais*, kwamen ook des Zaturdags bijëen, maar plagten eerst tegen den avond, als zij hun middagmaal genoten hadden, het Heilig Avondmaal te ontvangen. Te *Alexandrië* vergaderde men op den vierden en zesden dag der week, in welke vergadering de H. Schrift voorgelezen, en door de Leeräaren verklaard, en verders alles, wat bij den openbaren Godsdienst gebruiklijk was, verricht werd; alleen de bediening van het H. Avondmaal uitgezonderd. Ook werden, in de gemelde ſtad, dan *Katechumenen*, (onderwijzelingen,) dan gedoopte Christenen,

tot

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

tot voorlezers en voorzangers in de gemeente aangeſteld; alhoewel in alle andere gemeenten geen ongedoopte tot dergelijke Kerklijke bediening geraken kon. Op gelijke wijze verſchilden ook de bijzondere gemeenten in hunne gevoelens omtrent *het huwlijk der Geestlijken*. In *Theſſalië* doopte men enkel en alleen op Paasſchen, waar door aldaar zeer velen ongedoopt ſtierven; te *Antiöchië* in *Syrië*, ſtond het *Altaar*, in de Kerken, niet gelijk in andere Kerken, naa het Oosten, maar *naa het Westen* gekeerd; hij bericht, dat men te *Jeruſalem*, in *Achaje* en *Theſſalië*, even als de *Novatiänen* te *Konſtantinopolen* deeden, *na het aanſteken van het licht*, het gebed verrichtte; te *Cæſarea* in *Kappadocië*, en op het eiland *Cyprus*, werd, Zaturdags en Zondags avond, de Heilige Schrift door de Bisſchoppen en Ouderlingen uitgelegd. Ook bericht hij, dat men over het algemeen, onder alle Christelijke gezindten, naauwlijks twee gemeenten aantrof, welke, in de plegtigheden van het gebed, met malkanderen overëenſtemden. Te *Alexandrië* leerde geen Ouderling in de gemeente, zedert ARIUS aldaar de bekende onrusten verwekt had. Te *Rome* werd elken Zaturdag gevast. Zij, die na den doop in grove zonden vielen, werden te *Cæſarea* in *Kappadocië*, even zoo wel van de Kerkgemeenſchap uitgeſloten, als door de *Novatiänen*, enz. De *Novatiänen*, in *Frygië*, lieten niemand tot de Kerkelijke gemeenſchap toe, die tot een tweede huwlijk overging, maar zij, die van deze gezindte te *Konſtantinopolen* leefden, verwierpen zulke menſchen niet uitdruklijk, en namen

ze

ze ook niet uitdruklijk aan; maar de Westerſchen ſtonden hun de Kerkelijke gemeenſchap toe. Alle deze verſcheidenheden ontſtonden van de onderſcheidene Biſchoppen der gemeenten, wier ſchikkingen, als zoo vele wetten, waren voortgeplant. Doch, wij keeren weder, tot de overige Christelijke Geſchiedſchrijvers, van dezen tijd.

SALAMANES HERMIAS SOZOMENUS, uit *Palæſtina*, insgelijks een *Scholasticus*, of Zaakwaarnemer, te *Konſtantinopolen*, beſchreef de Geſchiedenis der Christelijke *Kerk* in IX Boeken, in beter ſtijl dan SOCRATES (*), alhoewel daar in zeker ſoort van eenvormigheid voorkomt (†), maar in alle andere opzichten is hij beneden SOCRATES. Daar hij wat jonger was dan SOCRATES, ſchijnt hij dezen voor zich gehad, en zijn werk gebruikt te hebben, waar bij hij ſlechts hier en daar eenige bijvoegzelen gevoegd heeft, doch van gering belang, welke meestal de Geſchiedenis van Monniken en Kluizenaren, van zijnen tijd, betreffen, met wier levenswijze en heiligheid hij ongemeen is ingenomen (§).

SOZOMENUS.

THEODORETUS, of THEODORITUS, een *Syrisch* Biſchop, heeft insgelijks eene *Kerkelijke Geſchiedenis*, in *vijf Boeken*, nagelaten, en geleerder dan zijne tijdgenoten SOCRATES en SOZOMENUS, derzelver fouten vermijd, en de Kerkelijke gebeurenisſen in het Oosten, door hen ſlechts oppervlakkig aange-

THEODORETUS.

(*) Volgends het oordeel van FOTIUS *Cod.* 30.

(†) VALES. *in Vit. Socrat. et Sozom. pag.* 15.

(§) *Libr.* I. *Hist. Eccles. Cap.* 12.

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

gevoerd, omſtandiger verhaald. Hij ſchijnt in het jaar 457 of 458, overleden te zijn, hebbende zijn werk omtrent het jaar 450 uitgegeven (*). GENNADIUS (†), verzekert zelfs, dat zijne Geſchiedenis uit X Boeken beſtaan, en zich uitgeſtrekt hebbe tot de regering van LEO *den Grooten*, of het jaar 457. FOTIUS (§) velt over zijnen ſtijl een gunſtig oordeel, en hij verdient, in de daad, grooten lof. Alleen, gelijk wij elders gezien hebben (**), deze geleerde Biſchop heeft zich, door de zeden van zijnen tijd, laten vervoeren, om een geheel beuzelachtig werk te ſchrijven, hetwelk hij *de Godvruchtige Geſchiedenis*, (φιλοθεος ἱστορια,) genoemd heeft, bevattende het leven van dertig vermaarde Kluizenaren, van welke 'er tien in zijnen tijd leefden, en onder welke hij 'er verſcheidenen in perſoon kende. Dit Boek is van het begin tot het einde met laffe ſprookjens van gewaande wonderwerken opgevuld; daar is een Kluizenaar, die een ziek paard geneest, door het water, welk hij drinkt, met het kruis te tekenen, en zijn buik met heiligen olie te beſtrijken; daar zijn 'er twee, die zich in eene zoo lage plaats opſluiten, dat zij 'er niet dan krom en gebukt in zijn kunnen; twee vrouwen, die zich tuſſchen vier muuren, onder den blooten Hemel, op den kouden grond, met ketenen beladen, neder leggen, en andere

(*) DU PIN *Nouv. Biblioth. des Aut. Eccles. Tom.* IV. *pag.* 94. *not. b.*

(†) *De SS. Eccles. Cap.* 89. (§) *Cod.* 31.

(**) I. *Deel, Inleid. Bladz.* XLIX.

dere buitensporigheden van het *Ascetisch* leven, ten dezen tijde. En nog bidt THEODORETUS bij sluit deze Heiligen, hem niet te verachten, hoe zeer hij hen ver of na in deugd niet evenaart, en wenscht slechts aandeel aan hunnen roem. Uit dit voorbeeld van eenen anders geleerden man, kan men ligt opmaken, hoe het met de Geschiedkunde der Christenen, ten dezen tijde, gestaan hebbe.

PALLADIUS.

Minder te verwonderen is het, dat PALLADIUS, in vernuft en kundigheden, niet te vergelijken met THEODORETUS, en zelf een Monnik, zulk een Beuzelschrijver geweest is. In het jaar 367, in *Galatië* geboren, begaf hij zich, twintig jaren daarna, in *Egypte*, in den Monnikenstand, zich daar in eerst onder het opzicht van eenen Monnik oefenende, die in een hol bij *Alexandrië* leefde; naderhand, toen dit hem te streng viel, in de *Egyptische* Woestijnen, bijzonder in het Klooster *Nitria*. Na lange jaren, keerde hij, wegens zijne zieklijke gesteldheid, naa *Alexandrië* terug, ging, op raad der Geneesren, naa *Palæstina*, en werd, in het jaar 400, door zijnen vriend, den vermaarden CHRYSOSTOMUS, tot Bisschop te *Helenopolis* in *Bithynië* gewijd. In het vervolg bekwam hij het Bisdom van *Aspona* in *Galatië*. Hij is, ten minsten vóór de Kerkvergadering van *Efeze*, in het jaar 431, overleden. Onder zijne leermeesters was bijzonder EVAGRIUS PONTICUS, of *uit Pontus*, geweest, die door GREGORIUS NAZIANZENUS te *Konstantinopolen* tot Diakon gewijd was, en die in later jaren in het Klooster *Nitria* door heilige strengheid van leven uitmuntte, schrijver

III BOEK V Hoofdſt. in C. G. Jaar 363. tot 476.

ver van verſcheidene *Ascetiſche* ſchriften (*). Als zoo nu deze door de ijveraren van dezen tijd onder de *Origenitiſche Ketters* geteld werd, trof deze beſchuldiging ook PALLADIUS, die ook de ſtellingen van ORIGENES openlijk zal hebben voorgedragen (†). Uit zijne eigene ſchriften (§), ziet men, dat hij, als een vriend van CHRYSOSTOMUS, ook in deszelfs vervolging deel gehad, en zich daarom een tijd lang te *Rome* onthouden heeft. Maar dat hij naar gemelde hoofdſtad ook om PELAGIUS wil gereisd is, en dat HIERONYMUS, ter aangehaalde plaats, hem, de dwalingen van PELAGIUS, toeſchrijft, is niet meer dan een vermoeden van BARONIUS (**) en anderen (††). Omtrent het jaar 420 of 421, ſchreef PALLADIUS in eenen lagen ſtijl eene *Levensgeſchiedenis der Monniken en Nonnen*, van zijnen tijd, welke den naam, (Λαυσαϊκον, *Historia Lauſiaca*,) voert, naar LAUSUS, eenen Keizerlijken Kamerheer, aan wien hij dezelve heeft opgedragen; waar in men, met verbazing, leest, hoe de dweperij vele Christenen tot ſtrengheid tegen zich zelven vervoerd hebbe, om het ligchaam, ver van alle

(*) FABRIC. *Bibl. Gr. Vol.* VIII. *pag.* 364. *ſq.*

(†) EPIFAN. *Epist. ad Jo. Hieroſol. inter Hieronymi Epist.* 110. *pag.* 829. *Tom.* IV. *ed. Bened. et Hieronymi Prooem. Dialog. adv. Pelagianos Tom.* II. *pag.* 176. *ed. Francof.*

(§) *Dial. de Vit. Chryſost. pag.* 26.

(**) *Ann. Eccles. ad a.* 417. *n.* I.

(††) Bij OUDIN. *de SS. Eccles. Tom.* I. *pag.* 910.

le menschlijke ſamenleving te verzwakken, en te vernietigen, in de verbeelding, dat zij daar door hunne Medechristenen in Godzaligheid overtroffen. *Een historisch geſprek over het leven en de zeden*, (πολιτεια,) *van* JOANNES CHRYSOSTOMUS, *Biſschop van Konſtantinopolen*, hetwelk omtrent het jaar 408 geſchreven is, ſchijnt insgelijks PALLADIUS tot Schrijver te hebben; hoewel 'er bedenkingen tegen ingebracht kunnen worden (*). Ook kent men hem een klein geſchrift toe, *over de volken van Indiën, en over de Brachmanen*, enz.

PHILOSTORGIUS.

Jammer is het, dat wij niet het geheele werk van eenen anderen Kerkgeſchiedenis-Schrijver bezitten, PHILOSTORGIUS, die, omtrent het jaar 368, in *Kappadocië* geboren is, uit *Ariäanſche* ouders, die tot de gezindte der *Eunomiänen* behoorden. Hij bezat eene uitgeſtrekte geleerdheid in verſcheidene vakken, in de Wijsgeerte, Aardrijkskunde, Starren- en Dichtkunde, alhoewel hij niet vrij was van de gebreken zijner eeuw, hebbende voor de Starrenwichelarij en wonderbare verſchijningen eene overhellende neiging. Hij had de Heilige Schriften, en voornaamſte Joodſche en Christen-Schrijvers, vlijtig gelezen. Hoe zeer beſmet met de zucht tot Bijgeloof, verklaart hij zich echter ſterk tegen de Godsdienſtige vereering der Beelden (†). Dit alles ziet men uit het overblijfzel van zijne Geſchiedenis, maar

(*) FABRIC. *Bibl. Gr. Vol.* IX. *pag.* 8. DU PIN *Nouv. Biblioth. des Aut. Eccles. Tom.* III. *pag.* 93.

(†) *Hiſt. Eccles. Libr.* II. *Cap.* 12. VII. 3.

III BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

maar bovendien prijst FOTIUS (*), zijnen aangenamen en ſierlijken ſtijl. Welk ambt PHILOSTORGIUS bekleed heeft, en wanneer hij geſtorven is, is geheel onbekend. In XII Boeken ſchreef hij eene Geſchiedenis, beginnende met KONSTANTYN *den Grooten*, en vervolgd tot het jaar 425. De eerſte letters van elk dezer Boeken maakten, ſaamgenomen, zijnen naam uit. Wij hebben 'er niets van dan een uittrekzel bij FOTIUS, zijnde het overige verloren geraakt, waarſchijnlijk, omdat de *Katholijken*, of Rechtzinnigen, dit werk verächtten, als zijnde te zeer ten voordeele der *Eunomiänen* ingericht. Men zie verders het gene wij van hem geſchreven hebben, in het Iſte *Deel*, *Inleid. Bladz.* XLIX en L.

ZESDE HOOFDSTUK.

Inwendige geſteldheid der Christen-Kerk, aanzien der Geestelijkheid, gezag der Bisſchoppen. Kluizenaars en Monniken. Toeneming van het Bijgeloof. Behandeling der H. Schriften enz.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Algemeene

Van den oorſprong van het Christendom af, hadden de Leeräars der Christenen, die den Apostelen onmidlijk opvolgden, door de eerwaardigheid hunner zeden, eenen grooten invloed op de gemeenten: De Opzieners der gemeenten beſtuurden, zoo lang de

(*) *Cod.* 40.

de Christenen, door de *Jooden* en *Heidenen* vervolgd werden, de zaken, die het algemeen welzijn hunner gemeenten betroffen, ten besten, en dewijl de Christenen, een' geruimen tijd, door de Heidenen, als een Joodsche aanhang beschouwd werden, oefenden zij, even als de Jooden, een zeker soort van rechtsgebied, in Burgerlijke en Kerklijke zaken, welke hen onmidlijk betroffen, alleen lijfstraflijke zaken uitgezonderd, van welke de Overheid kennis nam. Onderling echter waren de Christenen gelijk in rechten, en niemand matigde zich eenige heerschappij aan over de Broederen. Allengs onderscheidden zich de Leeraars, Opzieners, en Dienaars der Kerk, onder den naam van *Geestlijken* en *Geestlijkheid*, van de overige Christenen, die *Leeken*, of *het volk*, genoemd werden, als heiliger, en matigden zich, van tijd tot tijd, meer gezag aan; hetwelk, zedert den overgang van den Keizer KONSTANTYN *den Grooten* tot het Christendom, eene geregelde gedaante aannam, geschikt naar de burgerlijke inrichting van het regerings-bestuur in het Romeinsche Keizerrijk.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Eenige aanmerkingen over het gezag der Geestlijkheid, onder de Christenen van dezen tijd.

KONSTANTYN, en de volgende *Christen*-Keizers, begrepen wel, dat hun, als Oppervorsten, het opzicht over het uitwendige der Christelijke gemeenten, toekwam, gelijk wij dan ook gezien hebben (*), dat KONSTANTYN zichzelven als *Bisschop en Opziener der Kerk*, in de *uitwendige* zaken, wilde aangemerkt hebben. Doch, uit het beloop zij-

Invloed der Keizers op het Kerklijk bestuur.

(*) IVde *Deel*, *Bladz.* 72.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zijner Geschiedenis, en die van zijne Zoonen, is ons reeds gebleken, dat deze *rechten* des Keizers op Kerkelijke zaken weinig naar behoorlijke regelen bepaald zijn geweest. Somtijds mengden zij zich te diep in de verschillen der Christenen, welke de leere van den Godsdienst betroffen, en welke, alleen door redenen en overtuiging der waarheid, maar niet door menschlijk gezag en magt, kunnen beslist worden. Dan weder lieten de Keizers al te veel aan de Bisschoppen en Geestlijken toe, velen van welke ten Hove vertoefden, en der Vorsten vertrouwen verwierven, en niet zelden misbruikten. Toen Keizer VALENTINIANUS I, in het jaar 364, aan de regering kwam, en hem eenige Bisschoppen verzochten, wegens zekere zaken, den Godsdienst betreffende, eene vergadering te mogen houden, gaf hij hun ten antwoord (*): „ Het komt mij, als een „ Leek zijnde, (μεῖζα λαϊκὸν ἐλαγμένῳ,) niet toe, „ dergelijke zaken nader te onderzoeken. Maar de „ Priesters, die dezelve te bezorgen hebben, mo„ gen hunne bijzondere vergaderingen houden, waar „ zij willen." In het gemeen wilde deze Keizer den Geestlijken niets bevelen, noch in den staat der Kerk iet veränderen, alhoewel hij daar in ook eene verbetering nodig oordeelde, omdat hij geloofde, dat deze zaken te zeer boven zijne beöordeling verheven waren. Dus schrijft SOZOMENUS (†). Waarschijnlijk wilde deze Keizer, die, over het geheel,

(*) Volgends SOZOMENUS *Hist. Eccles.* VI. 7.

(†) *L. c. Cap.* 21.

heel, overëenkomſtig de tijdsömſtandigheid, in welke hij, zoo kort na de regering van JULIANUS, de regering aanvaardde, de verdraagzaamheid in zoo verre voorſtond, dat men hem van onverſchilligheid omtrent den Godsdienst verdacht hield, zich wachten, om aan de Biſchoppen en Geestelijkheid het minſte ongenoegen te geven. In het vervolg van zijne regering echter, gaf deze Keizer, gelijk ook zijn Broeder en Medekeizer VALENS, verſcheidene wetten, omtrent de Geestlijken, hun zekere voorrechten ſchenkende, of omtrent andere palen ſtellende, uit welke bleek, dat zij de rechten der Vorſten wisten te handhaven. Onder dezen is 'er eene merkwaardige wet aan den Biſchop van *Rome*, DAMASUS, in het jaar 370 gegeven, en in de Kerken dezer Hoofdſtad afgelezen (*), waar bij VALENTINIANUS den Geestlijken, en derzelver kinderen, ook die lieden, die zich *Ingetogenen*, (*Continentes*,) noemden, verbood, de huizen van weduwen, en weezen van het vrouwlijk geſlacht, te betreden, noch van dezelven geſchenken of erfenisſen te ontvangen, hetwelk hun alleen vrij zou ſtaan, van die vrouwen, die hunne naastbeſtaanden waren. Men ziet uit deze wet, hoe thans reeds de Christelijke Geestlijkheid, even gelijk te voren de Heidenſche Priesters, zich begon toe te leggen, om erfenisſen, onder den ſchijn van Godzaligheid, te bejagen (†).

Over

(*) *Cod. Theod. Libr.* XVI. *tit.* 2. *de Episc. Eccles. et Clericis leg.* 20.

(†) Men verg. GOTHOFREDUS. *Comm. ad h. l. p.* 54.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Over deze wet bezwaarde AMBROSIUS (*) zich bij den Keizer, niet ten aanzien der zaak zelve, maar omdat men deze bepaling alleen voor de Christelijke Geestlijkheid gemaakt had, terwijl men toeliet, dat de uiterſte wil eener Christelijke weduwe kracht had, ten behoeve van Heidenſche Priesters, maar niet ten behoeve der Dienaren van God. Nog nadruklijker ſpreekt HIËRONYMUS (†): „ Ik beklaag „ mij niet over de wet, bij welke aan de Geestlij„ ken en Monniken, door Christen-Vorſten, ver„ boden wordt, erfenisſen te aanvaarden; maar „ daar over, dat wij deze wet verdiend hebben." Ook van VALENS, Broeder van VALENTINIAAN I, insgelijks van den Keizer GRATIANUS, ontmoeten wij wetten, betreffende de Geestlijkheid, en derzelver vrijdom van burgerlijke lasten en dienſten, en de bepalingen daaromtrent; zelfs zijn 'er wetten van Keizer THEODOSIUS *den Grooten*, welke verder gaan, in éene wet bij voorbeeld, van het jaar 380 (§), doet hij de uitſpraak, dat zoodanige Bisſchoppen, die den Christelijken Godsdienst, of, uit onkunde, verwarden, of, door achteloosheid, vervalschten, ſchuldig zouden zijn aan de misdaad van heiligſchennis. In het jaar 390, gaf hij eene wet,

(*) *Epist. advers. Relation. Symmachi p.* 200. *Opp. Tom.* V. *Paris* 1642. *fol.* Vergel. *Sermo Dominica* XXII. *post Pentec. pag.* 96.

(†) *Ep.* II. *ad. Nepotian. p.* 9. *Tom.* I. *ed. Franc.*

(§) *Cod. Th. L.* XVI. *t.* 2. *de Episc. Eccl. et cler. l.* 25. *et Cod. Iuſt. L.* IX. *t.* 29. *de crim. Sacrileg. l.* 1.

wet, ten aanzien der *Diakonesſen*, en der vrouwen, die uit godvruchtigheid haar haair affneden (*), eene gewoonte, reeds door de Kerkvergadering te *Gangra* verboden, omtrent welke vrouwen de Keizer beveelt, dat zij niet in de Kerk noch tot den openbaren Godsdienst toegelaten zullen worden, als ook dat een Biſchop, zulks toegelaten of geduld hebbende, zelf afgezet, en uit de Kerk geſloten zal wezen. Omtrent de *Diakonesſen* bepaalt deze wet, dat geene vrouw tot eene *dienaresſe der Kerk* zal verkozen worden, dan die zestig jaren oud is, en gewenschte kinderen heeft, naar het voorſchrift van den Apostel: over deze, zo zij onmondig zijn, zal zij voogden ſtellen, en tot derzelver nadeel niets van haar goed, zelfs niet van klederen, goud, zilver, of juweelen, aan de Kerk of Geestlijkheid mogen ſchenken, bij haar leven, noch bij uiterſten wil. Behalven andere wetten, gaf de Keizer HONORIUS, bij eene wet, in het jaar 407 (†), aan de *Kerken* het voorrecht, om bijzondere *beſchermheeren* of *zaakwaarnemers*, (*advocati*,) te hebben, welke alles, wat de Keizer aan de Kerk vergunnen zou, aan de overheid bekend, en de voltrekking daar van werkſtellig maken zouden. Hij deed zulks, op bijzonder verzoek der Afrikaanſche Biſchoppen, op eene Kerkvergadering te *Karthago*, in

III. BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Cod. Th. de Epiſc. l.* 27. *Iuſt. de Epiſc. l.* 9. SOZOMEN. *Hiſt. Eccles.* VII. 16.

(†) *Libr.* XVI. *Cod. Th. t.* 2. *de Epiſc. l.* 38.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

in het jaar 407 beſloten (*). In deze wet worden de Geestlijken, *coronati*, (*gekroonden*,) genoemd, zoodat het toen reeds gebruiklijk ſchijnt geweest te zijn, dat de Geestelijken hun haair, in de gedaante van eene kroon, ſcheeren lieten (†). Bij de Grieken heetten deze verdedigers der Kerkelijke rechten, Ἔκδικοι of Ἐκκλησιεκδικοι. Te vooren werden 'er lieden uit den Geestlijken ſtand toe gebruikt, zoo als de Diakon CYPRIANUS bij EPIFANIUS (§), onder den naam προεδρος, ſchijnt voor te komen. Ook zijn, in vervolg van tijd, ſomtijds Ouderlingen en Kerkendienaars zoodanige gevolmagtigden der Kerken geworden (**). Merkwaardig is nog eene wet van Keizer HONORIUS, van het jaar 420 (††), bij welke aan allen, die in den Geestlijken ſtaat, welke voor de wereld onberispelijk behoort te zijn, (*probabilis ſeculo disciplina*,) leefden, verbood, denzelven ſtaat door de verkeering met zoogenoemde *Zusters* te bevlekken. Dit misbruik, waar van ons het oudſte bericht in de ſchriften van CYPRIANUS is voorgekomen (§§), had, niettegenſtaande hetzelve door Kerkelijke beſluiten meermalen afgekeurd was, en ver-

(*) *Acta Concilior. Tom.* I. *pag.* 911. *ſq. ed. Hard.*

(†) Gelijk GOTHOFREDUS aantoont uit eenige plaatzen van HIËRONYMUS *Ep.* 123. en AUGUSTINUS *Ep.* 33.

(§) *Hær.* 72. *pag.* 842. *Tom.* I. *ed. Petav. Col.*

(**) BINGHAM *Origg. Eccles. Vol.* II. *pag.* 63.

(††) *Leg.* 44. *C. Th. de Epiſc. et leg.* 19. *Cod. Juſt. eodem titulo.* (§§) III. *Deel*, *Bladz.* 194.

verſcheidene aanzienlijke Kerkleeräars zich daar tegen verzetten (*), voornaamlijk CHRYSOSTOMUS in twee Redenvoeringen, in de ééne aantonende, *dat Godgewijde Maagden*, (παρθενικαι,) *niet met mannen in gezelſchap leven mogen*, terwijl de andere tegen *die genen* ingericht is, *die zulke ongeöorloofde huishoudſters* hadden (†), bleef nog aanhoudend voortduuren.

De ongehuwde ſtaat der Geestlijken allengs ingevoerd, en ten dezen tijde ſterker aanbevolen.

Met meer vrucht en beteren uitſlag zou men waarſchijnlijk deze ergerlijke gewoonte beſtreden en te niet gemaakt hebben, indien men de vraag in behoorlijke overweging genomen had: of in de daad het huwlijk ſtreed met eene meer volmaakte deugd en Godzaligheid der Christenen? en of ongehuwd te leven volſtrekt eene wet voor de Leeräars zijn moest? Maar, de verkeerde en overdrevene begrippen van Christelijke Godzaligheid, en volmaaktheid derzelve, plijtten te ſterk voor dit laatſte, dan dat men niet daarömtrent, van tijd tot tijd, tot grooter ſtrengheid voortging. Tot hier toe was het huwlijk aan de Geestlijkheid niet verboden, men vond voorbeelden genoeg van Biſchoppen en Ouderlingen, die getrouwd waren, en gedurende hun ambt kinderen verwekten (§); evenwel, dewijl de achting voor den

(*) Bij voorbeeld GREGORIUS *van Nazianzus Carm.* III. *vs.* 96. HIËRONYMUS, die het *Agapetarum pestis*, en zulke vrouwen *hoeren van éénen man*, (*meretrices univiræ*) noemt. *Ep.* 22. *ad Euſtochium*, *de custodia Virginitatis p.* 90. *T.* I. *Opp. ed. Francof.* en anderen.

(†) *Tractat. et Opusc. T.* IV. *p.* 225. *ed. Francof.*

(§) CALIXTUS *Tract. de Conjugio Clericor. pag.* 209.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

den ongehuwden ſtaat meer en meer toenam, en de gewoonte op vele plaatzen medebragt, dat een ongehuwde Geestlijke alle verkeering met zijne vrouw afbrak, zoo was het onvermijdlijk, dat de Geestlijke ambten grootendeels met ongetrouwde perſonen bezet werden. ARKADIUS gebood zelfs, in eene bijzondere wet (*), dat, wanneer de Biſchoppen Geestlijken te kort kwamen, zij die uit de Monniken nemen moesten. In het gemeen was het de gewoonte, in de meeste gemeenten, tot Geestlijken te verkiezen, zulken, die nooit getrouwd waren geweest, of Monniken, of zulken, die met hunne vrouwen in onthouding leefden, of eindelijk zulken, die, na een eerſte huwlijk, beſtendig weduwnaars bleven (†). Men vindt wel, voegt EPIFANIUS hier bij, hier en daar *Ouderlingen*, *Kerkendienaars* en *laager Bedienden*, die bij hunne echte vrouwen kinderen verwekken; maar alleen daar, waar, uit hoofde van de verſlapping der menschlijke gemoederen, geene ſtrenge kerkentucht geöefend wordt; of, omdat men, wegens de menigte Geestlijken, die men nodig heeft, ook getrouwde lieden daar toe nemen moet. Onder die Leeräaren van dezen tijd, die het ongehuwde leven der Geestlijkheid

Franc. 1653. 4. JOHAN GOTTFR. KÖRNER *van den ongehuwden ſtaat der Geestlijken Bl.* 176. *Leipz.* 1784. 8.

(*) *Leg.* 32. *Cod. Theod. tit. de Episcop.*

(†) EPIFAN. *Hær.* 59. *pag.* 496. *et in fine Panarii pag.* 1103. *ſq.* HIËRONYM. *Epist. ad Pammach. pag.* 77. *Tom.* II. *ed. Francof.*

heid bevorderden, muntte inzonderheid uit de Roomſche Bisſchop SIRICIUS, die van het jaar 384 tot 398, deze gemeente beſtuurde. Deze bepaalde in eenen Brief, den oudſten, waar in Kerkwetten der Roomſche Kerk begrepen zijn, aan HIMERIUS, Bisſchop te *Tarraco* in *Spanje*, die zijnen voorzaat, den Bisſchop DAMASUS, in eenen Brief, over ſommige onderwerpen, de Kerkentucht betreffende, geraadpleegd had, verſcheidene bijzonderheden omtrent het huwlijk der Geestelijken, welke hij, in het algemeen, veröordeelt, en verſcheidene voorſchriften geeft, welke hij met het *aanzien van den Apostoliſchen ſtoel*, met bedreigingen en Kerklijke ſtraffen, aandringt (*). In denzelfden zin ſchreef één zijner naaste opvolgeren, INNOCENTIUS I, eenen Brief in het jaar 403, aan den Bisſchop VICTRICIUS van *Rothomagus*, (thans *Rouan*,) in welken hij, onder anderen, wil, dat niemand, die eene weduwe of eene van haren man geſcheidene vrouw getrouwd heeft, of in een tweede huwlijk getreden is, een Geestlijk ambt bekleden mag; alleen iemand, die eene Maagd getrouwd heeft, kan tot hetzelve toegelaten worden. Doch alle *Prieſters* en *Leviten* moeten voorts zich van de bijwoning met

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) Men heeft dezen Brief in de *Acta Concil. Harduin Tom.* I. *pag.* 847. *ſq.* en in *Conſtant Epistol. Rom. Pontif. Tom.* I. *pag.* 623. Nog ſchrijft men hem eenen Brief van gelijken inhoud aan de *Afrikaanſche Bisſchoppen* toe (*ap. Harduin. l. c. p.* 857.) doch aan welks echtheid getwijfeld wordt.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

met hunne echte vrouwen onthouden, omdat zij daaglijks met den Godsdienst bezig zijn (*). Op dezelfde wijze verklaarden zich verſcheidene Kerkvergaderingen, ten dezen tijde, omtrent de huwlijken der Geestlijken. De Bisſchoppen, in het jaar 390, te *Karthago* vergaderd, beſloten, *dat de Bisſchoppen, Ouderlingen en Kerkendienaars, zich van alle echtlijke bijwoning onthouden moesten* (†). Eene andere vergadering te *Karthago*, in het jaar 397, bepaalde (§), dat de *Voorlezers*, huwbaar geworden, trouwen, of zich tot eene geduurzame onthouding verbinden zullen. Men ziet uit dit alles, dat 'er wel nog geen volſtrekt algemeen verbod thans plaats had van het huwlijk voor de Geestlijken, maar dat men daar bij zoo vele zwarigheden maakte, dat, ſchoon het huwlijk der Geestlijken, in naam, nog bleef, het echter in de daad werd weggenomen, tot het, in het vervolg, volſtrekt verboden is geworden.

Vervolg van wetten.

Wij keeren weder, tot de wetten, door de Keizeren, in dezen tijd gegeven, uit welke blijkt, dat zij

(*) INNOCENT. I. *Epist. ad.* VICTR. *in Harduini act. Concil. Tom.* I. *pag.* 1000. *ſq.* Vergelijk zijnen Brief aan EXSUPERIUS, Bisſchop van *Toloſa* of *Toulouſe ibid. pag.* 1003. *ſq.*

(†) *Can.* 2. *in* HARDUIN. *Act. Concil. l. c. pag.* 951.

(§) *Can.* 19. *ibid pag.* 963. Men zie aldaar ook de beſluiten der Kerkvergadering van *Toledo* of *Toletum*, van het jaar 400, en *Augusta Taurinorum*, (*Turin*,) in het jaar 394. *l. c. pag.* 960, 990. *ſq.*

zij hun gezag over de Geestlijkheid hebben blijven handhaven. Dus beveelt eene wet van Keizer ARKADIUS, van het jaar 398 (*), dat de Geestlijken het *Hoofdgeld* betalen moeten, en in het jaar 399, verbood hij, dat de Geestlijken koophandel zouden drijven. Zij moesten, in het vervolg, *alleen Kooplieden of alleen Geestlijken* wezen (†). Bij gelegenheid van eenige onlusten en daar uit ontſtane brand te *Konſtantinopolen*, in het jaar 404, gaf deze Keizer ook bevel, dat de deswegens *gevangene Geestlijken* ontſlagen, geene oproerige Godsdienſtige vergaderingen buiten de Kerk van Geestlijken meer gehouden, en alle vreemde Biſchoppen en andere Geestlijken uit de gemelde Hoofdſtad verdreven zouden worden (§).

ten der Keizers, de Geestlijkheid betreffende.

Uit twee wetten van THEODOSIUS II (**), leert men eene nieuwe ſoort van laager Kerklijke of Geestlijke bediening kennen. Die dezelve waarnamen, heeten *Parabolani*, van een Grieksch woord, (παραβαλλεσθαι,) hetwelk betekent: *Zijn leven in gevaar ſtellen.* Van dit woord werden oudtijds zulken, die in de openbare kampplaatzen met de wilde beesten vochten, *paraboli* of *paraboldrii*, anders met den Latijnſchen naam *Bestiarii*, geheten.

Nieuwe Geestlijke bedieningen. *Parabolani.*

Doch,

(*) *Leg.* 33. *Cod. Theod. tit. de Episcopis leg.* 11. *Cod. Iuſt. eod. tit.*

(†) *Libr.* XIII. *Cod. Th. t.* 1. *de Luſtr. Coll. l.* 16.

(§) *Leg.* 37. *Cod. Theod. t. de Episc.*

(**) *Leg.* 42, 43. *Cod. Theod. tit. de Episc. leg.* 17, 18. *Cod. Iuſtin. tit. eod.*

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Doch, bij de Christenen ontstond thans onder dezen naam eene soort van lieden, die, zonder onderscheid, de oppassing, waarneming, en genezing der zieken, op zich namen, waar bij zij, in gevalle van besmettelijke ziekten, zich onbeschroomd aan het gevaar blootstelden. Uit de gemelde wetten blijkt, dat zij tot de Geestlijken gerekend werden, en dat zij thans, wegens hunne menigte en onrustigen geest, nodig hadden, door eene wet beteugeld te worden, bijzonder te *Alexandrië*, alwaar de ingezetenen klagten tegen hun hadden ingebragt, en alwaar zij, volgends de eerste wet van het jaar 416, tot een getal van 500 bepaald werden, welk getal echter volgends de tweede wet, van het jaar 418, op 600 gebracht werd, wordende zij tevens bij dezelve aan den Bisschop onderworpen, wiens gezag, op deze wijze, merklijk toenam (*).

Kopiaten.

Eene andere soort van Geestlijken of Kerkendienaren was, niet lang vóór dezen tijd, onder KONSTANTYN *den Grooten*, opgekomen, onder wien wij 'er ten minsten de eerste melding van ontmoeten. Deze heetten *Kopiäten* of *Arbeiders*, van een Grieksch woord, (κοπιασθαι, *arbeiden*,) en in laater tijden *Lecticarii*, van de baar, (*lectus*,) op welke zij de overledenen grafwaards droegen. Hunne bestemming toch was de bezorging der overledenen en derzelver begravenis. KONSTANTINUS had 'er te *Konstantinopolen* 1100 besteld, THEODOSIUS II,

(*) Men zie van hen GOTHOFRED. *ad. Cod. Theod. l. c.* en RITTER *Præf. ad. Cod. Theod. Tom.* IV. P. I.

II, verminderde dit getal tot 950, zedert werden zij daar *Collegiati* of *Decani*, (als leden van een gesloten *Gezelschap* of *Genootschap*, hetwelk ook zijne *beſtuurers* had,) genoemd. Zij genoten, gelijk de overige Geestelijken, onder welke zij eerst laater gerekend werden, vrijheid van lands dienſten, en van de belastingen op de inkomſten (*). Nog twee andere wetten van THEODOSIUS II, betreffen ook nog de Kerken en Geestlijkheid. Volgends de ééne van het jaar 403, moesten zelfs de *Kerken* het hare opbrengen tot het *maken en verbeteren, van ſtraaten, bruggen en dijken* (†), en de tweede van het jaar 424, ſchenkt aan de Kerk te *Theſſalonica*, de *vrijheid van de gewone belastingen*, welke anders de Geestlijken en Kerken, ten dezen tijd, niet hadden (§).

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Niettegenſtaande alle deze en dergelijke wetten het gezag en magt der Geestlijken meermalen bepaalden, evenwel won dezelve doorgaands daar bij meer, dan zij ſcheen te verliezen. Meer echter nam het gezag der

Rechtsgebied der Biſchoppen

(*) *Libr.* I. *Cod. Iuſt. t.* 2. *de Sacros. Eccl. l.* 4. *Coll. Juſtin. Novel.* 59. *Cod. Theod. Libr.* XVI. *t.* 2. *de Epiſc. l.* 15. *Libr.* XIII. *t.* 1. *de Luſtr. Collat. leg.* 1. *Libr.* VII. *t.* 20. *de veteran. l.* 12.

(†) *Libr.* XV. *Cod. Theod. t.* 3. *de itinere muniend. l.* 16. *Libr.* IX. *Cod. Iuſt. t.* 74. *de privil. omnis aug. l.* 4. *et l.* 7. *ejusd. Cod. t. de Sacros. Eccles.*

(§) *Libr.* XI. *Cod. Theod. t.* 1. *de Annona et trib. leg.* 33. *Libr.* X. *Cod. Iuſt. t.* 16. *de Ann. et trib. l.* 12. *et l.* 8. *Cod. ejusd. de Sacros. Eccles.*

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

der Geeſtlijkheid, bijzonder der Biſchoppen, ten dezen tijde, toe, door zeker *Rechtsgebied*, hetwelk hun toegekend, en door hen uitgeöefend werd. De eerſte Christen-Kerk nam, onder de Heidenſche Keizers, als een Genootſchap, kennis van het gedrag en de zeden van hare leden, en onderwierp derzelver misſtappen en ongeregeldheden aan Kerklijke tucht en ſtraffen. Ondertusſchen deed zulks het geheele Genootſchap, en niet de Leeräars alleen. Toen de Keizers Christenen werden, oefenden zij de hoogſte magt ook *in Kerklijke zaken* uit. KONSTANTYN *de Groote*, en zijne Zoonen, riepen, bij ontſtane verſchillen, Kerkvergaderingen bijëen, beſtuurden dezelven, en geene beſluiten dier vergaderingen hadden kracht, vóórdat zij van den Keizer bevestigd waren. Te gelijk echter lieten zij het onderzoek en de beſliſſing van vele zaken aan de Biſchoppen over, welke zij voorheen reeds begonnen hadden, in naam hunner gemeenten, op hunne vergaderingen te beſliſſen. Zelfs kregen de Biſchoppen thans het recht, om als ſcheidslieden in burgerlijke verſchillen, welke tot hen gebracht werden, uitſpraak te doen. Dit voorrecht der Biſchoppen werd ſpoedig met eenen bijzonderen naam, (*Episcopalis Audientia*, Biſchoppelijk verhoor,) aangewezen (*), en onderſcheiden van eigenlijk Rechtsgebied, (*jurisdictio*,) welke laatſte niet tot hen behoorde, maar waar van zij zich, vervolgends, allengs insgelijks meester wisten te maken.

In

(*) *Libr.* I. *Cod. Iuſt. t.* 4.

In zaken van geloof, den Godsdienst en Kerk betreffende.

In de eerſte plaats werden tot dit Biſchoppelijk gehoor en beſlisſing gebracht, zaken, die *het geloof*, *den Godsdienst*, en *de Kerk* betroffen. Uit eenen Brief van AMBROSIUS (*), zien wij, dat Keizer VALENTINIANUS I, zulks zelfs door eene wet aan hun bevestigd had. Deze Biſchop, door VALENTINIANUS II, aan het Hof ontboden, om zijn verſchil met den *Ariäanſchen* Biſchop AUXENTIUS, voor den Keizerlijken Geheimraad, (*in Conſiſtorio*,) te laten beſlisſen, weigerde aan dit bevel te gehoorzamen, zich beroepende, op de ſchikkingen door 's Keizers Vader, niet alleen mondelijk, maar ook bij eene uitdruklijke wet, gemaakt, dat verſchillen, het geloof of eenen Geestlijken betreffende, door zulken moesten beſlist worden, die een gelijk ambt en gelijk recht hadden. En, wanneer in het gemeen een Biſchop beſchuldigd werd, zou het onderzoek geſchieden door een Gerichtshof van Biſchoppen. In andere wetten, werd het onderſcheid min of meer duidlijker bepaald, tusſchen zaken, den Godsdienst betreffende, welke aan de Biſchoppen geächt werden te behooren, en andere zaken, van welke de gewone richters kennis droegen, of die den Staat aangingen, en welke naar de gewone wetten beſlist moesten worden (†).

De

(*) *Epist. Libr.* II. *Epist.* 13. *pag.* 203. *Tom.* V. *Opp. Paris.* 1642. *fol.*

(†) Men zie daar toe na eene wet van VALENTINIANUS III, van het jaar 452. *Nov.* XII. *pag.* 127. *Tom.* IV. *Part.* II. *Cod. Theod. ed. Ritt.*

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Omtrent de Kerketucht.

De invloed, welken de Bisschoppen zich verworven hadden, werd, in spijt van alle bepalingen der Keizerlijke wetten, gehandhaafd en vergroot, door de *Kerkelijke tucht* en *straffen*, welke zij daar bij oplegden, aan welke de Vorsten zelve, uit ijver voor den Godsdienst, zich onderwierpen, en die zich tot zoo vele misdaaden, en onderwerpen, zelfs burgerlijke, bij voorbeeld, het huwlijk, uitstrekten, dat daar door de onderscheidingen der wetten, tusschen *Kerkelijke* en *Burgerlijke* misdaaden, vaak geheel nutteloos gemaakt en te leur gesteld werd; terwijl de Keizers, naar het schijnt, niets konden of durfden ondernemen, om dezen invloed, welke bij de meeste Christenen reeds zoo eerwaardig geworden was, te beperken.

Als scheidslieden ook in burgerlijke verschillen.

Veeleer vergunden zij aan de Bisschoppen het recht, om als *scheidslieden*, en *goede mannen*, zelfs in *burgerlijke zaken*, beslissende uitspraak te doen, wanneer zij door de twistende partijën daarom verzocht werden; ook werd den Overheden gelast, aan zoodanige uitspraken der Bisschoppen de hand te houden, en die ten uitvoer te doen brengen. Ook dit had, onder de Christenen, eenen ouderen oorsprong, doordien zij naamlijk, onder de Heidenen, vrijwillig hunne verschillen, door verstandige Christenen, Ouderlingen en Leeräars, hadden laten beöordeelen, naar den raad van den Apostel, 1. *Kor.* VI. 4., hoedanige beöordeelingen de Bisschoppen allengs aan zich getrokken hadden, en thans, gesterkt door het gezag der wetten, uitöefenden; alhoewel hun dit dikwijls zoo veel werks ver-

verſchafte, dat zij 'er zelve zich ten ſterkſten over beklaagden (*), evenwel overreedden zij zich zelven en de overige Christenen, dat dit tot hun ambt behoorde, uit hoofde van het voorſchrift des Apostels. In het begin der vierde eeuw werd echter dit gezag der Biſchoppen door verſcheidene wetten der Keizeren binnen zekere palen gebragt, zoodat het zich enkel tot *Burgerlijke*, maar geenszins tot *lijfſtraffijke* zaken, mogt uitſtrekken. III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Daarënboven hadden de Biſchoppen inzage in verſcheidene zaken, welke eigenlijk tot de gewone Overheid behoorden, het zij, omdat men geloofde, dat de gronden van beſliſſing daarbij uit den Godsdienst ontleend moesten worden, of dat de Keizers het aan de Geestlijkheid, als een *voorrecht*, overlieten. Tot de eerſte ſoort behoorde het *huwlijk*, en het geen daar toe betrekking heeft. Reeds vroeg hadden de Christelijke Leeräars het huwlijk als *heilig* beſchouwd, en wanneer de Apostel PAULUS, (*Efez.* V. 32.) hetzelve als eene *verborgenheid*, als een *geheimzinnig beeld* van verhevener zaken, beſchouwde, had de oude *Latijnſche* Overzetter daar het woord *Sacramentum*, (*eene heilige ſchikking* of Huwlijkszaken.

(*) AUGUSTIN. *de Opere Monachorum Cap.* 37. *Tom.* VI. *pag.* 365. *ed. Bened. Antverp. Enarrat. in Pſalm.* 118. *Serm.* 24. *Tom.* IV. *Opp. pag.* 1004. AMBROS. *Libr.* VI. *p.* 49. *pag.* 307. Men vergelijke JOHAN LE GENDRE *Epiſcopale judicium adverſus calumnias Jac. Gothofredi acerrime defenſum, et ab omni falſi ſuſpicione pleniſſime vindicatum pag.* 68. *Paris.* 1690. 4to.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

of *verördening*,) geſteld, welk woord naderhand zoo misbruikt is geworden. De Leeraars der Chriſtenen hadden reeds vroeger bepaald, dat zij, die een huwlijk wilden aangaan, zulks aan de gemeente moesten bekend maken; zij hadden de tweede huwlijken, en de huwlijken met Heidenen of Joden, als ook met Ketters, als ongeöorloofd en zondig verworpen; de echtſcheiding, alleen in geval van overſpel, toegelaten, en eindelijk, ten nadeele van het huwlijk, den ongehuwden ſtaat ten hoogſten aangeprezen, en dezen aan de Geestlijkheid allengs eigen zoeken te maken... Deze bepalingen hadden haren invloed op de wetten der Keizeren, omtrent dit onderwerp, dus ſchafte KONSTANTYN *de Groote* de alöude Romeinſche wet tegen den ongehuwden ſtaat af, en zijne opvolgers verboden de huwlijken tusſchen Joden en Christenen. Huwlijken tusſchen Broeders en Zusters Kinderen waren tot de tijden van THEODOSIUS *den Grooten* geöorloofd. AMBROSIUS hield deze huwlijken voor bloedſchendig en ſtrijdig met de Godlijke wetten (*), en Keizer THEODOSIUS verbood ze, op ſtraffe van ballingſchap, en brandmerken, HONORIUS verzachtte deze ſtraffen, in verbeurdverklaring der goederen, met bijvoeging, dat de kinderen, in zoodanigen echt verwekt, voor onëcht zouden gehouden worden (†). ARKADIUS trok de verbeurdver-

(*) AMBROS. *Epist.* 49. *Libr.* VI. *Tom.* V. *pag.* 307.

(†) *Libr.* III. *Cod. Theod. tit.* 10. *Si nuptiæ ex reſcripto pet. leg,* 1.

verklaring in, maar verklaarde de kinderen voor onecht (*). AUGUSTINUS (†), en ATHANASIUS (§), vonden niets ongeöorloofds in deze huwlijken, en ARKADIUS trok de oude wetten tegen dezelve weder in (**).

De eerbied voor de Geestlijkheid klom, in het begin der vijfde eeuw, zoo hoog, dat de *wetten* en *Overheden* zelve, niet min dan ongelukkigen en weerlozen, tot der Bisſchoppen hulp en aanzien geweezen werden. Dus gebood HONORIUS (††), dat, wanneer ſlaven van hunne Heeren openlijk verſtoten werden, die genen, die hen zouden aannemen, hunne eigenaars zouden wezen, indien zij daar van een geſchrift, door den Bisſchop der plaats, als getuige, hadden laten tekenen. Eenige jaren te vooren had dezelfde Keizer bevolen (§§), dat, wanneer ongelukkige onder de Barbaarſche volken gevangenen, tot hunne vaderlijke bezittingen wederkeerden, de Bisſchoppen zorgen zouden, dat niemand hen daar in verhinderde. In deze wet worden de Bisſchoppen, bij uitnemendheid, *Christenen* genoemd, hetwelk ook in andere wetten van dezen tijd niet ongewoon is. Volgends een bevel van

Beſcherming van ongelukkigen enz.

THEO-

(*) *Libr.* III. *Cod. Th. t.* 12. *de incest. nupt. l.* 3.
(†) *De Civit. Dei Libr.* XV. *Cap.* 16.
(§) *Synopſ. SS. pag.* 137. *Tom.* II. *ed. Benedictin.*
(**) *Libr.* V. *Cod. tit.* 4. *de nupt. leg.* 19.
(††) *Libr.* V. *Cod. Theod. tit.* 6. *de expoſitis, leg.* 2.
(§§) *Libr.* V. *Cod. Theod. tit.* 5. *de poſtlim. leg.* 2. *Libr.* VIII. *Cod. Juſtin. tit.* 51. *de poſtlim. leg.* 20.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

THEODOSIUS II, van het jaar 428, werden jonge Dochters en Maagden, welke door hare Vaders of Heeren, vuilgewins halven, tot ontucht gedwongen werden, niet alleen tot de Richters, maar ook aan de Bisschoppen gewezen, om hulp te vragen tegen dit geweld (*).

Voorspraak voor gevangenen

Zelfs omtrent *misdadigers*, die zich in gevangenisſen bevonden, droeg HONORIUS, toen hij, in het jaar 409, aan de Richters gebood, om *des Zondags de gevangenen uit de gevangenisſen* voor zich te laten brengen, en dezelve af te vragen, hoe zij behandeld werden, aan de Bisschoppen op, om de Richters aan hunnen pligt in dezen te herinneren (†). Ook brachten de Bisschoppen en Geestelijken, in het gemeen, meermalen, hunne *voorspraak* in, ten behoeve van misdadigen, om derzelver straffen te verzachten. Dit scheen voor hun eerwaardig ambt te voegen, men durfde hunne voorspraak naauwlijks afslaan, en hun aanzien rees daar door bij het volk te hooger. De *Monniken* en *Kluizenaars*, die wegens hunne Heiligheid vermaard waren, en den naam van wonderdoeners hadden, maakten inzonderheid van zoodanige voorspraak hun werk. KONSTANTYN *de Groote* had eenen soldaat van zijne lijfwacht ter dood veröordeeld. Toen deze met ketenen beladen in de gevangenis gebracht werd, verzochten velen den Monnik EUTYCHIANUS,

(*) *Libr.* XV. *Cod. Theod. tit.* 8, *de Lenonib. l.* 2.

(†) *Libr.* IX. *Cod. Theod. tit.* 3. *de Custod. reor. l.* 7. *Cod. Iuſtin, tit.* 4. *de Episcop. leg.* 9.

NUS, van de gezindte der *Novatiänen*, die in de nabuurſchap leefde, en door zijne wonderen zelfs bij den Keizer bekend was, om door zijne voorſpraak den gevangenen te redden. Hij beloofde het, maar hem onder het oog gebracht wordende, dat zijne voorſpraak te laat zou komen, indien hij zich eerst tot den Keizer wendde, verzocht hij de Kerkermeesters, den misdadiger te ontſlaan, en als zij dit weigerden, ging hij in perſoon in den Kerker, waar van de deuren zich van zelf voor hem openden, gelijk de kluiſters van den gevangenen afvielen. En nu reisde EUTYCHIANUS naa *Konſtantinopolen*, en verwierf van den Keizer ligtlijk de vergiffenis voor den misdadiger (*). Bij een oproer te *Antiöchië*, onder de regering van THEODOSIUS *den Grooten*, bad de Biſchop FLAVIANUS om genade voor de inwoners dezer ſtad. Voornaamlijk kwamen de Monniken, van het nabuurig gebergte, bij geheele hoopen in de ſtad, en zaten geheele dagen lang voor de deuren van het Raadhuis, gereed, om de gevangenen met geweld te bevrijden, als zij ter dood geleid zouden worden. Zij verwierven hier door van de Richters opſchorting van de uitvoering van het vonnis, opdat zij hunne voorſpraak bij den Keizer zouden inbrengen, tot wien zij eerst in perſoon reizen wilden, maar wien zij, vervolgends, een verzoekſchrift aanboden. CHRYSOSTOMUS, die dit geval uitvoerig beſchrijft (†), noemt dit gedrag eene groot-

(*) SOCRATES *Hist. Eccles.* I. 13.

(†) *Orat.* XVII. *ad Antiochen. pag.* 172. *ſq. Tom.* II. *Opp. ed. Benedict.*

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

grootheid van ziel, en prijst tevens de Leeraaren der gemeente aldaar, omdat zij gewillig geweest waren, om hun leven voor de gevangenen op te offeren. Velen van hun, zegt hij, hielden, met eigene handen, de Richters tegen, en lieten hen niet eer op het Raadhuis gaan, voordat zij hun een gunſtig vonnis beloofd hadden; die dit weigerden, ſpraken zij vrijmoedig aan, maar hun, die een gewenscht antwoord gaven, kuschten zij de handen, en omhelsden zij de knieën. AMBROSIUS, voorzichtiger dan CHRYSOSTOMUS, zelf gewoon den liefdepligt van voorſpraak te oefenen (*), prees denzelven ook den Biſschoppen aan, doch met bijgevoegde vermaning, om eenen ter dood veröordeelden ſlechts dan van den dood te verlosſen, wanneer 'er geene verwarring uit ontſtaan kon; niet uit praalzucht, meer dan uit medelijden, opdat wij niet grooter wonden ſlaan, zegt hij (†), wanneer wij kleine zoeken te genezen. Doch de gewelddadigheid, met welke andere Geestlijken, en voornaamlijk Monniken, hunnen onbezonnen ijver ondersteunden, noodzaakte de Keizers, om door ſtrenge wetten daar tegen te voorzien. Dus gebood THEODOSIUS *de Groote*, in het jaar 392, den Overheden niet te dulden, dat een *veröordeeld misdadiger*, wiens misdaad geen verder beroep op hooger Rechtbank duldde, *door de geestlijken aan de uitvoering van*

(*) PAULINI *Vit.* AMBROS. *p.* 86, 88. *ed. Paris.* 1642.

(†) *De Officiis Libr.* II. *Cap.* 21. Op gelijke wijze handelde AUGUSTINUS *Ep.* 133, 134. *T.* II. *Opp. p.* 300.

van het vonnis onttrokken zou worden (*). Doch zoo min bekreunde men zich hier aan, dat ARKADIUS, in het jaar 398, dit andermaal verbieden moest. Het ging zoo ver, zegt de Keizer, dat het meer naar openlijken krijg en oproer, dan naar eene gerichtelijke handeling geleek. Evenwel vergunde hij te gelijk den Bisschoppen, den beschuldigden, zoo lang het nog tijd was, door beroep op hooger Rechtbanken, te hulp te komen, indien de Richters aan dezelve geen behoorlijk recht deeden wedervaren (†).

Het recht van vrijplaatzen.

Van ouds waren bij Jooden en Heidenen, *vrijplaatzen* bekend, waar ongelukkigen den toevlucht konden nemen en bescherming vonden. Ook deze gingen tot de Christenen over (§), doch zoo veel goeds dezelve, wel bepaald, in sommige gevallen, konden aanbrengen, zoo groot was weldra het misbruik derzelven, dat de Keizers genoodzaakt waren, daar in te voorzien. Eene wet van THEODOSIUS *den Grooten*, van het jaar 392 (**), gebood, dat zij, die, lands belastingen schuldig zijnde, in de Kerken den toevlucht namen, of terstond daar uit zou-

(*) *Libr.* IX. *Cod. Th. tit.* 40. *de pœnis l.* 15. *Libr.* IX. *Cod. Th. t.* 36. *Quor. Appellat. non recip. leg.* 31.

(†) *L.* 16. *Cod. Th. de pœnis Libr.* XI. *tit.* 30. *de Appellat. l.* 57. *Libr.* I. *Cod. Iust. t.* 4. *de Episc. Audient. leg.* 6. *Libr.* VII. *tit.* 63. *de Appellat. leg.* 29.

(§) Men zie GOTHOFREDUS *Comment. ad. leg.* IX. *C. Thcod. tit.* 45. *de his qui ad Eccles. confug. leg.* 1.

(**) *L. c. Cod. Theod.*

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zouden gehaald worden, of dat de Biſchoppen, die hen verborgen hadden, voor hen betalen zouden. Dus verbood ARKADIUS dezen toevlucht in het jaar 397, aan de Jooden, gelijk wij hier voor (*) gezien hebben; en in het jaar 398, aan alle ſoorten van *ſchuldenaren*, zelfs al werden zij tot Geestlijken gewijd, of anders van de Geestlijken in beſcherming genomen (†). Misſchien was het deze wet, van welke SOCRATES (§) en SOZOMENUS (**) gewagen, als door hem op aanraden van zijnen Staatsdienaar EUTROPIUS gegeven, dat de Kerken geene vrijplaatzen meer zijn, en dat de genen, die daar hunnen toevlucht namen, 'er uitgehaald zouden worden. EUTROPIUS was, intuſſchen, de eerſte, die, door deze wet, zijnen toevlucht miste. In ongenade des Keizers gevallen, vluchtte hij in eene Kerk, en de Keizer beval, hem uit dezelve te halen, doch CHRYSOSTOMUS verleende hem beſcherming, door hem te vergunnen, zich bij den Altaar, die de heiligſte plaats der Kerk geächt werd, te onthouden, en als de ſoldaten met onſtuimigheid op EUTROPIUS dood aandrongen, hield CHRYSOSTOMUS voor eene verbazende menigte volks eene Leerreden van zonderlingen inhoud. Desniettegenſtaande werd EUTROPIUS uit de Kerk gehaald, en vervolgends naa *Cyprus* gebannen, alwaar hij, kort daar na, op aan-

(*) *Bladz.* 112.

(†) *L.* 3. *Cod. Theod. eod. tit. Coll. l.* 16. *de poenis l.* 57. *de appell. l.* 33. *de Episc.*

(§) *Hist. Eccles.* VI. 5. (**) *Hist. Eccles.* VIII. 7.

aanſtoken van den Veldheer GAINAS, ter dood werd gebracht, alhoewel men hem, het leven, bij eede, had toegezegd (*). De wet van ARKADIUS bleef dus, naar het ſchijnt, in kracht, maar zijn Zoon THEODOSIUS II verleende dit recht van vrijplaats op nieuw, in het jaar 431, aan de Kerken (†). Tot deze wet gaf, volgends SOCRATES (§), de ſtoutheid van eenige uitheemſche ſlaven van eenen zeer aanzienlijken man te *Konſtantinopolen* aanleiding, die de wreedheid van hunnen meester, met het zwaard op zijde, in eene Kerk ontvluchtten, alwaar zij met het zwaard in de hand zich om den Altaar ſchaarden, gereed om zich te verdedigen, ja zelfs eenen Geestlijken doodden, en eenen anderen verwondden, tot zij, eindelijk, na eenige dagen, zich zelven ombrachten. Dit geval gaf aanleiding, dat de Keizer gebood, dat het recht van *vrijplaats* eener Kerk zich zou uitſtrekken, tot derzelver geheelen omvang, bevattende ook de aangebouwde huizen, gangen, hoven, tuinen, baden enz. Maar tevens zou niemand zich vermeten, met wapens voorzien, daar den toevlucht te nemen. De Keizer voegt 'er bij, dat hij zelf zijne wapens en lijfwacht voor de Kerk laat blijven, zelfs bij den ingang den

(*) CHRYSOSTOM. *Homilia in Eutrop. Opusc. Tom.* IV. *p.* 481. SOCRAT. *et* SOZOM. *ll. cc.* ZOSIM. *H. L.* V. *p.* 312.

(†) Men heeft deze wet nog in het Grieksch en Latijn *Libr.* IX. *Cod. Theod. t.* 45. *de his qui ad Eccl. conf. l.* 4. *et. L.* III. *C. Th. p.* 395. *ed. Ritt. L.* I. *C. Iuſt. t.* 12. *l.* 3.

(§) *Hist. Eccles.* VII. 33.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476

den Keizerlijken Hoofdwrong, of *diadema*, afleggende, en niet tot den Altaar naderende, dan op het oogenblik, als hij daar zijne gaven bracht, dewijl hij zich niets van de daar tegenwoordig zijnde Godheid wilde aanmatigen. In het volgende jaar 432, gaf hij aan deze wet nog nadere bepalingen (*).

Geestlijk Gerichtshof.

Een ander voorrecht der Geestlijken, hetwelk hun aanzien vergrootte, was, dat zij een eigen *Gerichtshof* hadden, (*Forum Eccleſiaſticum*,) gelijk reeds Keizer KONSTANTIUS, in het jaar 355, eene wet had gegeven (†), dat een Biſchop nergens anders dan voor andere Biſchoppen, dat is, voor Kerkvergaderingen, te recht zou ſtaan. Evenwel niettegenſtaande deze en meer andere wetten van volgende Keizers, vrij algemeen, over dit onderwerp ſpreken, ſchijnt nogthans uit andere te blijken, dat de Keizers dit alleen van Kerkelijke en Godsdienſtige beſchuldigingen verſtaan wilden hebben (§). Doch, wel-

(*) *L.* 5. *Cod. Theod. de his qui ad Eccles. confug. l.* 4. *Cod. Iuſt. eod. tit.* Verg. nog eene wet van Keizer HONORIUS in het Westen, van het jaar 414. *leg.* 2. *Cod. de his qui ad Eccles. cet.*

(†) Zie ons IVde *Deel*, *Bladz.* 259.

(§) Dus is 'er eene wet van HONORIUS in het jaar 412. (*l.* 41. *Cod. Theod. de Episc. Eccles. et Cler.*) welke onbepaald zegt, dat de Geestlijken alleen voor de Biſchoppen beſchuldigd moeten worden. Schoon hij in het jaar 399 bepaald had (*Libr.* XVI. *Cod. Theod. tit.* 11. *de Relig. l.* 1.) dat enkel zaken van den Godsdienst door de Biſchoppen, maar andere verſchillen door de

welke ook de mening der Keizeren ware, men vindt, om dezen tijd, reeds ſpooren genoeg, dat de Geestlijken zich aan alle Burgerlijke Gerichtshoven hebben zoeken te onttrekken. De derde algemeene Kerkvergadering te *Karthago*, in het jaar 397, eene andere *Afrikaanſche* Kerkvergadering, in het jaar 407, enz. (*), beſloten, hoofdzaaklijk, dat elk Biſchop, Ouderling, of Geestlijke, die zijne verſchilzaken door Burgerlijke Richters liet beoordeelen, zijn ambt verliezen zou. En op eene andere vergadering te *Karthago*, in het jaar 401, werd beſloten, dat het niemand vrij zou ſtaan, de verdediging van eenen Biſchop of Geestelijken, die wegens eenige misdaad door een Geestlijk of Biſchop-

de Overheid zouden beoordeeld worden. Zoo is 'er eene wet van VALENTINIAAN III, of liever van zijne Moeder en hare Staatsdienaren, in het jaar 425, dat de Geestelijken, welke de tegen-Keizer JOANNES, kort te voren, zonder onderſcheid, voor Wereldlijke Richters getrokken had, alleen voor de Biſchoppelijke Rechtbank, (*Episcopalis Audientia*) ſtaan zouden, dewijl het ongeoorloofd zij, dat de dienaars van een Godlijk ambt aan het oordeel van Wereldlijke Magten onderhevig zouden wezen. (*l.* 47. *Cod. Theod. de Episc. Eccl. et Cler.*) Maar, in vervolg van tijd, in het jaar 452, maakte ook deze Keizer de bovengemelde onderſcheiding. (VALENT. *Novel.* 12. *pag.* 127. *Cod. Theod. Tom.* VI. P. II.

(*) *Conc. Carth.* III. *Cap.* 9. *ap. Hard. Concil. Tom.* I. *pag.* 962. *et in Cod. can. Eccles. Afr. Cap.* 15. *ibid. pag.* 874. *Cap.* 104. *pag.* 913. *etc.*

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

schoppelijk Gerichtshof gevonnisd was, op zich te nemen (*).

De Geestelijken konden thans niet meer dulden, dat men zich van de vonnissen van Kerkvergaderingen op den Keizer of de Wereldlijke Overheid beriep. Eene Kerkvergadering te *Antiochië*, in het jaar 341, had daaromtrent reeds een streng besluit genomen (†), gelijk een gezegde van KONSTANTYN *den Grooten*, in een voorgaand Deel (§), bijgebracht, den Geestelijken straf in de hand werkte, en van hen wel opgemerkt werd (**).

De Geestelijken dulden geen beroep op Wereldsche Rechtbanken.

Men vindt nog wel, van tijd tot tijd, voorbeelden, dat Burgerlijke Richters in zaken, de Geestelijkheid betreffende, geöordeeld, en hen zelfs, even als andere Burgers, gestraft hebben. Zoo liet de Stadhouder van *Rome*, in het jaar 366, de deelpligtigen aan het schandelijk oproer, bij de verkiezing van eenen Bisschop, Geestelijken zoo wel als Leeken, straffen (††). Doch zulke gevallen werden, van tijd tot tijd, zeldzamer, zedert de Bisschoppen, met AM-

(*) *Conc. Carth.* V. *ap. Hard. l. c. pag.* 987. *etc.*

(†) *Concil. Antioch. Cap.* 12. *p.* 598. *ap. Hard. l. c.*

(§) IVde *Deel*, *Bladz.* 139.

(**) OPTAT. *Milevit. de Schism. Donatist. Libr.* I. *Cap.* 35.

(††) SOCRAT. *Hist. Eccles.* IV. 29. Vergelijk ook hier voor *Bladz.* 237. een dergelijk voorbeeld. Behalven anderen bij HILAR. *Libr. contra Auxent. pag.* 597. *Tom.* II. en AUGUSTINUS *adv. Crescon. Libr.* III. *Cap.* 56. *Libr.* IV. *Cap.* 4. *Tom.* IX. *Opp.*

AMBROSIUS, openlijk en eenparig beweerden, dat de Keizers en Wereldlijke Overheden in Kerklijke zaken niets te bevelen hebben, hoe zeer zij te voren den *Donatisten* dezelfde ſtelling kwalijk genomen hadden (*). Zelfs maakte men het beſchuldigen en vonnisſen van eenen Geeſtelijken, in het algemeen, moeilijk, waar over HIËRONYMUS zelf luid klaagt (†). „ Het is moeilijk," zegt hij, „ eenen Biſchop te beſchuldigen. Want men ge„ looft het niet, als hij gezondigd heeft; en men „ ſtraft hem niet, wanneer hij 'er van overtuigd „ wordt." In *Afrika* had men vaſtſtellingen gemaakt, dat, indien een *Biſchop*, buiten den tijd der jaarlijkſche Kerkvergaderingen, beſchuldigd werd, zulks bij den *Primaat* zijner Provintie moest geſchieden, die *twaalf Biſchoppen* benoemen moest, om 'er met hem over te oordeelen. Over eenen *Ouderling* of *Prieſter* moesten *vijf* of *zes*, en over eenen *Diakon*, *twee* of *drie Biſchoppen* oordeelen (§). Ook matigden zich enkele Biſchoppen het recht aan, om over de Ouderlingen hunner gemeente een vonnis uit te ſpreken, hetwelk hun vooräl van de laager Kerkbedienden niet betwist werd. Verders, maakte men omtrent de genen, die eenen Geeſtelijken beſchuldigen wilde, vele bepalingen.

(*) OPTAT. *Milevet. l. c. Libr.* III. *Cap.* 3.

(†) *Comment. in Eccleſiaſt. Cap.* 8. *pag.* 70. *T.* VII.

(§) *Concil. Carth.* II. *Cap.* 10. *pag.* 953. *ap. Hard. Tom.* I. *Conc. Carth.* III. *Cap.* 7-8. *ib. pag.* 961. *Cod. Can. Eccles. Afric. Cap.* 12, 19, 20. *ib. p.* 871, 875.

III BOEK VI Hoofdst. in C. G. Jaar 363. tot 476.

gen. Onder anderen nam *de tweede Oecumenische*, (*algemeene*,) of *eerste Konstantinopolitaansche Kerkvergadering*, in het jaar 381, daaromtrent een zeer uitvoerig besluit. Indien iemand persoonlijke bezwaren tegen eenen Bisschop had, kon hij zonder verder onderzoek tot de beschuldiging toegelaten worden. Maar, in een Kerklijk vergrijp mogt geen Ketter een' rechtzinnig Bisschop beschuldigen, ook niemand, die zich van de *Katholijke* Kerk gescheiden had, al ware hij Rechtzinnig, ook niemand, die over eenige zaak gevonnisd, of in den ban gedaan was, het zij Geestlijke of Leeken, insgelijks niemand, die zelf onder beschuldiging stond enz (*). Zóo ver gingen zelfs de Geestlijken reeds, ten dezen tijde, dat zij de Wereldlijke Overheid tot uitvoerers van hunne vonnisen poogden te maken. Dus was te *Antiöchië* besloten, dat Geestlijken, die zich van hunnen Bisschop afzonderden, en eigene gemeenten oprichten, indien zij aan de vermaningen geen gehoor gaven, door de Wereldlijke magt genoodzaakt zouden worden (†). Zelfs zeide GREGORIUS *van Nazianzus*, eenen Keizerlijken Stadhouder, in eene Predikatie, openlijk in het aangezicht, dat de Geestlijkheid ook eene magt en Richterstoel, (δυναστεια και βημα,) bezit, waar aan de Wereldlijke magt naar de wet van CHRISTUS onderworpen is (§). Hoe

(*) *Cap.* 6. *pag.* 812. *ap. Hard. l. c.*

(†) *Concil. Antioch. Cap.* 5. *pag.* 596. *ap. Hard.*

(§) *Orat.* XVII. *pag.* 271. *Tom.* I. *Opp.* Verders zie men over het Kerklijk Rechtsgebied, deszelfs oorsprong

Kerkregering.

Hoe zeer alle de Leeräars der Christenen oorſpronglijk onderling gelijk, en geene beheerſchers, maar *Opzieners*, *Leeräars* en *Dienaars* der Kerk waren, al ſpoedig echter matigden zij zich eene wezenlijke regering en beſtuur der gemeenten aan, waar toe de namen van *Voorſtanders*, *Beſtuurers*, *Hoogepriesters* enz., al vroeg misbruikt werden; ORIGENES noemt reeds de Biſchoppen *de Overheden der Stad Gods* (*), welke hij met de Wereldlijke Overheden vergelijkt. Na dat de Keizers Christenen waren geworden, vormde zich dit Kerklijk beſtuur of regering, en weldra ontſtond een *Geestelijk Gebied*, of *Staat*, te midden van den *Burgerſtaat*, en van dezen geheel afgeſcheiden. De eernamen der Biſchoppen werden menigvuldiger en grootſcher. Men noemde hen *Vorſten der Kerk* (†). CHRYSOSTOMUS vergelijkt zelfs (§), de *Geestlijken* en hunne *Toehoorers* met *Regenten* en *Onderdanen*. Het woord *Heilige* of *Geestelijke Regering*, of *Priesterregering*, (ἱεραρχία,) kwam echter eerst recht in gebruik, nadat een bedrieger, onder den naam van DIONYSIUS *Areopagita*, in de laatſte tijden der vijfde eeuw, zijn Boek geſchreven had *de Hierarchia Eccleſiaſtica*.

Zelfs

ſprong en voortgang, ten dezen tijde, JAC. GOTHOFREDUS en andere Schrijvers bij SCHRÖCK *Kirch-Geſch.* VIII. *Th. S.* 73. *f.* (*) *Contr Cels. L.* III *p.* 129. *ed. Spenc.* (†) EUSEB. *Hist. Eccles.* VI. 28. HIËRONYM. *Comment. in Pſ.* XLV. *Tom.* VIII. *p.* 55. *in Jer.* III. 14. V. 11. (§) *De Sacerdot.* III. 14.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Onderſcheiden rang der Biſchoppen, Metropolitanen enz.

Zelfs kregen de Biſchoppen onderling eenen onderſcheidenen rang, zoo door de nadere verbindtenis tuſſchen de gemeenten in het Romeinſche Rijk, door het aanzien, hetwelk ſommige Biſchoppen ten Hove bij de Christen-Keizers verkregen, door de Kerkvergaderingen, bijzonder de *algemeene*, in welke kleiner Biſchoppen, allengs, afhanglijk werden van de voorzittende en meer vermogende, tot men eindelijk de geheele inrichting en regeringsvorm van het Rijk in de Kerk navolgde en overnam. Reeds op het einde der tweede en het begin der derde eeuw, begonnen zich de Biſchoppen der hoofdſteden, (*Metropolis*, van daar *Metropolitanen* genoemd,) boven de overige Biſchoppen van hun Gewest of Provintie te verheffen. Zij riepen de Kerkvergaderingen van het Landſchap bijëen, zaten daar in voor, en verzonden derzelver beſluiten. De overige Biſchoppen des Landſchaps werden door den *Metropolitaan*, of in zijnen naam, ingewijd; bij ontſtane verſchillen wendden deze zich eerst tot den *Metropolitaan*, en in het gemeen waakten zij over de Kerkelijke wetten en derzelver uitöefening in het gantſche Landſchap. Zij droegen ook den naam van *Primæ Sedis Episcopi*, *Primates*, πρωτοι, κεφαλαι, εξαρχοι της επαρχιας. Zelfs werd de *Metropolitaan* van *Alexandrië Aardsbiſchop*, (Αρχιεπισκοπος,) genoemd, welke titel ook, in de vijfde eeuw, aan de Biſchoppen van *Rome*, *Antiöchië*, en meer andere, werd medegedeeld. Men vond wel ééns meer dan ééne *Metropolis*, en dus meer dan één *Metropolitaan*, in dezelfde Provincie, dus werden, in de

Kerk-

Kerkvergadering van *Niceë* de titel en de rechten van *Metropolitaan* toegekend aan den Bisschop van *Jerusalem*, toen *Ælia*, blijvende nogthans de Bisschop van *Cæsareë* de eigenlijke *Metropolitaan* van *Palæstina*. De *Metropolitaan* van *Alexandrië* had eenen voorrang boven de meeste anderen, omdat hij, ook in de landen, aan *Egypte* grenzende, zijne rechten uitoefende. In het *eigenlijk Proconsularisch Afrika* was *Karthago* de *Metropolis* in het Burgerlijke en Kerklijke, maar in *Numidië* en *Mauritanië* was de Bisschop, die ten aanzien van zijne inwijding de oudste was, telkens de *Metropolitaan*.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Eerlang stegen sommige *Metropolitanen* de overige te boven, bijzonder de Bisschoppen van *Rome*, *Antiöchië*, en *Alexandrië*. Zij werden door de Kerkvergadering te *Niceë* aan malkanderen gelijk gesteld, en in de rechten bevestigd, welke zij over meer Provintiën oefenden. Men heeft in later tijden, over den zin des zesden Canons dezer vergadering, waar in dit besluit voorkomt, getwist, of dezelve deze Bisschoppen als *Patriärchen*, dan als *Metropolitanen*, heeft aangemerkt, gelijk in het gemeen over den oorsprong van den naam en waardigheid der *Patriärchen*. De twee hoofdgevoelens in dezen twist zijn; het eerste, dat de *Patriarchen* reeds lang vóór de *Niceïsche* Kerkvergadering geweest, en door dezelve alleen bevestigd zijn, beweeren de meeste Roomsch-Katholijke Geleerden, willende, dat de *Metropolitanen*, en de eigenlijke *Patriärchen*, van *Rome*, *Alexandrië*, en *Antiöchië*, van de Apostelen zijn verordend en aangesteld. Het ander gevoelen, der

Patriärchen.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Proteſtanten, bij welke zich echter ook een vermaard Roomschgezind Schrijver, JOAN LAUNOI, voegt, wil, dat de gemelde *Canon* van de *Niceïſche* Kerkvergadering van geene andere rechten dan der *Metropolitanen* ſpreekt, en dat de Patriarchen eerst, in veel later tijden der vijfde eeuw, zijn opgekomen. Tusſchen deze beide gevoelens houden, na DU PIN, anderen (*) eenen middelweg, welke hier op uitloopt: Men oordeelt, dat aan de drie Bisſchoppen, in den *Niceïſchen* Canon genoemd, daar in wel niet de eigenlijke *Patriarchale* Rechten worden toegewezen, maar evenwel grooter eerbewijzen, dan aan alle andere *Metropolitanen*. De zaak ſchijnt dus ſamen te hangen: Men gaf reeds in de vierde eeuw den naam *Patriarch*, van de *Jooden* ontleend, meer algemeen, aan de Bisſchoppen; dus noemde GREGORIUS *van Nazianzus* de Bisſchoppen, die, onder KONSTANTYN, uit hoofde van de verdediging der leere van de *Niceïſche* Kerkvergadering, zoo veel geleden hadden, *Patriarchen* (†); zelfs geeft hij dezen titel aan zijnen vader, die ſlechts een Bisſchop van eene kleine gemeente te *Nazianzus* was (§). Maar, als nu de Bisſchoppen van *Rome*, *Alexandrië*, en *Antiöchië*, op de Kerkvergadering van *Niceë*, wel niet boven alle anderen verheven, want

(*) JOAN WILLEM JANUS *de Origin. Patriarcharum Christianor. media inter H. Valeſii et G. Beveregii placita ſententia. Diſſ.* II. *Vit.* 1718. 4to.

(†) *Orat.* XXXII. *pag.* 525. *ed. Pariſ.* 1630.

(§) *Orat.* XIX. *pag.* 312.

want onder de groote *Metropolitanen* waren 'er nog verſcheidene, die hun gelijk waren, maar evenwel, ten aanzien van orde en rang, wegens hunne aanzienlijke ſteden en gemeenten in de eerſte plaats geſteld en genoemd werden, hadden zij aan dezen regel dier vergadering veel te danken, zij breidden hun gezag, als *Patriärchen*, met minder tegenſpraak uit, en matigden zich, van tijd tot tijd, de rechten aan, welke, naderhand, tot de waardigheid van eenen eigenlijken *Patriarch* gerekend werden.

Rechten door de Patriärchen geoefend.

Deze rechten, welke vervolgends door de *Patriarchen* werden uitgeöefend, waren voornaamlijk de volgende: De *Patriarch* had vooreerst het algemeen opzicht over verſcheidene Provintiën of Gewesten, over derzelver Biſſchoppen, en zelfs over derzelver *Metropolitanen*; met één woord, over eene geheele *Dioeceſis* of *Kreits*. Hij wijdde de *Metropolitanen* van dit zijn gebied in, gelijk deze, doch in zijnen naam, en met zijne bewilliging, de hun ondergeſchikte Biſſchoppen; de *Patriarch* zelf werd door eene vergadering van alle de Biſſchoppen van zijnen Kreits, of ten minſten van de Provintie zijner Hoofdſtad, ingewijd. Hij beriep de *Metropolitanen* tot de Kerkvergaderingen, in welke hij voorzat; op hem beriep men zich van de uitſpraken der *Metropolitanen* en der *Provintiale Sijnoden*. Hij kon de *Metropolitanen*, als ook derzelver Biſſchoppen, indien hunne *Metropolitanen* daaromtrent achteloos waren, wegens wangedrag afzetten. Ook gebruikte hij de *Metropolitanen* als zijne afgevaardigden, werd van hen in zaken van gewigt geraadpleegd, en hij deel-

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de hun de wetten mede, welke hij van de Keizers ontving enz. (*).

Bij de drie bovengemelde aanzienlijkſte Patriärchen van *Rome*, *Alexandrië*, en *Antiöchië*, werd in de tweede *Algemeene*, (*Oecumeniſche*,) Kerkvergadering van *Konſtantinopolen*, in het jaar 381, een vierde *Patriarch* gevoegd, ten minſten de grond tot een nieuw *Patriärchaat* gelegd. Nadat men eerst verördend had (†) dat geen Bisſchop zich met eene andere gemeente, dan die van zijn Kerspel bemoeijen zou, bij welke gelegenheid deze onderſcheidene *Bisſchoppen* worden opgenoemd, en de naam van *Patriärchaat*, (πατριαρχια,) en *Patriärchen*, meer algemeen gebruikt wordt (§), maakte men, in den derden *Canon* of Regel, een beſluit, dat de Bisſchop der ſtad *Konſtantinopolen*, omdat deze ſtad *Nieuw-Rome* was, den rang terſtond na den Bisſchop van *Rome*, of de voornaamſte eerbewijzen, (τα πρεσβεια της τιμης,) bezitten zou. Te voren was de Bisſchop van *Konſtantinopolen*, of het voorma-

De Bisſchop van Konſtantinopolen verkrijgt den rang na dien van Rome.

(*) Deze voorrechten matigden zich de Patriärchen niet op één aan, de meesten echter genoten zij reeds zedert het midden der vijfde eeuw. DU PIN *de Ant. Eccl. Discipl. Diſc.* I. *p.* 73. BINGHAM *Origg. Eccl. T.* I. *p.* 255.

(†) *Can.* 2. *p.* 810. *ap. Hard. Tom.* I. *Concil.*

(§) Volgends SOCRAT. *Hist. Eccl.* V. 8. Verg. SOZOM. *Hist. Eccl.* VII. 9. THEODOR. *Ep.* 86. *ad Flavian. T.* III. *Opp. p.* 963. en *H. Eccl.* V. 8. Men vergelijke de wet van den Keizer THEODOSIUS *L.* XVI. *C. Th. t.* 1. *de Fide Cath. l.* 3, in welke het beſluit der Kerkvergadering bekrachtigd wordt.

malig *Byzantium*, aan den Biſſchop van *Heraclea*, als *Metropolitaan* of *Exarch* van de *Thraciſche Dioeceſis* ondergeſchikt geweest, maar zedert *Konſtantinopolen* door Keizer KONSTANTYN tot Hoofdſtad des Rijks verördend was, ſteeg het gezag van den Biſſchop aldaar tot eene merklijke hoogte, zoo zelfs, dat EUSEBIUS, *Metropolitaan* van *Nikomedië*, en EUDOXIUS, Biſſchop van *Antiöchië*, hunne plaatzen geern verlieten, om ſlechts Biſſchoppen van *Konſtantinopolen* te worden. Men vindt niet, dat de *Patriärchen* van *Alexandrië*, en *Antiöchië*, over deze vermeerdering van gezag des *Konſtantinopolitaanſchen* Kerkvoogds, ſchoon zij daar bij achter geſteld werden, eenige klagten hebben ingebracht, maar de Biſſchoppen van *Rome*, ſchoon de eerſte in rang blijvende, bezwaarden zich al vroeg over dit beſluit, verwierpen naderhand dezen Kerkregel, en zelfs wordt door eenige Roomsch-Katholijke Schrijvers deszelfs echtheid in twijfel getrokken (*). Te weten, deze Biſſchoppen belgden zich, dat het eerbewijs voor den Biſſchop van *Konſtantinopolen* daar op gegrond werd, omdat die ſtad *Nieuw-Rome* was, waar uit volgde, dat ook hun aanzien niet zoo zeer rustte op eenige Geestelijke voorrechten van

(*) BARON. *Ann. ad ann.* 381. *n.* 35. *ſq.* Wederlegd door DU PIN *de Ant. Eccl. Discipl. p.* 48. Ook blijkt de echtheid van dezen *Canon* genoeg uit SOCRAT. *H. Eccl.* V. 8. SOZOMEN. *Hist. Eccles.* VII. 9. Ook uit de aanhaling in de *algemeene* Kerkvergadering te *Chalcedon*, in het jaar 451 gehouden, *Can.* 28. *et Act.* XVI. *p.* 640. *T.* II. *Hard.*

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

van hunne Kerk, als omdat *Rome* de Hoofdſtad van het Rijk was; daarënboven voorzagen zij, in den nieuwen *Patriärch* eenen mededinger naar hunne magt en aanzien; en deze zorg bleek wel dra niet ongegrond te zijn. JOANNES CHRYSOSTOMUS, die deze waardigheid omtrent het einde der vierde eeuw verkreeg, nam inzonderheid eene gelegenheid waar, welke zich daartoe aanbood. De Bisſchop van *Efeze* bij hem beſchuldigd, dat hij de Bisdommen verkocht, en deze kort daar na overleden zijnde, verzochten de Geestlijkheid van *Efeze*, en eenige *Aſiatiſche* Bisſchoppen CHRYSOSTOMUS, om zich deze zaak aan te trekken. In het jaar 401 te *Efeze* gekomen, hield hij daar eene vergadering der naburige Bisſchoppen, wijdde HERACLIDES tot Bisſchop van *Efeze* in, en zette zes Bisſchoppen af, die hunne ambten gekocht hadden, en vervulde hunne posten met anderen (*). ATTICUS, de opvolger van CHRYSOSTOMUS, verkreeg eene wet van den Keizer, dat geen Bisſchoppen in de omgelegene *Aſiätiſche*, *Pontiſche*, en *Thraciſche* Gewesten, buiten zijne toeſtemming zouden ingewijd worden (†). Eindelijk, bepaalde de Kerkvergadering te *Chalcedon*, in het jaar 451, dat de Bisſchop van *Konſtantinopolen*, aan dien van *Rome*, in alles, alleen de eerſte plaats uitgezonderd, gelijk zou wezen, en over de *Thraciſche*, *Aſiätiſche*, en *Pontiſche*

(*) SOZOMEN. *Hist. Eccles.* VIII. 6. PALLAD. *Dialog. de Vita Chryſost. pag.* 125. *ſq. ed. Bigot.*

(†) SOCRAT. *Hist. Eccles.* VII. 3, 48. IX. 28.

tiſche Gewesten, het opperöpzicht zou hebben (*). III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Eindelijk geraakte ook de Biſchop van *Jeruſalem*, of gelijk het toen nog genoemd werd, *Ælia*, tot de waardigheid van *Patriärch*. Hij was te vooren aan den *Metropolitaan* van *Palæſtina*, den Biſchop van *Cæſareë*, ondergeſchikt, de Kerkvergadering van *Niceë* kende hem het eerst eene grooter eere toe, uit hoofde van de oude vermaardheid der ſtad *Jeruſalem*, en ſpoedig ondernam MAKARIUS, Biſchop van *Jeruſalem*, MAXIMUS, Biſchop van *Diospolis*, in te wijden (†), en deze, MAKARIUS naderhand opgevolgd zijnde, hield eene vergadering van Biſchoppen uit *Palæſtina* en *Syrië*, in welke hij ATHANASIUS in zijne Kerkgemeenſchap aannam (§). De naastvolgende Biſchop van *Jeruſalem*, CYRILLUS, twistte openlijk met dien van *Cæſareë*, om het *Primaatſchap* van *Palæſtina*, waarom hij ook van dezen, onder een gering voorwendzel, werd afgezet (**). Zich van het vonnis op eene Kerkvergadering beroepende, werd hij in eene te *Seleucië*, in het jaar 359 gehouden, herſteld (††). Andermaal werd hij, door de *Acaciänen*, eene *Ariaanſche* partij, in het jaar 360, te *Konſtantinopolen*, van zijn ambt ontzet (§§), maar nam, op de algemee-

De Biſchop van Jeruſalem vijfde Patriarch.

(*) *Conc. Chalc. Can.* 28. (†) SOZOM. *H. Eccl.* II. 20.
(§) SOCRAT. *Hist. Eccles.* II. 4.
(**) THEODORET. *Hist. Eccles.* II. 26.
(††) THEODORET. *l. c.* SOCRAT. II. 40.
(§§) SOZOM. *Hist. Eccles.* IV. 25.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

meene Kerkvergadering te *Konſtantinopolen*, in het jaar 381, zijne plaats weder in (*). Deze twisten der Bisſchoppen van *Jeruſalem*, met die van *Cæſarëe*, duurden het overige dezer eeuw voort (†). Op de Kerkvergadering te *Efeze*, in het jaar 431, eischte de toenmalige Bisſchop van *Jeruſalem* de eerſte plaats na den Bisſchop van *Alexandrië*, en de gezanten van den Roomſchem Bisſchop, bewerende, dat de Kerk van *Antiöchië* door die van *Jeruſalem* geöordeeld moest worden, waar toe het geval in de Handelingen der Apostelen ten voorwendzel diende, toen de twist, te *Antiöchië* ontſtaan, te *Jeruſalem* door de Apostelen beſlist werd (§), waar over de Bisſchop van *Antiöchië* met anderen zich bij den Keizer beklaagden, gelijk ook LEO I, Bisſchop van *Rome*, hem beſchuldigde (**), dat hij naar de waardigheid van *Metropolitaan* van *Palæſtina* ſtond. Eindelijk kwamen de Bisſchoppen van *Antiöchië* en *Jeruſalem* tot een vergelijk, hetwelk op de Kerkvergadering te *Chalcedon*, in het jaar 451, bekrachtigd werd, waar bij deze laatſte *Palæſtina* behouden, maar daar tegen aan den Bisſchop van *Antiöchië*, *Fenicië*, en *Arabië*, overlaten zou (††). Op deze laatstgemelde Kerkvergadering verkregen alle de gemelde *Patriärchen* het volle bezit van hunne waardig-

(*) THEODORET. V. 9.

(†) HIËRON. *Ep. ad Pammach. p.* 122. *ed. Francof.*

(§) *Act. Concil. Ephes. in* BALUZII *Coll. Concil. Tom.* I. *pag.* 501. (**) *Epist.* 62.

(††) *Concil. Chalc. Act.* VII. *pag.* 492. *T.* II. *Hard.*

digheid, en hunnen bepaalden rang, gelijk op dezelve niet alleen de Bisschop van *Rome*, de *Heiligste*, *Godgeliefdste*, en *Oecumenische*, (*Algemeene*,) *Aardsbisschop* en *Patriärch* van het *Groote Rome* (*), maar ook de anderen van deze groote Bisschoppen de *Heilige Patriärchen* genoemd werden (†). De titel van *algemeene Patriärch* aan den Bisschop van *Rome* gegeven, heeft hier echter geene betrekking tot de gantsche *Christenheid*, maar tot zijn *Patriärchaat*, dewijl ook de *Patriärch* van *Konstantinopolen* naderhand dezen zelfden titel ontvangen heeft. Met dit alles bleven nog vele gemeenten hunne eigene *Metropolitanen* en *Primaten* behouden, onafhanglijk van deze *Patriärchen*, zoo was de Bisschop van *Karthago Primaat* van het eigenlijk *Afrika*; de gemeenten van *Opper-Italië*, *Galliën*, *Spanje*, enz., genoten dezelfde vrijheid. Onder anderen bezat de Bisschop van *Konstantia*, als *Metropolitaan* van het Eiland *Cyprus*, deze onafhanglijkheid, waar bij de Kerkvergadering van *Efeze* denzelven tegen de gewelddaadige pogingen van den Bisschop van *Antiöchië* beschermde, die zelfs tot het slaan van éénen der Bisschoppen aldaar gekomen was (§).

Heerschzucht dezer Patriarchen,

Zoodanige pogingen, tot uitbreiding van hun gezag en gebied, stelden alle de bovengemelde *Patriarchen* van tijd tot tijd te werk, waar door spoedig ve-

(*) *Concil. Chalc. Act.* III. *pag.* 321. *l. c.*

(†) *Act.* II. *pag.* 286. *l. c.*

(§) *Conc. Ephes. Act.* VII. *p.* 1617. *T.* I. *Conc. Hard.*

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

velen der oudſte en aanzienlijkſte *Metropolitanen* hunne rechten verloren; ook ontſtond tusſchen deze Patriärchen zelve naarijver, nijd, en zucht, om te verketteren; bijzonder tusſchen dien van *Rome*, *Konſtantinopolen*, en *Alexandrië*. Die van *Jeruſalem* kon het minst van allen zijn gezag uitbreiden, en bezat, bij de overige vergeleken, niet veel meer dan den Titel van *Patriärch*, uit hoofde van de oudheid zijner Kerk. Maar onder alle *Patriärchen* en *Biſſchoppen* deeden die van *Rome* groote en zichtbare ſtappen tot uitbreiding van hun Kerklijk Rechtsgebied. In de eerſte eeuwen van het Chriſtendom, waren zij, gelijk wij gezien hebben, niet meer dan Oudſten, en gewone Leeräars der gemeente van *Rome*, gelijk de naam *Biſſchop* toen geene andere betekenis had, tot dezelve in de tweede eeuw meer bepaalde betekenis verkreeg; reeds op het einde der *tweede* eeuw beproefde de Biſſchop van *Rome*, zijn gezag tot de gemeenten van *Aſië* uit te ſtrekken, maar deze onderneming mislukte; in de derde eeuw vertoont de gemeente van *Rome* zich als eene aanzienlijke gemeente, welker Biſſchop eenen aanzienlijken rang had onder de *Metropolitanen*, doch echter vruchteloos pogende, aan de gemeenten van *Afrika* bevelen te geven, hoewel hij over het algemeen van de Christenen met zekeren eerbied bejegend werd. Nadat de Keizers het Chriſtendom hadden aangenomen, nam het gezag des *Roomſchen* Biſſchops ſchielijk ongemeen toe, zij hadden nadere betrekking op het Keizerlijk Hof, genoten daar van eerbewijzen, en hadden rijklijk in-

bijzonder van Rome.

kom-

komſten, waar door zij ſpoedig gelegenheid hadden om zich als den eerſten der Biſchoppen te vertonen. Hun gezag bleef echter bepaald binnen het middelſte en benedenſte deel van *Italië*, en eenige Eilanden der Middellandſche Zee, zoo als het ook door de *Niceïſche* Kerkvergadering, van het jaar 325, bekrachtigd werd. De voornaamſten van deze Biſchoppen, onder Keizer KONSTANTYN *den Grooten*, die ons reeds zijn voorgekomen, waren MELCHIADES of MILTIADES, die in het jaar 313, op bevel des Keizers, eene vergadering van Biſchoppen hield, in de zaak der *Donatiſten*; SILVESTER, bekend door de ſprookjens, dat hij Keizer KONSTANTYN gedoopt hebbe, en van hem met wereldlijk gebied beſchonken zij. Hij zond twee afgevaardigden op de algemeene Kerkvergadering te *Niceë*, gelijk de *Roomſche* Biſchoppen vervolgends gewoon waren, de Kerkvergaderingen door afgevaardigden en niet in perſoon bij te wonen, hetwelk, ſchoon deze in dezelve niet voorzaten, echter ſtrekte, om hunne toenemende waardigheid te vertonen. JULIUS de eerſte, die van het jaar 336 tot 352, den Biſchoppelijken zetel van *Rome* bekleedde, had het genoegen, dat de *Sardicenſiſche* Sinode het beroep van andere Biſchoppen op hem goedkeurde, hetwelk, ſchoon door geene *algemeene* Kerkvergadering bevestigd, noch door de Oosterſche, en zelfs niet door de Westerſche Kerken in *Afrika*, *Gallië*, enz., erkend, evenwel hem en zijne opvolgeren gediend heeft, om hunne aanſpraken, in het vervolg, daarop te gronden. Van den afval van LIBERIUS tot de

Hal-

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Halve Ariänen hebben wij voorheen geſproken, hij vergoedde denzelven in het vervolg, door zijnen ijver tegen de Ariänen, waar toe hij ook de *Katholijke* Biſchoppen aanſpoorde (*). Na het bannen van LIBERIUS, had Keizer KONSTANTIUS FELIX tot Biſchop van *Rome* benoemd, maar de *Romeinen* wilden hem niet erkennen, omdat hij een vriend der *Ariänen* was. Deze FELIX is evenwel naderhand, als *Paus* FELIX II, onder de Martelaren en Heiligen der Roomſche Kerk, geplaatst (†), niettegenſtaande hij, door de Geſchiedſchrijvers, zijne tijdgenoten, als een onrechtmatig indringer, een Kettersch en ondeugend Biſchop, beſchreven wordt. Om zijne eer te redden, liet Paus GREGORIUS XIII, door den Kardinaal BARONIUS, een onderzoek omtrent zijne Geſchiedenis en Heiligheid werkſtellig maken. Doch toen dit tot zijn nadeel uitviel, en de Paus, in het jaar 1582, nu op het punt was, om FELIX op de lijst der Heiligen uit te ſchrappen, vond men, onverwachts, te *Rome*, in eene Kerk, het lijk van dezen Biſchop, met het opſchrift van *Paus* en *Martelaar*, waar door zijne zaak zegepraalde. BARONIUS verhaalt dit goochelſpel zelf, en verheugt zich, door FELIX overwonnen te zijn (§). Doch naderhand hebben verſchei-

de-

(*) In eenen Brief geſchreven in het jaar 363 of wat later. *In* HILARII *Fragm. pag.* 702. *T.* II. *Opp. ed. Ver.*

(†) *Martyrol. Rom. ad d.* 29. *Jul. pag.* 129. *ed. Ven.* 1736. 4to.

(§) *Ann. Eccles. ad a.* 357. *n.* 63. *ſq.*

dene Geleerden in die Kerk, gelijk CHRIST. LUPUS en anderen, dezen Paus FELIX II, niet voor eenen rechtmatigen Bisschop willen erkennen, en FRANC. PAGI vermeet zich niet, daaromtrent iet te beslissen (*).

Rijkdom en weelde der Roomsche Bisschoppen en Geestlijkheid.

Toen LIBERIUS overleed, was het Roomsche Bisdom reeds met zoo groote eerbewijzen, rijkdommen, en uiterlijken praal verzeld, dat de Heidensche Stadhouder van *Rome*, PRÆTEXTATUS, zich, al scherzende, tegen den opvolger van LIBERIUS uitliet: *Maak mij Bisschop van Rome, en ik wil op staande voet een Christen worden* (†). Merkwaardig is hier de schets, door den Heidenschen Geschiedschrijver AMMIANUS MARCELLINUS, van dit Bisdom en de zeden van deszelfs bezitters, gegeven (§). „ Ik „ erken geern," schrijft hij, „wanneer ik de pracht, „ die in *Rome* heerscht, beschouw, dat zij, die „ naar dit Bisdom streeven, met alle krachten wer„ ken moeten, om daar toe te geraken. Want, „ als het hun éens ten deel gevallen is, dan is „ hun welvaren daar door zoodanig verzekerd, dat „ zij door geschenken van aanzienlijke vrouwen ver„ rijkt worden, in koetzen rondrijden, heerlijk ge„ kleed gaan, en eene zoo verkwistend aangerichte „ tafel houden, dat hunne maaltijden de kosten „ van

(*) *Breviar. Pontiff. Rom. gesta compl. Tom.* I. *pag.* 56. *Lucæ* 1729. *fol.*

(†) HIERONYM. *Epist.* LXI. *ad Pammach. pag.* 113. *Tom.* II. *Opp. ed. Francof.*

(§) *Hist. Libr.* XXVII. *Cap.* 3. *pag.* 393. *ed. Ern.*

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ van Koninglijke tafels te boven gaan. In de „ daad, zij zouden gelukkig kunnen zijn, indien „ zij, met verachting der aanzienlijke levenswijze, „ in deze ſtad, waar op zij zich beroepen, ten „ einde hunne buitenſpoorigheden te ontſchuldigen, „ ſommige Biſchoppen in de Provintiën navolgden, „ die zich zelven, door hunne matigheid, in eten „ en drinken, door hunne eenvoudige kleding, en „ ter aarde nedergeſlagene oogen, aan den eeuwi- „ gen God, en zijne waare vereerers, als onſchul- „ dige en deugdzame menſchen, aanprijzen."

Bloedige twist te Rome over de opvolging in het Biſchoppelijk ambt.

Het behoeft ons, bij zoodanige geſtaldheid van zeden, en dartelheid, weelde (*), en geldzucht (†), der Geestlijken te *Rome*, niet te verwonderen, dat, bij gelegenheid eener verkiezing tot Biſchop van *Rome*, zoo hevige twisten voorvielen, bij welke, op eene ergerlijke wijze, met ligchaamlijke wapenen geſtreden, en bloed vergoten werd. Na de dood van LIBERIUS, in het jaar 366, betwistten DAMASUS, een *Roomsch* Priester, (*Presbijter*,) wiens Vader denzelfden post bekleed had, en URSICINUS, van ſommigen URSINUS genoemd, een *Diakon*, elk, in eene bijzondere Kerk, door een gedeelte der Geestlijkheid en des volks verkozen zijnde, elkanderen de opvolging in het Bisdom, met zoo veel hevigheid, dat beider aanhangers de wa-

(*) HIËRON. *Epist.* II. *ad Nepotian. pag.* 8. *ſq. Ep.* XXII. *ad Euſtochium pag.* 93. *Tom.* I.

(†) Zie boven *Bladz.* 229. de wet van Keizer VALENTINIANUS I.

die beſtormd en in brand geſtoken werd;

V.D. bladz: 273.

wapenen opvatten, en 'er daaglijks gevechten voorvielen, zonder dat de Stadvoogd van *Rome* JUVENTIUS, die URSICINUS, met twee van zijne Kerkbedienden, uit de ſtad bande, deze wanörden kon ſtuiten, hetwelk den waardigen man bewoog, zich op het land te begeven; want, als hij nog zeven Ouderlingen van den aanhang van URSICINUS, ter ſtad uitbande, werden dezen door het volk, hetwelk op de hand van URSICINUS was, ontzet, en in eene Kerk gebracht; waar op DAMASUS een deel van zijne aanhangers, Geestlijken en Leeken, gewapend met ſtokken, bijlen, en zwaarden, bijeen bracht, en in perſoon tegen deze Kerk aanvoerde, die beſtormd en in brand geſtoken werd; 160 menſchen van den aanhang van URSICINUS kwamen, bij deze gelegenheid, om het leven, behalven de gewonden; wie de oorzaak van zoo bloedige oproeren ware, verſchillen de Schrijvers, doch AMMIANUS MARCELLINUS, dien men, in dit geval, als onpartijdig kan beſchouwen, geeft aan beide de hoofden gelijklijk de ſchuld, die hij beſchrijft als lieden, die van eene buitenſpoorige heerschzucht, om den Bisſchoppelijken ſtoel te bezitten, bezield waren; hij meldt insgelijks, dat 'er, op éénen dag, 137 lijken van vermoorden gevonden werden (*).

DA-

(*) Uitvoerigst wordt deze twist beſchreven in een ſmeekſchrift der *Luciferiãnſche* Ouderlingen MARCELLINUS en FAUSTINUS aan den Keizer. *Libellus precum Paris* 1650. 8vo. *et in* SIRMOND. *Opp. Tom.* I. *pag.* 149. *ſq. ed. Venet.* Deze zijn ten voordeele van URSICENUS.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

DAMASUS behoudt de overhand.

DAMASUS behield eindelijk de overhand, evenwel verliepen 'er nog eenige jaaren, eer de rust in de Kerk van *Rome* herſteld werd. Keizer VALENTINIANUS vergunde, in het jaar 367, aan URSICINUS, naa *Rome* weder te keeren, en herſtelde allen, die wegens het laatſte oproer van hunne bedieningen beroofd waren, onder voorwaarde, dat zij zich ſtil zouden gedragen. Doch, nieuwe bewegingen noodzaakten hem ſpoedig, om URSICINUS, met zeven van zijne aanhangers, op nieuw naa *Galliën* te bannen, alwaar zij tot het jaar 371 gebleven zijn (*). De vrienden van URSICINUS te *Rome* hielden ondertusſchen nog ſteeds afgezonderde vergaderingen, en hadden eene eigene Kerk, uit welke zij echter, op voorſtel van DAMASUS, volgends een Keizerlijk bevel, door den toenmaligen Stadvoogd PRÆTEXTATUS, met geweld verdreven werden, bij welke gelegenheid deze Kerkvoogd weder gezegd wordt, velen van hun in deze Kerk te hebben laten vermoorden (†), hoewel RUFINUS (§) bericht, dat de wreedheden, door MAXIMINUS, Opperöpziener der levensmiddelen te *Rome*, op rekening van DAMASUS geſteld wordende, dezen gehaar ge-

HIËRONYMUS *Chron. ad a.* 366. RUFIN. *Hist. Eccles.* II. 10. SOCRAT. *Hist. Eccles.* IV. 24. zijn op de hand van DAMASUS; AMMIANUS MARCELLINUS *Hist.* XXVII. 3. kan als onzijdig aangemerkt worden.

(*) AMMIAN. MARCELL. *Hist. Libr.* XXVII. *Cap.* 9. *Coll.* BARON. *Ann. Eccles. ad a.* 368. *n.* 2. *ſq.*

(†) MARCELL. *et* FAUSTIN. *l. c. pag.* 150.

(§) *Hist. Eccles.* II. 20.

gemaakt hebben. Vervolgends deed DAMASUS vergeeffche pogingen, om de *Italiäanſche* Bisſchoppen, die URSICINUS waren toegedaan, op zijne zijde te brengen. In het jaar 371, vergunde Keizer VALENTINIANUS aan URSICINUS en zijne met hem gebannen aanhangers, om te wonen, waar zij wilden, alleen *Rome* en de *Suburbicariſche* Gewesten, dat ik, het Kerklijk gebied van den *Roomſchen* Bisſchop, uitgezonderd (*). Omtrent het jaar 378, berſtten deze onrusten op nieuw uit. URSICINUS, in *Opper-Italië*, in het Kerspel van den Bisſchop van *Mediolanum*, (*Milaan*,) gekomen, veréenigde zich daar met de *Ariänen*, maar wanneer de Bisſchop AMBROSIUS hier van aan den Keizer GRATIANUS bericht deed, werd hij door denzelven naa *Keulen* gebannen. Zijne aanhangers deeden daar tegen DAMASUS, door eenen Jood, maar die zedert eenigen tijd het Christendom beleden had, bij den Keizer, wegens zekere misdaad, beſchuldigen, maar hij werd onſchuldig bevonden (†).

In het jaar 367, werd het aanzien van den Bisſchop DAMASUS, door eene bijzondere wet van den Keizer VALENTINIANUS, en zijnen Zoon GRATIANUS, bevestigd; wordende in deze wet bevolen, dat de Bisſchop van *Rome* de twisten van andere Bisſchoppen onderzoeken en veréffenen zou, opdat Godsdienstzaken niet van Wereldlijke Richters, maar

Verdere bijzonderheden van DAMASUS.

(*) BARON. *ad h. a. n.* 2. *ſq.*

(†) AMBROS. *Epist.* 4. GRATIANI *lex in Append. Cod. Theod. Tom.* VI. *P.* II. *pag.* XIX. *ed. Ritt.*

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

maar van den Hogenpriester van den Godsdienst, en zijne ambtgenoten, beſlist zouden worden (*). Volgends eenige latere Roomschgezinde Schrijvers (†), zal DAMASUS den Bisſchop van *Theſſalonica*, tot zijnen *Vicarius* of plaatsvervanger, in het Oostersch *Illyricum*, of *Griekenland*, en *Dacië*, hetwelk Keizer GRATIANUS, in het jaar 179, van het Westerſche afgeſcheiden had, aangeſteld hebben, om in zijnen naam de gemeenten dier Gewesten te beſtuuren. Andere Roomſche Schrijvers echter hebben daar toe geene genoegzame bewijzen kunnen vinden, en in de daad, ſchoon men kan toegeven, dat de Roomſche Bisſchoppen daar toe al vroeg, ook ten opzichte van de *Illyriſche* gemeenten, pogingen gedaan hebben, evenwel heeft men geenen grond in de Geſchiedenis, dat dezelve, reeds ten dezen tijde, van hen afhanglijk, of dat de Bisſchop van *Theſſalonica*, tot plaatsvervanger of *Vicaris* van den *Roomſchen* Bisſchop, aangeſteld zij. LEO I, die, omtrent het midden der vijfde eeuw, van dit Geestlijk Stadhouderſchap ſpreekt, gewaagt niet van DAMASUS, maar zegt alleen van deszelfs opvolger SIRICIUS, dat hij ANYSUS, Bisſchop van *Theſſaloni-*

ca,

(*) Men vergelijke *Epist. Concil. Rom. ad Gratian. pag.* 28. *Append. Cod. Theod. l. c. et Reſcript. Gratian. ad Aquilin. Vic. urbis pag.* 29. *ibidem.*

(†) PAGI *Crit. in Ann. Baron. Ann.* 418. *n.* 75. TILLEMONT *Mémoir. Tom.* VIII. *pag.* 176. 1732. *fol.* gevolgd van BOWER in zijne *Historie der Pauſen* I. *Deel.*

ea, *op zekere wijze*, tot zijnen *Vicarius* hebbe aangeſteld. DAMASUS mengde zich ook in de Godsdienſttwisten van zijnen tijd, en hield eene Kerkvergadering tegen de *Ariänen*, die in het Westen ſterk waren verzwakt, maar in het Oosten door den Keizer VALENS ondersteund werden; alwaar ook de *Katholijken* door inwendige verdeeldheden gedrukt werden, bijzonder door de *Meletiäanſche* verwarringen te *Antiöchië*. Hier over ſchreef BASILIUS, Biſchop van *Cæſareë*, aan DAMASUS, in het jaar 371 (*), gelijk in het gemeen, de Oosterſche Biſchoppen aan de Westerſche, ten einde mede te werken aan de herſtelling van den vrede der Kerk, welke, in hun antwoord, daar toe hunne goede dienſten aanboden (†), maar DAMASUS liet zich hier aan niet zeer gelegen zijn, waar over BASILIUS zich, in zijne Brieven (§), beklaagt, en hem van trotsheid, maar tevens van onkunde omtrent den ſtaat der Oosterſche Kerken, beſchuldigt (**). Welke klagt bevestigd werd, toen DAMASUS zich, eindelijk, in deze zaak inliet, wanneer hij MELETIUS, wien alle *Katholijken* in het Oosten als eenen Belijder eerden, voor eenen Ketter verklaarde, onwaardig, om zijn Bisdom te behouden; waar over BASILIUS, hevig tegen hem uitvaart (††), onder anderen ſchrijvende: „ Mij kwam het gezegde van DIOMEDES te bin„ nen, zeggende: Men moet ACHILLES niet ſmeeken, „ want

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) BASIL. MAGN. *Epist.* 220.

(†) *Id. Epist.* 273. en 324.

(§) *Epist.* 250. (**) *Epist.* 8. (††) *Epist.* 10.

III BOEK VI Hoofdſt. in C. G. Jaar 363. tot 476.

„ want hij is te hoogmoedig, en hoe meer men „ een hoogmoedig en verwaand mensch ſmeekt, „ zoo veel te trotſcher en onverbidlijker wordt hij." Anders vervolgde DAMASUS de *Luciferiänen* en *Apollinaristen*, in zijn Kerspel met grooten ijver.

Schriften van DAMASUS.

DAMASUS verwierf zich ook, als een Geleerde en Schrijver, eenigen roem. Hij was een vertrouwd vriend van HIËRONYMUS, die, gelijk men langen tijd, uit zekere plaats zijner Brieven (*), geloofd heeft, de *Geheimſchrijver* van DAMASUS zou geweest zijn, doch in het midden der voorgaande eeuw, heeft een Geleerd man (†), opgemerkt, dat de woorden van HIËRONYMUS, waar uit men dit beſloot, (*Quum in chartis Eccleſiaſticis juvarem Damaſum*,) niet anders te kennen geven, dan dat HIËRONYMUS hem behulpzaam is geweest, in het verſtaan der Heilige Schriften. Ook is het zeker, dat deze beide mannen geleerde briefwisſeling met malkander gehouden, en dat HIËRONYMUS, op begeerte van DAMASUS, de toenmaals in de Kerk van *Rome* gebruiklijke Latijnſche Vertaling van het Nieuwe Testament verbeterd, en vele vragen hem door DAMASUS ſchriftelijk gedaan, ook ſchriftelijk beäntwoord heeft (§). Men heeft nog 40 kleine Dichtſtuk-

(*) *Epist.* II. *ad Ageruchiam pag.* 58. *Tom.* I.

(†) PHIL. BONAMICUS *de Claris Pontificiarum Epistolarum SS. pag.* 147. *Romæ* 1753. 8vo.

(§) *Hieron. Ep.* 123, 124, 144, 146. Verg. denzelven *de Vir. Illuſtr. Cap.* 103. *Ep. ad Euſtoch. pag.* 92. *T.* I. *Apol. ad. Pamm. p.* 76. *T.* II. *Opp. ed. Francof.*

ſtukjens van DAMASUS, van weinig aanbelang, en zeer middelmatige waarde. Het geen hij over den *ongehuwden ſtaat* geſchreven heeft, is verloren gegaan. Van de *Brieven*, aan hem toegeſchreven, zijn 'er verſcheiden onëcht, en door eenen bedrieger, die zich ISIDORUS noemde, eenige eeuwen daarna, verdicht, gelijk onder anderen blijkt uit den tijtel, *Knecht der knechten Gods*, daar in voorkomende, die echter van laater tijd is, maar drie ontwijfelbaar echte Brieven ſtaan bij THEODORETUS (*), en twee Brieven aan HIËRONYMUS, behelzende eenige vragen, die ook door dezen beäntwoord zijn, onder anderen: waaröm 'er zoo veel van reine en onreine dieren gelezen wordt, daar God toch alles goed geſchapen heeft? Waaröm ABRAHAM, in de beſnijdenis, een zegel van zijn geloof ontvangen heeft? Waaröm de Godvruchtige van God beminde ISAÄK, door dwaling misleid, niet den genen zijner Zoonen gezegend heeft, dien hij wilde, maar den genen, dien hij niet wilde? Wat *Hoſianna* eigenlijk betekent? en meer dergelijke, welke ons geen groot denkbeeld van 's mans kunde in de Godgeleerdheid geven. Nog werd voor dezen aan DAMASUS toegeſchreven de oudſte Geſchiedenis, die men van de Roomſche Biſchoppen leest, onder den tijtel: *Liber Pontificalis* (†), doch thans erkent men algemeen, dat dezelve meer dan eene eeuw na DAMASUS

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Hist. Eccles.* II. 22. V. 10, 11.

(†) Uitgegeven door SCHELSTRATEN *Antiq. Eccles. Illuſtr. Tom.* I. *pag.* 403.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

sus is opgeſteld, derzelver geringe waarde zou hem ook geene eere aandoen. Zijne werken zijn verſcheidene malen in druk uitgegeven, laatst te *Rome*, in het jaar 1754, door ANT. MARIA MERENDA. Eenigen van zijne gedichten ſtaan in de verzameling van Christelijke Dichters van GEORG. FABRICIUS (*). In de laatſte jaren van DAMASUS werd, in het jaar 381, de *algemeene Kerkvergadering* te *Konſtantinopolen* gehouden, evenwel niet door hem, gelijk BARONIUS (†) beuzelt, maar door den Keizer THEODOSIUS beſchreven; even min is, het geen andere *Roomſche* Schrijvers beweerd hebben (§), gegrond; dat hij derzelver beſluiten bekrachtigd heeft, zonder welke bekrachtiging zij in de Westerſche gemeenten geen gezag hadden kunnen hebben. Alleen lezen wij, dat de te *Konſtantinopolen* vergaderde Bisſchoppen, aan DAMASUS, en andere Westerſche Bisſchoppen, met eenen Brief (**), kennis hebben gegeven van hunne beſluiten, en bericht van den toeſtand der voornaamſte Oosterſche gemeenten gedaan hebben. Ook werden de beſluiten der vergadering door de Westerſche Bisſchoppen terſtond aangenomen. DAMASUS overleed in het jaar 384, en is naderhand, als een *Belijder*, onder de Heiligen geplaatst, wiens Feestdag, in het *Roomſche Martijrologium*, of Martelaarsboek, op den elfden *December* invalt. In twee

(*) *Pag.* 771. *ſq.*

(†) *Ann. Eccles. ad ann.* 381. *n.* 20.

(§) PAG. *Breviar. gest. Pontiff. Rom. T.* I. *pag.* 60.

(**) Bij THEODORET. *Hist. Eccles.* V. 9.

twee oude Levensbeſchrijvingen van hem, doch van veel jonger tijd; als die reeds van *Kardinalen* der Roomſche Kerk ſpreken, worden vele fabelachtige wonderdaaden van hem verhaald. Uit het geen wij tot hier toe van hem geſchreven hebben, is ligt op te maken, dat zijn karakter heerschzuchtig en geweldig geweest is; wien echter, gelijk hem zijne partij te hoog heeft geprezen, anderen al te zwaar misſchien hebben beſchuldigd (*).

SIRICIUS Bisſchop van Rome. De eerſte Roomſche Bisſchop, die zich Papa of Paus noemt.

Na de dood van DAMASUS, werd SIRICIUS in zijne plaats verkozen, en deze keuze door Keizer VALENTINIAAN II bevestigd, niettegenſtaande de aanhang van URSICINUS, die toen nog leefde, dezen op den Bisſchoppelijken ſtoel trachtte te plaatzen. Van dezen SIRICIUS, gelijk wij boven (†) gezien hebben, zijn de *oudſte Kerkelijke wetten* van eenen Roomſchen Bisſchop; ook hebben wij daar gewaagd van zijnen Brief aan den Spaanſchen Bisſchop HIMERIUS, in welken hij onder anderen die Priesters, die zich niet naar zijne verördeningen ſchikten, bedreigt, *dat zij van de vaste Apostoliſche Steenrots, op welke* CHRISTUS *zijne algemeene Kerk gebouwd heeft, zullen losgeſcheurd worden.* In eenen anderen Brief van SIRICIUS, gericht *aan de Rechtzinnigen*, (*orthodoxis*,) *in verſcheidene Provintiën*, aan welks echtheid evenwel, niet zonder reden, getwijfeld kan worden, vindt men het eerſte voorbeeld, dat een Roomsch Bisſchop zichzelven *Papa*, (*Paus*,)

(*) BORVER *Hist. der Pausſ.* I. *Deel.*

(†) *Bladz.* 235.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*Paus*,) noemt. Deze eerhaam der Biſchoppen was reeds van ouds, en tot dezen tijd toe, aan allen gemeen, gelijk HIERONYMUS onder anderen aan AUGUSTINUS ſchrijft: *Domine vere ſancte et beatiſſime Papa* (*), ook heeft het nog eenige eeuwen geduurd, vóórdat deze eertitel, bij uitſluiting, aan den Roomſchen Biſchop gegeven is geworden (†). Een andere Brief van SIRICIUS, aan de Biſchoppen van *Africa*, en door dezen, gelijk men voorwendt, op eene Kerkvergadering te *Thela*, in de Provintie *Byzacene*, als eene wet aangenomen, is oogſchijnlijk onëcht of vervalſcht (§), dewijl 'er geene ſtad *Thela*, in de gemelde Provintie, bekend is (**). Voor het overige ſchrijven AMBROSIUS en anderen na hem aan dezen SIRICIUS goede hoedanigheden toe, ook heeft hij eene plaats bekomen onder de Heiligen op de oude Martelaarslijst, maar toen, voor omtrent 200 jaren, Paus GREGORIUS XIII, aan den Kardinaal BARONIUS gelast had, deze

(*) *Epist.* XCIV. *pag.* 236. *Tom.* II. *Opp.*

(†) CANTEL. *Metropolitan. urbium. Hist. pag.* 6, 7. *Paris.* 1685. 4to.

(§) HARDUIN. *Act. Concil. Tom.* I. *pag.* 858.

(**) PASCHASIUS QUESNEL *Diſſ.* XV. *ad Leon. M. Opera, de Concilio Thelenſi Suppoſito, et Epistola adulterina, quæ Tractatoria Siricii* PP. *ad Africanos dicitur. in Opp. Leon.* M. *Tom.* II. *pag.* 388. COUSTANT. echter (*Epist. Pontiff. Tom.* I. *pag.* 643.) heeft de echtheid dezes Briefs zoeken te beweren, doch zonder grond.

ze lijst van onëchte Heiligen te zuiveren, heeft deze Kardinaal onder anderen SIRICIUS daar van uitgeſchrapt, die zedert niet meer als een Heilige der Roomſche Kerk beſchouwd wordt.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

De opvolger van SIRICIUS, die, in het jaar 398, overleed, was ANASTASIUS, die den ſtoel niet langer dan tot het jaar 402 bekleed heeft. Bij den hevigen en ſcherpen twist tuſſchen HIËRONYMUS en RUFINUS, over ORIGENES, één van wiens werken deze laatſte in het Latijn vertaald, en ORIGENES, in het gemeen, verdedigd had, liet ANASTASIUS zich door HIËRONYMUS en zijne vrienden bewegen, om niet alleen RUFINUS van zijne Kerklijke gemeenſchap uit te ſluiten, maar ook ORIGENES te veröordeelen, alhoewel hij te gelijk, tot zijne ſchande, bekende, dat hij, vóór de gemelde vertaling van RUFINUS, niet geweten had, wie ORIGENES geweest was, of wat hij geſchreven had? Voor dezen dienst, prijst hem HIËRONYMUS, „ als een voortreffelijk en uitmuntend man, dien *Rome* niet verdiend „ had langer te bezitten, opdat het hoofd der Wereld, onder zulken Biſſchop, niet mogt afgehouwen worden; ja, voegt hij 'er bij, ANASTASIUS was juist daaröm weggerukt, opdat hij geene pogingen zou doen, om het Godlijk oordeel, eenmaal over *Rome* uitgeſproken, af te wenden; gelijk God weleer tegen JEREMIA, (*Hoofdſtuk* XIV. 11. volgg.) gezegd had (*)."

ANASTASIUS.

De opvolger van ANASTASIUS, INNOCENTIUS I, had

INNOCENTIUS I.

(*) *Epist.* XVI. *pag.* 78. *Tom.* I. *Opp.*

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

had geduurende vijftien jaren, dat hij Bisſchop was, van het jaar 402 tot 417, gelegenheid, om ſtoute ſtappen te doen, en eiſchen jegens de Christenen en hunne Leeraaren te vormen, welke geen zijner voorgangeren tot hier toe gewaagd had. Hij gaf terſtond kennis van zijne verkiezing, aan ANYSIUS, Bisſchop van *Theſſalonica*, wien hij te gelijk, de belangen der gemeenten in die gewesten, in zijnen naam, beval waar te nemen; gelijk reeds drie van zijne voorzaten gedaan hadden. Evenwel ſpreekt hij, in dezen Brief, nog van *zijne geringheid*, (*mea parvitas*) (*). In het jaar 404, ſchreef hij aan VICTRICIUS, Bisſchop van *Rothomagum*, (*Rouen*,) op deszelfs verzoek eenige regels van Kerketucht, willende onder anderen, dat de onderlinge twisten der Geestlijken, in eene vergadering van Bisſchoppen, in de Provintie beſlist zouden worden, doch, dat men gewigtige zaken, na het ſluiten der vergadering, aan den *Apoſtoliſchen Stoel* zou brengen. Omtrent JOANNES CHRYSOSTOMUS, Bisſchop van *Konſtantinopolen*, die ten dezen tijde in ongenade bij het Hof geraakte, welke hem, eindelijk, zijn Bisdom, vrijheid, en leven kostte, gedroeg zich INNOCENTIUS vrij wel. CHRYSOSTOMUS vervoegde zich aan hem, gelijk ook aan den Bisſchop van *Milanen* en *Aquileja*, niet dat hij zich op den *Roomſchen Stoel beriep*, (*Appelleerde*) (†), integen-

(*) HARDUIN. *Act. Concil. Tom.* II. *pag.* 1120.

(†) Zoo als BARONIUS *Ann. ad n.* 404. *n.* 20. en PAGI *Breviat. Geſt. Pontiff. Rom. Tom.* I. *p.* 73. willen.

gendeel, hij begeerde, voor eene rechtmatige Kerkvergadering gehoord te worden, maar alleen, om zich van hunne genegenheden en ondersteuning te verzekeren; INNOCENTIUS zelf wilde, dat de zaak van CHRYSOSTOMUS op eene algemeene Kerkvergadering van Oosterſche en Westerſche Bisſchoppen zou behandeld worden, en bleef inmiddels de Kerklijke gemeenſchap met CHRYSOSTOMUS zoo wel, als met de Bisſchoppen, zijne partijën, aanhouden (*). In het jaar 405 ſchreef INNOCENTIUS aan EXSUPERIUS, Bisſchop van *Toloſa*, die hem eenige vragen gedaan had over de Kerkelijke tucht (†), in dezen Brief noemt hij de Boeken, welke bij de Roomſche Kerk tot de lijst der Heilige Schriften behoorden, (*Canon Sanctarum Scripturarum*,) op deze lijst ontmoeten wij *vijf Boeken van* SALOMO, *twee der Makkabeën*, het Boek *Judith* en *Tobias*; de lijst van het Nieuwe Testament heeft alle die Boeken, welke daar nog heden toe gerekend worden. Niet lang na het ſchrijven van dezen Brief beleefde INNOCENTIUS de belegering van *Rome* door ALARARICH; ook was hij één der afgevaardigden dezer ſtad naa *Ravenna*, aan den Keizer HONORIUS, om dien tot het aannemen der voorwaarden te bewegen, wel-

(*) Men vergel. DU PIN *de Ant. Eccl. Discipl. Diſſ.* II. *pag.* 168. *ſq.* Dat INNOCENTIUS den Keizer ARKADIUS en zijne Gemaalin EUDOXIA in den Kerklijken ban zou gedaan hebben, gelijk BARONIUS beuzelt, heeft PAGI zelf (*l. c. pag.* 75.) tegengeſproken.

(†) HARDUIN. *Act. Concil. Tom.* I. *pag.* 1003.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

welke ALARICH had voorgeſlagen, waar door hij, ſchoon in zijn gezantſchap niet ſlagende, echter de plundering van *Rome*, in het jaar 410, niet aanſchouwde (*). Onder alle zijne Brieven ontdekt voornaamlijk die aan DECENTIUS, Biſchop van *Eugubium*, (*Gubbio*, in het Pauslijk gebied,) in het jaar 416, zijnen geest en oogmerken (†). In het begin reeds van denzelven geeft hij te kennen, *dat alle Weſterſche gemeenten verpligt zijn, zich naar de gebruiken en inrichtingen der Roomſche Kerk te ſchikken.* Hij geeft verders verſcheidene voorſchriften, omtrent ſommige Kerkgebruiken, bij voorbeeld, dus wil hij, dat men op den *Sabbath* of *Zaturdag*, even als op *Vrijdag*, behoort te vasten, dewijl JESUS, op deze beide dagen, in het graf gelegen heeft; of niet wetende, of zich niet bekreunende, dat in ouder tijden de Christenen op den *Zaturdag* of *Sabbath* nooit gevast hadden, en dat zelfs de *Roomſche* Kerk dit eerst laat begonnen had (§), dat zelfs de *zoogenoemde Apoſtoliſche Inſtellingen*, die bij de Oosterſche Kerken geëerbiedigd werden, eenen Geestlijken met afzetting, eenen Leek met den ban dreigden, die op *Sabbath* en op *Zondag* vastede (**). Eindelijk beantwoordt hij eene vraag over het zalven van eenen zieken met olie, welke de Apostel JAKOBUS bevolen heeft. Wan-

(*) ZOSIMUS *Hist.* V, *pag.* 362.

(†) HARDUIN. *Act. Concil. Tom.* I. *pag.* 995. *ſq.*

(§) SOCRATES *Hist. Eccles.* V. 22.

(**) *Conſtitt. Apost. Cap.* 51.

Wanneer deze olie van eenen Bisschop vervaardigd is, zegt hij, kan elk gelovige daar mede zalven. Den genen, die boetdoende zijn, mag deze zalving niet mede gedeeld worden, omdat het *eene soort van Sacrament*, (*genus sacramenti*,) is. INNOCENTIUS zocht zelfs, bij geheele Kerkvergaderingen, het gezag der Bisschoppen van *Rome* door te dringen. Twee *Afrikaansche Synoden*, gehouden bij gelegenheid der *Pelagiaansche* geschillen, gaven hem in het jaar 416 kennis, dat zij PELAGIUS, als eenen Ketter, veroordeeld hadden, hem verzoekende hunne besluiten ook door het aanzien van den Apostolischen stoel te bevestigen (*). AUGUSTINUS, en vier andere Bisschoppen, lieten hem, in eenen Brief, zelfs merken, dat men hem verdacht hield, van de dwalingen van PELAGIUS te begunstigen (†). De loze Bisschop, hoe zeer hem hier geene de minste onderwerping bewezen werd, maakte echter van deze gelegenheid gebruik, en prees de Bisschoppen der vergadering van *Karthago*, dat zij in acht genomen hadden, *dat alles, wat ook in afgelegene landen mogt voorvallen, niet eer beslist kon worden, voordat daar van aan zijn' Stoel bericht was.* Het is na dit alles geen wonder, dat INNOCENTIUS, die zoo ijverig was voor het gebied zijner Kerk, ook onder hare Heiligen gerekend wordt.

INNOCENTIUS I, had in het jaar 417, tot zijnen opvolger ZOSIMUS, eenen geboren *Griek*, die in de voetstappen zijner voorzaten trad, doch met minder ZOSIMUS.

(*) AUGUSTIN. *Ep.* 175. *et* 176. (†) *Ep.* 177.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

der voorſpoed. PELAGIUS en CAELESTIUS, niet alleen door de Afrikaanſche Sijnoden, maar door INNOCENTIUS zelven veröordeeld, beklaagden zich, dat hun onrecht gedaan was, en beriepen zich op de uitſpraak van den Biſſchop van *Rome*, en CAELESTIUS reisde zelfs naa *Rome*, om een günſtig vonnis te bekomen. Zulk een beroep was te vleijend voor den Roomſchen Biſſchop, die 's mans mondelijke en ſchriftelijke verdediging gehoord hebbende, hem van alle Ketterij vrij verklaarde, waar van hij, met eenen Brief, in het jaar 417, aan AURELIUS, Biſſchop van *Karthago*, en de overige *Afrikaanſche* Biſſchoppen kennis gaf (*), hun met veel drift de overhaasting verwijtende, met welke zij te werk waren gegaan. Kort daar na ontving hij eenen Brief van PELAGIUS zelven, welke hem bewoog, om ook dezen voor rechtzinnig te verklaren, waar van hij insgelijks met eenen Brief de Afrikaanſche Biſſchoppen bericht deed, met vermaning, om nu verder geen kwaad vermoeden tegen PELAGIUS te behouden. Doch, hier bedroog hij zich in zijne verwachting. De *Afrikaanſche* Biſſchoppen bleven bij hun gevoelen, en namen het ZOSIMUS, in eenen Brief, zeer kwalijk, dat hij eene zaak, welke door hen beſlist was, op nieuw onderzocht had. Op twee Kerkvergaderingen te *Karthago* gehouden, in de jaren 417 en 418, veröordeelden zij de leerſtellingen van PELAGIUS en CAELESTIUS op nieuw, ge-

(*) Men leest denzelven bij BARONIUS *Ann. ad a.* 417. *n.* 19. *ſq.*

gevende daar van kennis aan ZOSIMUS, terwijl zij den Diakon PAULINUS, den eerſten beſchuldiger van CAELESTIUS, dien ZOSIMUS naa *Rome* ontboden had, verboden, derwaards te reizen (*). Thans beſloot ZOSIMUS toe te geven. Hij ſchreef aan de Biſchoppen (†), dat wel naar de leer der vaderen, het gezag van den Apostoliſchen Stoel zoo groot was, dat niemand beſtaan moge, over deszelfs vonnis te twisten, zoo als het ook altijd naar de Kerklijke wetten gehouden is; ook hebbe de Apostel PETRUS, naar de belofte van CHRISTUS, de magt ontvangen, om *het gebondene te ontbinden, en het ontbondene te binden*; deze magt zij zelfs *zijnen erfelijken opvolgeren* op den Romeinſchen Stoel ten deel geworden; zij hebben, gelijk hij, *naar menschlijke en Godlijke wetten*, de bezorging van alle gemeenten op zich, en niemand moge de rechten van hunne Kerk aantasten. Evenwel, voegt ZOSIMUS 'er bij, hebbe hij, bij deze gelegenheid, niets gedaan, of hij had 'er hun, vrijwillig, maar geenszins uit verpligting, bericht van gegeven; opdat

(*) AUGUSTIN. *Contra duas Pelag. Epist. ad Bonifac. Episc. Rom. Libr.* II. *Cap.* 3. *pag.* 285. *Tom.* X. *Opp.* PROSPER *Chron. ad a.* 418. in CANIS. *Lectt. Antiq. Tom.* I. *pag.* 299. *id. Contra Collator. Cap.* 10. *Cod. Canon. Eccles. Afric. Cap.* 108. *Tom.* I. *Concil. Hard. pag.* 926. QUESNEL *Diſſ.* XIII. *de Concil. Africanis in Pelagianor. Cauſſa Celebratis, ab obitu Innocentii Papæ* I. *pag.* 355. *Tom.* II. *Opp. Leon. M.*

(†) Bij BARON. *Ann. ad a.* 418. *n.* 5, 6.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dat alles met gemeenſchappelijke beraadſlaging mogt beſlist worden. Eindelijk geeft hij aan de Bisſchoppen de verzekering, dat hij omtrent CAELESTIUS niet te ligtgelovig was geweest, en na het ontvangen van hunne Brieven alles in den ſtaat gelaten had, waar in het zich bevond. Toen de *Afrikaanſche* Bisſchoppen, zich aan den Keizer HONORIUS gewend hebbende, van denzelven een ſtreng bevel verworven hadden tegen PELAGIUS en CAELESTIUS, en derzelver aanhangers, zag ZOSIMUS zich genoodzaakt, hun geheel toe te vallen. Hij daagde CAELESTIUS andermaal voor zijne rechtbank, willende, dat deze alle de dwalingen, daar hij van beſchuldigd werd, zou veröordeelen, opdat hij hem dus, met meer recht, zou kunnen vrijſpreken. Maar CAELESTIUS maakte zich liever uit *Rome* weg, en nu bevestigde ZOSIMUS de beſluiten der *Afrikaanſche* Bisſchoppen, en deed CAELESTIUS en PELAGIUS in den Kerklijken ban, hen uit de gemeenſchap der Kerk uitſluitende. Dit meldde hij, door rondgaande Brieven, (*Tractoria*,) aan alle de Bisſchoppen van het rijk, opdat zij zich met dit vonnis verëenigen, en het ondertekenen zouden. Negentien *Weſterſche* Bisſchoppen weigerden dit, beweerende, dat PELAGIUS en CAELESTIUS ten onrecht veröordeeld, en dat zij rechtzinnig waren, en willende, dat men hunne geloofsbelijdenis met redenen zou wederleggen, terwijl zij zich, anders, op eene algemeene Kerkvergadering beriepen. ZOSIMUS nam dit hoog op, beriep terſtond eene Sijnode, waar op hij hen als Ketters veröordeelde, tevens ten Hove een bevel uit-

uitwerkende, waar bij zij van hunne ambten ontzet werden (*). AUGUSTINUS, die veel belang ſtelde in de vriendſchap met den Biſſchop van *Rome*, heeft het gedrag van ZOSIMUS, in deze zaak, naderhand zoeken te ontſchuldigen (†), gelijk ook naderhand andere Roomschgezinde Schrijvers daar moeite toe gedaan hebben. ZOSIMUS mengde zich, met nog meer trotsheid, doch niet gelukkiger uitſlag, in eenen anderen twist, in *Galliën* ontſtaan, tusſchen de Biſſchoppen van *Arelate*, (*Arles*,) en *Vienne*, over het recht van *Primaatſchap*, als *Metropolitaan*. Eene Kerkvergadering te *Augusta Taurinorum*, (*Turin*,) aan welke men dit had overgelaten, deed in het jaar 407, de uitſpraak, dat die dezer beide Biſſchoppen als *Primaat* erkend zou worden, wiens ſtad de *Metropolis* was. Tevens ſtond deze vergadering aan PROCULUS, Biſſchop van *Masſilia*, (*Marſeille*,) toe, als *Metropolitaan*, Biſſchoppen te wijden, en het recht van *Primaat*, voor zijn' perſoon, te genieten. Maar als in het jaar 412, PATROCLUS, door de gewelddadige afzetting van HEROS, en ten gevalle van den Romeinſchen Veldheer KONSTANTIUS, Biſſchop van *Arelatum*, (*Arles*,) geworden was, een man, die beſchuldigd wordt, met Geestelijke ambten koophandel gedreven te

(*) AUGUST. *Contr. duas Pelag. Epist. Libr.* I. *Cap.* 1. *Libr.* II. *Cap.* 3. *Libellus fidei in Append. Tom.* X. *Opp. August. id. Epist.* 190. *Tom.* II. *Opp. pag.* 707. MAR. MERCAT. *Common. ſup. nomine Cœlestii C.* 1, 3, 5.

(†) AUGUST. *Contr. duas Pelagg. Ep. L.* II. *C.* 3.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

te hebben (*), verkreeg deze, zich in het jaar 417, te *Rome* bevindende, van ZOSIMUS, dat ZOSIMUS, in eenen Brief aan de Biſchoppen in *Galliën*, welke begint: *Het heeft den Apoſtoliſchen Stoel goedgedacht*, (*Placuit ſedi Apoſtolicæ*,) verklaarde, dat de *Heilige* PATROCLUS, *zijn Broeder en mede-Biſchop*, als Biſchop van *Arelatum*, (*Arles*,) *Metropolitaan* zijn zoude, en de Provintiën van *Vienne*, en de *eerſte* en *tweede* van *Narbonne* onder zijn gebied, (*Pontificium ſuum*,) hebben zoude (†). De Brief van ZOSIMUS mishaagde aan de Biſchoppen van *Vienna*, *Narbonne*, en *Maſſilia*, die, zijns ondanks, voortgingen met het inwijden van Biſchoppen; waar op hij, in het jaar 417, andermaal ernſtige Brieven, of liever bevelen, aan alle de Biſchoppen dezer Provintiën afzond, ten einde aan den Biſchop van *Arelatum*, (*Arles*,) de hem geſchonken voorrechten te bevestigen (§), HILARIUS, Biſchop van *Vienna*, dreigde hij, met uitſluiting uit de gemeenſchap der Kerk, indien hij zijne uitſpraak, hem, overëenkomſtig *het oordeel Gods*, (*ſub Dei judicio*,) gegeven, langer wederſtreefde. De beide Biſchoppen van *Vienna* en *Narbonna* waren, naar het ſchijnt, voor de onſtuimigheid van ZOSIMUS niet beſtand; maar PROCULUS, Biſchop van *Mas-*

(*) PROSPER *Chron. in* CANIS. *Lect. Ant. Tom.* I. *pag.* 298. *et* 315.

(†) Men leest zijne Brieven bij BARON. *Ann. ad a.* 417. *n.* 41. *ſqq.*

(§) Bij BARON. *Ann. a.* 417. *n.* 49.

Masſilia, (*Marſeille*,) bleef ſtandvastig. ZOSIMUS ſloot hen uit zijne Kerkgemeenſchap, evenwel bleef PROCULUS verder de Bisſchoppen in zijne Provintie wijden, te vergeefs ſchreef de Roomſche Bisſchop aan de Geestlijkheid, regeering en de overige leden der gemeente te *Masſilia*, dat PROCULUS niet meer hun Bisſchop was, noch Bisſchoppen wijden kon, maar dat hij de bezorging hunner gemeente aan PATROCLUS had opgedragen; PROCULUS, begunſtigd door den Veldheer KONSTANTIUS, bleef zich, tot zijnen dood, in het jaar 427, als Bisſchop van *Masſilia*, handhaven. 'Er wierp zich wel eene partij tegen hem op, maar in *Galliën*, ja zelfs in *Afrika*, erkende men hem, als rechtmatigen Bisſchop, en als een' man, met wien PATROCLUS, in Godzaligheid niet te vergelijken was (*). ZOSIMUS overleed, tegen het einde des jaars 418, en heeft, bij louter toeval, eene plaats onder de Heiligen zijner Kerk gekregen. Toen de Kardinaal BARONIUS het Roomſche *Martyrologium* verbeterde, vond hij op de *Martelaars-lijst*, (*Martyrologium*) van BEDA, *den Heiligen* ZOSIMUS, *die, om de belijdenis van den Christelijken Godsdienst, een Martelaar geworden was*, dezen Martelaar uit de tweede eeuw had een onkundig Affchrijver met den Bisſchop ZOSIMUS uit de vijfde eeuw verward; en BARONIUS, in plaats van dezen misſlag te verbeteren, nam,

(*) BARON. *Ann. a.* 417. *n.* 52. *a.* 418. *n.* 40, 41. QUESNEL *l. c. pag.* 257. DU PIN *de Ant. Eccles. Discipl. Diſ.* II. *pag.* 203. *ſq.*

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

nam, zonder bedenken, aan, dat de Biſchop ZOSIMUS in deze lijst bedoeld was, maar dat alleen het bijvoegzel onëcht ware, hetwelk eenen Martenaar van hem maakte (*).

Twist over de opvolging te Rome, tuſſchen EULALIUS en BONIFACIUS.

Na het overlijden van ZOSIMUS, ontſtonden te *Rome* nieuwe onlusten, over de keuze van zijnen opvolger. Vergeefs vermaande SYMMACHUS, die thans Stadhouder van *Rome* was, de ingezetenen, om zich, bij dezelve, ſtil en ordenlijk te gedragen. EULALIUS, *Aartsdiakon* der gemeente, werd, nog in het jaar 418, door een deel der Geeſtlijkheid en des volks, verkozen, terwijl andere Ouderlingen en ingezetenen den Ouderling BONIFACIUS tot Biſchop benoemden. SYMMACHUS, vergeefs gepoogd hebbende, de inwijding van den laatstgemelden voor te komen, gaf van het voorgevallene bericht aan het Keizerlijke Hof te *Ravenna* (†), welk bericht niet ongunſtig zijnde voor EULALIUS, verklaarde de Keizer HONORIUS deszelfs verkiezing voor rechtmatig, en beval, dat BONIFACIUS de ſtad verlaten, of 'er uit verdreven zou worden, ook wilde hij de ſtookebranden dezer onrusten geſtraft hebben (§). Hier op liet SYMMACHUS BONIFACIUS, die zich juist in eene Kerk buiten de ſtad bevond, aanzeggen, dat hij bij hem moest komen, ten einde het Keizerlijk be-

(*) FR. PAGI *Crit. ad a.* 418. *n.* 71. ANT. PAGI *Breviar. Gest. Pontiff. Rom. Tom.* I. *pag.* 84.

(†) *In Auctar. Symmach. Epist.* 19. *pag.* 306. BARON. *Ann. a.* 418. *n.* 79.

(§) *Epist.* 20. *l. c. ap. Baron. a.* 419. *n.* 2.

bevel te verſtaan, maar de bediende werd door den aanhang van BONIFACIUS geſlagen, en zoo weder heen gezonden. Als vervolgends BONIFACIUS met de zijnen in de ſtad wilden komen, werden zij, op last des Stadhouders, verdreven, terwijl EULALIUS, met het grootſte gedeelte der inwoneren, en onder algemeene vreugdetekenen, den Godsdienst vierde in de Kerk van den Apostel PETRUS (*). Thans zonden de Ouderlingen, welke het met BONIFACIUS hielden, een geheel ander bericht aan den Keizer (†), verzoekende dat de Keizer beide EULALIUS en BONIFACIUS in perſoon wilde hooren, zijnde zij Ouderlingen bereid, hunne Kerken, (*titulos*,) voor eene poos te verlaten, ten einde hunne keuze ten Hove te rechtvaardigen. HONORIUS beſloot, op dit bericht, de zaak door een aantal Biſchoppen te *Ravenna* te laten onderzoeken, en als dezen het niet eens konden worden, beſchreef hij eene grooter Kerkvergadering, op welke vele Biſchoppen uit *Italië*, *Gallië*, en *Afrika*, verſchijnen moesten; bevelende middelerwijl, dat zoo wel BONIFACIUS als EULALIUS buiten *Rome* blijven, en ACHILLEUS Biſchop van *Spoletum*, de plegtigheid van het Paaschfeest aldaar bedienen zou. Maar nu bedorf EULALIUS alles, door zijne ongehoorzaamheid aan dit bevel. Hij kwam binnen *Rome*, en als ACHILLEUS daar kort daar na aankwam, rotte een deel gemeen volk

(*) *Ep.* 13. *pag.* 398. *et ap. Baron. n.* 5.

(†) *In Auctuar. Symmach. pag.* 309. *ap. Baron. n.* 8. *ſqq.*

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

volk gewapend te hoop, viel op de aanhangers van EULALIUS aan, en wondde verſcheidenen derzelven. De Stadhouder zelf en zijn onder-Stadhouder, (*Vicarius*,) geraakten in gevaar. Dit een en ander bracht een bevel van den Keizer te weeg, waar bij EULALIUS uit de ſtad gejaagd, zijne aanhangers geſtraft, en BONIFACIUS als rechtmatig Bisſchop erkend werd (*).

Schikking van Keizer HONORIUS over de verkiezing vaneenen Bisſchop te Rome.

BONIFACIUS, die oud en zieklijk was, duchtte, voor nieuwe twisten, in gevalle hij mogt komen te overlijden, en verzocht, daaröm, den Keizer HONORIUS (†), om als een *Allerchriſtelijkſt Vorst*, (*Chriſtianiſſimus Princeps*,) in het vervolg, dergelijke wanörden voor te komen. In een antwoord op dit verzoek (§), vond HONORIUS hetzelve zoo billijk, dat hij in de eerſte plaats alle eerzuchtig ſtreven naar het Bisdom van *Rome* verbood; en te gelijk beval, dat, in gevalle twee mededingers te gelijk verkozen werden, geen van beiden ingewijd worden, maar

(*) SYMMAC. *Auctuar. Epiſt.* 23. 31. *pag.* 310. BARON. *ad a.* 419. *n.* 11. *ſq.* Bij dezen laatſten vindt men ook 's Keizers aanſchrijven aan den *Proconſul* van *Afrika* LARGUS, waar bij de Kerkvergadering te *Spoletum* werd afgeſchreven, en een' Brief van dezen Proconſul aan den Bisſchop van *Karthago*, AURELIUS, dat BONIFACIUS, *door de genade des Keizers*, in de Bisſchoppelijke waardigheid bevestigd was. (*n.* 36, 37.)

(†) *Apud.* BARON. *l. c. n.* 39. *et in* HARDUIN. *Act. Concil. Tom.* I. *pag.* 1237.

(§) BARON. *l. c. n.* 41. HARDUIN. *pag.* 1238.

maar eene nieuwe verkiezing plaats zou hebben. Op deze wijze liet wel de Keizer deze verkiezing vrij, terwijl hij enkel de misbruiken zocht voor te komen, ondertusſchen gaf de eerzucht der Roomſche Geestlijkheid aan het Hof gelegenheid, om zich allengs meer met deze verkiezingen te bemoejen.

Verrichtingen van BONIFACIUS

Alhoewel BONIFACIUS min aanſtootlijk en driftig, dan ZOSIMUS, zijne magt zocht uit te breiden, liet hij echter niet na, dezelve bij alle gelegenheden den Bisſchoppen in te ſcherpen. Dus ſchreef hij aan RUFUS, Bisſchop van *Theſſalonica*, zijnen *Vicarius*, en de overige Bisſchoppen van *Macedonië*, en anderen, dat de zalige PETRUS 'er zich onëindig over verheugde, als hij zag, dat de eere, hem van den Heere verleend, door vreedzame Leeräaren behouden worde, hebbende hij zijne oogen op hen gevestigd, of zij hun ambt wel waarnamen, dat hij hen, ten deele, tot zijne Stadhouders benoemd had, en dat hij nog ſteeds het opzicht over de geheele Kerk behield (*). BONIFACIUS had te meer nodig, hun dit in te ſcherpen, omdat zijn gezag in die gewesten ver af was, van gevestigd te wezen. PERIGENES was tot *Metropolitaan* van *Korinthe* ingewijd, en BONIFACIUS had hem, door RUFUS, zijnen *Vicaris*, bevestigd. Evenwel wilden eenige Bisſchoppen, in die gewesten, eene Kerkvergadering houden, om deze verkiezing te onderzoeken. RUFUS hier over geklaagd hebbende bij BONIFACIUS, ver-

(*) *Ep.* BONIFACII *in Act. Concil. Rom. a.* 532. *ap.* HARDUIN *Tom.* II. *pag.* 1121.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

vermaande deze hem tot grooter ijver in het uitvoeren van den last des Apostoliſchen Stoels, verklarende tevens elke *Sijnode*, en elke inwijding van eenen Biſchop, zonder zijne voorkennis gehouden of geſchied, voor onwettig. Hij beduidde den *Illyriſchen* Biſchoppen, dat hun gedrag eene beledi-ging was van den Apostel PETRUS, zonder wiens genade echter niemand in den Hemel kon komen, dewijl aan hem de ſleutelen des Hemelrijks waren toebetrouwd, en beſloot met de herinnering, *dat de Apostel* PETRUS, *op ingeving van den Heiligen Geest, de Priesterlijke waardigheid van* PERIGENES *reeds bevestigd had* (*). Doch, in dat zelfde jaar 421, onttrok Keizer THEODOSIUS II het Oostersch *Illyrië* aan dit gezag van den Biſchop van *Rome*, daar hij den Opperſtadhouder van *Illyricum* gebood (†), dat de oude gewoonten en Kerkwetten, zonder eenige nieuwigheid, in de gezamenlijke Provintiën van *Illyricum*, in acht genomen zouden worden. Doch, als 'er twijfeling mogt ontſtaan, zou dezelve, niet zonder voorkennis van den Biſchop van *Konſtantinopolen*, welke ſtad de voorrechten van het oude *Rome* genoot, op eene vergadering van Biſchoppen beſlist worden. Nu zal wel THEODOSIUS deze wet reeds in het jaar 422, op verzoek van zijnen Oom, Keizer HONORI-

(*) *Epist. Bonif. l. c. et in* HOLSTEN. *Collect. Vett. Monum. Eccl. Rom. pag.* 54. *sq.*

(†) *L.* 46. *Cod. Th. de Episcopis l.* 3. *Cod. Iust. de Sacros. Eccles.*

RIUS, herroepen hebben, doch de Brieven dezer Vorſten, op welke men zich ten dien einde beroept (*), liggen onder groot vermoeden, van onecht te zijn. Billijker was het gedrag van BONIFACIUS in *Gallië*, alwaar hij, in eenen Brief van het jaar 422, aan HILARIUS, Biſchop van *Narbona*, de voorrechten terug gaf, welke PATROCLUS, Biſchop van *Arelatum*, van ZOSIMUS had weten te verkrijgen (†). Bij eene andere gelegenheid, gedroeg BONIFACIUS zich even zoo bedachtzaam. De Geestlijkheid van *Valencia*, (*Valenci* in het *Dauſineè*,) geraakte met haren Biſchop MAXIMUS in twist, en beſchuldigde hem over ondeugden en *Manicheïſche* dwalingen bij den Biſchop van *Rome*; doch deze oordeelde, dat MAXIMUS zich met recht zou kunnen bezwaren, als zijne zaak te *Rome* afgedaan zou worden, zonder dat hij tegenwoordig was. Hij gebood dan in het jaar 419, aan de Biſchoppen in het Zuiden van *Frankryk* eene vergadering te houden, opdat MAXIMUS in zijne eigene Provintie geöordeeld zou worden. Alleen zouden zij hem de beſluiten der vergadering, ter bekrachtiging, overzenden (§).

CÆLESTINUS was de opvolger van BONIFACIUS, in het jaar 422, tot het jaar 436. Het merkwaardig- CÆLESTINUS.

(*) Bij HOLSTEIN en uit hem bij HARDUIN. *l. c. p.* 1127.

(†) HARDUIN. *Act. Concil. Tom.* I. *pag.* 1240. COUSTANT. *Epist. Pontiff. Rom. pag.* 1031.

(§) *Ap.* HARDUIN *l. c. pag.* 1238. *ſq. et* COUSTANT *l. c. pag.* 1015.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

digſte, geduurende zijn beſtuur, is de twist met de *Afrikaanſche* Biſchoppen, over het recht van *beroep*, (*appèl*,) op den ſtoel van *Rome*. Zeker Ouderling te *Sicca*, in *Numidië*, APIARIUS, was door zijnen Biſchop URBANUS, uit hoofde van velerhande misdaaden, afgezet en uit de Kerklijke gemeenſchap uitgeſloten. Hij reisde daar op naa *Rome*, alwaar de toenmalige Biſchop ZOSIMUS hem, in ſpijt van de oude algemeen aangenomene Kerklijke wetten, weder in de Kerklijke gemeenſchap aannam. Vervolgends zond ZOSIMUS in het jaar 419, drie gezanten naa *Karthago*, alwaar 217 Biſchoppen vergaderd waren, ten einde zijne handelwijze bij hen te rechtvaardigen. Kort na het openen dezer vergadering overleed ZOSIMUS. Uit eenen Brief der vergadering aan deszelfs opvolger BONIFACIUS (*), vernemen wij, dat zij APIARIUS, op zijne ſchuldbekentenis en bede om vergeving, weder tot de gemeenſchap der Kerk had toegelaten, ook hem de waardigheid van Ouderling had laten behouden, doch tevens verboden, dat ambt in de gemeente te *Sicca* te bekleden, om alle wanörden voor te komen. Vooraf echter had zij van de gezanten des Roomſchen Biſchops begeerd, derzelver ſchriftelijken last, (*Commonitorium*,) te lezen; deze behelsde vier punten. *Vooreerst*, dat men zich niet verzetten moest tegen het *beroep*, (*Appèl*,) van *Afrikaanſche* Biſchoppen op die van *Rome*. *Ten tweeden*, dat de Biſchoppen niet zonder noodzaaklijk-

(*) *In* HARDUIN. *Act. Concil. Tom.* I. *pag.* 939. *ſq.*

lijkheid ten Keizerlijken Hove reizen zouden. *Ten derden*, dat Ouderlingen en Kerkendienaars, die onrechtmatig door hunne Bisschoppen in den ban gedaan waren, hunne zaak voor de nabuurige Bisschoppen konden brengen. *Eindelijk*, dat de Bisschop URBANUS, of van de Kerkelijke gemeenschap uitgesloten zou worden, of zich te *Rome* zou komen verantwoorden, indien hij zijnen misslag niet verbeterde. Hoe de Kerkvergadering omtrent dit laatste punt besliste, is boven gezegd. Het tweede was te voren reeds door eene *Afrikaansche* Kerkvergadering afgedaan (*), op deze wijze, dat een Geestelijke, die iet ten Keizerlijken Hove te verrichten hebbende, derwaards wilde reizen, met een getuigschrift van zijne gemeente, met aanwijzing van zijne zaak, behoorde voorzien te zijn, zonder hetzelve derwaards reizende zou hij uit de Kerkelijke gemeenschap gesloten worden. Maar ten opzichte van de twee overige punten verklaarde zich de Kerkvergadering tegen den Roomschen Bisschop: Ten opzichte van het stuk van *beroepen*, (*Appèllen*,) had ZOSIMUS in zijnen lastbrief zich beroepen op een besluit der *Niceïsche* Kerkvergadering, hetwelk in de daad, een besluit was der *Sardicensische* (†); één van de Bisschoppen der Kerkvergadering dit terstond opgemerkt hebbende, verzocht de vergadering haren Voorzitter AURELIUS, Bisschop van

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Cod. Canon. Eccles. African. Cap.* 106. HARDUIN. *Tom.* I. *pag.* 123.

(†) Zie IV. *Deel*, *Bladz.* 301.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 476.

van *Kartago*, (*Sanctus Papa* AURELIUS,) de Bisschoppen van *Konstantinopelen*, *Alexandrië*, en *Antiochië*, om echte affchriften der besluiten van de Kerkvergadering van *Nicea*, te verzoeken. Hier mede dee moest zich de Gezant FAUSTINUS te vrede houden, alhoewel hij zich voorbehield, dat deze twijfeling de Roomsche Kerk niet ten nadeele strekken, en dat de opheldering derzelve aan den tegenwoordigen Bisschop BONIFACIUS zou overgelaten worden. Ten aanzien van het derde punt, omtrent de lager Geestlijkheid, had ZOSIMUS zich insgelijks beroepen op de besluiten der *Nicensche* vergadering, weshalven de Afrikaansche Bisschoppen ook ten dezen aanzien goedvonden de echte affchriften dezer besluiten af te wachten; welke zij, nog in dat zelfde jaar 419, van *Konstantinopelen* en *Alexandrië* ontvingen, vergeld van Brieven der Bisschoppen van deze beide steden (*). Uit deze echte affchriften bleek, dat het vermoeden der *Afrikaansche* Bisschoppen, van eene verkeerde aanhaling, volkomen gegrond was. De *Afrikaansche* Bisschoppen sluiten hunnen Brief aan BONIFACIUS, met de aanmerklijke verklaring, „dat zij hoopten, dat, zoo lang hij den Roomschen Stoel bekleedde, zij niet zoo trots behandeld zouden worden, en dat men jegens hen die achting zou bewijzen, welke hun toekwam." Was deze valsche aanhaling van besluiten eener bijzondere Kerkvergadering te *Sardica*, in plaats van die der algemeene van *Nicea*, toe te schrijven aan de onkun-

(*) In HARDUIN *Act. Concil. Tom.* I. *pag.* 946.

kunde, overhaasting, of kwaade trouw van den Roomſchen Biſchop ZOSIMUS? BARONIUS (*), heeft alle moeite aangewend, om hem te rechtvaardigen, of te ontſchuldigen, maar zijne aanmerkingen kunnen den toets niet doorſtaan (†). Zoo lang BONIFACIUS leefde, bleef deze zaak voorts rusten, doch, onder CÆLESTINUS, kwam zij weder op het tapijt. APIARIUS was inmiddels Ouderling geworden te *Tabraka*, eene andere ſtad van *Numidië*, doch ook daar weder, uit hoofde zijner buitenſporigheden, door den Biſchop afgezet. Andermaal nam hij zijnen toevlucht naa *Rome*, alwaar CÆLESTINUS zich over zijne komst verblijdde, gelijk hij zelf aan de *Afrikaanſche* Biſchoppen ſchrijft, ongetwijfeld, omdat te *Rome* ieder een welkom was, die den Biſchoppen dier ſtad gelegenheid gaf, om hun Geeſtelijk Rechtsgebied uit te breiden. Hij zond hem, vervolgends, met den Biſchop FAUSTINUS, den voormaligen Gezant van ZOSIMUS, naa *Afrika*, ten einde zijne herſtelling te bewerken. Den uitſlag dezer zaak en de gezindheid der *Afrikaanſche* Biſchoppen over het gedrag van den Roomſchen Biſchop vindt men, in den Brief, door hen, na eene Kerkvergadering te *Karthago*, in het jaar 424 of 425, gehouden te hebben, aan CÆLESTI-

(*) *Ann. ad. a.* 419. *n.* 87.

(†) Men zie de Roomſche Schrijvers RICHER *Hist. Concil. Gener. Tom.* I. *pag.* 91. DU PIN *de ant. Eccles. Discipl. Diſſ.* II. *pag.* 78. *ſq.*

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

TINUS geſchreven (*), waar in zij hem meldden, dat zij, op de komst van FAUSTINUS, bijëen vergaderd waren, om de zaak van APIARIUS van nieuws te onderzoeken, dat FAUSTINUS hun veel beledigends gezegd, en geëischt had, dat zij APIARIUS weder in hunne gemeenſchap zouden aannemen, omdat CÆLESTINUS hem in de zijne aangenomen had; dat na drie dagen onderzoeks, niet zonder veel tegenſtribbelingen van FAUSTINUS, APIARIUS, eindelijk, door God en zijn geweten gedrongen, alle zijne bijna ongelooflijke ondeugden beleden had. Zij verzoeken vervolgends CÆLESTINUS nadruklijk, dat zijne eerwaardigheid, (*venerabilitas tua*,) voortaan zulke lieden, die uit de *Afrikaanſche* gemeenten tot hem mogten komen, niet zoo ligt weder aanneme, als wetende, dat zulks ook door de beſluiten der *Niceïſche* Kerkvergadering verboden zij. Ook vonden zij het niet gegrond in de oude Kerklijke wetten, dat een Biſchop van *Rome* buitengewone Gezanten, (*a ſanctitatis ſuæ latere*,) aan hen zond, en beſluiten hunnen Brief met deze duidlijke woorden: „ Wij begeeren ook, dat gij ons „ verder geenen van uwe Geeſtelijken, op ieders „ verzoek, tot uitvoering van uwen wil, zult toe„ zenden, opdat wij niet ijdelen trots, (*fumoſum „ tijphum*,) eerzucht en wereldlijken hoogmoed in „ de Kerk van CHRISTUS ſchijnen in te voeren, „ die

(*) *In Cod. Canon. Eccles. African. pag.* 947. *ap.* HARDUIN. *Tom.* I.

„ die oprechte beſcheidenheid en nederigheid aan de
„ Dienaren van God aanbeveelt. Wat onzen Broe-
„ der FAUSTINUS aanbelangt: wij zijn verzekerd,
„ dat, nadat APIARIUS wegens zijn ſchandelijk ge-
„ drag uit de Kerk van CHRISTUS geworpen is,
„ uwe Heiligheid naar derzelver rechtſchapenheid en
„ gematigdheid, niet toe zal laten, behoudens de
„ broederlijke liefde, dat *Afrika* verder door hem
„ bezwaard worde." Dit ſchrijven was zoo na-
druklijk, dat CÆLESTINUS vervolgends geene verdere pogingen in het werk geſteld ſchijnt te hebben. Een Brief van AUGUSTINUS, aan CÆLESTINUS, die tot het jaar 423 ſchijnt te behoren (*), geeft nog een dergelijk voorbeeld, hoe de *Afrikaanſche* Kerken zich tegen de heerschzuchtige ſtappen des Roomſchen Kerkvoogds verzet hebben. Zekere ANTONIUS, een jongeling, en leerling van den vermaarden AUGUSTINUS, Biſchop van *Hippo*, was door dezen tot eerſten Biſchop van *Fuſſala*, een klein plaatsjen, hetwelk tot het Kerspel van *Hippo* behoord had, ingewijd. Wegens zijne roofzucht en geweld, wilde zijne gemeente hem niet langer tot Leeraar hebben, en eene Kerkvergadering van *Numidiſche* Biſchoppen ontzette hem van zijn ambt, echter hem de waardigheid van Biſchop latende behouden, doch zonder Bisdom, van hoedanige uitſpraken AUGUSTINUS, in den aangehaalden Brief, meer voorbeelden bijbrengt. Dit mensch vervoegde zich, insgelijks, te *Rome*, bij den Biſchop BONIFA-

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Epist.* 209. *Tom.* II. *Opp. p.* 591. *ſqq. ed. Antv.*

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363, tot 476.

FACIUS, die aan de *Numidiſche* Biſſchoppen belaſtte hem te herſtellen, evenwel onder de billijke voorwaarde: Indien ANTONIUS getrouw en naar waarheid bericht van zaken gedaan had. Te gelijk verſpreidde zich een gerucht, dat de Overigheid door middel van ſoldaten de uitſpraak van den Apoſtoliſchen Stoel zou doen gelden. Hier door zag AUGUSTINUS zich genoodzaakt, den Brief, van welken wij ſpreken, aan CÆLESTINUS te ſchrijven, in welken hij hem bidt, om het bloed van CHRISTUS, en de gedachtenis van den Apostel PETRUS wil, die de Leeraaren der Christenen vermaand heeft, om niet met geweld over het volk heerſchappij te voeren, dat hij toch zulke ſchikkingen niet wilde doorzetten, ook liet CÆLESTINUS het, bij het afzetten van ANTONIUS, berusten, gelijk men uit eenen anderen Brief van AUGUSTINUS (*) beſluiten kan.

Gevoelen van CÆLESTINUS over de verplaatzing der Biſſchoppen

In het jaar 424, werd CÆLESTINUS, benevens andere Biſſchoppen geraadpleegd, over de aanſtelling van PROCLUS, tot Biſſchop van *Konſtantinopolen*. Deze PROCLUS was, te vooren, door SISINNIUS, Biſſchop van *Konſtantinopolen*, tot Biſſchop van *Cyzikus* gewijd, maar van de inwoners dier ſtad niet aangenomen, omdat zij het recht van inwijding van hunnen Biſſchop niet wilden toekennen aan den Biſſchop van *Konſtantinopolen*. PROCLUS bleef dus als Ouderling te *Konſtantinopolen*, alwaar hij, door zijn Prediken, roem verwierf. Het Bisdom dezer Hoofdſtad, in het jaar 424, door de dood van MAXI-

(*) *Epist.* 224. *l. c. pag.* 623.

MAXIMIANUS, opengevallen zijnde, gebood THEODOSIUS II, om alle onrusten bij de keuze van eenen nieuwen Bisschop voor te komen, den tegenwoordig zijnde Bisschoppen, dat zij PROCLUS tot Bisschop van *Konstantinopolen* zouden inwijden. Deze maakten daar tegen zwarigheid, omdat PROCLUS reeds tot Bisschop van eene andere gemeente gewijd was, maar de wil des Keizers en het gevoelen van CÆLESTINUS (*), die in eenen Brief aan de Bisschoppen van *Alexandrie*, *Antiochie*, en *Thessalonica*, geschreven had, dat niets verhinderde, waarom iemand, die tot Bisschop eener stad benoemd was, of zelfs reeds een Bisdom bekleed had, niet in een ander verplaatst zou worden, ruimden hunne bedenkingen op (†). Volgends sommige oude Kerkelijke wetten was zekerlijk zoodanige verplaatzing verboden, en toen nog hielden verscheidene Christelijke Leeräars dezelve voor ongeoorloofd; andere Kerkwetten echter hadden ze onder zekere bepalingen toegelaten, en van deze vergunning hadden ook, in de daad, vele Bisschoppen gebruik gemaakt (§).

Over de kleding der Geestlijken.

Bij gelegenheid van eenige onlusten in de *Gallischa* gemeenten, schreef hij, in het jaar 428, eenen Brief aan de Bisschoppen van *Vienna* en *Narbonna* (**), waar in hij, herinnerd hebbende, dat hij van God tot

(*) Hetwelk hier echter geen voorschrift was, gelijk BARONIUS gewild heeft. *ad ann.* 434. *n.* 2.

(†) SOCRATES *Hist. Eccles.* VII. 28, 40.

(§) SOCRATES *Hist. Eccles.* VII. 36.

(**) *Ap.* HARDUIN. *Tom.* I. *Concil. pag.* 1258. *sq.*

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

tot eenen Wachter over de geheele Kerk gesteld was, die Bisschoppen berispt, die eenen mantel en gordel droegen, menende dat zij dus naar de letter der Heilige Schrift gekleed gingen. In plaats, zegt hij, van zulke nieuwigheden te ondernemen, behooren wij ons, van de overige Christenen, in de leere, niet in de kleding, in verkeering en zuiverheid van leven, maar niet in opschik te onderscheiden. Men ziet uit deze plaats, dat de Geestlijken tot hier toe bijna geene bijzondere kleding droegen. De mantel en gordel der Wijsgeeren werd wel bij sommigen, reeds uit voorige eeuwen, behouden, maar was niet algemeen. Dat de *Katholijke* Geestlijken te *Konstantinopolen*, omtrent het begin der vijfde eeuw, in het zwart, en de *Novatiänen* integendeel, in het wit gekleed gingen, leert ons een gesprek van SISINNIUS, eenen Bisschop der laatstgemelden met eenen der *Katholijken* (*). Hij daagt denzelven uit, om een bewijs bij te brengen, dat de Geestlijken in het zwart moesten gaan; terwijl hij zelf zijne witte kleding eene navolging van CHRISTUS en der Heiligen, in hunne verheerlijking, noemt. Hoe het zij, daar in komen de Leeräars en Kerkvergaderingen van dezen tijd overëen, dat voor de kleding der Geestlijken geen sieraad of kostbaarheid voege. HIËRONYMUS heeft zelfs de zwarte kleur zoo wel als de witte afgekeurd (†).

SIXTUS III.

CÆLESTINUS overleed, in het jaar 432, en had tot

(*) SOCRAT. *Hist. Eccles.* VI. 22.

(†) *Epist.* II. *Tom.* II. *pag.* 10. *ed. Francof.*

tot zijnen opvolger SIXTUS III, die het Bisdom te *Rome*, tot het jaar 440, bekleed heeft, en in de *Nestoriäanſche* en *Pelagiäanſche* verſchillen gemoeid is geweest, gelijk wij, in het vervolg, zien zullen. Nog *Ouderling* te *Rome* zijnde, verklaarde hij zich nadruklijk tegen de *Pelagiäanſche* Leerſtellingen, zoodat AUGUSTINUS, in eenen langen Brief aan hem, zijnen ijver in dezen prijst (*). Men heeft hem echter drie Geſchriften, vol *Pelagiäanſche* gevoelens toegeſchreven, welke zelfs te *Rome*, in het jaar 1573, in 8vo. onder zijnen naam gedrukt zijn. De Jeſuit GARNIER (†) vindt het zelfs niet onwaarſchijnlijk, dat hij dezelve geſchreven, en naderhand, om zijnen misſlag te vergoeden, een ander Boek opgeſteld heeft, hetwelk men anders aan AUGUSTINUS heeft toegekend, en dat in deszelfs werken gevonden wordt, doch hetwelk de Benedictijner Uitgevers van AUGUSTINUS werken liever aan MARIUS MERCATOR zouden toeſchrijven, indien de ongelijkheid van ſtijl hen niet terug hield (§). Meer algemeen ſtemmen de geleerden overëen, om zekeren Brief van SIXTUS voor onëcht te verklaren, waar in hij aan de Oosterſche Biſchoppen zou bericht hebben

(*) *Epist.* 191. *pag.* 539. *Epist.* 195. *pag.* 544-555. *Tom.* II. *Opp.*

(†) *In Opp. Marii Mercat. Tom.* I. *pag.* 366.

(§) Dit geſchrift voert den titel van: *Hypomnesticon contra Pelagianos et Cœlestianos, Vulgo Libri* VI. *Hypognosticon*, *in Append. Opp. Aug. Tom.* X. *p.* 3732.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ben (*), zekere beſchuldiging door eenen BASSUS tegen hem ingebragt, en de veröordeeling van dezen BASSUS, door eene Kerkvergadering. Deze gebeurenis wordt verhaald, in de oudſte verzameling van Levensbeſchrijvingen der Roomſche Biſſchoppen, gemeenlijk *Liber Pontificalis* genoemd, en welke aan ANASTASIUS, eenen Roomſchen Abt, in de IXde eeuw wordt toegeſchreven, doch waar van waarſchijnlijk in de VIde eeuw de eerſte aanleg gemaakt is (†). In de Levensbeſchrijving van SIXTUS III, in deze verzameling, ſtaan nog meer bijzonderheden van dezen Biſſchop, doch over het algemeen te beuzelachtig, om gemeld te worden. Maar vier echte Brieven van SIXTUS III, in de verzamelingen van HARDUINUS (§) en COUSTANT (**), te vinden, zijn zoo vele bewijzen, hoe vele moeite het hem gekost hebbe, de Biſſchoppen van het Oostersch *Illyricum* in die afhanglijkheid van den Roomſchen Stoel te houden, waar in zijne onmiddlijke voorzaten hen gebragt hadden. RUFUS, Biſſchop van *Theſſalonica*, derzelver *Vicarius* zedert het jaar 412, was kort na het jaar 431 overleden, en SIXTUS ſchonk aan deszelfs opvolger ANASTASIUS dezelfde rechten over de Biſſchoppen van het Oos-

(*) *In* BLONDELLI *Pleudo-Iſidoro et Turriano Vapul. pag.* 563. *et in* HARDUIN. *Act. Concil. Tom.* I. *pag.* 1735.

(†) JOHAN CHIAMPINI *Exam. Libr. Pont. Rom.* 1688. 4.

(§) *Act. Concil. Tom.* II. *pag.* 1178-1181.

(**) *Epiſtt. Rom. Pontiff. pag.* 1262. *ſq.*

Oostersch *Illyricum*, bijzonder verklaarde hij aan deze Bisschoppen, dat, zoo dikwijls ANASTASIUS eene Kerkvergadering uitschreef, zij zich daar op moesten laten vinden, zonder zich verbonden te achten aan de voorschriften, welke *eene Oostersche Kerkvergadering*, zonder toestemming van zijnen Stoel, had bepaald. Hij bedoelde hier mede de *algemeene Kerkvergadering* van *Efeze*, van het jaar 431, welke eene algemeene verordening gegeven had, dat geen Bisschop zich meester zou maken van een gewest, hetwelk niet tot zijn Kerspel behoorde (*). Naar het schijnt, is het aan SIXTUS gelukt, de Bisschoppen van *Illyricum* onder de Kerklijke afhanglijkheid van zijnen Stoel te houden, ook had *Rome*, hetwelk als de Hoofdstad des Keizerrijks thans in verval geraakte, en zijn aanzien verloor, thans in het *Kerkelijke* zoo veel aanziens reeds verworven, dat de opvolger van SIXTUS, LEO *de Groote* bijgenoemd, op zijnen Bisschoppelijken troon, Keizers, Staatsdienaars, Kerkvergaderingen, de meeste Bisschoppen, met één woord, genoegzaam alles, wist te beheerschen.

Deze LEO was een *Tusciër* (†), of een *Romein* (§), zeker een *Italiaan* van geboorte. Van den

Bijzonderheden van LEO

(*) *In Hard. Act. Concil. Tom.* I. *pag.* 1622. Verg. TILLEMONT *Memoir. Tom.* XIV. *pag.* 262.

(†) Volgends het *Liber Pontifical. pag.* 127. *ed. Vignolii.*

(§) PROSP. *Chron. in* CANIS. *Lect. Ant. Tom.* I. *pag.* 303. Verg. QUESNEL *Disf.* I. *de Vita et Reb. Gest. S. Leonis M. Tom.* II. *Opp. Leon. ed. Baller. pag.* 399.

III BOEK VI Hoofdst. in C. G. Jaar 365. tot 476. — den Grooten.

den tijd zijner geboorte, en de geschiedenis zijner jeugd, is ons niets bekend; alleen komt, in het jaar 418, in eenen Brief van AUGUSTINUS (*), een Roomsche *Acolythus*, (Kerkedienaar van de laagste klasse,) voor, wien men, met eenige waarschijnlijkheid, voor dezen LEO houdt. Met meer zekerheid kan men aanneemen, dat LEO kort daar op *Diaken* ook wel *Archidiaken* der Roomsche Kerk geweest is; trouwens, toen CELESTINUS dus Bisschop was, had hij reeds zoo veel invloed, dat CYRILLUS, *Patriarch* van *Alexandrië*, hem schriftelijk verzocht, dat hij niet zou toelaten, dat de eisch van JUVENALIS, Bisschop van *Jerusalem*, om eerste *Metropolitaan* van geheel *Palestina* te worden, te *Rome* ondersteuning mogt vinden (†). Ook gelooft QUESNEL (§), dat zeker opstel, gevoegd achter eenen Brief van CELESTINUS, aan *Gallische* Bisschoppen, over de *Pelagiaansche* bewegingen in hun vaderland, ten tijde toen de *algemeene* Kerkvergadering te *Efeze* in het jaar 431 gehouden werd, *Capitula, seu Præteritorum sedis Apostolicæ Episcoporum Auctoritates de Gratia Dei* genoemd, door LEO opgesteld zal zijn, waar in uit Brieven van vorige Bisschoppen van *Rome* bewezen wordt, dat zij allen geleerd hebben, dat de menschen door ADAM hunne onschuld en natuurlijke krachten verloren hebben; dat de genade van God alleen hen goed en God-

vruch-

(*) *Epist.* 191. *Tom.* II. *Opp. pag.* 539.

(†) LEO *M. Epist.* 119.

(§) *Disc. cit. pag.* 405. *et Disc.* III. *pag.* 689. *sq.*

vruchtig maken, hun ter vervulling der Godlijke wet behulpzaam wezen, en tegen de listen des Duivels behoeden kan. Ook heeft QUESNELL beweerd (*), dat een ander, meer vermaard Boek, (*de Vocatione omnium gentium Libri Duo*,) LEO tot Schrijver hebbe. Dit Boek is, in laater tijden, van Geleerden van onderſcheidene Godsdienſtige gezindheden, als één der beste Boeken geprezen, welke men over de kracht en uitgeſtrektheid der Godlijke genade uit de oude Kerk bezit. LUTHER prees het, als een zeer geleerd werk (†). ERASMUS (§) noemt den Schrijver ſcherpzinnig, en in de H. Schrift wel geoefend; en VOSSIUS (**), verklaart den Schrijver voor eenen man, van het diepſte oordeel, en HUGO GROTIUS, voor eenen grooten Schrijver, zoo wijs als Godvruchtig. Niet zoo gunſtig beſchouwt hem SCHRÖCK (††): „ In den grond," zegt hij, „ is het niet meer dan eene wijdlopige en herhalende ontwikkeling van het leerſtelzel, hetwelk AUGUSTINUS tegen PELAGIUS beweerd heeft, waar aan nogthans de *Prædestinatie* ontbreekt. Het ſpreekt, aan den éénen kant, zoo veel van de vrijwerkende genade

(*) *Diſſ.* II. *pag.* 615-660. *Tom.* II. *Opp. Leon. M. ed. Baller.*

(†) *Epist.* 37. *a.* 1518. *pag.* 48. *in Epistt. Jenæ* 1556. 4to. *Tom.* I.

(§) *Præf. in Libr. de Voc. Gent. Tom.* II. *Opp. S. Ambroſii Baſil.* 1527.

(**) *Hist. Pelag. Libr.* VII. *P.* I. *pag.* 670.

(††) *Kirch-Geſch.* XVII. *Th. S.* 102.

III BOEK. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 364 tot 476.

mede van God, en aan den anderen kant schijnt hij tevens op de onderzoeking van den menschlijken wil zoo veel toe te geven, dat men niet ziet, hoe hij heeft te verwoorden, dat hij aan Lezers van alle partijen behaagd heeft. Voorts werd dit Boek, in de Handschriften, door aan AMBROSIUS dan, en wel gemeenlijk, aan PROSPER uit Aquitanië toegeschreven. QUESNEL, die het, gelijk wij zeiden, aan LEO den Grooten toeschreef, werd daar in, gelijk [illegible] wedersproken door de BALLERINI, uitgevers der werken van LEO den Grooten, [illegible] geleven, dat dit Boek, het werk van eenen anderen [illegible] zij, onderscheiden van den Aquitaanschen. QUESNEL [illegible] in geschriften aan LEO, [illegible] hij tot Bisschop verheven werd, [illegible] [illegible], dat hij ook eenen Brief [illegible] eene rijke en aanzienlijke jonge Juffer, bekend in de Geschiedenis van PELAGIUS, op zijne rekening zet, welken men anders aan PROSPER van Aquitanië toekent, waar tegen de BALLERINI insgelijks hunne tegenbedenkingen gemaakt hebben. Als in het jaar 439, onder de zwakke regering van VALENTINIÄAN III, en zijne Moeder PLACIDIA, in *Gallië*, tusschen den grooten Veldheer des Rijks AËTIUS, en eenen anderen Bevelhebber ALBINUS, twisten ontstaan waren, welke eenen burgerkrijg dreigden, werd de Diakon LEO door het Hof derwaards gezonden, om dezen twist door zijne achtbaarheid en welsprekendheid te bemiddelen (*).

Ge-

(*) PROSPER *Chron. ap.* CANIS. *l. c. pag.* 303.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Geduurende zijne afwezendheid, overleed de Roomsche Bisschop SIXTUS III, in het jaar 440. Terstond sloeg de geheele gemeente op LEO het oog, en men verzocht hem, door afgevaardigden, terug te komen, en het Bisdom op zich te nemen (*). LEO erkende deze zoo roemrijke eenparige keuze in zijne eerste Predikatie, met de levendigste dankbaarheid. Onder de pligten van zijn ambt, beschouwde hij het *Prediken* als één der gewigtigsten (†), welke zijne toehoorers als eene schuld van hem vorderen konden (§). Ook heeft men, in de daad, van hem *agt en negentig* Predikatiën, van welke de vijf eerste van den dag zijner Inwijding zijn, en over deszelfs jaarlijksche viering; gelijk reeds zedert een' geruimen tijd vele Bisschoppen gewoon waren, den dag hunner inwijding jaarlijks met eene Predikatie te vieren, tot welke zij ook andere Bisschoppen nodigden. Deze plegtigheid heette *natalis* of *natalitius dies Episcopi*, en in laater tijden *anniversarius dies assumtionis*. In deze vijf Predikatiën scherpt LEO zijnen toehoorers de vereering van den Apostel PETRUS nadrukkelijk in, met het blijkbaar oogmerk, om zijne eigene grootheid daar door te schragen. Ondertusschen zijn 'er bedenkingen gemaakt, over de echtheid van deze en de overige Predikatiën van LEO *den Grooten*, waar toe een bericht van SOZOMENUS (**) aanleiding heeft gegeven, dat, in zijnen tijd, in de Room-

LEO wordt Bisschop van Rome.

(*) PROSPER *l. c.* LEO M. *Serm.* I. *T.* I. *Opp. p.* 7.
(†) *Serm.* LVIII. (§) *Serm.* LXXII.
(**) *Hist. Eccles.* VII. *Cap.* 19.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Roomſche gemeente, noch de Biſchop, noch iemand anders, openlijke Godsdienſtige voorſtellen voor het volk gehouden hebbe. Doch, als men SOZOMENUS bericht, eenvoudig, dus verſtaat, dat de pligt van *Prediken* bij de Roomſche Biſchoppen, zedert zij zoo groot en aanzienlijk geworden waren, allengs geheel in onbruik geraakt zij, wordt de echtheid der Predikatiën van LEO daar door niet benadeeld, dewijl in de daad een getal van nog geen honderd Predikatiën, door hem, geduurende de twintig jaren van zijn ambt, gehouden, gering genoeg is, te meer, daar de meesten nog geen kwartier-uurs, zelden meer dan een half uur tijds, tot het uitſpreken, verëischten. Onder de bijzonderheden in deze *Predikatiën*, welke opheldering geven omtrent Kerklijke gebruiken en plegtigheden, is de volgende aan te merken. In eene zijner negen Predikatiën over het *vasten van de tiende Maand* (*), ſchijnt hij van de *plegtige vasten in vier tijden des jaars*, (*jejunia quatuor temporum*, waar uit het woord *Quatertemper* ontſtaan is,) te gewagen. Doch, MURATORI heeft, in eene afzonderlijke verhandeling (†), bewezen, dat, alhoewel zij in de *Roomſche* Kerk, reeds onder de regering van LEO, in gebruik waren, zij eerst in eene latere eeuw in algemeen gebruik gekomen zijn. Voor het overige is hij de eerſte, die de woorden van CHRISTUS, MATTH. XVI. tegen PETRUS dus verklaart:

(*) *Serm.* XVIII. *pag.* 56. *ſq.*

(†) *De Quatuor Temporum Jejuniis, in Anecdotis Lat. Tom.* II. *pag.* 248. *ſq.*

klaart: „ Alhoewel ik, CHRISTUS, de onwrikbare „ rotsſteen, de hoekſteen en grond, ben, behalven „ wien niemand een ander leggen kan; gij zijt ech- „ ter ook een rotsſteen, omdat gij door mijne magt „ bevestigd zijt, naardien gij aan de mij eigene „ magt deel hebt; op deze vastigheid zal ik eenen „ eeuwigen Tempel bouwen, eene gemeente, die „ tot den Hemel verheven zal worden (*)." Evenwel was Prediken de grootſte hoofdzaak van LEO niet, zijne Brieven zijn menigvuldiger, waar toe hem zijne werkzaamheden omtrent Kerklijke belangen geduurige aanleiding gaven. De *Ketterſche* aanhangen hielden hem in aanhoudende beweging; hij verdreef de *Manichëën* uit *Rome*; werkte den voortgang der *Pelagiänen* met ijver tegen; zocht het overblijfzel der *Priscilliäniſten* te onderdrukken; maar voornaamlijk verzette hij zich zoo hevig tegen de *Eutychiäners*, dat men derzelver veröordeeling voor een groot gedeelte aan zijnen ijver moge dankweten. Tevens liet hij zich aan het *Kerkbeſtuur* en de *Kerketucht* zeer gelegen zijn, maar kwam daar bij de grootheid van zijnen *Stoel* eenigzins in aanmerking, zoo moesten zelfs de oudſte Kerkelijke verördeningen achter ſtaan. Meermalen vond hij ook gelegenheid, het *Keizerryk*, in deszelfs verlegenheden, gewigtige dienſten te bewijzen.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Van de eerſte jaren zijnes Biſchoppelijken Beſtuurs weten wij weinig belangrijks. Hier toe behoort de bepaling van het Paaschfeest voor het jaar 444.

Bijzonderheden van LEO den

(*) *Serm.* IV. *de Natali ipſius* IV. *pag.* 14. *ſq.*

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

444. De Kerkvergadering van *Nicea* had wel eenigermate eene handleiding gegeven, om den tijd van dit jaarlijksch Feest te berekenen, doch welke berekening in alle gemeenten niet altijd overëenſtemde, en in velen uit gebrek aan ſtarrenkundige kennis niet in het werk geſteld kon worden. Dewijl 'er te *Alexandrië* een vermaard Mathematisch ſchool was, hadden de Patriärchen aldaar zich allengs aangematigd, eenen Paasch-Cirkel voor de overige gemeenten der Christenheid, ten minſten, in de Oosterſche Landen bekend te maken, dus had één van hen, THEOFILUS, eenen Paasch-Cirkel van 418 jaren, beginnende met het jaar 380, uitgewerkt, doch thans gebeurde het, dat de berekening, te *Rome* door kundige mannen opgeſteld, met die van *Alexandrië* verſchilde. Volgends den Roomſchen *Cirkel*, (*Cyclus*,) moest in het jaar 444 het Paaschfeest invallen op den 26ſten Maart, maar volgends den *Alexandrynſchen* op den 23ſten *April*. LEO ſchreef hier over aan den nieuwen *Patriärch* van *Alexandrië*, CYRILLUS, van wien hij ook antwoord ontving (*), waar in deze beweerde, dat men zich aan de berekening van zijnen voorzaat moest houden. LEO, niet in ſtaat, om zelf deze zaak te beöordeelen, wendde zich aan PASCHASINUS, Biſchop van *Lilybeum* in *Sicilië*, die hem, in het jaar 443, insgelijks antwoordde (†), dat de berekening van *Alexan-*

Grooten. Zijne raadpleging over den tijd van het Paaschfeest.

(*) *Fragm. Epist. S. Cyrilli Alexandr. ad. S. Leon. Tom.* I. *Opp.* LEON. *M. pag.* 600-606.

(†) *Inter Epist. Leon. M. Epist.* III. *pag.* 607.

ſydrië voorzeker de beste was, waaräan LEO te eer geloof gaf, omdat PASCHASINUS zich op een wonderwerk beriep, geen 30 jaren geleden in *Sicilië* gebeurd, dat, naamlijk, in de Doopkapel eener Kerk aldaar het water geheel weggebleven was, op den plegtigen Doop-tijd, dat is, 's nachts voor het Paaschfeest, omdat dit Feest verkeerd berekend was, maar thans, daar het Feest volgends de Oosterſche berekening naderde, ſtroomde hetzelve overvloedig toe.

LEO handhaaft zijn Geestlijk gebied over de Bisſchoppen van Illyricum.

Onder de eerſte werkzaamheden van LEO, als Bisſchop, was ook deze, dat hij zijn gezag in *Illyricum* handhaafde. ANASTASIUS, Bisſchop van *Theſſalonica*, door SIXTUS III tot zijnen *Vicaris* in die gewesten aangeſteld, verzocht LEO, om de bevestiging in deze waardigheid, gelijk dan ook deze ten dien einde, in het jaar 444, aan de *Metropolitanen* aldaar eenen Brief ſchreef (*). ANASTASIUS zijne volmagt misbruikende, liet ATTICUS, *Metropolitaan* van *Nikopolis*, in *Epirus*, die van hem opöntboden zijnde, zich wegens ziekte ontſchuldigde te verſchijnen, met bijſtand van den Opperſtadhouder, in het ſtrengſte van den winter, met geweld halen. Hier over voerde ATTICUS, met de Bisſchoppen van zijn Kerspel, de bitterſte klagten te *Rome*, en LEO beſtrafte zijnen *Vicaris*; hem onder het oog brengende, dat hij hem wel een gedeelte zijner zorgen, maar niet de geheele uitgeſtrektheid zijner magt, (*plenitudo potestatis*,) had overgelaten. Te, vens gebood hij hem, wanneer de Bisſchoppen dier ge-

(*) *Epist.* V. *pag.* 617. VI. *pag.* 619.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

gewesten van hem verſchillen mogten, hem zulks te berichten, dewijl zij in den grond allen gelijk waren, maar ook tevens allen gelijklijk zich tot hun Opperhoofd te *Rome* wenden moesten (*). Het wel ſlagen in zijne onderneming omtrent de *Illyriſche* Biſchoppen bemoedigde LEO, om zijne rechten ook bij de *Afrikanen* uit te breiden, hetwelk hem te gemakkelijker viel, omdat deze gemeenten, door den inval der *Wandalen*, in dat Werelddeel, wenschten, in nadere Kerklijke vereeniging met *Rome* te ſtaan. Dus behandelde hij, in het jaar 446, de Biſchoppen van *Mauritania Cæſarienſis*, regelrecht op eenen toon, als of zij onder zijn Kerspel of Geestlijk Rechtsgebied behoorden (†). Ja zelfs onderſtond hij, op dien zelfden gebiedenden toon, aan den *Patriärch* van *Alexandrië*, om dien zelfden tijd, te ſchrijven (§), dat hij zich naar alle gebruiken der Roomſche Kerk te richten had. De toenmalige Patriärch van *Alexandrië* was juist DIOSKORUS, de ſlechtſte van allen, het geen LEO te ſtouter kon maken. Hij begeerde, in den Brief, dat te *Alexandrië*, even als te *Rome*, de Ouderlingen en Kerkedienaars enkel Zondags vroeg, of Zaturdags avonds laat, en wel door eenen Biſchop, die dezen dag gevast had, gewijd zouden worden; dat op groote Feestdagen, als 'er van tijd tot tijd veel volk in de Kerk komt, het Heilig Avondmaal, (*Sacrificii Oblatio*, *Miſſa*,) meer dan ééns gehouden zal wor-

(*) *Epist.* XIV. *p.* 681. *ſq.* (†) *Ep.* XII. *p.* 657.
(§) *Epist.* IX. *pag.* 628. *ſq.*

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

worden enz. Ondertuſſchen is het geheel niet waarſchijnlijk, dat men zich te *Alexandrië*, naar deze voorſchriften van den Roomſchen Biſſchop geſchikt hebbe.

Het gedrag van LEO omtrent HILARIUS, Biſſchop van *Arelate* of *Arles*, levert bijzonder eene proeve op van 's mans Kerklijke heerschzucht; HILARIUS had zijne vroegere jaren, in een Klooster op het Eiland *Lenna*, op de Kust van *Provence*, alwaar zijn Bloedverwant HONORATUS, Abt was, naar wien dit Eiland zedert den naam *St. Honorat* gekregen heeft, in de ſtrengſte oefeningen van Godzaligheid doorgebracht. HONORATUS, Biſſchop van *Arelate* geworden, overleed in het jaar 429, hebbende, vóór zijn overlijden, HILARIUS tot zijnen opvolger aangeprezen. HILARIUS, ſchoon door burgers en ſoldaten uit zijn Klooster gehaald, liet zich niet bewegen, om de Biſſchoppelijke waardigheid te aanvaarden, vóórdat, gelijk eene oude Levensbeſchrijving van hem vertelt (*), God hem een teken van zijnen wil gegeven had, door eene witte duif, die zich, eene geruime poos, op zijn hoofd zette. Naderhand vierde hij de gedachtenis van zijnen vriend HONORATUS met eene Lofreden, die nog voorhanden is (†). Zijne overige ſchriften, die uit gedichten, Brieven, en wonderverhalen beſtaan,

Zijne verſchillen met HILARIUS, Biſſchop van Arles.

(*) *S.* HILARII *Episcop. Arelat. Vita in Opp. Leon. M. Tom.* I.

(†) *De Vita S. Honorati Sermo in Opp. Leon. M. Tom.* I.

III. BOEK VI. Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſtaan, doch wier echtheid niet volkomen zeker is, hebben niet veel te beduiden. Zijne Leerredenen op alle jaarlijkſche Feestdagen, zijne verklaring over het *Symbolum*, en eene menigte van Brieven, zijn verloren. HILARIUS verwierf zich, door zijne Godzaligheid en ijver in zijn ambt, eene ongemeene achting, zelfs ſchreef men hem het vermogen toe, om wonderen te verrichten; zonder aanzien des perſoons, beſtrafte hij de ondeugden met ſtrengheid. Als de Opperſtadhouder van *Arelate*, dien hij meermalen in het geheim gewaarſchuwd had, geene onrechtvaardige vonniſſen te vellen, met zijne bedienden eens in de Kerk kwam, daar HILARIUS predikte, hield deze ſtil, en zeide: „ Een man, die zijne heilzame vermaningen verácht had, was onwaardig, het voedzel der Geeſtlijke ſpijze te genieten." Ook ging de Biſſchop niet eer voort, met prediken, vóórdat de Stadhouder, beſchaamd, de Kerk verlaten had. Zijne Leerredenen werden geprezen als welſprekend en vol vuurs, maar duurden zoo lang, dat de toehoorers, die naar de oude gewoonte ſtonden, zulks niet konden uithouden, maar zitten gingen. Als éénS velen de Kerk verlieten, na het voorlezen van het Euangelie, riep hij hen met deze woorden terug: „ Gaat maar! gaat maar! uit de hel zult gij „ niet kunnen heengaan!" Hier voor hebben wij gezien, welke verſchillen 'er plaats hadden gehad, over het recht der Kerk van *Arles*, en de bemoejingen der Roomſche Biſſchoppen deswegens (*).

In-

(*) Zie boven *Bladz.* 292.

Ingevolge zijn recht hield HILARIUS verſcheidene *Sijnoden* of Kerkvergaderingen; eene in het jaar 439 te *Riez*, in het hedendaagsch *Provence* (*), eene in het jaar 441, te *Arauſio*, (*Oranje*,) eene te *Arelate*, in het jaar 443, maar als hij, in het jaar 444, op eene Kerkvergadering, te *Veſontio*, thans *Beſançon*, CELEDONIUS, Biſchop dier plaats, deed afzetten, omdat deze voorheen met eene weduwe getrouwd was geweest, en een burgerlijk ambt bekledende, doodvonniſen had helpen vellen, zaken, die door de Kerklijke wetten in geenen Biſchop geduld werden (†), ſpoedde CELIDONIUS zich naa *Rome* om zich bij den Biſchop LEO te beklagen, wordende van HILARIUS te voet in het koudſte van den winter gevolgd, die aan LEO zijne bevreemding betuigde, dat iemand rechtens in *Galliën* afgezet, te *Rome* deel had aan het Altaar. Ook bleef hij, zegt zijn Levensbeſchrijver, ſtandvastig beweeren, wel gedaan te hebben, weigerende CELIDONIUS in zijne gemeenſchap aan te nemen, hoe zeer hij deswegens bedreigd werd, en in levensgevaar geraakte. Eindelijk keerde HILARIUS naa zijn Vaderland terug. Volgends het verhaal van LEO zelven (§), kwamen voor hem HILARIUS, CELIDONIUS, en andere Biſchoppen bij één; doch, de eerstgemelde kon niets gegronds aanvoeren, veelmeer gebruikte hij redenen, die

(*) *Concil. Regens. in Narbonn.* II. *ap. Harduin. Act. Concil. Tom.* I. *pag.* 957.

(†) *S. Hilar. Arel. Vita p.* 332. *T.* I. *Opp. Leon. M.*

(§) *Epist.* X. *pag.* 635.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

die een Leek niet gebruiken, en geen Biſſchop aanhooren kon: ook verzekerde LEO, dat hij enkel geduld en gelatenheid tegen 's mans trotsheid geſteld hebbe. Te weten, HILARIUS zal beweerd hebben, dat de Biſſchop van *Rome* zijn Richter niet was, en dat deze zaak in *Galliën*, waar zij t'huis hoorde, beſlist moest worden. Evenwel ſprak LEO CELIDONIUS van alle beſchuldigingen vrij, en gaf hem zijn Bisdom weder. Weldra wierp zich, toen de zaaken te *Rome* deze keer namen, eene partij in *Galliën* op, tegen HILARIUS. Men zond verſcheidene beſchuldigingen tegen hem naa *Rome* over, onder anderen klaagde zeker *Gallisch* Biſſchop PROJECTUS over hem, dat HILARIUS, bij gelegenheid zijner ziekte, terſtond hem een' anderen Biſſchop tot medehelper had gegeven, zonder hem, of zijne Geestlijkheid, iet te zeggen. LEO, zonder HILARIUS te hooren, herſtelde dezen PROJECTUS weder (*), en ſchreef vervolgends eenen Brief aan de Biſſchoppen der Provintie van *Vienna*, waar in hij tegen HILARIUS allerhevigst uitvoer: „ Hij wil ulieden, " ſchrijft hij, „ zoo zeer onder zijn afhanglijkheid „ brengen, dat hij zelfs aan den Apostel PETRUS „ volſtrekt niet onderworpen zou behoeven te we„ zen, nademaal hij de aanſtelling van alle Bis„ ſchoppen in *Gallië* aan zich trekt, en zich de „ waardigheid van *Metropolitaan* toeëigent; zelfs „ vermindert hij den eerbied jegens den allerzalig„ ſten PETRUS, door trotſche woorden; daar even„ wel

(*) LEO *Epist.* X.

„ wel aan dezen, boven anderen, de magt, om te
„ ontbinden en te binden, gegeven, en de zorg,
„ om de ſchapen te weiden, bij uitnemendheid,
„ aan hem toevertrouwd is." Eindelijk velt LEO over HILARIUS het vonnis, ſluit hem uit de Kerklijke gemeenſchap met den Heil. Stoel, verbiedt hem voortaan inwijdingen te verrichten, of daar bij tegenwoordig te wezen, Kerkvergaderingen of *Sijnoden* te beleggen, en ontneemt hem het Kerkelijk gebied over de Provintie van *Vienne*; en als 'er eene Kerkvergadering moest beſchreven worden van meer Provintiën, werd zulks door hem aan zekeren Bisſchop LEONTIUS, uit hoofde van zijnen eerwaardigen ouderdom, overgelaten. In laater tijd heeft QUESNELL, in eene afzonderlijke verhandeling (*), de verdediging van HILARIUS op zich genomen, en de onbillijkheid der handelwijze van LEO aangetoond, die aan zijne Kerkelijke rechtbank trok, het geen eigenlijk door de *Galliſche* Bisſchoppen had behoren beſlist te worden, gelijk dan ook HILARIUS hem niet voor zijnen Richter wilde erkennen, behalven dat deze onverhoord, en enkel op de aanklagten zijner beſchuldigeren, verwezen werd. De BALLERINI (†) hebben wel gepoogd QUESNEL te wederleggen en LEO te verdedigen, en, daar alles op de vraag aankomt, of de Bisſchoppen van *Rome* van ouds recht hadden, om *Appellen* of beroepen, uit al-

(*) *Diſſ.* V. *ſeu Apologia pro S. Hilario Arel. Epiſc. Tom.* II. *Opp. Leon.* M. *p.* 753-898. *ed. Baller.*

(†) *Obſerv. in Diſſ.* V. *Quesnel. p.* 899-1069. *l. c.*

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 476.

alle gemeenten der Christenen, als voor eene hoogere rechtbank, te ontvangen, trachtten zij zulks te bewijzen, vooreerst, uit de *heerschende gewoonte*, doch daar van was geene onbetwistbare blijk, dus moesten zij zich daar mede te vrede houden, dat LEO zelf dit *eene oude gewoonte* noemt. Vervolgends beriepen zij zich op de *Kerkelijke rechten*, doch ook hier vonden zij niets dan het besluit der Kerkvergadering van *Sardica*, hetwelk nooit algemeen erkend was, als zijnde geen besluit van eene algemeene Kerkvergadering; eindelijk zochten zij een bewijs *uit het Godlijk recht der Roomsche Bisschoppen*, welk bewijs echter buiten *Rome* weinig ingang zal vinden. Maar LEO vond betere gelegenheid, om zijn gezag en rechten uit te breiden, in de omstandigheden der tijden. Hij wist, in het jaar 445, bij den jongen en zwakken Keizer VALENTINIAAN III, een bevel te bewerken (*), in de zaak van HILARIUS. In dit bevel, gericht aan AËTIUS, den oppersten Veldheer in *Galliën*, zegt de Keizer, dat hij de Godlijke bewaring van zijn rijk, voornaamlijk, verwachtte van het bewaren van *het Christelijk Geloof*. Nademaal nu, (zeldzaame overgang zeker! van het *Christelijk Geloof*, tot de *Bisschoppelijke* magt!) — het *Primaatschap van den Apostolischen Stoel*, door de voortreflijkheid van den Heiligen PETRUS, door de waardigheid der stad *Rome*,

(*) *Legg. Novellar. Theodos. Aug. tit.* 24. *de Episcop. Ordinat. Libr.* I. *in Append. Cod. Theodos. pag.* 67. *Tom.* VI. *Part.* II. *ed. Ritt.*

me, en door het gezag eener heilige *Kerkvergadering* — (Was deze de vergadering van *Niceë*? Maar die heeft besloten, dat de drie groote *Metropolitanen*, onder welke die van *Rome* de eerste was, elk in zijn Kerkelijk gebied, hunne rechten ongestoord zouden uitoefenen. Of zal het de Kerkvergadering van *Sardica* zijn? Maar deze was slechts eene bijzondere Kerkvergadering, en heeft bovendien wel bepaald, dat een ten onrecht afgezette Bisschop zich tot den Bisschop van *Rome*, als een' onpartijdig Richter, kon wenden, maar geenszins, dat deze Bisschop het Hoofd der Westersche Kerken zal wezen, ook zijn hare besluiten niet algemeen aangenomen geworden. —) De Keizer vervolgt: Zoo mag zich niemand verstouten, zonder toestemming van dezen Stoel iet ongeöorloofds te ondernemen; want alleen dan zal de vrede der Kerk behouden worden, wanneer *de geheele Kerk haren Bestuurer erkent*, (*si rectorem suum agnoscat universitas.*) Tot hier toe was dit onverbreeklijk in acht genomen; maar thans had, volgends het getrouw bericht van den Bisschop LEO, (*Romani Papæ*, ook vervolgends *urbis Papæ*, of *urbis Romanæ Pontificis.*) HILARIUS, zonder deszelfs bewilliging, vele koene handelingen, tegen de Majesteit des Rijks, en tegen den eerbied aan den Apostolischen Stoel, bedreven, van welken laatstgemelden hij ook zijn vonnis ontvangen had. Dit vonnis zou nu wel op zich zelf, zonder Keizerlijke bekrachtiging, in *Gallië*, volstaan; want hoe zou niet alles aan het gezag van eenen zoo grooten Bisschop over de ge-

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

meenten geöorloofd zijn? Maar ook de Keizer moest daar voor zorgen, dat 'er geene Kerkelijke onrusten ontſtonden, noch iemand zich tegen den *Roomſchen* Biſchop verzette. Dienvolgends gebood hij: „ Dat noch de Biſchoppen in *Galliën*, noch „ in andere Rijkslanden, iet tegen de oude ge„ woonten, zonder bewilliging van den *Roomſchen* „ Biſchop, zullen ondernemen; veelmeer zal hun „ dat ten wet dienen, wat de Apoſtoliſche Stoel „ heeft voorgeſchreven, of voorſchrijven zal, en „ elk Biſchop, die, voor deszelfs rechtbank ge„ daagd, weigert te verſchijnen, zal van den Be„ velhebber zijner Provintie daar toe genoodzaakt „ worden." Deze wet van VALENTINIAAN was, in de daad, eene tot hier toe ongehoorde nieuwigheid, onder de Christenen, door LEO verkregen, misſchien wel door hem opgeſteld, of woordlijk opgegeven; zij is ook nooit door eene Kerkvergadering aangenomen, terwijl vele Biſchoppen nog lang daar na hunne onäfhanglijkheid van den Biſchop van *Rome* hebben gehandhaafd (*). Zelfs ſchijnt deze wet, ten opzichte van HILARIUS, niet alle werking gedaan te hebben, die LEO 'er van had mogen verwachten. HILARIUS veröotmoedigde zich wel, zegt zijn Levensbeſchrijver, voor zijnen het Keizerlijk gezag misbruikende tegenſtrever, en zond, om dien te verzachten, eenen Ouderling en vervolgends twee Bis-

(*) DU PIN *de Ant. Eccles. Disciplin. Diſſ.* II. *pag.* 209. *ſq.* PETR. DE MARCA *de Concord. Sacerdot. et imper. Libr.* I. *Cap.* 9. *pag.* 34. *Paris.* 1663. *fol.*

Bisſchoppen naa *Rome*, maar voor het overige bleef hij ſtandvastig, zich geheel aan gebeden, prediken, en godvruchtige werken overgevende, tot hij, niet lang daar na, overleed; waar na het hem ontnomen Kerkelijk gebied aan zijnen opvolger RAVENNIUS, grootendeels, in het jaar 449, op verzoek der Bisſchoppen, die hem verkozen hadden, werd weder gegeven, alleen werden ook aan den Bisſchop van *Vienna*, als *Metropolitaan*, door Paus LEO, te gelijk ſommige Bisdommen onderworpen, en de verſchillen tusſchen deze twee *Metropolitanen*, in *Galliën*, gaven, van tijd tot tijd, gelegenheid, aan de Bisſchoppen van *Rome*, om hunne magt over een aanzienlijk gedeelte van *Galliën* uit te breiden (*).

Andere verrichtingen van LEO.

Midlerwijl was LEO ook aan andere kanten bezig geweest. In het vervolg zullen wij zien, welke pogingen hij, in het jaar 447, aanwendde, om de *Priscilliänisten* te onderdrukken. In *Sicilië* verbood hij, in hetzelfde jaar, aan alle Bisſchoppen (†), niet meer op *het Feest der verſchijning* van CHRISTUS, maar eenig en alleen op *Paaſchen* en *Pinkſteren* te doopen, alleen gevallen van noodzaaklijkheid uitgezonderd. Met het jaar 448, kreeg hij drukke bezigheden, toen EUTYCHES, te *Konſtantinopolen*, zijne gevoelens over den perſoon van CHRISTUS voordroeg. LEO was hier een hoofdperſoon, naar wien de *Katholijken* zich richtten, hij bewerkte eene *al-*

(*) LEO *M. Epist.* 40. *prg.* 990. *Epist.* 65. *pag.* 993. *et Epist.* 66. *pag.* 998.

(†) *Epist.* XVI. *pag.* 715. *ſq.*

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363 tot 476.

algemeene *Kerkvergadering* te *Chalcedon*, in het jaar 451, op welke EUTYCHES, als een dwaalleeraar, veröordeeld werd; doch, dit zullen wij, in de Geſchiedenis van dezen twist, breeder moeten verhaalen.

Moeilijkheden van LEO over het gezag van den Patriärch van Konſtantinopolen.

Die zelfde Kerkvergadering te *Chalcedon* veröorzaakte nogthans aan den Biſchop LEO groote onaangenaamheden, door in haren 28ſten *Canon* aan den Patriärch van *Konſtantinopolen* gelijke voorrechten toe te kennen, als aan den Biſchop van *Rome*, bevestigende dus den derden *Canon* der Kerkvergadering van *Konſtantinopolen*, van het jaar 381, waar van wij hier voor geſproken hebben (*). Deze 28ſte *Canon*, of *Kerkregel*, luidt dus: „ Nademaal wij de beſluiten der Heilige Vaderen doorgaands volgen, en den zoo even voorgelezenen *Canon* van 150 Godegeliefdſte Biſchoppen," (de derde *Canon* der Kerkvergadering van *Konſtantinopolen*,) „erkennen; zoo beſluiten en ſtellen „wij even hetzelfde vast, ten aanzien der voorrechten der heiligſte Kerk van *Konſtantinopolen*, „het *nieuwe Rome*. Want de Vaders hebben aan „den troon, (of Biſchoppelijken zetel,) van het „*oude Rome*, uit hoofde van de heerſchappij dezer „ſtad, met recht, zekere voorrechten toegedeeld. „Door dezelfde inzichten bewogen, hebben de Godegeliefdſte 150 Biſchoppen aan den Heiligſten „troon van het *nieuwe Rome*, *gelijke voorrechten*, „(ἴσα πρεσβεῖα,) toegeſtaan, nademaal zij te recht „oor-

(*) *Bladz.* 262.

„ oordeelden, dat eene ſtad, welke door de Keizer-
„ lijke regering en door den Senaat vereerd is, en
„ gelijke voorrechten met de oude Koningin *Ro-*
„ *me* geniet, ook in Kerkelijke zaken, even als
„ deze, verheven moet worden, zoodat zij de twe-
„ de na dezelve zij; en dat derhalven de *Metropo-*
„ *litanen* der Kerspels van *Pontus*, *Aſië*, en *Thra-*
„ *cië*, en bovendien ook de Biſchoppen, onder de
„ Barbaren, tot de gezegde Kerspels behoorende,
„ van den bovengemelden troon der heiligſte Kerk
„ te *Konſtantinopolen* gewijd zullen worden; te
„ weten, elk *Metropolitaan* der aangehaalde *Dioce-*
„ *ſen*, zal, met de Biſchoppen zijner Provintie,
„ de nieuwe Biſchoppen derzelven wijden, gelijk
„ door de Godlijke *Canons*, (Kerkregelen,) beves-
„ tigd is; maar de *Metropolitanen* zelve der gemel-
„ de *Dioceſen* zullen, als gezegd is, door den
„ Aardsbiſchop van *Konſtantinopolen* gewijd wor-
„ den, wanneer hunne verkiezing, naar gewoonte,
„ eenparig geſchied, en aan hem bericht is." Toen
deze Kerkregel op de Kerkvergadering beſloten werd,
waar toe het Hof, naar het ſchijnt, met de Bis-
ſchoppen was afgeſproken, hadden de gevolmagtig-
den van den Biſchop van *Rome* vooraf de verga-
dering verlaten, zoo als voorheen die zelfde Bis-
ſchoppen, door dezelfde kunstgreep, zich ongehou-
den gerekend wilden hebben, aan den derden *Canon*
der Kerkvergadering van *Konſtantinopolen* (*). Daags
na het genomen beſluit verſchenen de *Roomſche* af-
ge-

(*) *Act.* XVI. *Concil. Chalced. p.* 626. *ed. Hard.*

III BOEK VI Hoofdſt. In C. G. Jaar 363. tot 476.

gevaardigden weder in de vergadering, zich bij de tegenwoordig zijnde Keizerlijke Staatsdienaren bezwarende, dat men iet befloten had, hetwelk met alle Kerklijke wetten ſtreed; de vergadering vertoonde hun, daar tegen, dat zij vrijwillig verzocht hadden, niet tegenwoordig te wezen, en dat alles, niet op eene ſlinkſche wijze, maar met de beste orde was toegegaan. Als desniettemin één der afgevaardigden verzekerde, dat de Bisſchoppen, met eene ſlinkſche ſtreek, genoodzaakt waren geworden, dit beſluit te ondertekenen; riepen zij allen uit, dat 'er niemand genoodzaakt was geweest. Hij hernam, dat men de wetten van *Niceë* verächt, en alleen van die van *Konſtantinopolen* gewaagd had, welke men in geene verzameling van Kerkwetten vond. „ Indien de Bisſchoppen dezer Hoofdſtad," ging hij voort, „voor dezen zoodanig voorrecht genoten „ heeft, wat hebben zij nodig het thans te zoeken? „ en hebben zij het nooit gehad, waaröm zoeken „ zij het nu?" Tevens las een ander der afgevaardigden, op begeerte der Bisſchoppen, de plaats uit de volmagt van hunnen Bisſchop voor, waar in zij gelast werden: „ niet toe te laten, dat de voor„ ſchriften der Vaderen, op eenigerhande wijze, „ benadeeld werden; volſtrekt op de bewaring van „ zijne waardigheid bedacht te zijn; en wanneer de „ Bisſchoppen, in vertrouwen op de aanzienlijkheid „ hunner ſteden, zich iet wilden aanmatigen, zich „ tegen hen ſtandvastig te verzetten." Hier op lieten de Staatsdienaars de beide partijën de *Canones* voorlezen, op welke zij zich beriepen; tevens aan de

de Bisschoppen der *Dioceſen* van *Aſië* en *Pontus* afvragende, of zij, uit vrijën wil, dan gedwongen, getekend hadden? Allen antwoordden: vrijwillig, velen verklaarden ook, dat de Bisschoppen van *Konſtantinopolen*, tot hier toe menigmalen in hunne landen de inwijding verricht hadden. Eindelijk, deeden de Keizerlijke Staatsbedienden, ingevolge dit alles, de uitspraak: Zij erkenden wel, dat men, naar Kerkelijke wetten, aan den *Aardsbisschop van het oude Rome*, voor allen den eersten rang en de voornaamste eerbewijzingen, (τα πρωτεια και την ἐξαιρετον τιμην,) voorbehouden moest; maar, dat de Aardsbisschop van *het Koninglijk Konſtantinopolen*, van *Nieuw Rome*, het zelfde voorrecht, (πρεσβειων της τιμης,) genieten moest, en het recht had, om de *Metropolitanen* van den *Aſiätiſchen*, *Pontiſchen* en *Thraciſchen* Kreits te wijden. Alle de Bisschoppen stemden deze uitspraak toe; en niettegenstaande een der *Roomſche* afgevaardigden aanmerkte, dat de Roomsche Stoel bevolen had, dat alles, in hunne tegenwoordigheid zou behandeld, en dat dus het besluit des voorgaanden dags behoorde ingetrokken, ten minsten hunne aantekening daartegen in de handelingen geplaatst te worden, opdat zij mogten weten, wat zij den voornaamsten Bisschop der Christenheid zouden melden, en hij of over de belediging van zijnen Stoel, of de verwaarlozing der Kerkelijke wetten, zijn gevoelen zou kunnen zeggen, gaven de Staatsdienaars hem eenvoudig ten antwoord, dat de geheele *Synode* hunne uitspraak had goedgekeurd. LEO nam dit besluit der Kerkvergadering, hoe veel recht

III BOEK VI. Hoofdst. na C. G. Jaar 368. tot 476.

recht dezelve ook, in de daad, had, om over zaken, de uitwendige Kerken-orde betreffende, gepaste besluiten te nemen, en hoe weinig hij of zijn Stoel bij dit besluit verkort werd, echter zeer envel op, omdat de waardigheid van den *Roomschen* Stoel, even als van dien te *Konstantinopolen*, door de Kerkvergadering gevestigd werd, niet op eenige Kerkelijke voorrechten, maar op het Wereldlijk aanzien dezer beide steden in het Keizerrijk. Het geen LEO voorwendde van het schenden der Kerkelijke wetten, was enkel een voorwendzel. Op de Kerkvergadering te *Niceë* kon de Bisschop van *Konstantinopolen* nog niet onder de *Primaten* gerekend worden; en echter waren op dezelve vergadering de *Primaten* van *Rome*, *Alexandrië*, en *Antiöchië*, volkomen gelijk gesteld, en de besluiten van de Kerkvergadering van *Konstantinopolen* verwierp hij, zonder eenigen schijn, als of dezelve niet genoeg bevestigd waren door de Keizerlijke bekrachtiging, zonder dat de toestemming van den Bisschop van *Rome* verëischt werd. Te vergeefs, zocht ANATOLIUS, de *Patriärch* van *Konstantinopolen*, en de geheele Kerkvergadering, hem met eenen Brief te bevredigen, te vergeefs beval Keizer MARCIANUS, die de vergadering bijëen geroepen had, hem nog, in het jaar 451, aan, om, gelijk alle de besluiten, dus ook bijzonder den 28sten *Canon* dier Kerkvergadering, aan te nemen. Hij antwoordde den Keizer, en ANATOLIUS (*), in bijzondere Brieven, en schoon

(*) *Epist.* 104. *et Epist.* 106.

ſchoon zelf de heerschzuchtigſte Biſchop van zijnen tijd, waarſchuwde hij dezen laatstgemelden met Bijbelplaatzen, om toch niet heerschzuchtig te zijn, opdat hij eindelijk niet ook dat geen verliezen mogt, het geen hij, met recht, bezat. In het bijzonder ſchreef hij aan de Keizerin PULCHERIA, die den Biſchop van *Rome* zeer begunſtigde (*), en verklaarde aan haar, ten opzichte van de Kerkvergadering van *Konſtantinopolen*, dat, hoe vele Biſchoppen ook zich tegen de door den H. Geest te *Nicea* bewerkte wetten mogten aankanten, hij te ſamen met de Rechtzinnige en Godzalige Keizerin, alle hunne beſluiten, onder het gezag van den Apostel PETRUS, voor nietig en van onwaarde hield. (*In irritum mittimus, et — generali prorſus definitione caſſamus.*) Op een ander aanſchrijven van den Keizer MARCIANUS, in het jaar 453 (†), die zich beklaagde, dat de *Eutychiänen* misbruik maakten van zijne weigering, om de beſluiten der Kerkvergadering goed te keuren, ſchreef hij aan den Keizer, de Keizerin, en aan de Kerkvergadering zelve, gevende zijne goedkeuring tot alles, wat zij tegen de toenmalige Ketterijën had beſloten, maar in zijne weigering omtrent den 28ſten *Canon* ſteeds volhardende, ja zelfs deed hij zijn best, om den *Patriärch* van *Antiöchië*, als ook dien van *Alexandrië*, op te ſtoken, en tegen dit beſluit in het harnas te jagen (§).

LEO'S

(*) *Epist.* 105.

(†) *Inter Epist. Leonis M. Epist.* 110.

(§) *Ep.* 111, 112, 114, 115, 116, 119, 129. *etc.*

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

LEO's Brief werd, in de Kerkvergadering, ſlechts ten halve gelezen, met weglating van het geen ANATOLIUS betrof (*); op aandrang echter van den Keizer beloofde hij zich met ANATOLIUS te willen verzoenen (†), die vervolgends, waarſchijnlijk door den invloed van het Hof, eenen vrij nederigen Brief aan LEO ſchreef, het aan de *Geestlijkheid* der gemeente van *Konſtantinopolen* toeſchrijvende, dat men die vermeerdering van zijn Kerklijk gebied, waar naar hij zelf nooit geſtaan had, beſloten had. Het blijkt ook, uit verſcheidene Brieven van LEO, dat hij, in het vervolg, over ANATOLIUS wel voldaan was. Evenwel bleef het beſluit van de Kerkvergadering van *Chalcedon* in kracht, 'er zijn zelfs ſpooren, dat ANATOLIUS de rechten, hem daar bij toegekend, hebbe uitgeöefend, en zeker is het, dat één zijner naaste opvolgeren, ACACIUS, van het jaar 472 af, het genot dezer rechten gehad en voor altijd behouden heeft, niettegenſtaande den tegenſtand van den toenmaligen Bisſchop van *Rome* SIMPLICIUS, die daar tegen voorſtellingen door zijnen gezant bij den Keizer LEO liet doen (§), en FELIX III, onder de redenen, waaröm hij de vrijheid nam, om ACACIUS af te zetten, deze als de eerſte en voornaamſte noemde, dat hij de Kerkregelen van *Niceë* overtreden, en zich eens anders Kerkelijk gebied had aangematigd (**). Ook liet de Keizer BA-

(*) *Epist.* 127. (†) *Epist.* 128. SI-

(§) *In* GELASII *Epist.* 7. *ad Episcopp. Dardaniæ T.* II. *Act. Concil. Hard. pag.* 913.

(**) FELIX III. *Ep.* 8. *ad Acac. p.* 831. *ap. Hard. l. c.*

BILISCUS, die, in het eerst, de *Eutychiänen* begunstigde, toe, dat hun Bisschop TIMOTHEUS den Bisschop van *Efeze* weder herstelde, gevende bij deze gelegenheid, zegt EVAGRIUS (*), aan de Kerk van *Efeze* de *Patriärchale* rechten, (hij verstaat hier door derzelver onafhanglijkheid van den *Patriärch* van *Konstantinopolen*,) weder. ACACIUS, dus van twee zijden gedrongen, hitste de Monniken en het volk van *Konstantinopolen* tegen den Keizer op, die, de zwakheid van zijn gebied buitendien voelende, daar op van maatregelen veränderde en het gezag der Kerkvergadering van *Chalcedon* herstelde, bevelende te gelijk, dat aan den *Patriärch* en *Aardsbisschop* ACACIUS die gewesten terug gegeven zouden worden, in welke zijn Bisschoppelijke Stoel het recht van *inwijding* had. Nog volkomener was de overwinning van dezen *Patriärch*, toen BASILISCUS, in het jaar 477, door ZENO van den troon gestoten werd. Thans zagen de *Asiätische* Bisschoppen zich genoodzaakt, zich voor den *Patriärch van nieuw Rome* te vernederen, en de meergemelde Kerkvergadering te erkennen (†). ZENO gaf eene wet (§), volgends welke aan den *Patriarch* ACACIUS alle de voorrechten, denzelven door den voorgaanden Keizer ontnomen, en aan de Kerk van *Konstantinopolen*, (*sacrosancta hujus religiosissimæ civitatis Ecclesia, et mater nostræ pietatis*,

(*) *Hist. Eccles.* III. 6. (†) EVAGR. *l. c. C.* 9.

(§) *Leg.* 16. *Cod. de Sacros. Eccles.* welke daar verkeerdelijk aan Keizer LEO wordt toegeschreven.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

tis, et Christianorum orthodoxæ religionis omnium, et ejusdem regiæ urbis ſanctiſſima ſedes,) haar rang boven andere Kerken, als aan de Kerk der *Keizerlijke* Hoofdſtad, weder gegeven werd. Zedert zijn de *Patriärchen* van *Konſtantinopolen* in dit bezit gebleven, voornaamlijk door de gunst der Keizeren, gelijk JUSTINIANUS, in één zijner wetten (*), *de Kerk van Konſtantinopolen het hoofd van alle andere Kerken* noemt. Zelfs gaven de *Eutychiäanſche* onrusten en daar uit ontſtane oproeren in de Kerken van *Antiöchië* en *Alexandrië* aan de *Patriärchen* van *Konſtantinopolen* meermalen gelegenheid, om zelfs over deze Kerken gezag te oefenen, ook werd hun aanzien in het jaar 692, nog op nieuw bevestigd, op eene algemeene Kerkvergadering (†); ja zij zouden zich, niet min dan de *Roomſche* Biſchoppen tot hoofd der Weſterſche Kerken, insgelijks tot hoofd der Oosterſche hebben verheven, indien hun de Staats- en andere gebeurenisſen, doorgaands, zoo gunſtig geweest waren, als voor de Biſchoppen van *Rome*.

LEO bewerkt den aftogt van ATILLA.

De toenmalige zwakheid en het verval van het Westersch Keizerrijk werkte zelfs mede tot de grootheid der laatstgemelde Biſchoppen. Wanneer ATTILA, de Koning der *Hunnen*, bij zijnen inval in *Italië*, reeds op het weerloos *Rome* aanrukte, zond Keizer VALENTINIAAN III, een Gezantſchap aan

(*) *Leg.* 25. *Cod. de SS. Eccles.*

(†) *Concil. Trullan. ſeu Synod. Quiniſext. a.* 692. *Canon.* 36.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

met dezen Vorst, om een vergelijk met hem te treffen. Het beſtond uit twee Staatsmannen en den Biſſchop LEO, welke laatſte den Koning zoo innam, gelijk zijn tijdgenoot PROSPER (*) verhaalt, dat deze niet alleen alle vijandlijkheden ſtaakte, maar ook, onder belofte van vrede, tot over den *Donau* terug trok. De twee Staatsdienaars waren de Vader van den vermaarden CASSIODORUS, en een Zoon van den Veldheer AËTIUS (†). Doch, hoe zeer dezen, ruim zoo veel, als de Biſſchop LEO, tot het welſlagen van dit Gezantſchap zullen toegebragt hebben, en 'er voor ATTILA buitendien Staatkundige redenen kunnen geweest zijn, gelijk ook de voordelige voorſlagen, onder anderen van eene jaarlijkſche ſchatting (§), hem bewegen konden, om terug te trekken, evenwel behaalde LEO bij het volk den grootſten dank, als die door zijne eerwaardigheid en welſprekendheid dezen invloed op den Vorst zal gehad hebben, zelfs heeft men naderhand verdicht (**), dat de Apostel PETRUS zich naast den Biſſchop openbaarde in een Priesterlijk ge-

(*) *In Chron. ad. Ann.* 452.

(†) Gelijk ons blijkt uit eenen Brief van den *Oostgothiſchen* Koning THEODORIK aan den Romeinſchen Senaat (*in* CASSIODOR. *Var. Libr.* I. *Epist.* 4. *pag.* 5. *Tom.* I.) door CASSIODORUS opgeſteld, in welken van LEO niet één gewaagd wordt.

(§) Volgends JORNANDES *de Reb. Get. Cap.* 49.

(**) *Hist. Miscell. Libr.* XV. *pag.* 98. *in* MURATOR. *SS. rer. Ital. Tom.* I. *Part.* I.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

gewaad, ſtaatlijk voorkomen, en eerwaardige grijze haairen, den Koning met een ontbloot zwaard eenen onverwijlden dood dreigende, indien hij niet aan het voorſtel van LEO voldeed. Welk verteltzeltjen, alhoewel zelfs in het *Roomſche Breviarium*, of Gebedeboek, ingeſloopen, evenwel bij de Geleerden dier Kerk geenen ingang heeft kunnen vinden.

LEO bewaart Rome van moord en brand.

Zekerer is het, dat LEO, in het jaar 455, *Rome* door zijne voorſpraak bij GENSERIK, Koning der *Wandalen*, gered heeft, van door vuur en ſtaal vernield te worden, toen deze Vorst de ſtad aan zijn volk ter plundering overgaf (*). In éene zijner Leerredenen (†), vermaant LEO zijne toehoorers, om het behoud der ſtad, bij deze gelegenheid, niet aan zekere plaatzing der Starren, maar aan Gods barmhartigheid toe te ſchrijven. Van de groote menigte gevangenen, welke GENSERIK naa *Afrika* overvoerde, werden velen onder eene barbaarſche en Heidenſche natie, in dit Werelddeel, gezonden. Deze niet weinigen derzelve tot het Christendom overgehaald hebbende, vonden middel, om voor deze nieuwe gemeenten Leeräars van LEO te verzoeken, die zij ook verkregen (§).

Of LEO de oorbiecht hebbe ingevoerd?

Van dezen tijd af, tot het jaar 461, in hetwelk LEO overleed, vindt men van hem geene uitſtekende verrichtingen meer; alleen in het jaar 458 of 459, beäntwoordde hij eenige vragen van RUSTICUS, Bisſchop

(*) Zie boven *Bladz.* 56.

(†) *Serm.* LXXXIV. *pag.* 336.

(§) VICT. *Vitens. Hist. Perſ. Vand. L.* I. *C.* II. *p.* 9.

ſchop van *Narbonna*, over de Kerkenórde (*), en bijzonder is, onder anderen, zijn voorſchrift merkwaardig, aan de Biſſchoppen in *Kampanië*, *Samnium* en *Picenum* (†), waar hij eene *tegen de Apoſtoliſche Kerkregelen* bij ſommigen hunner ingevoerde gewoonte volſtrekt wil afgeſchaft hebben. „ 'Er behoorde naamlijk, wanneer van gelovigen „ Kerklijke boete gevorderd wordt, *geene geſchrevene belijdenis van hunne bijzondere zonde* voor „ de gemeente gelezen te worden, nademaal het genoeg zij, dat de ſchulden van het geweten aan „ de Priesters alleen *in eene geheime belijdenis* beleden worden. Die volheid des geloofs ſchijnt „ wel prijslijk te zijn, welke, uit vreze voor God, „ niet ſchroomt zich voor de menſchen te ſchamen; „ echter, dewijl niet allen zoodanige zonden bedreven hebben, dat zij, als zij de Kerkelijke „ boete begeeren, niet zouden ſchroomen, dezelve „ bekend te maken; zoo behoorde dit zoo berispelijk gebruik afgeſchaft te worden, opdat niet velen afgeſchrikt worden van de bekeeringsmiddelen „ der boete, dewijl zij zich ſchamen, of vrezen „ zouden, voor hunne vijanden zulken van hunne „ handelingen te laten geöpenbaard worden, wegens „ welke zij eene gerechtlijke vervolging zouden „ kunnen dulden. Want, die Belijdenis is voldoende, die eerst aan God, vervolgends ook aan den „ Priester gedaan wordt, die als voorbidder voor „ de

(*) *Epist.* 167. *pag.* 1415. *ſqq.*

(†) *Epist.* 168. *pag.* 1429.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ de zonde der boetelingen, tuſſchentreedt. Dan „ zullen 'er ook des te meer tot boetdoening aan„ geſpoord kunnen worden, wanneer het geweten „ des belijdenis doenden niet voor de ooren des „ volks ten toon geſteld wordt." Over dit voorſchrift van LEO hebben de *Roomsch-Katholijken* en *Proteſtanten* in laater tijden verſchild, alzoo de eerſten in dezelve niet meer vonden, dan de bevestiging der geheime zondenbelijdenis, of ſoort van oorbiecht, die, van de tijden der Apostelen af, in gebruik zal geweest zijn, terwijl de laatſten beweerden, dat de zoo bekende ἐξομολογησις, of openbare belijdenis in de gemeente hier door afgeſchaft, en de aanleiding tot de geheime oorbiecht gegeven is. Wij kunnen hier in dezen twist niet treden, maar merken alleen aan, dat, de openlijke belijdenis, ſchoon niet in alle, evenwel in ſommige gevallen, eene belijdenis van bijzondere zonden geweest zijnde, het afſchaffen derzelve veel tot vermindering der zeden en derzelver achting heeft kunnen toebrengen, en dat even daar door, en door het invoeren eener geheime belijdenis, het verwiſſelen van boetdoeningen in geldboeten, waar bij de Zondaar en de Geestlijke gelijk gemak en voordeel vonden, bevorderd is geworden, daar men reeds ten dezen tijde de afkoping en het ontbinden der zonden door geſchenken en giften aan Kerken en Kloosters in bijzondere geſchriften aanprees (*).

Dood en

Het laatſte, dat wij van LEO lezen, is, dat hij bij

(*) SALV. *Ep.* IX. *ad* SALON. *p.* 184-189. *ed. Brem.*

bij de graven der Apostelen PETRUS en PAULUS, wier lijken men in de Pieters-Kerk geloofde te bezitten, Roomsche Geestlijken tot wachters aanstelde, die naar den Latijnschen naam van een Graf of Kapel, waar Heiligen begraven liggen, (*Cubiculum*,) *Cubicularii* heetten, ook *Martyrarii*, *Custodes Martyrum* en *Capellani*, genoemd worden, onder den tweeden dezer namen komen zij reeds ten tijde van den Bisschop SYLVESTER voor (*). LEO zelf, in het jaar 461, overleden zijnde, werd in deze Kerk begraven. Van de drievoudige verplaatzing van zijn gebeente, van derzelver *Reliquiën*, die ook buiten *Rome* verbreid zullen zijn, van zijne plegtige vereering in de Roomsche Kerk op den elfden April, en andere dergelijke bijzonderheden, kan men QUESNEL (†) en anderen nalezen. Waarom zijne tijdgenoten hem zoo bewonderd, en de nakomelingschap hem met den bijnaam *de Groote* vereerd hebben, leert reeds gedeeltelijk zijne Geschiedenis, hier voor verhaald, en zal nog verder blijken, wanneer wij de *Eutychiaansche* verschillen en de Geschiedenis der Kerkvergadering van *Chalcedon* verhalen zullen. Zijne uitmuntende begaafdheden, veel aanleg tot welsprekendheid, eene bekwaamheid tot het ontvouwen en verdedigen der heerschende geloofsleere, die men voor eigenlijke Godgeleerde kennis in eenen hoogeren zin hield, een groote en dikwijls gelukkig aangewende ijver, aan-

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

karakter van LEO den Grooten.

(*) *Lib. Pontif. in S. Leone pag.* 153. Verg. *p.* 83.

(†) *Disf.* I. *de Vit. et Gest. Leon. M. p.* 586. met de aanmerkingen der BALLERINI daar op.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

aanzien bij het Keizerlijke Hof, en gewigtige dienſten aan den Staat bewezen; zijn ongemeene invloed op de Godsdienstwisten en Kerkvergaderingen van zijnen tijd, die eenen zijner navolgeren, NIKOLAAS I, deed zeggen: *zonder hem zou de Christelijke Godsdienst door de Eutychiänery geheel omgekeerd zijn geworden.*" Maar bovenäl zijn hooge geest, zijne onöphoudelijke pogingen, om de magt van zijnen Stoel uit te breiden, en het gewenschte gevolg, waar mede dezelve doorgaands bekroond werden; dit laatſte alleen zou genoegzaam geweest zijn, om hem in zijne Kerk, en bij zijne opvolgers in derzelver beſtuur, die zoo veel aan hem te danken hebben, eenen glans van grootheid te verwerven, die echter in andere Gewesten niet meer ſchitteren zal. Daaröm gaf hem BENEDICTUS XIV, die, nog als Kanunnik in de St. Pieters-Kerk, eene nieuwe verplaatzing van het gebeente van LEO *den Grooten* bijwoonde, en die het altijd voor eene uitnemende gelukzaligheid achtte, hetzelve gezien en verëerd te hebben, in het jaar 1754, door een bijzonder bevel, den eernaam van *Kerkleeräar*, (*Doctor Eccleſiæ*,) bij uitnemendheid, te gelijk den dienst, (*Liturgie*,) op den Feestdag van dezen Biſchop naauwkeurigſt bepalende (*).

Het oude dienstboek der Roomſche Kerk

Behalven zijne *Predikatiën* en *Brieven*, wordt aan LEO ook een *dienstboek* der Kerk van *Rome*, (*Sacramentarium* of *Codex Sacramentorum Vetus Romanæ Eccleſiæ*,) toegeſchreven, waarömtrent echter an-

(*) LEON. *M. Opp. T.* II. *p.* 609-614. *ed. Baller.*

anderen oordeelen, dat een Romein het uit de voorſchriften der Roomſche Biſchoppen omtrent den Kerkendienst, in eene verwarde orde, tot zijn eigen gebruik verzameld heeft, toen FELIX deze Kerk beſtuurde, en nog in de eerſte jaren van GELASIUS, houdende deze Geleerden het voor de oudſte verzameling van dezen aart, in de Roomſche Kerk, in hetwelk niet weinige plaatzen den geest en ſtijl van LEO *den Grooten* verraden, en ook van hem afkomſtig ſchijnen (*). Vergeefs echter heeft MURATORI (†), uit dit Dienstboek, behalven de verëering der Heiligen, en dergelijke Bijgelovigheden, die reeds vóór dezen tijd zijn opgekomen, ook het *mis-offer*, en de *Transſubſtantiatie*, of *verandering van het brood*, in het Avondmaal, willen bewijzen, daar toe de bewoordingen van *offerande* en *offeren*, (*Sacrificium*, *Hostia*, *Immolare*,) enz. die reeds ten tijde van IRENEUS, doch in eenen geheel anderen zin, in gebruik waren, verdraajende (§).

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

aan LEO toegeſchreven.

Men heeft verſcheidene uitgaven der werken van LEO, onder dezen is eene der voornaamſte die van PASCHASIUS QUESNEL, den vermaarden *Janſeniſten Pater* van het *Oratorium*, maar bijzonder die van de beide Broeders BALLERINI, Priesters te *Verona*, aan welke BENEDICTUS XIV, dezen arbeid, in het jaar 1748, opdroeg, en welke uitgave te *Venetië*, in de jaaren 1753 tot 1757, in drie Deelen, in klein *folio*, in het licht kwam.

Uitgave zijner werken.

Men

(*) *Opp. Leon. M. T.* II. *pag.* 1-160. *ed.* BALLER.

(†) *Diſſ. de Reb. Liturgic. Cap.* 16. *pag.* 197. *ſeq.*

(§) Verg. ERNESTI *in Anti-Muratorio pag.* 96. *ſq.*

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zijne Levensbeſchrijvingen.

Men heeft onderſcheidene Levensbeſchrijvingen van dezen Biſchop van *Rome*. De berichten der oude Schrijvers omtrent hem zijn wel kort, of belzen overdrevene loffpraken, maar in laater eeuwen hebben verſcheidene Geleerde mannen, met verſchillende inzichten, ons berichten van zijn leven en uittrekzels uit zijne ſchriften geleverd. GENNADIUS (*), die kort na hem leefde, geeft enkel den inhoud van zijnen beroemden Brief aan den Biſchop FLAVIANUS, tegen EUTYCHES, op. Een Monnik uit het *Oostenrykſche* Klooster, *Molck*, in de XIIde eeuw (†), zegt enkel iet tot roem van zijne Predikatiën. En de Abt TRITTENHEIM (§), omtrent het begin der XVIde eeuw, noemt hem niet alleen den welſprekendſten van alle Roomſche Biſchoppen, maar verliest zich zelven ook in zoo buitenſpoorige loffpraken, dat hij naauwlijks 'er iet bij gedacht kan hebben. (*Eccleſiaſticæ dictionis Tullius, ſacræ Theologiæ Homerus, rationum fidei Ariſtoteles, auctoritatis Apostolicæ Petrus, et in Christiano pulpito Paulus.*) De Jeſuit PETRUS CANISIUS heeft, in de XVIde eeuw, eene Levensbeſchrijving van LEO voor zijne uitgave van deszelfs ſchriften, (*Keulen* 1547. 8vo.) geplaatst, welke ook in de *Acta Sanctorum* (**) gevoegd, doch zeer middelmatig is. Doch beter zijn QUESNELL in zijne verhandelingen met

(*) *De Viris Illuſtr. Cap.* 70. *pag.* 33.
(†) *Anonym. Mellicens. de SS. Eccles. C.* 7. *p.* 143.
(§) *De SS. Eccles. Cap.* 158.
(**) *Menſe April. Tom.* II. *pag.* 14.

met de Bijvoegzelen der BALLERINI, DU PIN (*) en TILLEMONT (†) geſlaagd. De *Hiſtoire du Pontificat de St. Leon le Grand par* M. *Maimbourg*, (*à Paris* 1687. 4to. Ook in den *Haag*, 1687. 12vo.) werd geſchreven met oogmerk, gelijk de Schrijver zelf zegt, om de *Proteſtanten* gerust te ſtellen, en met de Roomſche Kerk te bevredigen, en is meer in eenen Declameerenden dan Geſchiedkundigen toon opgeſteld. PETRUS BAYLE heeft, in zijn Woordenboek (§), aan den Biſſchop LEO, ook eene plaats ingeruimd, doch alleen op zijne wijze, zoo naamlijk, dat hij, behalven de aanmerking, dat LEO de doodſtraf der Ketters heeft goedgekeurd, en eenige andere bijzonderheden, nog dit ſprookjen uit laatere Schrijvers bijbrengt, dat LEO zichzelven de hand hebbe afgehouwen, of omdat bij hem, bij de handkus eener vrouw, onkuiſche gedachten waren opgekomen, of omdat hij eenen onwaardigen gewijd had; maar dat dezelve, op zijn gebed, weder herſteld zij geworden; hetwelk de reden zal zijn, waaröm men zedert den Roomſchen Biſſchop niet de hand maar den voet gekust hebbe. Waarſchijnlijk heeft iemand, door dezen inval, den oorſprong der Pauslijke voetkus willen verklaren, die op de handkus, welke reeds in de vierde eeuw aan de Biſſchoppen gegeven werd, gevolgd is.

De

(*) *Nouvell. Bibliоth. des Auteurs Eccles. Tom.* IV. *pag.* 120-165.

(†) *Mémoires Tom.* XV. *pag.* 414-832. *etc.*

(§) *Diction. Hiſt. et Crit. Tom.* II.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

De opvolger van LEO was, in het jaar 461, HILARIUS, dien de ouden ook HILARUS noemen, een *Sardiniër*, tot hier toe *Aardsdiaken* der Roomſche Kerk, en door LEO reeds als zijn gevolmagtigde op de *Oosterſche Synode* of kerkvergadering gezonden. Kort na zijne aanſtelling ſchreef hij aan LEONTIUS, Biſſchop van *Arelatum* (*Arles*) hem van zijne verheffing bericht doende, opdat hij, en *alle Biſſchoppen* van zijne provintie, wien hij daar van kennis moest geven, *zich daar over verheugen*, en voor de geheele Kerk bidden zouden; (*) te gelijk herinnerde hij LEONTIUS aan het *primaatſchap* van PETRUS, gelijk hij kort daarna gelegenheid had, om daar van ook gebruik te maken. RUSTICUS, *Metropolitaan* van *Narbonna*, had zijnen *Aardsdiakon* HERMES aangeſteld tot Biſſchop van *Biterræ* (*Beziers*) maar als de ingezetenen aldaar dezen niet wilden aannemen, had hij hem tot zijnen eigenen opvolger benoemd. De *Roomſche* Biſſchop LEO, wien hij dit berichtte, keurde dit af, en HILARIUS zijn opvolger ging nog verder, toen FREDERIK, zoon van THEODORIK of DIEDERIK, Koning der *Westgothen* in die gewesten van *Frankryk*, die *Ariaansch* was, maar dien HILARIUS desniettemin *zijnen zoon in het geloof* noemde, hem ſchreef, dat HERMES werklijk bezit genomen had van het Biſdom *Narbonne*. HILARIUS verweet aan LEONTIUS op eenen gebiedenden toon, dat hij hem niets van zoo onwettige handelingen gemeld had, die in eene provintie waren voorgevallen,

HILARIUS volgt LEO op.

(*) *In* LABBEI *Concil. T.* IV. *p.* 1034.

len, welke tot zijne *Monarchie* behoorde. — In de daad, een zeldzaam woord, om het kerspel of kerkelijk gebied van eenen *Metropolitaan* aan te duiden, maar niet zeer onverwacht, uit den mond van eenen Bisschop, die niet alleen zelf *Monarch* in de Kerk wilde zijn, maar ook over alle *Bisschoppen*, die hij meende, dat van de Christenen als kleine *Monarchen* aangemerkt behoorden te worden, heerschen wilde. — Vervolgends hield hij, in het jaar 462 eene *Synode*, waar op ook *Gallische* Bisschoppen tegenwoordig waren, en de benoeming van HERMES tot Bisschop wel voor eene overtreding der kerkelijke wetten verklaard, maar evenwel uit liefde tot den vrede, bevestigd werd. Nogthans, opdat dit voorbeeld geene anderen met zich zou sleepen, werd aan HERMES de uitoefening van zijn recht als *Metropolitaan* in het wijden van Bisschoppen ontnomen, en aan den oudsten Bisschop der provintie opgedragen (*). Tevens schreef HILARIUS, toen hij aan de Bischoppen van *Galliën* kennis gaf van de besluiten tegen HERMES, nog andere schikkingen voor, als bij voorbeeld, dat zij jaarlijks, onder voorzitting van den Bisschop van *Arelate* (*Arles*), vergaderen moesten (†).

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Niet lang daarna zag hij zich gedrongen, om zijn gezag tegen MAMERTUS, Bisschop van *Vienna*, Broeder van den Christen Wijsgeer CLAUDIANUS MAMERTUS, te verdedigen. Deze Bisschop had ee-

Zijne handelingen met MAMERTUS, Bisschop

(*) *In* LABBEI *Concil. l. c. p.* 1040-1043.

(†) *L. c. p.* 1041. *sq.*

III BOEK VI Hoofdſt. ——— van Vienna, die het begin maakte van godsdienſtige omgangen, naderhand proceſſiën genoemd.

eenen bijzonderen naam van Godzaligheid, gelijk hij ook nog als een Heilige vereerd wordt. *Vienne* werd, omtrent het einde van zijn leven, niet lang tn C. G. vóór het jaar 474, door menigvuldige vuursnoden en Jaar 363. tot 476. branden, aardbevingen, gedruisch bij nacht, en het verſchijnen van herten en ander wild midden in de ſtad, het zij deze laatſten, zegt AVITUS, die kort daarna aldaar Biſchop werd, wezenlijk of alleen bedoochelingen waren (*), geweldig ontrust. Reeds verlieten de inwoners de ſtad, maar MAMERTUS alleen bleef ſtandvastig, en ſtuitte zelfs éénmaal gelijk hem de Biſchop SIDONIUS in het aangezicht roemt (†), den voortgang des brands enkel door zijne tegenwoordigheid. Thans ſtelde hij aan ſommigen van de geeſtelijkheid, (*Clerus*,) buitengewoone boetdoeningen voor, om den ondergang der ſtad af te wenden. Inmiddels hoopte elk, dat de eerwaardige nacht van het Feest der Opſtanding, welke ſteeds met Godsdienſtig vasten in de Kerken gevierd werd, de verzekering van het einde der landplagen zou medebrengen. Deze nacht kwam; maar juist geraakte in denzelven het Raadhuis, ſtaande op de verhevenſte plaats der ſtad, in brand. Alles haastte zich uit de Kerk weg; alleen MAMERTUS vervolgde bij het altaar zijn gebed gelukkig tegen den brand, tot de kerk weder vol raakte. Van toen af was hij te ijveriger bedacht, om eene buitengewone veröotmoe-

(*) *Homilia de Rogationibus T.* II. *opp.* SIRMONDI *p.* 89. 90.

(†) *L.* VII. *Ep.* I. *p.* 386. *T.* I. *opp. Sirmondi.*

moediging voor God in te voeren; hetwelk hem eindelijk gelukte. Alle ſtanden in *Vienna* vereenigden zich tot gebed, vasten en belijdenis van zonden; men trok gemeenſchappelijk, zingende en biddende, drie dagen achter één, naa eene nabij de ſtad gelegene kerk, en verders naa eene nog meer afgelegene. Deze plegtige optogten van biddenden, die men jaarlijks op eenen bepaalden tijd, omſtreeks Hemelvaartsdag, herhaalde, en aan welke *Vienna* zijne verloſſing geloofde te danken te hebben, werden *Rogationes* genoemd, en het daarmede gepaard gaande vasten, droeg den naam van *jejunium Rogationum*. Hier uit zijn dergelijke godsdienſtige omgangen van groote troepen volks, bijzonder tot afwending van landplagen, en het verwerven van Godlijke weldaden, die nog in het Roomſche Kerkgenootſchap plaats hebben, en *Proceſſiën* genoemd worden, ontſtaan. Men had wel reeds vóór MAMERTUS ſomtijds dergelijke afgebrokene Godsdienſt-oefeningen waargenomen, in welke men God om regen of om helder weder bad, maar zoo ſamenhangende, ſtrenge, en jaarlijks op zekere dagen bepaalde omgangen kende men vóór zijnen tijd niet; ook zijn de gebeden, welke men daarbij gebruikte, (de *Litaniën*,) door hem voorgeſchreven. In verwachting van gelijke uitwerking, volgde men ze ſpoedig in andere gemeenten van *Galliën* na, en allengs in het gemeen in de Weſterſche Gemeenten (*). Voor de *Frankiſche* gemeente voerde de Kerkvergadering van *Orleans* in

(*) AVITUS *l. c.* SIDON. *l. c. et Libr.* V. *Ep.* 14. *p.* 566.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

terug konden brengen, waaröm zij van HILARIUS zijne gedachte vraagden, hoe zij zich jegens dezen Biſſchop te gedragen hadden (*). In plaats van op hunne klagten te letten, ſchreef HILARIUS hun in antwoord (†), dat hij, dewijl SILVANUS door verſcheidene lieden in zijn Bisdom en daar omſtreeks bij hem veröntſchuldigd was, alhoewel zij zijne misſtappen erkenden, denzelven, wegens dringende tijdsömſtandigheden vergaf, mits dat hij in het vervolg geene inwijdingen ſtrijdig met de wet zou verrichten enz. Dezelfde Spaanſche Biſſchoppen hadden hem ook bericht, dat IRENEUS, Biſſchop van een klein ſtadjen in het gebied van *Barcino*, (thans *Barcellona*,) door de Geestlijkheid en Gemeente dezer Hoofdſtad, ook met hunne toeſtemming, tot derzelver Biſſchop verkozen was: voornaamlijk, dewijl de voorige Biſſchop van *Barcino* hem niet alleen tot zijnen erfgenaam benoemd, maar ook gewenscht had, hem tot opvolger te hebben. Het was alleen, op aanſpooring van den Bevelhebber van hunne Provintie, dat zij HILARIUS verzochten, deze ſchikking goed te keuren; maar deze integendeel verklaarde dezelve voor onbeſtaanbaar, omdat men een Bisdom niet als een erfgoed kon aanmerken, als ook, dewijl het verplaatzen van Biſſchoppen, van de ééne naa de andere gemeente, tegen de Kerkelijke wetten aanliep. HILARIUS had dit

(*) *Epist. Tarraconens. Episcop. pag.* 787. *in* HARD. *Act. Concil. Tom.* II.

(†) *Præceptum Hilarii Papæ l. c. pag.* 788.

LEONTIUS, Bisschop van *Arelate*, (*Arles*,) zich bevreemdende, dat deze hem van dit geval geene kennis had gegeven; hij gebood hem, MAMERTUS deswegens tot veräntwoording voor eene Kerkvergadering te roepen, en hem in derzelver naam bericht over te zenden, opdat hij uitspraak mogt doen, zoo als de Heilige Geest hem dezelve zou ingeven. LEONTIUS, en twintig andere Bisschoppen in die nabuurschap, schreven werklijk aan HILARIUS, die hun, in het jaar 464, antwoordde, hij wilde, vredeshalven, MAMERTUS niet straffen; maar deze moest zijnen misslag verbeteren, en beloven, zich in het vervolg naauwkeurig aan de Kerkelijke inrichting van LEO te zullen houden. HILARIUS zelf bevestigde thans het recht van den Bisschop van *Arelate*, als *Metropolitaan* over vijf Provintiën. Hoe zeer nu HILARIUS, bij deze gelegenheid, den Bisschop MAMERTUS met verwijtingen van hoogmoed en oproer overlaadt, evenwel rust alles alleen op eenzijdige berichten.

Zijne handelingen met de Spaansche Bisschoppen.

Van alle kanten geraadpleegd en gevleijd, gaven de Roomsche Bisschoppen dikwijls beslissingen, waar men dezelve eigenlijk gesproken van hen niet begeerde. Op deze wijze gedroeg zich HILARIUS, gedeeltelijk, met de Bisschoppen der *Spaansche* Provintie van *Tarraco*, die hem met hunnen *Metropolitaan* ASCANIUS, in de jaaren 464 en 465, over twee Kerkelijke zaken geschreven hadden. De eerste betrof SILVANUS, eenen Bisschop in deze Provintie, die verscheidene dingen tegen de Kerkelijke wetten ondernomen had, en dien zij niet tot de orde te-

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſtad *Rome*, als Hoofdſtad van het Keizerrijk, hetwelk deze ſtad thans verloor (*), ten minſten het heeft SIMPLICIUS en zijne opvolgeren niet weinig moeite gekost, hun voorrecht bij de Oosterlingen te handhaven, tot aan de groote ſcheuring tusſchen de Oosterſche en Westerſche Kerken toe; maar in het Westen ging SIMPLICIUS ongehinderd voort, om zijn gezag uit te oefenen; hij ſtelde in *Spanje* ZENO, Bisſchop te *Hispalis*, (thans *Sevilla*,) tot zijnen *Vicarius* aan, met last, om in dat land de *Apostoliſche* Kerk-ordeningen, (waarſchijnlijk der Roomſche Bisſchoppen,) en de voorſchriften der Kerkvaderen te handhaven (†). GAUDENTIUS, Bisſchop van *Aufinium*, in *Neder-Italië*, was bij hem beſchuldigd, dat hij, tegen de Kerkelijke wetten inwijdingen ondernomen, lijfeigenen van zijne Kerk en anderen verkocht, en zich drievierde deelen van derzelver inkomſten drie jaaren achteréén had toegeëigend. Aan dezen ontnam SIMPLICIUS het recht, om Bisſchoppen te wijden, hetwelk hij aan een' ander opdroeg; hij gebood hem, de verkochte lijfeigenen en de ingehoudene Kerkelijke inkomſten, weder te bezorgen; van deze laatſten liet hij voor hem ſlechts een vierde deel over, twee vierdedeelen zouden voor het Kerkgebouw, voor vreemdelingen en armen beſtemd wezen, en het vierde vierdedeel onder de Geestelijken naar hunne verdienſten verdeeld worden (§). In een ander geval was iet

(*) BARON. *Annal. ad ann.* 472. *n.* 6.

(†) SIMPLICII *Epist.* I. *p.* 803. *T.* II. *Concil. Hard.*

(§) SIMPLIC. *Ep.* III. *pag.* 804. *l. c.*

ſet meer willekeurigs in zijn vonnis gemengd. JOANNES, Bisſchop van *Ravenna*, had den *Presbijter*, (Priester of Ouderling,) GREGORIUS, tegen deszelfs wil, tot Bisſchop van *Mutina*, (*Modena*,) gewijd, waarſchijnlijk ook met een baatzuchtig oogmerk. SIMPLICIUS dreigde hem, dat hij het recht, om Bisſchoppen in te wijden, geheel zou verliezen, indien hij nog eenmaal dergelijke weldaadigheid pleegde; evenwel bevestigde hij GREGORIUS in het hem opgedrongen Bisdom, doch, zonder onder JOANNES te ſtaan; hij moest zich in alles, onmiddelijk, aan den Roomſchen Bisſchop wenden, en voor zijn landgoed, hetwelk hij aan de Kerk van *Ravenna* terug moest geven, andere inkomſten van dezelve ontvangen (*).

Uit deze Geſchiedenis der Roomſche Bisſchoppen, van dezen tijd, blijkt, hoe ver hunne ondernemende heerschzucht ſlaagde, terwijl de tijdsömſtandigheden, voor het toekomende, hun nog meer gezag beloofden. Ondertusſchen moet men bij deze Geſchiedenis aanmerken, dat niet zelden de Geſchiedſchrijvers van dezen tijd, zelfs de Griekſche, hun nog meer gezags toeſchrijven, dan zij waarlijk met recht bezaten. Dus meldt SOCRATES (†), uit de tijden van den Bisſchop JULIUS, in het midden der vierde eeuw, dat de Kerkvergadering van *Antiöchië* van hem niet bezocht, noch door afgevaardigden bijgewoond is, daar evenwel, volgends den Kerkregel,

Aanzien en verheffing der Bisſchoppen in het gemeen.

(*) *Ejusd. Epist.* II. *pag.* 803. *l. c.*

(†) *Hist. Eccles.* II. 8.

daaröm in de gemeente niet mag ſpreken, omdat *de Biſchop den perſoon van* CHRISTUS verbeeldt; een *Richter* en een *Stadhouder van God* is. In de *Apoſtoliſche Kerkinſtellingen*, (*Conſtitutiones Apoſtolicæ*,) eene onëchte vrucht van het einde der derde, of der vierde eeuw heet een Biſchop *naast God, een aardſche God, een Middelaar tusſchen God en de menſchen* (*). In dezelve wordt aan de Biſchoppen, *magt over leven en dood*, of de magt, om de zondaren tot de dood te doemen, en anderen vrij te ſpreken; de *opperheerſchappij over alle menſchen*, ook over de Koningen en Vorsten, enz. toegeſchreven (†). GREGORIUS *van Nazianzus* (§), noemt zekeren Biſchop, *eenen Hoogenpriester, eenen Middelaar tusſchen God en de menſchen.* Dezelfde (**) vermaant eene aan God gewijde Maagd, eerst God, maar vervolgends den Priester, *die* CHRISTUS *op aarde verbeeldt*, (of *die een Aardſche Christus is*, χριστον ἐπιχθονιον,) te veréeren. HIËRONYMUS beweerde insgelijks, dat een Biſchop een *Middelaar is tusſchen God en de menſchen*, (*Sequester*;) (††) en CHRYSOSTOMUS gelooft, dat de Priesters in de Heilige Schrift ſomtijds *Goden* genoemd worden (§§). 'Er zijn echter Leeraars

(*) *Libr.* II. *Cap.* 25, 26.
(†) *Conſtitt. Apoſt.* II. *Cap.* 11, 33.
(§) *Epist.* 38. *Tom.* I. *Opp. pag.* 800.
(**) *Carm.* III. *pag.* 61. *Tom.* II. *Opp.*
(††) *Comment. in Malach. Cap.* 3. *Tom.* VI. *p.* 236.
(§§) *Exp. in Pſ.* 137. *T.* II. *Opusc. p.* 450. *ed. Ducæi Franc.*

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

aars van dezen tijd, die beſcheidener ſpreken, en zelfs zij, die zoodanige uitdrukkingen gebruiken, drukken zich elders voorzichtiger uit. AUGUSTINUS beſtrafte den *Donatist* PARMENIANUS zeer ijverig, omdat deze eenen Biſchop tot *Middelaar tusſchen God en de menſchen* gemaakt had (*). AMBROSIUS, die een afzonderlijk Boek over de Biſchoppelijke waardigheid, (*de Dignitate Sacerdotali*,) heeft nagelaten, waar in hij aantoont, dat 'er niets verhevener in de wereld is, dan deze ſtand, (*ordo deificus*,) aan welken, door de oplegging der handen, eene uitnemende Godlijke genade en kracht, (*Episcopalis Gratia*,) wordt medegedeeld (†), erkent evenwel zoo in dit Boek, als in zijn nog vermaarder werk over *de pligten der Christenen* (§), dat de eigenlijke hoofdbezigheid der Biſchoppen in *leeren* beſtaat, en dat zij noch de voorrechten der Profeeten, noch der Apostelen, bezitten; maar wel een zeker opzicht over de gemeente moeten hebben, waar aan hun naam hen ook herinnert, die hetzelfde als *Superinſpector* betekent. HIËRONYMUS (**) erkent, dat een *Biſchop* en *Ouderling*, (*Presbijter*,) oorſpronglijk dezelfde Leeräar geweest is, hetwelk hij zelfs uit de Heilige Schrift bewijst. Hij vindt, dat daar in juist aan de Ouderlingen dat opzicht over de gemeente opgedragen wordt, (1. PETR.

(*) *Cont. Ep. Parm. L.* II. *C.* 8. *T.* IX. *Opp. p.* 22.
(†) *Tom.* IV. *Opp. pag.* 378. *ſq.*
(§) *De Officiis Libr.* I. *Cap.* 1.
(**) *Ep.* 85. *ad Evangelum T.* IV. *P.* I. *Opp. p.* 802.

PETR. V. 1, 2. ἐπισκοπεῖτε, hetzelfde als *Superintendentes*,) hetwelk naderhand, om de eenigheid, onder de Leeraaren, te bewaaren, aan éénen enkelen onder hen, door de overigen toevertrouwd is geworden; gelijk dan ook nog ſteeds de *Biſchop* en de *Ouderling*, (*Presbijter*,) als men het recht van inwijding uitzondert, dezelfde verrichtingen hebben waar te nemen. Hij voegt 'er bij, dat de Biſchoppen onderling in waardigheid en ambt alle gelijk zijn; en dat 'er tuſchen dien van *Rome* en *Eugubium*, dien van *Konſtantinopolen* en van *Rhegium*, in den grond geen onderſcheid is.

Eerbied aan de Biſchoppen bewezen

Evenwel uit zulke hooggeſpannen denkbeelden, als wij hier voor hebben bijgebragt, en de eerbewijzingen, die men den Biſchoppen bewees, moest veel in de algemeene denkwijze overgaan. Ieder één, de Keizers zelve, bogen zich voor de Biſchoppen, kusten hun de handen, en verzochten om hunnen zegen (*). De Keizers noemden hen hunne *Vaders* en *Broeders*; zelfs lieten de Biſchoppen zich openlijke vernederingen der Vorſten ſomtijds welgevallen. Vele Biſchoppen deden onbeſchaamde eiſchen; zoo begeerde LEONTIUS, Biſchop van *Tripoli*, in *Lydië*, als de overige Biſchoppen bij de Keizerin EUSEBIA, Gemaalin van Keizer KONSTANS, hunne opwachting maakten, en aan de Vorſtin den gewonen eerbied betoonden, dat, indien hij haar insgelijks een bezoek zou geven, de Keizerin, zoodra hij binnen kwam, opſtaan, en het hoofd buigen moest, met verzoek, om

(*) AMBROS. *de Dignit. Sacerdot. l. c. pag.* 379.

III. BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

om van hem den zegen te ontvangen (*). Zelfs hadden de Christenen, op ſommige plaatzen, begonnen, bij de aankomst hunner Biſſchoppen, het *Hoſianna* uit de Euängélie-Geſchiedenis aan te heffen, waar tegen, en tegen de Biſſchoppen zelve, die zulks toelieten, HIËRONYMUS zich zoo nadruklijk verklaard heeft.

De achting der Duitſchers voorhunne Druiden op de Biſſchoppen overgebracht.

In het eerſte gedeelte der vijfde eeuw kregen de Biſſchoppen eenen nieuwen ſteun voor hun gezag, door de overwinningen der *Duitſche* volken en Vorſten, in een aanmerklijk gedeelte van het Romeinſche Rijk. Deze waren, toen zij daar van bezit namen, reeds grootendeels Christenen, of werden zulks kort daar na; maar bij allen hunnen moed, en de ſchranderheid van hunne ſchikkingen, was nogthans nadenken over Godsdienſtzaken, en geleerdheid, hunne zaak niet. Niets was derhalven gemaklijker voor de Biſſchoppen, en de Christelijke Leeraaren en Geestelijken in het gemeen, dan zulke onwetende volken te regeeren, nadat hun dit bij de voormaals zoo geleerde en vernuftige *Grieken* en *Romeinen* gelukt was. Hier bij kwam nog, dat de *Germaanſche* en *Celtiſche* volken, van de alleroudſte tijden af, zoo ver men hen in de Geſchiedenis kent, aan hunne Priesters, de *Druiden*, met eene onbepaalde gehoorzaamheid, onderworpen waren. CÆSAR, STRABO, TACITUS, en andere oude Schrijvers, beſchrijven deze hoofden van den Godsdienst tevens als de Wetgevers en Richters van deze volken, wier

(*) SUIDAS V. λεοντιος *ex Philost. Hist. Eccles.*

wier uitſpraken van de Vorsten of Overheden ten uitvoer moesten gebracht worden. Zoo zeer gewoon aan eene Priesterregeering, bukten de *Duitſchers* des te gewilliger onder die, tot welke de Bisſchoppen reeds eenen zoo vasten grond gelegd hadden: Op deze wijze zijn dezelve in het vervolg, maar al te gemaklijk in de voetſtappen der *Druiden*, door het geduchtſte geweld, in naam van het Christendom, getreden. Eindelijk, moesten ook de *Duitſche* Vorsten, die veröveringen in het *Romeinſche* Rijk gemaakt hadden, ſpoedig bemerken, hoe veel invloed de Bisſchoppen op den grooten hoop der Christenen hadden. Terwijl zij dezen derhalven op allerleië wijzen veréerden, begunſtigden, en zelfs van hen in hunne rijksbezigheden gebruik maakten, bevestigden zij daar door tevens hunnen troon te vaster en zekerer.

Het Bisſchoppelijk gezag onderſteund en uitgebreid door de Kerkvergaderingen.

Nog eene andere rijke bron, waar uit de geſtadige vermeerdering van aanzien en gezag den Bisſchoppen rijklijk toevloeide, waren de *Kerkvergaderingen*, die al vroeg de eerſte trappen geweest waren, langs welke de Bisſchoppen niet alleen de Leeken, maar zelfs de Ouderlingen en andere Geestelijken te boven geſtegen waren. Het gezag dezer Kerkvergaderingen bleef evenwel ſteeds nog middelmatig, met betrekking tot de verpligting, welke zij op de Christenen brachten, zoo lang de Keizers nog Heidenen waren, maar, toen deze het Christendom omhelsden, en zelve de aanzienlijkſte leden der Christelijke Kerk werden, had eene vergadering van een aantal Bisſchoppen, die Kerkelijke wetten ont-

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ontwierpen, vrij meer te betekenen. Als derzelver beſluiten door den Keizer bevestigd werden, was het gevaar zoo veel grooter, indien men daar aan niet gehoorzaamde. Werden zij niet bekrachtigd, evenwel hadden de Biſchoppen Kerkelijke ſtraffen bij de hand, om de wederſpannigen te tuchtigen. Hoe grooter het aantal der bijëenvergaderde Biſchoppen was, des te grooter gewigt werd, volgends het gewoone menschlijk vooröordeel, aan hunne beſluiten gegeven. Dus was de *Niceïſche algemeene* Kerkvergadering, de talrijkſte tot hier toe, ook de eerwaardigſte van allen, gelijk Keizer KONSTANTYN hare beſluiten aan Godlijke beſluiten gelijk achtte, en de Christenen dezelve voor het oordeel der gantſche Kerk hielden, zonder echter te bedenken, dat de onderſtelling, dat de geheele Kerk aan dezelve deel gehad hebbe, zeer ongegrond was, en dat de Kerk, bij zoodanige onderſtelling, niet meer betekent dan de Biſchoppen, die daar tegenwoordig waren, en het meerder getal der tegenwoordig zijnde uitmaakten. Deze vergaderde Biſchoppen deeden bovendien hunne uitſpraken, als volgends de *ingeving* en *buitengewonen bijſtand van den Heiligen Geest*, en hoe zeer het blijke, dat deze uitdrukkingen eene navolging waren van de Apoſtoliſche woorden: *Het heeft den Heiligen Geest en ons goed gedacht*, welke men zelfs dus toonde, niet recht te begrijpen, nogthans gaven dezelve bij kortzichtigen eene heiligheid en eerwaardigheid aan de Kerkvergaderingen en derzelver beſluiten, welke elks eerbied opwekte. Allengs werden de Biſchoppen, door het gebruik van

van zulke bewoordingen, door den algemeenen eerbied, welken men hun bewees, en door eene dweepachtige Godzaligheid, welke ſommigen van hun in eenen hoogen graad bezaten, gewoon, om zichzelven te overreden, dat zij, in den naam van God bijëenvergaderd, ook op eene meer onmidlijke wijze van Gods geest geleid werden. Daar een bijzonder Bisſchop, gelijk die van *Rome*, ſtout weg ſprak, van Godlijke ingeving, door welke hij ſchikkingen voorſchreef, dan konden ook ligtelijk eenige honderd Bisſchoppen, die zich buitendien allen beroemden, bij hunne inwijding, den Heiligen Geest ontvangen te hebben, bij hunne vergadering, ten besten van den Godsdienst, dikwijls ontvlamd in den heiligſten ijver tegen Dwaalleeräaren en onrechtzinnigen, van eene bijzondere Godlijke verlichting en werking ſpreken. De *Kerkvergaderingen* waren niet alleen als de *groote rechtbanken der Kerk*, maar, om zoo te ſpreken, de *Kerkelijke landdagen*, op welke de Bisſchoppen thans alleen verſcheenen, en over de belangen van de Kerk beſlisten, en zoo vele wetten maakten, als hun behaagde, omtrent welke de overige Geestelijken en Leeken niet werden geraadpleegd, en hun niets anders overgelaten, dan te gehoorzamen. Het is waar, dat het zeer veel aankwam op de Keizerlijke bevestiging der Bisſchoppelijke beſluiten, maar 'er was altijd eene Hofpartij onder de Bisſchoppen, en het Hof zelf ontving zijne eerſte indrukzelen over Godsdienstverſchillen en andere verrichtingen der Kerkvergaderingen van Bisſchoppen; zoodat, in allen gevalle, het Bisſchoppelijk gezag moest

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

moest aanwasſen; voornaamlijk wanneer hunne beſluiten, door de Keizers goedgekeurd zijnde, door afzettingen van ambten en bedieningen, door balingſchappen, en andere ſtraffen gehandhaafd werden, welk alles men kan aanmerken, als dienſten, die de Vorst aan de Biſchoppen bewees, om hunne magt te vergrooten, en onwederſtaanbaar te maken. Beſchouwt men de handelingen, beſlisſingen en wetten dezer vergaderingen zelve, dan ziet men nog duidlijker, hoe zeer de Biſchoppen op dezelve voor zichzelven gezorgd hebben. Behalven geloofsverſchillen, Kerketucht, en de inrichtingen van den openbaren Godsdienst, over al hetwelk zij als wetgevers der Christenen ſpraken, waren zij inzonderheid onvermoeid in het bepalen van hunne rechten, voorrechten, pligten en bezigheden, betrekking jegens andere Geestelijken en Christenen, kortöm van alles, wat aan hunnen ſtand de reeds verkregen voorrechten verzekeren, of nieuwe bezorgen kon. Hier werden hunne Kerspels en Kerkelijke rechtsgebieden bepaald, de rang tusſchen de Biſchoppen vastgeſteld; hunne onäfhanglijkheid van Wereldlijke rechtbanken, en de oefening van hunne eigene rechtbanken, hunne verkiezingen, hoedanigheden en werkzaamheden, de pligten en werkzaamheden der aan hun onderworpene Geestlijkheid, de ſtraffen, welke zij konden uitöefenen, de beperking der Wereldlijke magt in Kerkelijke zaken; met één woord, de volledige Kerkſtaat werd hier ontvouwd en tot vrijheid gebracht. En hoe meer dit laatſte geſchiedde, des te naauwer werd de band tusſchen alle de Bis-

Bisschoppen toegehaald; des te noodzaaklijker, eerwaardiger, en vermogender werden ook de Kerkvergaderingen.

Men heeft meermalen eene plaats aangehaald uit de schriften van GREGORIUS van *Nazianzus*, in welke hij verklaart, dat hij vast besloten hebbe, alle vergaderingen van Bisschoppen te vermijden; dewijl hij toch geene Kerkvergadering kende, die een goed einde had gehad, en door welke het kwaad niet meer versterkt, dan weggenomen en verholpen was (*). Men kan hier eene andere plaats bijvoegen uit zijne gedichten (†), waar hij zegt: „ Ik zal niet meer „ op de Kerkvergaderingen zitten, met de kraan„ vogels en ganzen, die zoo hevig tegen elkande„ ren uitvaaren. Daar is gekijf, haat, en al het „ schandelijke, wat verborgen gelegen had, openlijk „ uitgeborsten." Vergeefs heeft men, in laater tijden, de woorden van dezen Kerkvader, alleen van de kleine *Synoden*, maar niet van de algemeene Kerkvergaderingen willen verstaan, omdat hij elders de Kerkvergadering van *Niceë* zeer geprezen, en de eerste van *Konstantinopolen*, niet zonder grooten invloed op dezelve te hebben, bijgewoond heeft. Zijne uitdrukkingen zijn algemeen, en zelfs van de algemeene Kerkvergaderingen toont ons de Geschiedenis, hoe, in plaats dat daar door de twisten en verdeeldheden geheeld zouden wezen, wanörden en verschillen 'er de gevolgen van zijn geweest. In den

Gezegden van GREGORIUS van Nazianzus, omtrent de Kerkvergaderingen.

(*) *Epist.* 55. *Tom.* I. *Opp. pag.* 814.
(†) *Carm.* X. *Tom.* II. *Opp. pag.* 81.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

den grond toch behielden de grootſte en aanzienlijkſte Biſchoppen, of de hevigſte en driftigſte hoofden, de overhand; en al ſpoedig ervaarde men, dat de Kerkvergadering, die vrede en eenigheid in de Kerk hadden behooren te ſtichten, veeläl dienden, om bijzondere gevoelens en oogmerken door te zetten. Nog was het voor den Godsdienſt een hoogſt nadeelig gevolg, doch dienſtig ter uitbreiding van het Biſchoppelijk gezag, dat door de Kerkvergaderingen, het *menſchlijk gezag in geloofszaken*, ongemeen toenam. Allengs toch werd men gewoon, zich op de overëenſtemming van voorgaande Kerkvergaderingen te beroepen, en daar mede de onrechtzinnigen te beſtrijden, waar door de Heilige Schriften, die voor Christenen alleen den regel des geloofs behoorden uit te maken, van tijd tot tijd, meer verönächtzaamd, voor het gezag der Biſchoppen moesten wijken, hoe zeer zij, in ſchijn, nog eenen tijd lang, de eerſte plaats bleven bekleden.

Nut der Kerkvergaderingen.

Met dit alles, zou het echter al te overhaast zijn, indien men wilde beweeren, dat de Kerkvergaderingen enkel en alleen tot verhoging van het aanzien der Biſchoppen geſtrekt hebben. Zij hebben, trouwens, ſomtijds eenige niet ondienſtige bepalingen omtrent deze en gene leerſtukken des geloofs ingevoerd, veel toegebracht tot affchaffing van ſommige misbruiken in de Kerk, en in dit tijdvak nog het een en ander uit de betere zedenleere en Kerkentucht der eerſte eeuwen behouden, en niet alleen voor de lagere Geeſtlijkheid, maar zelfs voor de Biſchoppen, verſcheidene heilzame voorſchriften

ge-

gegeven, en den hoogmoed en heerschzucht van enkele Bisſchoppen paalen geſteld. Doch dit goede werd, gelijk gezegd is, door de misbruiken verhinderd, die vruchten te dragen, welke men van deze vergaderingen had mogen verwachten. In ouder tijden, zelfs nog in het begin der vierde eeuw, verſcheenen de *Ouderlingen*, als afgevaardigden van hunne gemeenten, op de *Kerkvergaderingen*, en hadden niet zelden een gewigtig aandeel aan derzelver handelingen en wetten. Op gelijke wijze ook de *Landbisſchoppen* en *Kerkendienaars*, maar thans beſtonden deze vergaderingen enkel uit Bisſchoppen, die tusſchen zich zelven en de overige Geestelijken groot onderſcheid en, zoodanige beſluiten maakten, volgends welke de overige Geestelijken als afhanglijk van de Bisſchoppen moesten worden aangemerkt.

Kerkelijke wetten omtrent het aanzien der Ouderlingen

Echter bleven de *Ouderlingen* nog ſteeds eene aanzienlijke waardigheid behouden. In verſcheidene Kerkelijke wetten en elders, heeten zij *de raad des Bisſchops en der Kerk*, *Priesters en Opzieners der gemeente*, even gelijk de Bisſchop, wien zij door andere eernamen, als het ware, gelijk geſteld werden (*). In de *Canones* of Kerkregelen der *vierde algemeene Kerkvergadering van Karthago*, in het jaar 398, vindt men verſcheidene ſchikkingen en bepalingen omtrent de *Ouderlingen*, ter handhaving van derzelver aanzien en waardigheid, waar door zij naast aan de Bisſchoppen geſteld werden, zonder het gezag van deze laatſten echter te krenken. Dus wordt

(*) BINGHAM *Origg. Eccles. Tom.* I. *pag.* 281.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

wordt in den derden Kerkregel verördend, dat, wanneer een Ouderling, (*Presbijter*,) wordt ingewijd, benevens den Bisſchop, die hem inzegent, en de hand op het hoofd legt, ook de overige *Ouderlingen* hem de handen zullen opleggen. Volgends den 22ſten zal een Bisſchop geene nieuwe Geestelijken, zonder vooráf eene vergadering van Ouderlingen belegd te hebben, aanſtellen, en bovendien ook op de goedkeuring der gemeente letten; volgends den 23ſten zal hij geene aanklagte of beſchuldiging onderzoeken, anders dan in de tegenwoordigheid zijner Geestelijken. Alle giften en verkopingen van Kerkelijke goederen zullen, volgends den 32ſten *Canon*, nietig en van onwaarde zijn, indien de Bisſchop daar toe de toeſtemming en ondertekening van zijne Geestelijken niet verkregen heeft. Eindelijk wordt in den 34ſten bevolen, dat de *Bisſchop*, waar hij ook mogt zitten, nooit eenen *Ouderling* voor zich behoort te laten ſtaan; en ingevolge den 35ſten, zal de Bisſchop wel in de Kerk, en in de vergadering der *Ouderlingen*, eene verhevene zitplaats bekleeden, maar in huis zal hij zich voor hunnen ambtgenoot erkennen. Het is waar, men heeft getwist, of deze *Canones* of Kerkregels echt zijn (*), omdat zij van de oude verzamelaars van Kerkelijke wetten, FERRANDUS of DIONYSIUS *den Kleinen*, niet worden aangehaald, en men zelfs in den eerſten *Canon* eene ſpoor heeft meenen te vinden, dat 'er op het gevoelen van PELAGIUS acht ge-

(*) HARDUIN. *Act. Concil. Tom.* I. *pag.* 975.

gegeven wordt, hetwelk echter eerst vele jaaren daar na in de *Afrikaansche* gemeenten bekend is geworden. Om deze redenen hebben JUSTELLUS (*) en andere geleerden deze 105 Kerkregelen voor onecht verklaard, terwijl PETRUS DE MARCA (†), en anderen met hem, getracht hebben, derzelver geloofwaardigheid te redden, bijzonder door te beweeren, dat de gemelde *Canones* wel op onderscheidene Kerkvergaderingen, omtrent het begin der vijfde eeuw, opgesteld, maar naderhand in eene samenhangende reeks van besluiten gebracht kunnen zijn. Dit gevoelen heeft, over het geheel, vrij wat waarschijnlijkheid; alleen is het moeilijk te geloven, dat deze Kerkregels alleen van *Afrikaansche* vergaderingen oorspronglijk zijn, dewijl 'er van eenen *Metropolitaan* in gesproken wordt, welken men destijds in *Afrika* niet kende. Waarschijnlijker gist dan de Heer SPITTLER (§), dat dit misschien eene eerste proeve zij van eene, naar de onderwerpen en naar zekere hoofdbedoeling gemaakte, verzameling van Kerkelijke wetten.

Verzameling van Kerkelijke wetten.

Te weten, tot hier toe ontbrak nog eene algemeene verzameling van Kerkelijke wetten, hoe zeer men eene zoodanige reeds zou mogen verwacht hebben, daar 'er reeds, omtrent het midden der vijfde eeuw, zoo velen, door onderscheidene *Synoden*,

(*) *Bibloth. jur. Canon. Tom.* I. *pag.* 317.

(†) *Disfert. de Vet. canon. Collectionib. Cap.* 7. *pag.* 371. *in Disf. Posthum. Paris* 1668. 4to.

(§) *Geschichte des Kanonischen Rechts* S. 116.

Kerkgebruiken, en van de Kerketucht, bijëenverzameld vinden; maar nergens wordt eene Kerkvergadering opgegeven, van welke deze verördeningen oorſpronglijk zijn; Kerkwetten, gewoonten, en gebruiken, zijn onder één gemengd, en het is bijkans geloofbaar, dat zij niet ééns allen op ééne en dezelfde plaats zijn waargenomen geworden. Wat de zoogenoemde *Apoſtoliſche Kerkregels*, (*Canones*,) en *Kerkelijke Vaſtſtellingen* betreft; deze waren, grootendeels Kerkelijke wetten der Oosterſche gemeenten, die, omtrent het begin der vierde eeuw, in eene verzameling bijëengebragt kunnen zijn, van dezen zijn de eerſte de belangrijkſte en ook de oudſte. Doch, of zij allen, te gelijker tijd, verzameld zijn? Of men ze reeds, in dit tijdvak, zoo menigvuldig op de Kerkvergaderingen heeft aangehaald, als verſcheidene geleerden geloven? en of zij hun gezag ook over de Oosterſche gemeenten hebben uitgeſtrekt? Op alle deze vragen kan men meer met twijfelen en gisſen, dan met zekerheid, antwoorden (*).

Landbiſchoppen worden allengs afgeſchaft.

Onder de veränderingen in de Geeſtelijkheid dezer tijden, moet het allengs te niet gaan der *Landbiſſchoppen*, (Χωρεπίσκοποι,) en de oorſprong der *Aardsdiakonen*, hier aangemerkt worden, alzoo het één en ander invloed heeft op den aanwas van de Biſchoppelijke magt. De *Landbiſſchoppen* ſchijnen al vroeg met de Biſchoppen der ſteden overhoop ge-

(*) Zie ons I *Deel*, *Bladz.* 327.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

geraakt te zijn. Zij maakten den naarijver der laatſten gaande, dewijl zij ondernamen, de meesten van hunne rechten uit te oefenen, en hunne afhanglijkheid af te ſchudden. Zij hadden op de Kerkvergaderingen zitting onder de Bisſchoppen der ſteden, wijdden laagere Kerkebedienden in, en deelden ook zulke Kerkelijke vrijbrieven uit, welke voor den brenger het genot van Kerkelijke gemeenſchap verzekerden. Dit alles kwam hun toe, ouder gewoonte, gelijk ook de Kerkvergaderingen der vierde eeuw hun deze voorrechten nog bevestigden. Doch, te gelijk beperkte men de voorrechten, welke zij zich aanmatigden; zoodat zij, over het algemeen, niets van eenig gewigt zonder voorweten en goedvinden van den Bisſchop dier ſtad ondernemen mogten, tot welke hunne gemeente behoorde. Inmiddels oordeelden het, omtrent denzelfden tijd, de Bisſchoppen, die te *Laödicea* vergaderd waren, dienſtig, te verordenen, dat 'er voortaan geheel geene Bisſchoppen ten platten lande, in de vlekken en dorpen aangeſteld zouden worden. De *rondreizende Opzieners der gemeenten ten platten lande*, (περιοδευται,) die dezelven van tijd tot tijd bezochten, en in plaats der Landbisſchoppen kwamen, hadden minder te beduiden, ook konden zich de Bisſchoppen van hen meer onderdanigheid belooven. Nademaal echter de beſluiten der gemelde Kerkvergadering alleen in eenige Oosterſche Gewesten eene kracht van wetten hadden, zoo bleven in vele andere landen de Landbisſchoppen nog eenen tijd lang in wezen. Men ont-

ontmoet zè nog, in het midden der vijfde eeuw, op de Kerkvergadering te *Chalcedon* (*); evenwel niet, gelijk voor dezen, in hunnen eigenen naam, maar in den naam van andere Biſchoppen. Zedert zijn zij allengs, daar zij bovendien in verächting geraakt waren, verdweenen.

Aards-Ouderlingen

Daar tegen ſtegen de eigenlijke Kerkendienaars van de oudſte inſtelling, of *Diäkonen*, in dezen tijd, hooger en hooger; zij bereikten niet alleen, gedeeltelijk, de waardigheid der *Ouderlingen*; maar wonnen, in zekere betrekking, dezen den voorrang af, waar door zij ook naauwer, dan dezen, met de Biſchoppen verbonden werden. 'Er komt wel, behalven de hier voor gemelde rechten, aan de Ouderlingen toegekend, tegen het einde der vierde eeuw, nog eene nieuwe waardigheid in dezen ſtand van Leeräaren voor, van welke HIËRONYMUS (†), SOCRATES (§), SOZOMENUS (**), en anderen, gewagen. Eén naamlijk der Ouderlingen heette de *eerſte*, of *Aards-Ouderling*. (πρωτοπρεσβυτερος, ἀρχιπρεσβύτερος.) VALESIUS wil zelfs (††), den *Protopresbijter* en *Archipresbijter* van elkanderen onderſcheiden hebben, zoodat de eerſte ſlechts in de ſtad, maar de laatſten ook ten platten lande, en in grooter getale, zullen plaats gehad hebben, maar hij heeft

(*) *Actione* VI. *p.* 471. *T.* II. *Hard. Act. Concil.*
(†) *Epist.* IV. *Tom.* I. *Opp. pag.* 30.
(§) *Hist. Eccles. Libr.* VI. *Cap.* 9.
(**) *Hist. Eccles. Libr.* VIII. *Cap.* 11.
(††) *Ad* SOCRAT. *l. c.*

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

heeft geene bewijzen voor deze tijden. Naar allen ſchijn waren het, over het algemeen, dezulken, welke de Biſchop, naar believen, uit alle de anderen verkoos, om in zijnen naam, als hij afwezend was, of anders belet werd, het opzicht over de gemeente te hebben. Doch, deze eere was niet meer, dan een gevolg van het Leeräar-ambt, waar aan alle de Ouderlingen deel hadden.

Diäkonen.

Maar de *Diäkonen*, welke, volgends hunne inſtelling, geene Leeräars waren, en ook, ten dezen tijde, daar niet voor gehouden werden, die in de Kerk, onder den openbaren Godsdienst, en op de Kerkvergaderingen, op welke zij hunnen Biſchop ſomtijds verzelden, ſtaan moesten, terwijl de Biſchoppen en Ouderlingen zaten, deze begonnen thans buitengewoon als Leeräaren der gemeente op te treden. Een *Ouderling* zelfs leerde in de meeste gemeenten niet openlijk, en doopte ook niet, ten zij hem dit door zijnen Biſchop werd opgedragen. Op gelijke wijze nu gebeurde het thans, dat ook een *Diäkon* hier en daar deze vrijheid verkreeg, wanneer zijne uitmuntende gaven zulks verdienden. Het vermaardſte voorbeeld van deze natuur leverde EFRAËM, de *Syriër*, *Diäkon* te *Edesſa*, op, die omtrent het jaar 378 geleefd heeft, en ons in het vervolg, als een merkwaardig Schrijver, zal voorkomen.

Aards-diäkon.

Bijzonder is het merkwaardig, dat in dezen zelfden tijd het eerst een *Aards-Diäkon* ontſtaan is. Men heeft deze waardigheid wel ouder pogen te maken, en zelfs willen beweeren, dat STEFANUS de eer-

eerſte Martelaar, *Aardsdiäkon* geweest zij, doch met even veel ſchijn, als of men reeds ten tijde der Apostelen *Aardsbisſchoppen* zou willen verdichten. FOTIUS verhaalt wel (*), uit EULOGIUS, eenen Schrijver der zesde eeuw, dat reeds in het midden der derde eeuw, de *Aardsdiakon* te *Rome* doorgaands de opvolger was van den Bisſchop aldaar, doch dit wordt door de Geſchiedenis tegengeſproken. Dat PRUDENTIUS den vermaarden *Diäkon* te *Rome*, LAURENTIUS, reeds *Aardsdiäkon* genoemd hebbe, kan men niet duidelijk uit zijne woorden beſluiten. OPTATUS (†) verëert wel CÆCILIANUS, zoo bekend in de geſchillen met de *Donatisten*, met den tijtel van *Aardsdiäkon*, maar hij ſchijnt denzelven uit het gebruik van zijnen tijd in den vroegeren tijd te hebben overgebracht. Kortöm, de eerſte ſpooren van den *Aardsdiäkon*, (*Archidiäconus*,) vindt men eerst bij HIËRONYMUS (§). Uit dezen Schrijver kan men ook zien, dat het de *Diäkonen* zelve geweest zijn, die, onder het beſtuur van hunnen Bisſchop, zo niet altijd, ten minſten meermalen, éénen uit hun midden verkozen, hebben, die, wegens zijne bekwaamheid, waardig was, *Aardsdiäkon* te wezen. Evenwel is het bijna waarſchijnlijker, dat de Bisſchop zelf grootendeels deze keuze onder hen gedaan hebbe, dewijl hem aan de begaafdheden van zoodanigen man veel gelegen was.

De

(*) *Biblioth. Cod.* 280.

(†) *De Schismat. Donatist. Libr.* I. *Cap.* 16.

(§) *Epist.* IV. *Epist* LXXXV.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

De *Aardsdiäkon* werd zijn onſcheidbare medehelper in het waarnemen van zijn ambt; niet zelden predikte hij voor hem, hij ſtond hem bij, in de verdeeling der Kerkelijke inkomſten; hij zorgde voor de armen, weduwen, onmondigen en vreemdelingen, ook was hij niet alleen de Opziener van alle andere grooter en kleiner Kerkendienaren, van welken hij 'er ſommigen tot hunne bedieningen inwijdde of aanſtelde; maar zelfs had hij het recht, om hen, wegens zekere misdrijven, uit de Kerkelijke gemeenſchap uit te ſluiten (*). Door dit alles verkreeg hij een zoo groot gezag en aanzien, dat het allengs eene gewoonte werd, bij het verkiezen van eenen Biſchop, het oog bijzonder op den Aardsdiäkon te ſlaan. Deze, zoo ſchrijft HIËRONYMUS (†), zou geloven, dat hem onrecht geſchiedde, indien hij tot Ouderling, (*Presbijter*,) werd gewijd. Ook meldt dezelve Schrijver (§), dat men toen reeds begonnen heeft, den *Diäkon* boven den *Ouderling*, (*Presbijter*,) te ſtellen. Men begrijpt ligtlijk, dat, door deze nieuwe waardigheid tevens de Ouderlingen verlaagd, en de magt der Biſchoppen, die van den Aardsdiäkon, voor hun volkomen vertrouwen, ook eene onbepaalde gehoorzaamheid verwachten konden, krachtdadig onderſteund is geworden. Geen wonder dan ook, dat men, in het begin der vijfde eeuw, den *Aardsdiäkon* reeds in de meeste aanzien-

lij-

(*) *Conc. Chalc. Act.* X. *ap. Hard. l. c. p.* 524.

(†) *Comm. in Ezech. C.* XLVIII. *T.* V. *Opp. p.* 479.

(§) *Epist.* LXXXV.

lijke gemeenten te *Rome*, *Alexandrië*, *Antiöchië*, *Konſtantinopolen*, *Efeze*, en elders, vindt, dat hij ook ſteeds hooger in aanzien klom, een *rechtsgebied* bekwam, en *Vicarius* van den Biſchop geworden is (*).

Voortgang van het Monnikenwezen.

Dan, terwijl de *Biſchoppen* zich zoo beijverden, om hun gezag uit te breiden, en met hunne *Geestelijkheid*, eene bijna geheel onderſcheidene Maatſchappij in tegenſtelling der *Leeken* uitmaakten, vormde zich de *Monnikenſtand*, in de Kerk, met eenen zoo ſnellen voortgang, dat hij het gezag der Biſchoppen ſpoedig zou hebben doen dalen, indien de *Monniken* niet al vroeg van hunne eerſte inrichting waren afgeweken. Eerst allen *Leeken*, werden de Monniken dra een middenſoort tusſchen de Geestelijken en Leeken, en zelfs reeds in dezen tijd, nader tot de Geestelijken gebracht. Deze Monnikenſtand onderging bovendien ook andere veranderingen; verwekte meer en meer verwondering en achting voor zich; werd ſteeds rijker in voorbeelden van de hem eigene volmaaktheid; nam deel in vele Kerkelijke belangen; en had op het geloof en Godzaligheid, ja zelfs op de geleerdheid der Christenen eenen ongemeenen invloed.

De Monniken waren, in het eerst, alle *Leeken* (†). De Mon-

Zij

(*) JOHAN GEORG PERTSCH in zijne verhandeling *over den oorſprong der Aardsdiäkonen*, *Aardsdiäkon gericht*, *Biſchoppelijke Officialen en Vicariſſen*, *Hildesheim* 1743. 8vo. heeft de Geſchiedenis der Aardsdiäkonen volledig opgehelderd. (†) Zie IV. *Deel*, *Blads.* 115.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zij waren geene Leeräars, noch Kerkedienaars. Afgezonderd van de menſchen, bewandelden zij hunnen eigenen weg, om de eere van het Christendom te bevorderen. Dit denkbeeld bleef niet alleen in de vierde eeuw, maar ook nog in de volgende ſtand houden. Zij zelven zeiden dit duidelijk, gelijk HIËRONYMUS in de bekende plaats (*): „Het is anders geſteld met de Monniken, anders met de „ Geeſtelijken. (*Clerici.*) De Geeſtelijken weiden „ de ſchapen, ik word geweid. Zij leven van den „ Altaar; maar mij wordt, als eenen onvruchtbaren boom, de bijl aan den wortel gelegd, als „ ik mijne gave niet tot den Altaar breng. Mij is „ het niet geöorloofd, voor den Prieſter, (*Presbijter*,) te zitten; hem is het geöorloofd, mij, tot „ verderf des vleeſches, aan den Satan over te geven, opdat de Geeſt behouden worde." En op eene andere plaats ſchrijft *hij* (†): „Een Monnik bezit niet het ambt van eenen Leeräar; maar „ van eenen klagenden, die, of over zich zelven, „ of over de Wereld, rouw bedrijft." Hier mede ſtemt ook het gedrag en de inrichting der Monniken, in deze tijden, overëen. Zij gingen, met andere Leeken, op den Zondag, of ook op den *Sabbath*, (Zaturdag,) waar die nog gevierd werd, tot den openbaren Godsdienſt te Kerke (§). Alhoewel zij, in de Kerk, niet ſtonden, gelijk de Leeken;

Monniken oorſprongelijk Leeken.

(*) *Epist.* I. *pag.* 3. *Tom.* I.

(†) *Epist.* LX. *Tom.* II. *pag.* 87.

(§) CASS. *de Inſt. Coenob. L.* V. *C.* 26. *Coll.* VII. *C.* 34.

ken; echter hadden zij hunne plaats eerst achter de Kerkendienaren, gelijk men uit GREGORIUS *van Nazianzus* ziet, die hen *Nazireërs* noemt (*). Als het getal der Monniken, op de ééne of andere plaats, ſterk toegenomen was, kregen zij hunne eigene bedehuizen of Kerken; maar tevens werd hun *Abt*, of een ander van hun gezelſchap, tot *Prieſter*, (*Presbijter*,) gewijd, die de voornaamſte gedeelten van den Godsdienst waarnam (†). Dus verhaalt ook PALLADIUS (§), dat 'er op het *Nitrisch* gebergte in *Egypte*, eene gemeente van 5,000 Monniken was, welke agt Ouderlingen had, van welken alleen de oudſte in hunne vergaderingen leerde, en het H. Avondmaal inzegende enz.

Reeds echter vóór de helft der laatstgemelde eeuw, werden bij de *Monniken* allerhande ſchikkingen ingevoerd, welke het *onderſcheid tusſchen hen en de Geestlijken* vrij wat *verminderden*. Het verbinden van het Leeräar-ambt met het Monnikleven, zoo even gemeld, baande daar toe den weg. Somtijds gebeurde het ook, dat Monniken, die hunne levenswijze volſtrekt niet verlaten wilden, uit bijzondere achting voor hunne Godsvrucht, zelfs tegen hunnen wil, tot Ouderlingen werden ingewijd, zonder dat zij dit ambt uitöefenden. Maar, nog gewooner werd het, Monniken tot Geestelijken, ja zelfs op eens tot

Komen allengs nader aan de Geestelijken, dewijl velen van hen tot Bisſchoppen en Geestlijke ambten verkozen werden.

(*) *Orat.* XXXII. *Tom.* I. *Opp. pag.* 527.

(†) AUGUSTIN. *de Morib. Eccles. Cathol. Cap.* 33. CASSIAN. *Collat.* III. *Cap.* 1. *Coll.* IV. *Cap.* 1.

(§) *Hist. Laus. Cap.* 33.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. jaar 363. tot 476.

tot Biſchoppen te verkiezen, zonder dat zij van hunnen ſtaat afſtonden. Dewijl zeer vele duizenden Christenen tot het Monnikleven overgingen, begon men hier en daar gebrek te krijgen aan waardige mannen, om de Kerkelijke ambten te vervullen. Waar bij kwam, dat men niet ligt waardiger mannen geloofde te zullen vinden, dan onder de Monniken, wier ſtand, als het ware, een voorbereiding was tot den ſtand der Geeſtlijken. Hier op zag de wet van Keizer ARKADIUS, van het jaar 398, dat de Biſchoppen, als hun Geeſtelijken ontbraken, die het best uit de Monniken konden nemen, onder welken zij reeds beproefde lieden vinden zouden (*). De Keizer gebood dit te liever, omdat vele Biſchoppen misdaadigers en ſchuldenaars, die de Kerk tot eene vrijplaats namen, niet alleen beſchermden, maar ook Kerkelijke bedieningen gaven. Men heeft bij ATHANASIUS en andere Schrijvers voorbeelden genoeg van Monniken, die tot geeſtlijke ambten bevorderd zijn (†). ATHANASIUS verdient hier bijzondere opmerking. Hij ſchreef (§), in het jaar 354 of 355, aan den Monnik en Opziener van Monniken, DRACONTIUS, om het hem opgedragen Bisdom van *Klein-Hermopolis*, omſtreeks *Alexandrië*, toch niet af te ſlaan. Vooreerſt berispt hij hem wegens zijne weigering en ondernomene vlucht uit vreeze voor de Joo-

(*) *L.* XVI. *C. Th. t.* 2. *de Episcop. l.* 32.

(†) 2. GOTHOFRED. *ad l. cit.*

(§) *Epist. ad Dracont. pag.* 263. *Tom.* I. *Part.* I. *Opp. ed. Benedict.*

Jooden; voornaamlijk dewijl velen zich daar aan ergerden, en de Heidenen, die beloofd hadden, Christenen te zullen worden, bij zijne inwijding, bij hun Bijgeloof zouden blijven. Te vooren, zegt hij, eer DRACONTIUS *de genade des Bisdoms* bekomen had, was hij aan niemand bekend geweest; maar thans verwachteden zoo vele menſchen van hem een Geestelijk voedzel uit de H. Schrift. Hoe kon hij denken zich te zullen veräntwoorden, indien CHRISTUS midlerwijl kwam, en zijne ſchapen hongeren vond? Hij had reeds *de genade des Doops* ontvangen, en was des te meer verpligt, deze dubbele Godlijke weldaad aan te nemen. Vervolgends wederlegt hij de tegenwerping van DRACONTIUS, dat hij zich met eenen eed verbonden had, zich aan dezen post te onttrekken, daar mede, dat toch ook MOSES en anderen hunnen wil aan den wil van God onderworpen hadden. Na meer andere opwekkingen, noemt hij hem andere Monniken, die Bisſchoppen geworden waren, en daar door groot nut geſticht hadden; zoo als ook de Apostelen, als Leeräars, het nuttigst geweest zijn. Eindelijk waarſchuwt hij hem, tegen de genen, die hem willen diets maken, dat een Bisdom tot zonde verleidt! „ Gij kunt," ſchrijft hij, „ook als Bisſchop hongeren en dorſten, „ en zoo menigvuldig vasten, als PAULUS. Wij „ kennen ook Bisſchoppen, die vasten, en Monni„ ken, die eten; Bisſchoppen, die zich van wijn „ onthouden, en Monniken, die drinken; Bisſchop„ pen, die wonderen doen, en Monniken, die 'er „ geene verrichten; Bisſchoppen, die nooit getrouwd

„ zijn,

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ zijn, en *Monniken, die Kinderen verwekt* heb-
„ ben; zoo als integendeel Biſchoppen, die Va-
„ ders geworden zijn, en Monniken, die geene na-
„ komelingen hebben nagelaten. Dit is geöorloofd,
„ en het eerſte niet verboden. Eén ieder ſtrijde
„ overäl! De kroon wordt niet naar de plaats,
„ maar naar de geſteldheid uitgedeeld." Die zelfde Leeräars nogthans, die de Monniken vermanen, om zich ten dienſte der Kerk bekwaam te maken, opdat den knapſten onder hen Kerkelijke ambten konden toevertrouwd worden, keurden evenwel in hen het al te ſterk ſtreeven naar dezelve af, hetwelk thans meer en meer begon in te ſluipen. De ſtrengſte Monniken waren 'er zeer over te onvrede, dat hunne medebroeders zich tot Geeſtelijken lieten wijden, dewijl daar door de ſtrenge tucht, aan welke hun ſtand van eerſten af gewend was, krachteloos werd gemaakt. PACHOMIUS, die verſcheidene duizenden Monniken onder zijn opzicht had, verōorloofde dit daaröm aan geen enkelen (*). Naderhand kon dit te minder worden verhinderd. Evenwel werden de Monniken van hunne Opzieners des te meer voor zulk een eerzuchtig ſtreven gewaarſchuwd; zoo zelfs, dat men hun den regel voorſchreef: *een Monnik moet op allerhande wijzen de vrouwen en de Biſchoppen vlieden*, omdat de ééne en anderen den genen, met wien zij bekend zijn geworden, niet langer vergunden, gerust in zijne celle te zitten, en zich aan de aanſchouwing van God-

(*) *Vita S. Pachomii.*

Godlijke dingen over te geven (*). CASSIANUS beſchrijft levendig genoeg, hoe zeer de Monniken, van zijnen tijd, van deze zucht naar den Geeſtelijken ſtand geplaagd werden, hetwelk hij uit eene ijdele roemzucht afleidt (†). ATHANASIUS ſchijnt één der eerſte Biſſchoppen geweest te zijn, die aan Monniken Bisdommen geſchonken heeft. Naardien deze ſpoedig nagevolgde keuze een zoo gelukkig gevolg had, dat eenigen der beroemdſte Leeräaren der Kerk uit den Monniksſtand te voorſchijn kwamen, kwam dezelve, tegen het einde der vierde eeuw, te meer in gebruik. Men begeerde, uit vele woningen van Monniken, of Kloosters, die, wegens hunnen ſtichter, en de ſtrengheid van levenswijze, in bijzondere hoogächting waren, zoo gretig van alle kanten, Biſſchoppen en andere Geeſtelijken, dat bijkans geheele omliggende landen daar mede vervuld werden. Zoo eerwaardig was het Klooster van den vermaarden wonderman MARTINUS, die zelf, van Monnik, tegen zijnen wil, Biſſchop van *Turonum*, (*Tours*,) geworden was, en zelfs toen nog niet ophield, als een Monnik, op eenigen afſtand van de ſtad, met tagtig van zijne Leerlingen, te leven (§). Even hoog werd ook het Klooster, door AUGUSTINUS dicht bij *Hippo* aangelegd, geächt (**). Ondertusſchen erkent CHRYSOSTOMUS (††), dat hij ve-

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) CASS. *de Inſt. Coenob. L.* IX. *C.* 17.

(†) *L. c. Cap.* 14, 15.

(§) SULP. SEVER. *de Vit. S. Mart. Cap.* 10.

(**) POSS D. *de Vit. August. Cap.* 11.

(††) *De Sàcerd. L.* III. *p.* 41. *T.* IV. *Op. ed. Franc.*

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 476.

vele Monniken gekend heeft, die, zoo lang zij in dezen ſtand leefden, ſteeds volmaakter waren geworden; maar zoo dra men hen onder de menſchen had gebracht, om de onkunde van het gros des volks te verbeteren, waren zij voor anderen nutteloos, en voor zich zelven ſchadelijk geworden. De oorzaak hier van is ligt te doorzien, en kon voor den ſcherpzinnigen Kerkvoogd niet verborgen blijven. Een Monnik, van de ſamenleving der menſchen langen tijd afgezonderd, en binnen den engen kring van zijne celle, of onder een aantal andere Monniken beſloten, vond, als hij door een Geeſtelijk ambt gerechtigd werd, om de Leeraar van duizenden te wezen, eene voor hem heel vreemde wereld. Het ontbrak hem geheel en al aan die menſchenkennis, zonder welke zoodanig ambt maar ſlecht bekleed kan worden; en de hardigheid, welke hij voor dezen aan zich zelven plagt uit te oefenen, diende alleen daar toe, om hem jegens de gebreken, die hij in zijne gemeente ontmoette, onverbiddlijk en onbekwaam te maken, om ze met ſchranderheid te verbeteren. Over het geheel benadeelden de Monniken, door hunnen menigvuldigen overgang tot denzelven, den Leeraarsſtand, op eene nog erger wijze. Zij brachten daar in de beſmettelijke grondregelen over van hunne dweepachtige vroomheid, en verſpreidden, op deze wijze, het Bijgeloof nog veel ſneller onder de gezamenlijke Christenen, dan of zij die enkel uit hunne eenzame verblijfplaatzen hadden aangeprezen.

Liefde

Nog gebeurde 'er thans eene groote verandering met

met de Monniken. Daar zij in het eerst zoo weinig met de Geleerdheid ophadden, dat zij dezelve voor ſchadelijk hielden aan hunne volmaaktheid, terwijl zij zich verbeeldden, met hunne kundigheden in Godsdienſtige zaken, te meer verwondering te zullen verwekken, hoe minder zij van wereldſche geleerdheid wisten, ondervonden zij ſpoedig, dat zij, zonder de geleerde wetenſchappen, niet te recht konden, wanneer zij zich met de verſchillen over leergevoelens inlaten, en daar over beſliſſend wilden oordeelen, gelijk zij daar toe zeer genegen waren, en door hun aanzien in de Kerk ook, als het ware, geroepen werden. Toen zij vervolgends ook naar Geeſtlijke ambten begonnen te ſtaan, werd hun de Geleerdheid nog noodzaaklijker; behalven dat zij door hunnen ledigen tijd, dien zij overhadden, ook daar toe werden opgeleid. Te weten, een aanhoudende arbeidzaamheid werd wel als een wezenlijk ſtuk van het Monniksleven, door de kundigſte voorſtanders van hetzelve, aangeprezen. HIËRONYMUS gaf aan den Monnik RUSTICUS het zoo bekende voorſchrift: „ Arbeid ſteeds „ iet, opdat de Duivel u altijd bezig en werkzaam „ vinde (*). " De Monniken in *Egypte* hadden een ſpreekwoord: dat *een arbeidende Monnik van dénen boozen Geest ontrust werd; maar een ledigganger integendeel van ontelbare zoodanige Geesten geſchokt werd* (†). AUGUSTINUS heeft zelfs een bij-

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476. tot Geleerdheid bij de Monniken ontſtoken.

(*) *Epist.* IV. *Tom.* I. *Opp. pag.* 30.

(†) CASSIAN. *de Inſtit. Coenob. L.* X. *C.* 27.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

bijzonder Boek *van den arbeid der Monniken*, (*de Opere Monachorum*,) op begeerte van AURELIUS, Biſchop van *Karthago*, geſchreven (*). Men was dus nog bij den eerſten regel gebleven, volgends welken de Monniken hun onderhoud door hunnen handen-arbeid winnen moesten. Dit namen zij bijzonder in acht in de Oosterſche landen; zelfs als een deel van hunne Godsdienst-oefeningen, terwijl zij onder den arbeid plagten te bidden en te zingen; niet alleen om het verwijt van lediglopen en de bekoringen der zonde te ontgaan, maar ook, om aan andere Christenen niet lastig te vallen, en zelfs, om de behoefte hunner Medebroederen in onvruchtbare Gewesten, door de vrucht van hunne handen, te hulp te kunnen komen. Zij beärbeidden den akker, plantten en ſnoeiden boomen, vlochten korven, vervaardigden klederen; alles op beſtemde tijden, en naar eene voorgeſchrevene mate, doch welke zij geern te buiten gingen (†). Ondertusſchen voerde deze arbeidzaamheid der Monniken, hoe prijslijk ook op zich zelve, en hoe veel zij ook in ſommige plaatzen mag toegebracht hebben, om woeste oorden vruchtbaar te maken en te verbeteren, geene geringe gebreken met zich. Al ſpoedig ondervond men, dat deze geheele levenswijze eenen ſchijnheiligen lediggang begunſtigde, waar toe derzelver ſtich-

(*) *Tom.* IV. *Opp. pag.* 347. *ſq.*

(†) CASSIAN. *de Inſtit. Coenobior. Libr.* II. *Cap.* 15. *L.* III. *C.* 2. *L.* X. *C.* 22, 23. EPIPHAN. *Hær.* LXXX. *n.* 6. PALLAD. *Hist. Laus. C.* 7, 10, 20, 28. *etc.*

ſtichters zelve dikwijls een verleidend voorbeeld ga- III
ven. Juist om die reden, drong men, in het ver- BOEK
volg, nog ſterker aan, dan in het begin, op eene VI
onafgebrokene bezigheid. Doch, dit was reeds ver- Hoofdſt.
keerd, dat zoo vele duizend, of liever honderdduizend na C. G.
handen aan den noodzaaklijkſten arbeid en Jaar 363.
dienſten voor de menschlijke ſamenleving onttrok- tot 476.
ken werden. Juist in dezen tijd, had het Romeinſche Rijk deze handen en armen meer dan ooit tot zijne verdediging nodig; en deze werden met dit al, als het ware, in de woestijnen en wildernisſen begraven. Men begrijpt ook, dat een Monnik, die zoo weinig behoefte had, niet ééns eenen duurzamen drift tot handen-arbeid hebben kon. De arbeid werd hem geboden, maar neiging, keuze, algemene aanmoediging en nuttigheid, die de eigenlijke waarde van den arbeid uitmaken, ontbraken hem geheel en al. Dewijl hij, dikwijls, alleen daarom arbeidde, om niet ledig te gaan, en niet om nuttig te wezen voor anderen, was hem zijn arbeid tot een last. Zeker Abt PAULUS, die in de groote woestijn *Porphyrio*, in het *Egyptisch* Landſchap *Thebais*, woonde, had zijn genoegzaam levensonderhoud van eenen palmboom en een' kleinen tuin. Hij was zeven dagreizen en meer van de naaste ſtad af, voor vrachtloon naar dezelve werd gevolglijk meer geëischt, dan zijn gemaakt werk waardig was. Evenwel verzamelde hij, aanhoudend voort, Palmbladen, waar uit hij zich daaglijks, even als of hij 'er van beſtaan moest, eene zekere mate werks maakte, waar zijne kluis mede vervuld werd.

III BOEK. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Maar als het jaar om was, verbrandde hij al dit werk; omdat toch een Monnik, zegt CASSIANUS (*), die dit verhaalt, zonder arbeid niet op één plaats blijven, noch ten top van volmaaktheid geraken kan: ten minſten had hij den arbeid nodig, tot zuivering van het hart, en tot gegrondheid en vastheid van gedachten. Dezelfde Schrijver moet nogthans bekennen (†), dat de Monniken in het Westen weinig arbeidden, en door milddadigheid van andere lieden genoegzaam onderhoud ontvongen, maar uit vermaak in lediggaan, en neiging tot rondzwerven, niet lang op één plaats blijven konden. Ja zelfs bij den aanhoudenden ligchaams-arbeid der Monniken, en bij hunne daaglijkſche eentoonige formuliergebeden, en andere aandachts-oefeningen, kon toch, voornaamlijk bij ſchrandere hoofden, zekere ledigheid van geest op geene behoorlijke wijze voldaan worden. Dezen hadden geen' anderen toevlucht overig, dan de Wetenſchappen, welken zij dan ook aangrepen. Men mag met dit alles, met recht, twijfelen, of een ijverige echte Monnik, met de bijzondere heiligheid van zijne leveriswijze geheel ingenomen, wel ooit berekend kon zijn, om een vrijdenkend Geleerde van hooger kundigheden te worden. Ook zal men, in het vervolg der Geſchiedenis, zien, welken treurigen invloed deze Monnikgeest op de Geleerde Kerkleeraaren gehad hebbe.

Onder- Onder de Weſterſche Monniken, die nooit de ſtreng-

(*) *De Inſtit. Coenobior. Libr. X. Cap. 24.*

(†) *L. c. Cap. 23.*

ſtrengheid van leven der Oosterſche Monniken bereikt hebben, was het niet enkel luidheid of traagheid, dat zij geen handen-arbeid defenden. De Biſſchop van *Tours*, MARTINUS, verbood den zijnen uitdruklijk, eenigerleie handteering te hebben, omdat hij vreesde, dat zij daar door van den ijver in het gebed zouden afgetrokken worden. Alleen ſtond hij aan de jonger Monniken toe, Boeken af te ſchrijven, omdat deze bezigheid tevens verſtand, oogen en handen verëischte; doch, voor de ouder Monniken, dacht hem het gebed eene genoegzame bezigheid te zijn (*). Welk een aanmerklijk onderſcheid tuſschen de Westerſche en Oosterſche Monniken! Bij deze laatſten hield men dien Monnik voor eenen Bedrieger, die niet arbeidde (†). Ook hebben wij elders (§) verhaald, hoe de *Maſſaliänen* en *Eucheeten* als Ketters gehaat waren, omdat zij hun enkel een aanhoudend bidden willen opleggen. Maar in het Westen gewenden 'er de Monniken zich ſpoedig aan. 'Er ontſtond wel, in de eerſte tijden der vijfde eeuw, een twist onder hen, over de vraag: welke hun voornaamſte pligt was, bidden of werken met de handen? Niet alleen beantwoordde AUGUSTINUS, in het hier voor (**) aangehaalde Boek, deze vraag opzetlijk, maar eene *Afrikaanſche* Kerkvergadering deed ook eene dergelijke

III. BOEK. VI. Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476. Scheid tuſschen de Oosterſche en Weſtſche Monniken.

(*) PAULINUS *de Vit. S. Martini Libr.* II. SULPIC. SEVER. *de Vit. S. Mart. Cap.* 7.

(†) SOCRATES *Hist. Eccles. Libr.* IV. *Cap.* 18.

(§) IV. *Deel, Bladz.* 384. (**) *Bladz.* 388.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

lijke uitſpraak, dat bidden en werken op het veld, of in andere handteeringen bij eenen Monnik heel wel ſaam beſtaan konden (*). Evenwel behield de afkeer van werken bij de Weſterſche Monniken de overhand. Als dus ééns een *Italiäanſche* Monnik in eene *Egyptiſche* Monnikswoning kwam, en van eenen der oudſten aldaar gevraagd werd, waaröm hij ledig zat? gaf hij ten antwoord, dat hij geen ééne van alle die handteeringen der Monniken aldaar geleerd had, en dat hij niet anders kon, dan Boeken affchrijven (†).

Over het geheel blijven de Monnikenvijandender Geleerdheid.

Evenwel, niettegenſtaande de Weſterſche Monniken reeds in dezen tijd van allen handen-arbeid afzagen, moet men zich nogthans niet verbeelden, dat zij, in plaats daar van, zich met ijver aan Geleerde bezigheden overgaven. AUGUSTINUS beſchrijft de *Afrikaanſche* Monniken als vrij onkundig, die niet ééns het Latijn goed kenden (§). Evenwel prijst hij deze Monniken, dat velen van hen, enkel door geloof, hoop, en liefde, tot eene bijzondere volmaaktheid gekomen waren; waaröm zij ook, zonder de H. Schrift, in hunne eenzaamheid leven konden (**). En zulke onbezonnen loffpreuken waren het, die de hoofden der Monniken nog meer in verwarring brachten, nadat zij reeds van hunnen aanvoerer ANTONIUS geleerd hadden, dat men enkel door

(*) *Conc. Carth.* IV. C. 51, 52, 53. *T.* I. *Conc. Hard. p.* 982.
(†) CASSIAN. *de Inſtit. Coenobior. Libr.* V. *Cap.* 34.
(§) *Retractat. Libr.* II. *Cap.* 3.
(**) *De Doctr. Chriſt. Libr.* I. *Cap.* 39.

door bidden en overdenking, in het verſtaan der H. Schrift zóo vet komen kon, als anderen, door vele en groote geleerdheid. Ondertuſſchen waren 'er uitzonderingen genoeg van geleerde Monniken in het Westen. Nog menigvuldiger waren zij, in de Oosterſche Kloosters. Hier werden het eerst ſchoolen, tot onderwijs der jeugd, aangelegd, welke CHRYSOSTOMUS zoo zeer aanprijst, dat hij wenscht, dat de Ouders hunne kinderen tien, ja twintig jaren, in de Monnikswoningen lieten, opdat zij des te ſterker in de Christelijke Godzaligheid gevormd werden (*). Doch, dit moet men tevens bekennen, dat CHRYSOSTOMUS hier mede geene geleerdheid en welſprekendheid bedoelt. Hij ſtaat toe, dat men in de Kloosters niet deze, maar wel verbetering van het hart verkrijgt (†), en hij verhaalt, met veel goedkeuring (§), de Geſchiedenis van eenen jongeling, die zich, naar het oogmerk zijns Vaders, op de Roomſche en Griekſche Geleerdheid zou toeleggen; maar voor wien zijne Moeder eenen Monnik uit de woestijn tot leermeester ontboden had, door wien hij, in het geheim, tot vasten, bidden, lezen der H. Schrift, en dergelijke oefeningen, was opgeleid; gelijk hij dan ook deszelfs levenswijze eindelijk geheel omhelsd had. Het blijkt dus, dat in het Monniksleven op zich zelf, van eerſten af, geene plaats noch aanmoediging tot geleerdheid en opſcherping van het verſtand ware, ten zij een of ander Monnik de-

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Advers. Vituperator. Vitæ Monast. Libr.* III. *C.* 16. *Tom.* IV. *Opusc. pag.* 437.

(†) *L. c. pag.* 425. (§) *Pag.* 423.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dezelve nodig had, om een Leeraar-ambt of eenige andere bediening in de Kerk te kunnen waarnemen; ja BASILIUS *de Groote* (*) keurde het af, dat in een gezelſchap van Monniken, een bijzonder Leeraar voor kinderen was aangeſteld, die tot een Wereldlijk leven beſtemd waren.

De Monniken nemen deel in geloofsverſchillen.

Het is bekend, dat de Monniken, ten dezen tijde, in den toeſtand van den Godsdienst, en in de geleerde geloofsverſchillen, een merkwaardig deel namen; daar uit echter kan men niet beſluiten, dat zij, die zulks deeden, altijd geleerde lieden waren. De Monniken bedienden zich van de achting, die zij door hunne geſtrenge levenswijze verworven hadden, om die partij te ondersteunen, welke zij voor rechtzinnig hielden. Zoo dra zij zich voor eene of andere partij verklaarden, het welk heel dikwijls met eene dweepachtige onſtuimigheid en vuur geſchiedde, die aan het gemeen, en aan gewaande ijveraars ongemeen behaagde, verkreeg dezelve daar door een merklijk overwigt. Dus waren het de Monniken, die in *Syrië*, *Kappadocië*, en de omliggende gewesten, door hunne verkleefdheid aan de *Niceïſche* Kerkvergadering, de uitbreiding der *Ariänery* onder VALENS ſtuiteden, want het volk, ſchrijft SOZOMENUS (†), bewonderde aldaar de Monniken wegens hunne deugd en goede werken; het was verzekerd, dat zij het rechtzinnig geloof hadden, en verfoeide die genen, die anders dachten, als menſchen, die door

(*) *Regulæ brevius tractatæ*, *Interrogat.* 292. *pag.* 518. *T.* II. *Opp.* welke toch zijn werk ſchijnen te zijn.

(†) *Hist. Eccles. Libr.* VI. *Cap.* 27.

door valſche leerſtellingen verdorven waren. Zoo was ook de goedkeuring der Monniken een vaste ſteun voor nieuwe Biſſchoppen, bijzonder, wanneer eene gemeente, door mededingers naar dit Ambt, of door andere verdeeldheden, geſchokt werd. Zij geleidden ſomtijds den Biſſchop, als hij van zijne waardigheid bezit nam, waar bij zij overluid gezangen uit de H. Schrift zongen (*). Wanneer MELETIUS, PAULINUS, en VITALIS, malkanderen het Bisdom van *Antiöchië* betwistten, bekende HIERONYMUS aan den Roomſchen Biſſchop DAMASUS, wiens gevoelen hij anders beloofde te zullen volgen, dat hem *het oude aanzien der Monniken*, die zigh voor éénen van deze Geeſtelijken verklaard hadden, de meeste bedenking veröorzaakte (†). Zelfs ontboden de Biſſchoppen de Monniken uit hunne woestijnen op, als hulpbenden, in hunne oorlogen, tegen de Ketters. Dus kwam ANTONIUS, van de Biſſchoppen en andere Christenen ontboden, van zijnen Berg af naa *Alexandrië*, en arbeidde gelukkig, aan het uitroejen der *Ariänen* (§). Maar inzonderheid heeft BASILIUS *de Groote* van de Monniken, tot dat oogmerk, gebruik gemaakt.

III BOEK. VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 362 tot 476.

Dit gaf dan ook gelegenheid, dat de Monniken, tegen hunne oorſpronglijke wet van eenzaamheid, meermalen in de ſteden verſcheenen: eene verandering, welke allengs zoo groote gevolgen gehad, en de oorſpronglijke affcheiding der Monniken van de menſch-

De Monniken verſchijnen meermalen in de ſteden.

(*) THEOD. *H. E. L.* IV. *C.* 22. (†) *Ep.* 58. *T.* II. *Opp. p.* 92.
(§) ATHANAS. *Vit. S. Anton. Tom.* II. *Part.* II. *Opp. p.* 847. HIERON. *Epist.* 33. *Tom.* I. *pag.* 133.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

menschlijke ſamenleving ten laatſten bijkans geheel heeft weggenomen. De zoo even gemelde BASILIUS was, naar het ſchijnt, de eerſte Bisſchop, die het eenzaam of Monnikenleven met de Maatſchappelijke levenswijze der Christenen verëenigde (*). „ Te „ weten," zegt GREGORIUS *van Nazianzus*, „ na„ demaal deze beide levenswijzen zeer met elkander „ ſtreden, en ook geene van beiden haar goed of „ kwaad ongemengd had, dewijl de eerſte wel ge„ ruster, beter ingericht, en nader met God ver„ bonden, maar daaröm niet zonder trotſche ver„ beelding was, alzoo de deugd in dezelve aan gee„ ne beproeving of vergelijking onderhevig was; „ maar de andere integendeel wel beziger en nutti„ ger, maar ook min vrij van gewoel was; zoo „ verzoende en vermengde hij ze met elkander, „ terwijl hij woningen voor Geestelijke oefeningen „ en voor Monniken, (ασκητηρια και μοναστηρια,) „ oprichtte, maar die evenwel niet ver van de Maat„ ſchappelijke ſamenleving verwijderd waren. Hij „ ſcheidde dus beiden niet als door eenen midden„ muur van één, maar ſtichtte tusſchen beiden bij„ na eene verëeniging en ſcheiding; opdat noch de „ *Filoſofiſche*, (beſchouwende,) levenswijze zonder „ de maatſchappij, noch de Maatſchappelijke zon„ der *Filoſofie*, (of beſchouwingen,) zijn, en dus „ beiden hare voordeelen, als Aarde en Zee, on„ derling verëenigen, en alleen ter eere van God „ beſteden mogten."

Wetten

Evenwel bleven zeer vele, en misſchien de meeste

(*) *Greg. Naz. Orat.* XX. *in laud. Baſ. M. T.* I. *Opp. p.* 358.

daaröm-trentdoor de Keizers gemaakt.

te Monniken van dezen tijd, nog in hunne verre verwijdering van het gewoel des menschlijken levens, gelijk dit ook doorgaands als hunne wezenlijke eigenſchap en verëischte werd aangemerkt. THEODOSIUS *de Groote* gebood daaröm, in het jaar 390, dat alle de geenen, die zich aan het Monnikenleven hadden overgegeven, in woeste plaatzen, en ruime woestijnen zouden leven (*). Tot deze wet had de Keizer dringende redenen, dewijl niet weinige Monniken de Godvruchtige ſtilte en nederigheid van hunne levenswijze zoo zeer hadden vergeten, dat zij de onrustigſte bewegingen in de ſteden verwekten; waar van de onbetaamlijke Tempelbeſtorming, waar aan zij zoo veel deel hadden, getuigen kan (†), als ook het ſtooren van het recht, door onſtuimige en zelfs dreigende voorſpraak voor misdaadigers (§), welke niet zeldzaam moet geweest zijn, naardien Keizer ARKADIUS, in het jaar 398, niet alleen aan de Geestelijken, maar ook aan de Monniken, voornaamlijk die gemeenſchappelijk ſamen leefden, (*Coenobitæ* of *Sijnoditæ*,) verbood, de misdaadigers niet met geweld aan hunne verdiende ſtraffe te ontrukken (**). Hoe zeer ſomtijds oproeren in ſteden door de Monniken aangeſtookt en vergroot zijn, verhaalt onder anderen ZOSIMUS (††), in een voorbeeld. Evenwel ſchafte THEODOSIUS in het jaar 392 de bovengemelde wet reeds weder af, en vergunde den Monniken, niettegenſtaande de Overheden zich over hen bezwaard hadden, op nieuw in de ſteden te komen

(*) *L.* XVI. *C. Th. t.* 3. *de Monach. l.* 1.

(†) Boven *Bladz.* 15. (§) *Bladz.* 249.

(**) *L.* IX. *C. Th. t.* 40. *de p. l.* 16. (††) *H. L.* V. *p.* 325.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

men (*). Nogthans belette dit niet, dat de heerschende mening zich vrij algemeen staande hield, dat de Monniken, eigenlijk, in eenzame oorden, wouden, en gebergten hoorden, en niet in de steden: „ Indien gij," schrijft HIËRONYMUS (†), aan eenen Monnik, „dat gene zijn wilt, wat uw naam mede „ brengt, te weten, iemand, die *alleen* leeft, wat „ doet gij dan in de steden, waar men niet alleen, „ maar in Maatschappij met velen leeft?"

Stoutheid der Monniken.

Evenwel, de algemeene vereering en bewondering, welke de Monniken in de steden naa zich trokken, en de zucht, om aldaar, door buitengewone daaden en redenen, ja zelfs door stoute stappen tegen de Overheden en Vorsten, uit te munten, brachten de Monniken dikwijls genoeg in de steden. Zoo onthielden zich, naar het verhaal van THEODORETUS (§), twee *Syrische* Monniken te *Antiöchië*, om daar het *Katholyk* geloof, *geduurende* de vervolging van den *Ariäansch*-gezinden Keizer VALENS, te onderschragen. Als de Keizer éénen van dezen, AFRAATES, ééns schielijk voorbij zag gaan, en hem vraagde, waar hij heen spoedde? gaf deze ten antwoord: „ Om voor uw Rijk te bidden." Maar gij behoordet t'huis te blijven, zeide de Keizer, en naar het voorschrift der Monniken, alleen te bidden. „ Heel wel!" hernam de Monnik; „ dat heb ik ook „ tot hier toe gedaan, zoo lang de schapen des Ver„ losfers vrede genoten. Maar thans, nu zij ten ui„ terften ontrust worden, en velen gevaar lopen, van „ door

(*) *L.* 2. *C. Th. de Monachis.*

(†) *Ep.* 13. *T.* I. *Opp. p.* 67. (§) *H. E. L.* IV. *C.* 26.

„ door de wilde beesten verscheurd te worden, nu moet alles beproefd worden, om de kudde te redden. Men zou het eene Maagd, voor wie anders het binnenste van het huis tot haar verblijf bestemd is, niet kwalijk nemen, wanneer zij, bij eenen ontstanen brand in haar Vaders huis, overal rondliep, en water aandroeg, om te blusschen. Even dus hoopen wij, nu gij den brand in het huis van onzen Vader gesticht hebt, rond, en pogen dien te blusschen." De Keizer antwoordde niets op deze reden, waarschijnlijk, omdat hij wist, (gelijk de Geschiedschrijver insgelijks aanmerkt,) dat alle de inwoners van *Antiöchië* dezen Monnik genegen waren. Maar, het is eene natuurlijke gedachte, die bij deze woorden van zelf oprijst, dat deze lieden, die voorgaven, water aan te brengen, om den brand in de Kerk te blusschen, dikwijls olie in het vuur hebben geworpen, terwijl zij het gemeene volkjen ophitsten, en tegen den Vorst zelven opruiddden. Ook werd, kort daar na, een wonder-verhaal verbreid, zoo als men altijd bij de hand had, om de vereering van zulke mannen niet te laten bekoelen. Eén van de Hofbedienden had AFRAATES bedreigd; maar hij werd op staande voet daar voor gestraft: hij kreeg een toeval van krankzinnigheid, in welke hij zich in het heete bad stortte, hetwelk hij voor den Keizer gereed moest maken, zoodat hij daar in het leven verloor. Dus waren deze van de wereld en aardsche bezigheden afgezonderde lieden, gewigtige onderdanen voor de Keizers geworden. Zoo eerwaardige mannen, wier leven men zelfs een *Engelen* leven noemde, werden door hen somtijds in rijks-

en

III BOEK VI Hoofdſt. in C. G. Jaar 363. tot 476.

en regerings-zaken geraadpleegd. THEODOSIUS *de Groote* wendde zich meer dan ééns aan den Abt JOANNES, die in de *Egyptiſche* woestijn, niet ver van de ſtad *Lykon* of *Lykopolis*, woonde, en vraagde hem naar zijn gevoelen over eenen oorlog, welken hij ging ondernemen. De Monnik kondigde hen ſtoutlijk den uitſlag van den oorlog aan, en gelijk men verhaalt, 'er ontbrak niets aan de vervulling (*). Maar het ging ook zoo ver, dat de Keizers door de Monniken gedwongen werden, hunne wetten weder in te trekken. Als de *Jonge* THEODOSIUS bevolen had, in het jaar 423, dat men aan de *Jooden* te *Antiöchië* hunne *Synagogen*, welke hun door de Christenen ontnomen waren, zou weder geven: ſchreef SIMEÖN *Stijlites*, die vermaarde *Pijlaarheilig*, zoo nadruklijk aan den Keizer, en deed hem zoo ſcherpe verwijtingen, dat hij deze wet niet alleen introk, maar zelfs den Opperſtadhouder afzette, die hem daar toe geraden had. Hij liet den *Jooden* liever andere plaatzen aanwijzen, waar zij *Synagogen* ſtichtten konden (†). Tevens verzocht hij SIMEÖN, dat hij God voor hem bidden, en hen zijnen zegen ſchenken wilde (§).

Doch, hier willen wij onze pen eene poos laten rusten, en den Lezer gelegenheid geven, om te overwegen, in hoe verre thans reeds het Christendom van zijne oorſpronglijke volmaaktheid verbasterd ware.

(*) THEODOR. *H. E. L.* V. *Cap.* 24. CASSIAN. *de Inſt. Coenob. Libr.* IV. *Cap.* 23. *Collat.* XXIV. *C.* 26.

(†) Boven *Bladz.* 119. (§) EVAGR. *H. E. L.* I. *C.* 13.

Einde van het Vijfde Deel.
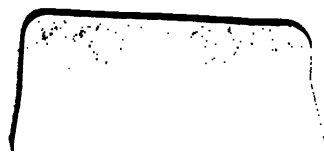
JUN 2 9 1955